

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 17

ANDRA KAMMAREN

1969

15—16 april

Debatter m. m.

Tisdagen den 15 april

	Sid.
Interpellation av herr Strömberg (fp) ang. rekryteringen av studerande till universitet och högskolor.....	6
Utsträckt motionstid.....	7

Onsdagen den 16 april fm.

Meddelande ang. arbetsplena onsdagen den 16 och fredagen den 18 april.....	9
Granskning av statsrådsprotokollen.....	10
Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde: Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.	13
Föreningsrätten m. m.....	54
Pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter.....	79
Beskattningen av kraftverksanläggningar.....	81
Ändring i förordningen om mervärdeskatt.....	86

Onsdagen den 16 april em.

Ändring i förordningen om mervärdeskatt (forts.).....	91
Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.....	103
Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet.....	111
Penning- och valutapolitiken.....	118
Användande av riksbankens vinst för år 1968.....	124
Undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet.....	125
Åldringsvården.....	139
Rätt för gift kvinna att inträda i makes grupplivförsäkring.....	141
Statens övertagande av alla kostnader för skador på grund av alkoholbruk.....	143

	Sid.
Åtgärder mot pornografi.....	145
Statlig kreditgaranti för deltidjordbruk.....	151
Åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk.....	155
Meddelande om enkel fråga av herr Källstad (fp) ang. sprängolyckorna vid militära förband.....	160

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 16 april fm.

Val av ledamöter och suppleanter i opinionsnämnden.....	8
<i>Konstitutionsutskottets</i> memorial nr 18, i anledning av granskning av statsrådsprotokollen.....	10
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 4, rörande utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde.....	13
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 28, ang. föreningsrätten m. m.....	54
— nr 29, om förbättrade sjukförsäkringsförmåner för hemarbetande..	79
— nr 30, om förbättrade förmåner inom den allmänna försäkringen för hemarbetande i vissa fall.....	79
— nr 31, om pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter.....	79
— nr 32, om kostnadsfria sprutor m. m. till diabetiker.....	81
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 22, ang. beskattningen av kraftverksanläggningar.....	81

Onsdagen den 16 april em.

<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 25, om ändring i förordningen om mervärdeskatt.....	91
— nr 26, rörande förvärsavdragen vid beskattningen m. m.....	103
— nr 29, om åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet..	111
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 11, om verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.....	118
— nr 12, om vidgad information till riksdagen i valutapolitiska frågor.	124
— memorial nr 13, om användande av riksbankens vinst för år 1968...	124
— utlåtande nr 14, om inrättande av ett riksdagsmuseum.....	125
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 27, om ändring i förordningen om explosiva varor.....	125
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 16, ang. dels förlängd tid för bokhandels dispens från bruttoprisförbudet, dels undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet.....	125
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 19, ang. åldringsvården....	139
— nr 20, om registrering av strålning vid sjukvård.....	141
— nr 21, om rätt för gift kvinna att inträda i makes grupplivförsäkring.....	141
— nr 22, om konsekvenserna av lång resväg till arbete och skola.....	143
— nr 23, om ökat internationellt utbyte av information angående miljöproblem.....	143

	Sid.
— nr 24, om en spridning av arbetstiden för att minska trafiktopparna	143
— nr 25, om statens övertagande av alla kostnader för skador på grund av alkoholbruk.	143
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 19, om åtgärder mot pornografi.	145
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 7, om statligt kreditstöd vid förvärv av skogsmark m. m.	151
— nr 8, om statlig kreditgaranti för deltidsjordbruk	151
— nr 9, om åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familjejordbruk.	155

Tisdagen den 15 april

Kl. 16.00

§ 1

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr 52, angående lärarutbildning för folkhögskolan m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen nr 63, med förslag om införande av enhetlig kommunbeteckning m. m.;

till statsutskottet propositionen nr 66, angående avskaffande av almanacksprivilegiet m. m.;

till lagutskott propositionerna:

nr 76, med förslag till lag om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt m. m., och

nr 78, med förslag till lag om vissa sanktioner mot Rhodesia m. m.;

till statsutskottet propositionen nr 79, om vissa pensionsfrågor, m. m.;

till lagutskott propositionen nr 84, med förslag till lag om ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag;

till statsutskottet propositionen nr 89, med anledning av ändrad fördelning av ärendena mellan statsdepartementen;

till lagutskott propositionen nr 91, med förslag till lag om ändring i lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

till bevillningsutskottet propositionen nr 92, med förslag till förordning om ändring i förordningen den 26 juli 1947 (nr 577) om statlig förmögenhetsskatt;

till lagutskott propositionen nr 98, angående upphävande av förordningen den 8 maj 1942 (nr 341) med vissa bestämmelser angående nötboskapsaveln; samt

till konstitutionsutskottet propositionen nr 103, med förslag till lag med särskilda bestämmelser om ändring i kommunindelningen.

§ 2

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna nr 1131—1139; och

till lagutskott motionerna nr 1140—1152.

§ 3

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial och utlåtande nr 18 och 19, statsutskottets utlåtande nr 4 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 7—9.

§ 4

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

fru *Kristensson* (m), till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående utredning rörande en allmän försvarspflicht omfattande både män och kvinnor, samt

herr *Börjesson* i Glömminge (cp), till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående fisket i Östersjön.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 5

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren, att konstitutionsutskottet

Interpellation ang. rekryteringen av studerande till universitet och högskolor

tets memorial nr 18 och statsutskottets utlåtande nr 4 i nu nämnd ordning skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 6**Interpellation ang. rekryteringen av studerande till universitet och högskolor**

Ordet lämnades på begäran till

Herr **STRÖMBERG** (fp), som yttrade:

Herr talman! På uppdrag av Sveriges förenade studentkårer och Tjänstemännens centralorganisation har vid sociologiska institutionen vid Lunds universitet utförts en undersökning under titeln Studentekonomisk undersökning 1968. Huvuddelen av arbetet har utförts som trebetygsuppsats i sociologi. Undersökningen omfattar cirka 3 000 studenter vid nio olika lärosäten. De förhållanden, som efterfrågades av utredarna, avser i stort höstterminen 1967.

I undersökningens sista del behandlas studenternas familjebakgrund. Därvid framkommer att andelen studenter från socialgrupp III är förvånansvärt låg vid de olika lärosätena. Speciellt är detta förhållandet vid sådana med spärrad utbildning. Vidare presenterar utredarna siffermaterial, som visar att andelen studenter från socialgrupp III vid de högre utbildningsanstalterna ökat ganska litet under de senaste tio åren.

Slutligen konstaterar utredarna att snedheten i rekryteringen till universitet och högskolor fortfarande är mycket stor och att utjämningen gått långsamt. Man har beräknat att av alla 20-åringar från socialgrupp III bara 8 procent går till högre undervisning, under det att motsvarande siffror för socialgrupp II och I är 23 respektive 63 procent.

Ett av målen för vår utbildningspolitik är social utjämning. För närvarande tycks det dock vara så, att denna mål-

sättning ej kan uppnås med nuvarande medel. För att erhålla önskad utjämning bör åtgärder sättas in, som riktar sig mot eleverna i grundskolan och de gymnasiala skolorna.

Med hänvisning till det anförda anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet få ställa följande fråga:

Vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga för att med avseende på de studerandes ekonomiska och sociala bakgrund få till stånd en jämnare rekrytering vid universitet och högskolor?

Denna anhållan bordlades.

§ 7

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna på driftbudgeten för budgetåret 1969/70 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte motioner; och

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1969/70 till skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m. jämte motioner; samt

från allmänna beredningsutskottet:

nr 118, i anledning av motioner om avskaffande av ordensväsendet.

§ 8

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 83, med förslag till lag om ändring i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden, m. m.,

nr 85, angående fortsatt disposition av visst äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde,

nr 93, angående godkännande av 1968 års internationella sockeravtal, m. m.

nr 94, om bemyndigande att avstå fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden såsom arv,

nr 95, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.,

nr 96, med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623),

nr 97, med förslag till förordning om beräkning av skogsvärde vid 1970 års allmänna fastighetstaxering, m. m.,

nr 99, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.,

nr 100, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370),

nr 101, angående statlig garanti för Aktiebolaget ASEA-ATOM:s förpliktelser, m. m.,

nr 102, angående vissa avtal rörande universitetssjukhusen, m. m., och

nr 104, med förslag till lag om ändring i vattenlagen, m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 9

Anmäldes följande motioner:

nr 1153, av herrar *Åkerlind* och *Werner*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 62, med förslag till lag om ändring i barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97), och

nr 1154, av herr *Åkerlind*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 69, med

förslag till lag om upphävande av lagen den 14 juni 1917 (nr 381) om förbud för vissa underhållsskyldiga att avflytta från riket.

Dessa motioner bordlades.

§ 10

Utsträckt motionstid

Ordet lämnades på begäran till

Herr *LARSSON* i Luttra (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren ville besluta, att tiden för avgivande av motioner i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 63, med förslag om införande av enhetlig kommunbeteckning, m. m., och nr 103, med förslag till lag med särskilda bestämmelser om ändring i kommunindelningen, måtte med hänsyn till ärendenas omfattning utsträckas till det sammanträde som infaller näst efter femton dagar från det propositionerna kom andra kammaren till handa, d. v. s. första plenum efter lördagen den 26 innevarande april.

Denna hemställan bifölls.

§ 11

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.06.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 16 april

Kl. 10.00

§ 1

I enlighet med därom den 9 innevarande april på förmiddagen fattat beslut skulle kammaren nu företaga val av dels tjugufyra ledamöter i den nämnd, som enligt § 103 regeringsformen och § 69 riksdagsordningen äger döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, dels ock sex suppleanter för ledamöterna i denna nämnd; och anställdes först val av ledamöter i nämnden.

Ordet lämnades på begäran till

Herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN**, som anförde:

Herr talman! För vart och ett av de val som skall företagas vid detta plenum ber jag att få avlämna en gemensam lista, vilken godkänts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen. Varje lista upptar namn på så många personer, som det ifrågavarande valet avser.

Den av herr förste vice talmannen för valet av ledamöter avlämnade listan upptog under partibeteckningen »Gemensam lista» följande namn:

Eriksson i Stockholm, fru (s)
Löfqvist, fru (s)
Johanson i Västervik (s)
Eliasson i Sundborn (cp)
Antby (fp)
Eliasson i Moholm (m)
Lundberg (s)
Adamsson (s)
Martinsson (s)
Nilsson i Tvärålund (cp)
Persson i Skänninge (s)

Hamrin (fp)
Cassel (m)
Sandell, fröken (s)
Blomkvist (s)
Larsson i Borrby (cp)
Lindberg, fru (s)
Mossberg (s)
Larsson i Umeå (fp)
Nilsson i Bästekille (m)
Åsbrink, fröken (s)
Persson i Heden (cp)
Mundebo (fp)
Kristensson, fru (m).

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev den av kammaren godkänd; och förklarades de personer, vilkas namn upptagits å listan, utsedda till ledamöter.

§ 2

Anställdes val av suppleanter för ledamöterna i den i § 1 omnämnda nämnden.

Den av herr förste vice talmannen för detta val avlämnade listan upptog under partibeteckningen »Gemensam lista» följande namn:

Zetterström (s)
Hansson i Piteå (s)
Sundström, fru (s)
Larsson i Norderön (cp)
Eriksson i Arvika (fp)
Wetterström, fröken (m).

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev den av kammaren godkänd; och förklarades de personer, vilkas namn upptagits å listan, utsedda till suppleanter.

§ 3

Meddelande ang. arbetsplena onsdagen
den 16 och fredagen den 18 april

Herr TALMANNEN yttrade:

Dagens sammanträde avses skola fortsättas till dess hela föredragningslistan är genomgången. Det torde därför bli ofrånkomligt att anordna kvällsplenum.

Vid kammarens arbetsplenum på fredag, den 18 april, upptages till behandling bl. a. statsutskottets utlåtanden angående anslagen till rundradioverksamheten samt till vissa allmänna kultur- och bildningsändamål. Dessa ärenden kan förutsättas komma att föranleda förhållandevis långa debatter. Med hänsyn till att ett stort antal ärenden — däribland statsutskottets utlåtanden angående bostadsförsörjningen och angående högre utbildning och forskning — kommer att föreligga till behandling vid sammanträdet onsdagen den 23 april, har det icke bedömts möjligt att till sistnämnda dag uppskjuta ärenden från fredagen. Det är därför sannolikt att även sammanträdet fredagen den 18 april måste fortsättas på kvällen.

§ 4

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 83, med förslag till lag om ändring i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden, m. m., hänvisades propositionen, såvitt avsåg ändring i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt, till bevillningsutskottet och i övrigt till lagutskott.

Vidare föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr 85, angående fortsatt disposition av visst äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde;

till jordbruksutskottet propositionen

nr 93, angående godkännande av 1968 års internationella sockeravtal, m. m.;

till statsutskottet propositionen nr 94, om bemyndigande att avstå fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden såsom arv;

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 95, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.,

nr 96, med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623),

nr 97, med förslag till förordning om beräkning av skogsvärde vid 1970 års allmänna fastighetstaxering, m. m.,

nr 99, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., och

nr 100, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

till statsutskottet propositionerna:

nr 101, angående statlig garanti för Aktiebolaget ASEA-ATOM:s förpliktelser, m. m., och

nr 102, angående vissa avtal rörande universitetssjukhusen, m. m.; samt

till lagutskott propositionen nr 104, med förslag till lag om ändring i vattenlagen, m. m.

§ 5

Föredrogs var efter annan och hänvisades till lagutskott de å bordet vilande motionerna nr 1153 och 1154.

§ 6

Föredrogs den av herr *Strömberg* (fp) vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående rekryteringen av studerande till universitet och högskolor.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7

Granskning av statsrådsprotokollen

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 18, i anledning av granskning av statsrådsprotokollen.

Efter föredragning av utskottets anmälan om den utförda granskningen samt resultaten därav yttrade:

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har under senare år prövat olika metoder vid granskningen av regeringens handlande enligt statsrådsprotokollen. Tidigare riktades ju erinringar av varierande styrka mot statsrådets handläggning av särskilda ärenden. Regelmässigt kunde dessa erinringar icke biträdas av regeringspartiets eller regeringspartiernas representanter i utskottet och i riksdagen. Effekten blev då bara ett visst politiskt rabalder.

I syfte att finna bättre former för granskningsarbetet genomfördes 1967 en omläggning av detta. Granskningsarbetet inriktades då på en genomgång av administrativ praxis och av ärendenas handläggning från rättsliga synpunkter. Granskningen utförs nu på ett mera systematiskt sätt. Genom att följa utvecklingen på vissa områden år efter år kan man också utröna vilken effekt gjorda påpekanden har fått. Ett exempel härpå är den decentralisering av beslutanderätten från regeringen till underlydande myndigheter, som granskningen under senare år har inriktats på. Flera exempel på detta förfarande finns i memorialet.

Dechargearbetet ger i sin nuvarande utformning mindre anledning till dramatiska effekter än den tidigare formen. Att granskningen blir effektivare är dock för alla uppenbart. Erfarenheterna kan självfallet ge vid handen att även andra nya former bör prövas. Huvudsyftet skall naturligtvis vara att göra granskningen så effektiv som möjligt.

Herr talman! Jag ber att få hemställa att förevarande memorial läggs till handlingarna.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har även i årets granskningsarbete följt de riktlinjer för utskottets arbete som uppdrogs i samband med omläggningen år 1967. Det är som bekant fråga om en form av försöksverksamhet och utskottet anser nu tidpunkten vara inne att pröva de tre årens erfarenheter och att överväga eventuella ändringar. Jag har förståelse för dem som anser att det kanske är något beklagligt att memorialet saknar skarpt formulerade uttalanden, reservationer o. d. Jag är medveten om att läsningen inte bjuder på någon större dramatik, vilket också framhölls av herr Larsson i Luttra.

Emellertid kan den finna som läser memorialet noggrant och med särskilt avseende på de principiella momenten i granskningsarbetet att utskottet gör uttalanden som har avsevärd tyngd och som inte kan avfärdas utan vidare. Enigheten inom utskottet måste härvidlag också förstärka detta intryck. Man kan bl. a. peka på den granskning som avser publicering av konseljbeslut i förvaltningsärenden. Det har visat sig vara svårt att få kännedom om principerna och praxis härvidlag. Särskilt gäller detta områden där lagstiftningens utformning ger utrymme för olika uppfattningar rörande tolkning och tillämpning av bestämmelserna. Besluten i högsta instans i dessa avseenden måste således medverka till att praxis blir så fast och enhetlig som möjligt. Inte minst den livliga debatt som förts om en levande demokrati understryker allmänhetens behov av att med lätthet kunna få del av sådana beslut och kunna anpassa sig därefter i det praktiska handlandet.

Liksom förra året pekar utskottet på att handläggningen av partsärenden inom departementen vad gäller remissbehandling och tid för handläggningen

samt meddelande av beslut företer brister. Jag ber kammarens ledamöter att särskilt observera en mening i utskottets uttalande under punkten 2, s. 7, som jag anser vara anmärkningsvärt kraftfull och skarp. Det heter: »Sälunda synes remissbehandlingen ej sällan ske alltför schablonmässigt och beslut i vissa fall meddelas först efter avsevärt dröjsmål.»

Vem i samhället har rätt att anföra besvär? Ja, den frågan behandlas under punkten 3. Besvärsinstitutet har traditionellt ansetts vara ett viktigt medel att åstadkomma rättelse av oriktiga förvaltningsbeslut och samtidigt utgöra en för demokratin väsentlig rättssäkerhetsgaranti. Jag håller för troligt att detta förhållande har så stark förankring i människornas allmänna rättsmedvetande, att besvärsrätten knappast anses ha någon begränsning alls. Jag skall peka på ett konkret fall, där upptäckten av obefintlig besvärsrätt skapat förvåning. I utskottets memorial återfinns i bilaga 3, s. 46, en redovisning av fallet. Det gäller ett av Sollentuna kommunalfullmäktige antaget förslag till stadsplan för kommunens nya centrum vid Sollentuna station. Över beslutet anfördes besvär av styrelsen för Föreningen Hem och skola. Man ansåg att en skola hade placerats för nära den mycket starkt trafikerade norra stambanan med därmed förenade bullerproblem, och man framhöll att det saknades tillräckligt noggranna utredningar samt att varken barnavårdsnämnden eller hälsovårdsnämnden hade fått tillfälle att yttra sig. Föreningen ansåg sig vara representant för de föräldrar vilkas barn skulle gå i den planerade skolan.

Vad händer då med denna besvärsskrivelse? Jo, länsstyrelsen framhöll i sitt yttrande att besvären ej anförts av sådana sakägare som avses i 150 § byggnadslagen. Varken föreningen eller någon i styrelsen ägde mark inom planområdet, och därför saknades behö-

righet att anföra besvär. Av detta skäl upptog ej heller Kungl. Maj:t besvären till prövning.

Man måste förstå att det hos berörda samhällsmedlemmar skapas misstro, irritation och undran över lagar och bestämmelser när sådant här inträffar. Utskottets granskning har visat att det råder stor oklarhet om besvärsrätten, och jag vill starkt understryka utskottets krav på att klarhet skapas. Utskottet har också pekat på angelägenheten av att besluten i besvärsmål förses med klargörande motivering och har uttalat att det är önskvärt att de beslut som kan vara vägledande för rättsutvecklingen på området blir tillgängliga för allmänheten.

Herr talman! Vad slutligen gäller punkten 5 beträffande hörande av utrikesnämnden före viktiga beslut vill jag deklarerat att utskottets uttalande är tillfredsställande. Som bekant har frågan tidigare uppmärksammats av utskottet. Det skedde 1962, då den s. k. Undénplanen framlades i FN utan föregående överläggning med utrikesnämnden. Utskottet framställde då inte någon anmärkning men uttalade enligt att det ansåg sig »dock icke kunna underlåta att understryka betydelsen av att utrikesnämnden höres i alla de fall, då dess medverkan bör äga rum enligt (54 § RF:s) lydelse, grund och mening».

Granskningen i år har föranletts av beslutet att erkänna den nordvietnamesiska regeringen utan att detta beslut föregicks av överläggning i utrikesnämnden. Jag vill understryka att förfaringssättet är anmärkningsvärt. Det står inte endast i strid mot det sätt på vilket vi traditionellt i god svensk samarbetsanda utformar en ståndpunkt i frågor som ligger ovanför de partipolitiska stridsfrågorna och som alltså gäller bl. a. vår gemensamma utrikespolitik och landets säkerhet utan det står också i strid mot vad regeringsformen föreskriver.

Att vi trots vår starkt kritiska håll-

Granskning av statsrådsprotokollen

ning till regeringens handlande tagit utskottets uttalande i två meningar som vårt beror alltså på dess utformning. Den första meningen säger ingenting om den aktuella händelsen. Den säger inte någonting om vad som har hänt i år. Den andra meningen hoppas vi verkligen skall beaktas av regeringen i fortsättningen.

Därmed hemställer jag, herr talman, att memorialet lägges till handlingarna.

Herr WERNER (m):

Herr talman! Under punkten 6 i memorialet anföres en del frågor som blivit föremål för granskning i utskottet men som inte har föranlett något uttalande. Jag vill framföra några synpunkter på ett av dessa ärenden, som gäller två fall vid tillämpningen av naturvårdslagen 15 §. Denna paragraf ger åt länsstyrelsen rätt att åt allmänheten trygga tillgången till platser för bad och friluftsliv vid havet, vid insjöar eller vattendrag genom att förordna om att ett visst strandområde skall vara skyddat, d. v. s. att fritidsbebyggelse ej får ske där.

I ett fall hade länsstyrelsen utfärdat ett mera generellt förordnande för en hel rad sjöar, och i ett annat fall hade en annan länsstyrelse strandskyddat alla stränder kring sjöar och vattendrag i hela länet.

Personligen finner jag att en dylik åtgärd kan vara befogad med tanke på den enorma expansion av fritidsbebyggelse som förekommer på sina håll, men samtidigt vill jag säga — vilket jag också framhöll i utskottet — att det inte är tillfredsställande att lagen talar om att trygga tillgången till »visst strandområde» för bad och friluftsliv, medan åtgärden går ut på ett generellt förordnande för alla strandområden i länet. Detta måste verka förvirrande både för allmänheten och för kommunerna och det har också föranlett en rad välmotiverade besvärsskrivelser.

Jag och ett par meningsfränder fick

inte gehör för våra synpunkter. Någon genmålde att det var helt till fyllest med förhållandet såsom det nu är och att det har skapats ett prejudikat när Kungl. Maj:t har konfirmerat länsstyrelsebesluten i de här ifrågavarande fallen genom att lämna besvären utan bifall. Av den anledningen fick detta ärende sin blygsamma placering bland »övriga ärenden»; det renderades fyra rader.

Nu har det emellertid visat sig att Kungl. Maj:t tycks ha samma mening som vi. Man har nämligen aviserat en proposition med förslag till ändring av naturvårdslagen, så att länsstyrelserna verkligen får klar grund i lagen för generella strandskyddsförordnanden, där sådana är nödvändiga.

Herr talman! Jag har självfallet inget yrkande i ärendet.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag skall endast syssla med den fråga som herr Werner tog upp, nämligen tillämpningen av 15 § naturvårdslagen. Såvitt jag förstod herr Werner rätt menade han, att han och regeringen nu hade kommit på samma linje. Det är ändock regeringen som har godkänt det beslut som har fattats av länsstyrelsen. Som bekant överklagades detta. Regeringen avvisade de klagandes anspråk på att länsstyrelsens beslut skulle upphävas. Detta är den tolkning som regeringen har gjort av gällande lagstiftning.

Vad det blir i framtiden får väl riksdagen avgöra. Mig veterligt har det inte lagts fram någon proposition i detta ärende, och inte heller har det aviserats någon. Däremot har chefen för naturvårdsverket föreslagit att man skulle få en sådan lagstiftning. De fall vi nu behandlar måste emellertid tolkas utifrån den lagstiftning som rådde vid tidpunkten för beslutets fattande.

Kanske jag endast helt kort skall erinra om att enligt 15 § naturvårdslagen äger länsstyrelsen att förordna att visst strandområde skall vara strandskydds-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

område för att trygga tillgången till platser för bad och friluftsliv åt allmänheten. Det område som vi nu talar om ligger i närheten av starkt expanderande orter. Behovet av att för framtiden trygga denna tillgång är stort.

Jag fattade herr Werner så, att han nu delade sakståndpunkten men ansåg att det hela skulle ha gått till litet annorlunda. Herr Werner och jag har haft tillfälle att tala mycket med varandra om detta. Striden står väl närmast kring frågan, huruvida det skulle vara riktigt om länsstyrelsen hade fattat beslut t. ex. fyra gånger fyra veckor i rad eller om den på en gång fattat det. Resultatet hade blivit precis detsamma i båda fallen. Det är kanske mera rationellt att fatta beslut på en gång än att stycka upp det i fyra delar, om man ändå vill nå samma resultat.

Herr WERNER (m):

Herr talman! Jag är i princip helt överens med herr Johansson i Trollhättan i sakfrågan. Jag menar bara att ärendet faller ett steg framåt när man får bästa möjliga överensstämmelse mellan lag och tillämpning. Det är det jag hoppas på för framtiden.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Herr Werner har inte kunnat visa att en felaktig tillämpning har praktiserats.

Herr WERNER (m):

Herr talman! Jag ber att få instämma.

Efter härmed slutad överläggning lades memorialet till handlingarna.

§ 8

Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i

statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1969/70 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

*Punkten 2***Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.**

Kungl. Maj:t hade (bilaga 6, s. 16—19 och 31) berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av vad som anförts i statsrådsprotokollet om ramar för det militära försvaret och civilförsvaret m. m.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande gruppvis sammanställda motionsyrkanden.

Beträffande parlamentarisk försvarskommitté m. m. hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 256 av herr *Virgin m. fl.* och II: 291 av herr *Holmberg m. fl.*, vari hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om tillsättande av en parlamentarisk försvarskommitté med de uppgifter som i motionerna angivits,

dels de likalydande motionerna I: 446 av herr *Werner* och II: 421 av herr *Hermansson m. fl.*, vari hemställts, såvitt nu var i fråga,

att en ny försvarsutredning tillsattes, sammansatt av samtliga i riksdagen representerade partier och av representanter för de viktigaste folkrörelserna samt med deltagande av civila och militära sakkunniga, med uppgift att utreda och framlägga förslag till en ny försvarsordning i enlighet med de riktlinjer som anförts i motionerna,

att den nya försvarsutredningen anmodades slutföra sitt arbete och fram-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

lägga förslag inom en tidrymd av två år och

att under denna tid militäranslagen successivt nedskures så, att de vid periodens slut begränsades till underhåll av nuvarande försvarsorganisation och att i princip inga nyinvesteringar gjordes såvida icke bindande avtal omöjliggjorde avbeställning och industriell omdisponering för civil nyttoproduktion.

Beträffande nytt långsiktigt försvarsbeslut m. m. hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 423 av herrar *Bengtson* och *Dahlén* och II: 510 av herrar *Wedén* och *Hedlund*, vari hemställdts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte uttala att den förutsatte att förberedelserna för nytt försvarsbeslut påbörjades i så god tid att riksdagspartierna bereddtes tillfälle att som tidigare skett deltaga däri,

dels de likalydande motionerna I: 363 av herr *Lindblad* och II: 423 av herrar *Romanus* och *Ahlmark*.

Beträffande ramen för budgetåret 1969/70 hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 256 av herr *Virgin m. fl.* och II: 291 av herr *Holmberg m. fl.* om höjning av anslagen för anskaffning av materiel till armén, marinen och flygvapnet, vilka yrkanden innebure en uppräknig av anslagsramen för det militära försvaret med 150 000 000 kr.,

dels de likalydande motionerna I: 446 av herr *Werner* och II: 421 av herr *Hermansson m. fl.*, vari hemställdts, såvitt nu var i fråga, att redan i 1969/70 års budget en nedskärning gjordes av utgifterna på försvarshuvudtiteln med 500 000 000 kr. i enlighet med i motionerna angivna principer.

Beträffande utnyttjande av reserverationsmedel hade utskottet behandlat de likalydande motionerna I: 256 av herr *Virgin m. fl.* och II:

291 av herr *Holmberg m. fl.*, vari hemställdts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t måtte medge att försvarets myndigheter finge utnyttja reserverade anslagsmedel på sätt i motionerna angivits, innebärande att medlen skulle utnyttjas till erforderlig del efter förslag av ÖB för att ytterligare öka handlingsfriheten och förbättra försvarseffekten på områden där den inledda nedrustningspolitiken hade fått eller väntades få de mest olyckliga verkningarna, samt att beställningar och åtgärder som kunde förbättra sysselsättningen borde eftersträvas.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 256 och II: 291 i vad de avsåge tillsättande av en parlamentarisk försvarskommitté,

2. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 446 och II: 421 i vad de avsåge tillsättande av en försvarsutredning med uppdrag att inom två år fullgöra sitt uppdrag och en successiv nedtrappning under tiden av försvarsanslagen,

3. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 423 och II: 510 i vad de avsåge formerna för nytt långsiktigt försvarsbeslut,

4. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 363 och II: 423,

5. att riksdagen måtte med avslag å motionerna I: 256 och II: 291 i vad de innebure en uppräknig av ramen samt motionerna I: 446 och II: 421, de två sistnämnda såvitt nu var i fråga, godkänna Kungl. Maj:ts förslag till ramberäkning för det militära försvaret för budgetåret 1969/70,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 256 och II: 291 i vad de avsåge ianspråktagande av reservationsmedel utöver utgiftsramen för budgetåret 1969/70,

7. att riksdagen måtte godkänna

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

Kungl. Maj:ts förslag till ramberäkning för civillförsvaret för budgetåret 1969/70.

Reservationer hade avgivits

beträffande *parlamentarisk försvarskommitté* av herrar *Virgin, Strandberg, Bohman* och *Petersson* i Gäddvik (samtliga m), som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 256 och II: 291 i vad de avsåge tillsättande av en parlamentarisk försvarskommitté som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört;

beträffande *nytt långsiktigt försvarsbeslut* av herrar *Virgin* (m), *Ivar Johansson* (cp), *Bengtson* (cp), *Eric Peterson* (fp), *Dahlén* (fp), *Strandberg* (m), *Lindblad* (fp), *Bohman* (m), *Gustafson* i Göteborg (fp), *Mattsson* (cp), *Enskog* (fp), *Antonsson* (cp), *Dahlgren* (cp) och *Petersson* i Gäddvik (m), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 423 och II: 510, såvitt nu var i fråga, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om formerna för nytt långsiktigt försvarsbeslut;

beträffande *ramen för budgetåret 1969/70* av herrar *Virgin, Strandberg, Bohman* och *Petersson* i Gäddvik (samtliga m), som ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 256 och II: 291 i vad de innebure en uppräknings av ramen samt med avslag å motionerna I: 446 och II: 421, de två sistnämnda såvitt nu var i fråga, godkänna reservanternas förslag till ramberäkning för det militära försvaret för budgetåret 1969/70;

beträffande *utnyttjande av reser-
vationsmedel* av herrar *Virgin, Strandberg, Bohman* och *Petersson* i Gäddvik

(samtliga m), som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 256 och II: 291, såvitt nu var i fråga, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om ianspråktagande av reser-
vationsmedel utöver utgiftsramen för budgetåret 1969/70.

Ett särskilt yttrande hade avgivits av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Bengtson* (cp), *Eric Peterson* (fp), *Dahlén* (fp), *Lindblad* (fp), *Gustafson* i Göteborg (fp), *Mattsson* (cp), *Enskog* (fp), *Antonsson* (cp) och *Dahlgren* (cp).

Herr TALMANNEN yttrade:

Överläggningen rörande denna punkt må omfatta även samtliga återstående punkter, men yrkanden framställes först sedan desamma föredragits.

Punkten 2 föredrogs; och anförde därvid:

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Vårt land har haft den omistliga fördelen att vara förskonat från krig i mer än 150 år. Detta har gjort det möjligt för oss att undan för undan förbättra människornas standard på praktiskt taget alla områden. Vi har under alla dessa år aldrig drabbats av ett krigs härjningar eller en ockupations vånda.

Ingen med realistiskt sinne kan väl bestrida att ett starkt försvar och en stark försvarsvilja har varit av utomordentligt stort värde i vår strävan att hålla vårt land utanför krig. Ett Sverige utan ett starkt försvar kommer förr eller senare att för sin säkerhet bli beroende av det ena eller det andra stormaktsblocket. Endast en stark försvarsvilja och ett fredsbevarande men krigsberett militärt försvar ger oss möjlighet att föra den alliansfria politik som är av avgörande betydelse för stabiliteten i Nordeuropa.

Kravet på yttre trygghet, d. v. s. kra-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

vet på nationellt oberoende, och en önskan om fredlig samlevnad finns hos de flesta svenskar. Men lika allmän är inte känslan av det militära försvarets omistliga betydelse för denna yttre trygghet. Det är djupt beklagligt, och här har den svenska demokratins företrädare och försvarare ett stort ansvar, särskilt de som vet hur brister i framtidsforskning och materielanskaffning återverkar på Sveriges försvarsförmåga genom minskad försvarseffekt på några års sikt. Vi måste upplysa svenska folket om att ett otillräckligt försvar från många synpunkter är ett dyrt försvar.

I inledningen till skriften »Om kriget kommer», som bl. a. är undertecknad av landets statsminister och som är en vägledning för Sveriges medborgare, heter det: »Sverige vill fred. Vår förhoppning är att en avspänning mellan stormakterna skall vara möjlig och att världsfreden kan bevaras. Så länge de internationella motsättningarna finns, kvarstår dock hotet mot freden. Vårt land måste därför vara berett på att det värsta kan hända — att krig kommer. Vårt försvar syftar uteslutande till att bevara vår frihet och självständighet.»

Jag vill uttrycka den varma förhoppningen, att det skall vara möjligt att snarast åter uppnå enighet mellan de demokratiska partierna om att ett starkt försvar också kräver att svenska folket måste upplysas om att kostnaderna härför är värda att bäras. Det är i dag inte populärt att uttrycka sådana tankar, det är inte något man samlar röster på. Men omsorgen om vårt lands självständighet även åren framöver kräver det.

Den nya försvarspolitik med avsevärda nedskärningar i den dittillsvarande anslagsnivån som regeringen inledde 1967 och som riksdagsmajoriteten beslutade om i maj 1968 kan moderata samlingspartiet inte biträda. Det har sitt intresse att nu med ett års erfarenhet ta del av förra årets försvarsdebatt i denna kammare. Försvarsminister Andersson anförde då bl. a.: »Åtstram-

ningen av försvarsutgifterna är i dag ett internationellt fenomen.» Utgående från detta kritiserade han beräkningarna om den minskande försvarseffekten, d. v. s. vår försvarsförmåga i förhållande till omvärlden. Försvarsministern fortsatte: »Är då dessa förutsättningar för utvecklingen för handen? Kan vi i dag ur andra stators handlande utläsa, att man är på väg mot en ny rustningsvåg i Europa och den övriga världen? Tills vidare måste mitt svar bli nej.»

Jag tror inte att statsrådet efter vad som sedan dess hänt i Tjeckoslovakien vill vidhålla denna bedömning om läget i Europa och den övriga världen. Uppgifter som vi fått i utskottet tyder på avsevärda ökningar av försvarsutgifterna både i öst och väst, även i Europa. Vi i moderata samlingspartiet anser att faran för konflikter i Europa ökat och att de ökade riskerna för Sveriges yttre säkerhet medfört än starkare krav på att vår försvarsförmåga bibehålles.

Utgående från värdet av enighet mellan de demokratiska partierna i försvarsfrågan och från att det säkerhetspolitiska läget inte medger en fortsatt försvagning av vår försvarsförmåga förordar vi att en parlamentarisk försvarskommitté tillsättes för att till höstrikdagen avge förslag till inriktningen av försvarsplaneringen och till mot denna inriktning svarande anslagsramar. Utredningen skall utgå från kravet att varje del av landet skall på ett meningsfullt sätt kunna försvaras.

I detta sammanhang bör också vårt krav om ökat ianspråktagande av reservationsmedel ses. På denna väg kan man få en snabb förbättring av försvarseffekten på de områden där 1968 års försvarsbeslut medfört otillräcklig medelstillelse samtidigt som man får ökade möjligheter att förbättra sysselsättningen i de delar av landet där denna är särskilt otillfredställande.

Regeringens handlande i försvarsfrågan de senaste åren har väl tillgodosett

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

kraven på handlingsfrihet när det gäller nedrustning, medan möjligheterna att bibehålla och vid behov ytterligare öka försvarseffekten starkt beskrivits. Detta svaghetstillstånd måste vi snarast försöka komma från. Vi föreslår därför att försvarets anslagsram ökas med 150 miljoner kronor, varav cirka 30 miljoner avses för forskning och cirka 120 miljoner för ökad materielanskaffning m. m.

Behovet av ökade möjligheter till forskning har bl. a. med skärpa framförts av chefen för forskningsanstalten i en skrivelse till regeringen. Han säger att på grund av bantade anslag kommer »risken för tekniska överraskningar i hotbilden — — — att öka samtidigt som förutsättningarna att upprätthålla en önskvärd beredskap för egen materielanskaffning inom nya områden — — — försämrats. Med nuvarande anslagstilldelning bedöms det vara möjligt att på kort sikt lämna ett någorlunda allsidigt underlag för totalförsvarsmyndigheternas studieverksamhet. Däremot kommer möjligheterna att upprätthålla en kvalitativt tillfredsställande och bred kunskapspotential på längre sikt inom försvarsarbetet att ytterligare minska. Som följd härav kommer det tekniska underlagets kvalitet successivt att nedgå.»

Jag tycker det är allvarsord som bör begrundas av dem som försöker bagatellisera verkningarna av de nedskurna försvarsanslagen. De allvarligaste verkningarna kommer på något längre sikt och kan därför i nuläget te sig förrädiskt ofarliga för personer med ytlig kunskap om försvaret. De för landets säkerhetspolitik politiskt ansvariga är inte okunniga om hur på några års sikt vårt lands försvarseffekt nedgår och de bär ett tungt ansvar inför framtiden.

Försvarsministern yttrade i följd: »Det socialdemokratiska partiet har sedan mycket länge burit ansvaret för vårt lands utrikes- och försvarspolitik. Vi är beredda att göra det också i framtiden.»

Regeringens nuvarande försvarsbe-

slut bygger på de socialdemokratiska försvarsutredarnas förslag. Om deras betänkande sade försvarsmaktens främste talesman: »Den orealistiska optimism som präglat utredningens bedömning av möjligheterna att inrymma angivna militära resurser inom den låga ekonomiska ramen är det mest anmärkningsvärda i betänkandet.»

Jag beklagar att regeringspartiet, trots den ökande oron i vår omvärld, fortsätter på den inledda försvagningen av vårt lands försvar. Skulle det verkligen vara en så stor prestigeförlust — mot bakgrund bl. a. av den ökade spänningen i Europa — att ompröva försvarspolitiken och söka återställa den demokratiska enigheten i försvarsfrågan? Från alla partier betygas ju värdet av att de demokratiska partierna är eniga om försvaret och om de säkerhetspolitiska målsättningarna. Denna enighets betydelse för svenska folkets försvarsvilja anser jag att det socialdemokratiska partiet har underskattat.

Under året har de minoritetsgrupper som vill misskreditera försvaret vädrat morgonluft och också fått stort utrymme i massmedia för sin förkunnelse. Om inte denna propaganda kraftfullt bemöts kan svenska folkets försvarsvilja allvarligt skadas.

Den starka försvarsviljan bärs i hög grad upp av hemvärnet och andra frivilliga organisationer. Från alla håll betygas värdet av att dessa organisationer kan ges förbättrade möjligheter för sin verksamhet. Tyvärr medger inte nuvarande anslagsramar till försvaret ens mycket angelägna förbättringar. Detta har medfört att t. ex. hemvärnets anskaffning av regnkappor fått skjutas på framtiden liksom angelägna höjningar av bidragen till frivilligrörelser.

Vi i moderata samlingspartiet har i reservationen föreslagit höjningar av anslagen till hemvärnet, frivilliga befälsutbildningsrörelsen, lottarörelsen m. fl. Det är inga stora belopp det gäller men enligt den socialdemokratiska ut-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

skottsmajoriteten kan de dock inte inrymmas i deras försvarsbudget. Vi beklagar detta, enär vi är medvetna om att frivilligorganisationernas arbete är av största betydelse för att vidmakthålla svenska folkets försvarsvilja samt att motverka varje försök att undergräva vårt folks motståndssanda, en i nuläget mycket angelägen uppgift.

Herr talman! Med stöd av det anförda yrkar jag bifall till reservationen av herr Virgin m. fl. i föreliggande punkt.

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Vid riksdagens behandling av fyraårsplanen för försvarets utbyggnad i fjol — planen byggde på försvarsutredningens socialdemokratiska ledamöters förslag — diskuterades försvarsfrågorna mycket ingående. Folkpartiet har inte ändrat uppfattning om behovet av en förbättring av vårt försvar sedan dess. Den plan som antogs innebär en sänkt ökningstakt av försvarslagen i förhållande till perioden 1958—1966. Försvarsutgifterna i fast penningvärde ökar under den nya perioden med cirka 1 procent mot tidigare 2,5 procent per år.

Enligt utskottsmajoriteten innebär detta, att vår värnkraft kan vidmakthållas under fyraårsperioden. Nu är det dock så, att det inte är värnkraften som är det väsentliga, utan det är försvareffekten, alltså vårt försvars styrka i förhållande till våra eventuella fienders försvar. Växer deras försvar snabbare än vårt, går vår försvareffekt ned, och det är det den gör för närvarande.

Ser vi på militärutgifterna i procent av nationalinkomsten, finner vi att våra utgifter inte ligger speciellt högt. Enligt en uppgift i Schweizerische Bankgesellschaft, Wirtschaftsnotizen från februari i år var våra militärutgifter år 1967 4,5 procent av nationalinkomsten. Bland länder med större andel än vi — det finns flera som har lägre andel än vi — kan följande nämnas: Neder-

länderna 4,7 procent, Norge 4,8 procent, Västtyskland 6,2 procent, Frankrike 6,9 procent och USA 10,3 procent. I Sovjet var de år 1966 21,6 procent av nationalinkomsten, d. v. s. fyra, fem gånger mer än vad vi har. Militärutgifterna per capita ändrar ordningen på länderna i någon mån, eftersom inkomsten per capita i vårt land ligger högre än i de flesta andra länder. Nederländerna exempelvis hade 302 schweizerfrancs, Norge 344, Västtyskland 416, Sverige 496, Frankrike 497, Sovjet 923 och USA 1 391 schweizerfrancs per invånare i militärutgifter.

Utskottsmajoriteten säger att de säkerhetspolitiska bedömningar som låg till grund för 1968 års försvarsbeslut enligt utskottets mening alltjämt är hållbara. Försvarsutredningen utgick från att det militärpolitiska läget i Europa under överskådlig tid framåt kommer att präglas av två maktblock med åtminstone delvis motsatta mål. Man säger också att det stora flertalet europeiska regeringar borde ha tolkat händelseutvecklingen i Tjeckoslovakien som en uppgörelse inom Warszawapakten snarare än som ett förebud om sovjetiska angreppsplaner mot Västeuropa.

Vi kan inte helt dela uppfattningen att de säkerhetspolitiska bedömningar som låg till grund för 1968 års försvarsbeslut alltjämt är hållbara. Den utveckling som ägt rum sedan dess har medfört en viss försämring i det europeiska säkerhetsläget. Även om — som vi framhåller i det särskilda yttrande som vi fogat till utskottsbetänkandet — någon påtaglig förskjutning av maktbalansen i Europa inte förefaller att ha ägt rum, synes dock en ändring till det sämre ha inträffat under 1968. Denna utveckling till det sämre stärker oss i vår uppfattning, att det försvarsbeslut som i fjol fattades av riksdagsmajoriteten var mindre väl grundat.

Utskottets talesman kommer säkert att fråga, varför vi med den starka motivering, som jag anført för ett förstärkt

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

försvar, inte lagt fram några konkreta förslag härom. Anledningen härtill är att vi tidigare redovisat att vår huvudprincip är att inte framlägga några förslag om väsentliga utgiftsökningar för nästa budgetår. Detta gäller givetvis också försvaret. Vi står dock fast vid att 1968 års försvarsbeslut bör omprövas. Några förutsättningar för att nå samförstånd för en omprövning vid utskottsbehandlingen har inte förelegat.

Då jag emellertid anser att ingen ansträngning bör underlätas att om möjligt återställa den enighet i försvarsfrågan, som varit en styrka icke minst för den av alla demokratiska partier stödda svenska alliansfria utrikespolitiken med inriktning på neutralitet i krig, vill jag förordna att ytterligare försök göres att få till stånd några i förhållande till totalbeloppen föga omfattande ändringar, som likväl är av nytta för försvaret.

Regeringen bör få en förnyad möjlighet att ta initiativ till förhandlingar mellan de demokratiska partierna beträffande budgetåret 1969/70. Jag vill därför här framställa följande yrkande: att riksdagen i anledning av motionerna I: 423 och II: 510 samt med bifall nu till de av Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln framställda äskandena i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om:

1) att Kungl. Maj:t måtte taga initiativet till överläggningar mellan de demokratiska partierna i syfte att nå enighet om försvarsanslagen för budgetåret 1969/70 varvid den utformning av försvaret som förordades i motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111 till 1968 års riksdag kan vara en riktpunkt,

2) att vid dessa överläggningar även en uppjustering av anslagen för de frivilliga försvarsorganisationerna beaktas, samt

3) att av överläggningarna föranleda förslag beträffande medelstildelingen skall på tilläggsstat föreläggas 1969 års höstriksdag.

Eftersom vi inte är med på principen om en skuggbudget och vi därför inte lagt fram några förslag om utgiftshöjningar, har vi inte kunnat gå med på de reservationer som moderata samlingspartiet har, då de sammanlagt medför utgiftsökningar på 150 miljoner kronor. Vissa av reservationerna är föga kostnadskrävande och i och för sig motiverade, men med hänsyn till den skrivning som föreligger har vi inte kunnat biträda dessa reservationer.

Vid punkten 2 i utskottsutlåtandet finns fogad en reservation, nr 2, som är en trepartireservation. Den gäller frågan om ett nytt långsiktigt försvarsbeslut, som tagits upp i en partimotion från mittenpartierna och i vilken det uttalas önskemål om att förberedelserna för ett nytt försvarsbeslut påbörjas i så god tid, att riksdagspartierna beredes tillfälle att som tidigare deltaga i dem. Utskottsmajoriteten anser att man inte redan nu skall låsa formerna för den slutliga beredningen av nästa mera långsiktiga försvarsbeslut. I reservationen säger vi att vi inte har något att erinra mot den planering som påbörjats — överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen är sedan något år sysselsatta med perspektivplanering m. m. som underlag för ett kommande försvarsbeslut — men det är under förutsättning att avsikten med detta inte är att den skall ersätta de tidigare försvarsutredningarna. Dessa har givit riksdagens ledamöter möjlighet att på ett särskilt sätt ta del av de i många fall mycket svårbedömbara försvarspolitiska och tekniska problem som sammanhänger med nutida försvar. Utredningarna torde som en väsentlig faktor ha bidragit till den stora enighet som tidigare rått kring försvaret i Sverige. Vi anser det vara mycket angeläget att denna enighet så snart som möjligt återställs. En ny försvarsutredning bör därför tillsättas i så god tid, att förberedelser och grundläggande arbete är klara före den 1 mars 1971.

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

Herr talman! Med det anförda som bakgrund yrkar jag bifall dels till reservation nr 2 av herr Virgin m. fl., dels till det särskilda yrkande jag ställde.

I detta anförande instämde herr Källstad (fp).

Herr ANTONSSON (cp):

Herr talman! Vi är väl alla överens om att det måste vara en given målsättning för vårt land att internationellt verka för fred och avspänning i världen. Samtidigt måste vi ju vara medvetna om att dagens internationella situation inte är sådan att en isolerad svensk nedrustning är något alternativ som vi över huvud taget behöver diskutera. Den internationella miljö som vi lever i är alltför osäker för att en sådan tanke, isolerad för vårt land, i dagens läge skulle vara orealistisk.

Vi måste alltså satsa på ett försvar av en omfattning som kan verka avhållande på tänkbara angripare i de olika internationella situationer som kan uppstå. Det är en gammal tanke i svensk försvarspolitik, och jag hoppas att den också för framtiden kommer att ha burskap. Enligt min uppfattning värnar vi därmed om vårt nationella oberoende på bästa möjliga sätt, och jag tror också att vi därmed bidrar till en lugn säkerhetspolitisk atmosfär i norra Europa.

Det måste emellertid vara av största vikt att vi sätter in vår försvarspolitik i de större internationella sammanhangen, de internationella fredsanssträngningarna, nedrustning och aktiv utrikespolitik, som syftar till att bevara förtroendet för vår alliansfria ställning men ändå aktivt medverkar till att klyftorna i dagens värld på detta område kan utjämnas.

Det finns väl i vårt land en överväldigande majoritet, som med rätta anser, att försvaret är en omistlig del i vårt samhälle i den internationella situation

som råder och sedan länge har varit rådande. Denna uppfattning får inte innebära, att man alltför medvetet dämpar ned debatten om försvaret. Vi måste ha en debatt om dessa viktiga frågor, men samtidigt menar jag, att det finns anledning att starkt bemöta de grupper som av *politiska skäl* inte vill försvara vårt land. Vi kan inte låta deras argument stå oemotsagda.

Jag tycker det är bra att ungdomen ifrågasätter etablerade uppfattningar och företeelser i vårt samhälle. Men det finns anledning att se till att inte uppfattningar från den yttersta vänsterkanten får dominera debatten bara därför att dessa uppfattningar i och för sig är *anmärkningsvärda*. De bör tillmätas den betydelse som man bör tillmäta varje liten minoritet. Därvidlag vill jag, herr talman, gärna ge försvarsministern en eloge för hans uppfattning och uppträdande i detta avseende, starkt markerade under senare tid.

Om man försöker att klarlägga var den stora skiljelinjen i svensk försvarsdebatt går vill jag säga att den går just mellan å ena sidan de grupper som agerar på yttersta vänsterkanten och av *politiska skäl* inte vill försvara vårt land, och å andra sidan den stora majoritet av svenska folket som är för ett bibehållande av försvaret som ett nödvändigt medel för att försäkra vårt land om fortsatt nationellt oberoende med syfte att hålla eventuella konflikter borta ifrån vårt lands gränser.

Jag vill gärna betona, liksom doktor Hedlund gjort för centerns del vid åtskilliga tillfällen, att ett litet land som Sverige inte har utrymme för olika försvarsideologier. Det är inte fråga om skilda ideologiska uppfattningar, utan de förekommande meningsskiljaktigheterna mellan de fyra stora partierna har, såvitt jag förstår, varit en följd av olika bedömningar inom ramen för en *gemensam allmän försvarsuppfattning*.

Vi ansåg förra året och gör det fortfarande att vissa marginella tillskott

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

till försvaret skulle ha medfört påtagliga effektivitetsförbättringar i vissa avseenden. Den bedömningen gjordes i vetskap om att försvarskostnaderna i stor utsträckning är givna, och därför har även ett marginellt tillskott stor betydelse från effektivitetssynpunkt. Den utveckling som ägt rum efter det att fjolårets bedömning gjordes har inneburit att nya faktorer tillkommit med avseende på det säkerhetspolitiska läget i Europas mitt. Alla är vi väl ense om att det sovjetiska ingripandet i Tjeckoslovakien påverkat den europeiska situationen säkerhetspolitiskt, och det har inte varit fråga om en förbättring. Jag erkänner villigt att det är svårt att bedöma *graden* av den försämring som inträtt, men en viss försämring, som jag dock inte vill överbetona, har tyvärr uppstått. I ett särskilt yttrande har vi uttryckt saken så, att någon påtaglig förskjutning av maktbalansen inte ägt rum under 1968. Men den höjda politiska temperaturen, om jag får uttrycka mig så, leder onekligen till ökad osäkerhet. Situationen har naturligtvis hela tiden varit beroende av vad som hänt i Tjeckoslovakien, hur det tjeckiska folket reagerat på den ryska inmarschen och påtryckningarna. Vi vet alla att tjeckerna valde det passiva motståndets väg, och vi erkänner väl alla att det finns anledning beundra deras sätt att möta invasionen. Naturligtvis måste det tilläggas att metoden även påverkat händelserna i Tjeckoslovakiens grannskap. Det har inte varit möjligt att helt förutse händelseutvecklingen i det aktuella krisområdet, även om man utgick från att de båda supermakternas intressesfärer inte skulle komma att ändras nämnvärt.

Herr talman! Innan jag går över till frågan om framtida, långsiktiga försvarsbeslut vill jag bara konstatera att det tydligen sker en viss planering för ett högre belopp än det som motsvarar sista årets ram. Så värst mycket mera än en uppfattning om vad en marginell förskjutning innebär ger det väl inte,

men jag tycker ändå att det är bättre än ingenting. Jag noterar med tillfredsställelse att riksdagen enligt propositionen i fortsättningen kan motse en redovisning av omprövningen av planeringsinriktningen. Jag förstår mycket väl att myndigheterna kan ha haft vissa svårigheter att göra en bedömning nu med hänsyn till det omfattande planeringsarbete som förelagts dem i form av perspektivplanering och förberedelser för programbudget.

Därmed kommer jag in på den andra fråga som jag tänkte beröra litet närmare, nämligen förberedelserna och formerna för nästa långsiktiga försvarsbeslut, vilket även herr Enskog var inne på.

I statsverkspropositionen lämnas en redogörelse för det nya planeringssystem som nu har börjat tillämpas i försvaret och som innehåller miljöstudier, angreppsfall samt system- och perspektivplaner. Överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen har fått i uppdrag att göra upp perspektivplaner vilka skall insändas före den 1 april 1971 och ligga till grund för nästa långsiktiga försvarsbeslut. Enligt försvarsministerns bedömning kan beslut fattas snabbare på det underlag som sådana perspektivplaner ger, och jag har ingenting att erinra mot planeringssystemet som sådant. Av beskrivningen att döma ser det ut att ge ett ganska omfattande beslutsunderlag.

För mig är emellertid den väsentliga frågan, hur detta material kommer att presenteras för riksdagen och vilka möjligheter vi här får att *reellt välja mellan olika alternativ*. Genom de tidigare försvarsutredningarna har riksdagens ledamöter beretts tillfälle att ta del av ett omfattande bakgrundsmaterial och därigenom på ett grundligt sätt tränga in i de många komplicerade problem vi har i samband med försvaret. Jag vill starkt poängtera att vi från centerns sida är mycket intresserade av att om möjligt återställa enigheten i försvarsfrågan.

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

Jag ser saken så att det här inte är fråga om några ideologiska skiljelinjer; det har jag redan betonat. Åsiktsbrytningarna i den politiska debatten här i landet anser jag skola ske när vi har ideologiska skiljelinjer beträffande samhällets utformning och hela samhällsproblematiken, men i försvarsfrågan förekommer inga sådana skiljelinjer, utan där är det fråga om värderingar, hur man vill utforma försvaret och vilka medel man vill ställa till försvarets förfogande. Det är inte och kommer aldrig att bli någon ideologisk fråga i det samhälle vi nu lever i.

Enligt min uppfattning har försvarsutredningarna verksamt bidragit till den enighet kring försvaret som tidigare rått i vårt land, och vi tycker därför från vårt håll att det finns anledning för försvarsministern att allvarligt fundera på att tillsätta en ny försvarsutredning. Jag finner emellertid ingen anledning att nu gå närmare in på orsakerna till att man inte kunde enas förra året. Jag vill inte tala om den snö som föll i fjol. Det har förts många meningslösa debatter om den saken, och jag hoppas att vi skall slippa dem nu. I stället vill jag rikta blickarna framåt och starkt betona vikten av att vi inom de olika partierna försöker finna varandra i denna mycket viktiga fråga.

Inte heller skall jag gå in på detaljerna i det utlåtande vi nu har att ta ställning till, utan jag vill bara helt kort kommentera det programbudgetsystem som har aviserats i anslutning till perspektivplaneringen. Det framgår av bilaga 2 till statsverkspropositionen att det nya systemet skall ge riksdagen möjlighet att inte bara som nu ta ställning till marginella utgiftsökningar utan även att kontinuerligt pröva alternativa målsättningar. Systemet skall underlätta statsmakternas ekonomiska och politiska avvägningar. Det är med högt spända förväntningar som jag — och jag tror hela mitt parti — ser fram mot dessa nya möjligheter till ökat inflytande för riksdagen inte bara på för-

svarets område utan också när det gäller den övriga delen av statsförvaltningen. Det skulle vara frestande att närmare gå in på den mycket viktiga frågan om dessa nya möjligheter, som vi kommer att få i framtiden, men dagens debatt är inte det lämpliga tillfället för detta. Vi får tillfälle att återkomma när förslag presenteras på området.

Jag vill slutligen, herr talman, än en gång poängtera att vi anser att en försvarsutredning bör tillsättas i så god tid att förberedelser kan göras för att om möjligt uppnå enighet kring försvaret. Denna utrednings grundläggande arbete bör vara klart före den 1 mars 1971.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen 2 vid punkten 2.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Den svenska krigsmakten är avsedd att fylla en dubbel funktion. Det förutsätts fortfarande av regeringen att den skall kunna brukas mot en s. k. inre fiende. Den andra funktionen är att utgöra försvar för vårt nationella oberoende, att säkra vårt folks ovillkorliga självbestämmanderätt. Militärmakten måste samtidigt betraktas som en social organisation, som en social faktor som påverkar samhällsutvecklingen i övrigt i landet. Jag skall inte nu ta upp en debatt om alla dessa funktioner hos och verkningar av den militära apparaten, utan ämnar begränsa mig till frågan om försvarets lämpliga organisation och omfattning för syftet att värna Sveriges nationella oberoende.

I debatten här i riksdagen ifrågasättes mycket sällan själva uppbyggnaden av försvarsmakten. På denna punkt råder enighet mellan regering och borgerlig opposition. Jag vill emellertid

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

framhålla det faktum att man i försvarsdebatten utanför riksdagen ofta ifrågasätter just denna organisatoriska uppbyggnad. Även vi sätter för vår del ett mycket stort frågetecken för det nuvarande försvarssystemets effektivitet för att klara just de målsättningar som uppställts.

Vi framlade till fjolårets debatt om den nya försvarsorganisationen en utförlig motion om hur vi ansåg att en effektiv sådan organisation skulle utformas. Vi ansåg att den måste tillgodose tre väsentliga önskemål, nämligen 1. att göra försvaret arbetsdugligt även inför risken av svårare krigsvillkor än dem som militärledningen allmänt tycks förutsätta, 2. att eliminera försvarets karaktär av hinder för nedrustning och 3. att göra det möjligt att avsevärt nedbringa dess kostnader. Förslaget avslogs av riksdagen, men vi anser att utvecklingen sedan dess bekräftat det berättigade i de synpunkter vi framförde.

Vi anser det vara en brist, och en stor sådan, att man i den nuvarande försvarsordningen tycks arbeta bara med en enda militärpolitisk förutsättning, på vilken man sedan bygger upp försvarsorganisationen, nämligen en konflikt mellan de bägge stormaktsblocken, där man tänker sig en sådan jämvikt dem emellan att intetdera skall finna det rådligt att äventyra sin egen krigspotential med ett angrepp mot vårt land. Skulle det ändå komma ett angrepp, räknar man tydligen enligt vad som framgår av de militära planeringarna med att angriparens huvudmotståndare snabbt skall skynda till vårt bistånd.

Vi tror att detta är en örealistisk förutsättning, som inte är hållbar. Den behandlar en av de möjligheter som finns men knappast den som är mest trolig. När Sverige skall utforma sin militära försvarsorganisation bör väl denna inte bara göras arbetsduglig i ett visst krigsfall, som man kan utfundera i förväg, utan den bör kunna fun-

gera vid olika alternativ, däri också inberäknat möjligheten att stå ensam mot en mycket överlägsen angripare.

Vi anser också att de senare årens militära erfarenheter har visat två mycket grundläggande saker, som man måste lägga i botten när man diskuterar den svenska försvarsmaktens organisation.

För det första tycker vi att det visat sig att ett konventionellt försvar — och Sveriges försvarsmakt är uppbyggd enligt de principerna — är mycket hjälplöst inför en snabb och beslutsam angripare. Det finns inga exempel på att ett sådant konventionellt försvar har kunnat slå tillbaka ett angrepp som utförs med stora styrkor — och sådana kan som vi vet förekomma. Ur den synpunkten förefaller oss alltså den nuvarande försvarsorganisationen ineffektiv.

För det andra kan den slutsatsen dras av de krigserfarenheter som andra folk har tvingats göra, att en organisation som är grundad på folkförsvarets princip förmår hävda sig mycket väl även mot en supermakt och t. o. m. förmår tvinga den till förhandlingsbordet. Vi har en rad exempel på försvarsplanering från sådana utgångspunkter.

Det är alldeles självklart att man inte kan mekaniskt överföra erfarenheter från Algeriets frihetskrig mot den franska militärmakten på våra förhållanden. Man kan inte heller mekaniskt överföra det vietnamesiska folkets framgångsrika försvarskamp mot den amerikanska militärmakten, men nog borde de erfarenheterna i alla fall säga oss något. Och det finns ett exempel från Europa, där försvarsorganisationen lyckligtvis inte har behövt prövas men där ett land som liksom Sverige söker föra en neutral utrikespolitik gjort en betydande omprövning av sin försvarsorganisation just med hänsyn till dessa erfarenheter. Jag syftar på Jugoslavien, som sedan händelserna i höstas byggt ut sin försvarsorganisation på det lokala planet för att skapa ett folkförsvar, som man anser vara det mest effektiva för att få

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

till stånd ett effektivt försvar mot en stormakt.

Vårt parti ansluter sig oföränderligt till den officiellt proklamerade neutralitetspolitiken. Vår ståndpunkt är därför att Sverige måste ha ett gränsförsvaret som är försett med den tekniska utrustning och den personal som behövs för att ge eftertryck åt våra föresatser att försvara landets gränser. Vi hysar också den meningen att huvudstyrkorna i vår försvarsorganisation bör organiseras i ett territorialförsvaret som består dels av lokala enheter för bestämda uppgifter, dels av rörliga förband som friställs för vissa militära uppgifter.

Men det grundläggande i den försvarsorganisation som vi tycker att man mera allvarligt borde pröva är de lokala styrkorna, som enligt vår mening om möjligt bör organiseras i varje samhälle, i varje företag och i varje stadsdel. Jag upprepar att vi anser att sådana styrkor är det helt grundläggande i en effektiv försvarsorganisation inom en liten stat under nutida förhållanden. Vi tror att en sådan omläggning av försvarsorganisationen innebär mycket stora fördelar ur både militär, politisk och ekonomisk synpunkt, det senare därför att en försvarsordning av detta slag kan möjliggöra avsevärt minskade utgifter till militära ändamål, framför allt för flygvapen och tung materiel, som ju drar så betydande kostnader.

Herr talman! Vi kan inte finna ett sådant alternativ som vi har sökt utforma i våra motioner till fjolårets riksdag — och med viss upprepning till årets riksdag — allvarligt har prövats av de ansvariga försvarsmyndigheterna eller av statsutskottet vid dess behandling av försvarsfrågan.

I statsutskottets utlåtande nr 4 avvisar man med rätta högerförslaget om ökade militärutgifter med hänvisning till att Sveriges säkerhetspolitiska situation icke har försämrats. Men det ter sig något egendomligt när statsutskottet med samma motivering avvisar

vårt förslag som bygger på helt andra förutsättningar.

Jag skulle vilja ställa den direkta frågan till statsutskottets talesman om man vid behandlingen av regeringens förslag till militär organisation över huvud taget har intresserat sig för erfarenheterna från t. ex. Vietnam eller från den omprövning av den jugoslaviska försvarsorganisationen som gjordes med början förra hösten. Vi tror att det där finns många lärdomar att inhämta för vårt land.

Eftersom vi har den uppfattningen att den nuvarande försvarsordningen inte är rationell och effektiv, har vi samtidigt med förslaget om en ny försvarsutredning enligt riktlinjer som vi skisserat i motionen ställt kravet att under tiden som denna pågår måste man successivt nedskära militäranslagen, så att man inte binder riksdagen att vidmakthålla den nuvarande militära apparaten. Vi anser också att en omedelbar nedskärning kan ske av militärutgifterna. De ligger i själva verket relativt högt i vårt land.

Herr Enskog har här föredragit en tabell, men jag tror att han glömde att nämnda att om man tar försvarsutgifterna per capita i Sverige ligger vi som nummer fem i den tabellen. Det är alltså bara fyra länder som ligger före oss enligt den beräkning av militärutgifterna som han citerade och som ju är allmänt förekommande i debatten. Ingen vågar väl hävda att just den summa som regeringen föreslår är precis den rätta som ger den mest effektiva försvarsorganisationen. Det handlar också om en avvägning av militära utgifter kontra andra utgifter, för sociala och kulturella ändamål. Moderata samlingspartiet gör då den avvägningen att man vill satsa mera på militära utgifter än vad regeringen vill göra. Vi anser att man bör och kan satsa mindre.

Herr Antonsson har här i sitt diskussionsinlägg velat dra en gräns mellan dem som är anhängare av den nuvaran-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

de försvarsorganisationen och dem som ifrågasätter dess effektivitet både som försvar av vår oavhängighet och som ett bidrag till en riktig internationell säkerhetspolitik.

Herr talman! Jag tror att det är mycket farligt, om man söker klassa ut dem som är kritiska mot den nuvarande militärorganisationen och betecknar dem som ett slags sämre medborgare. Det finns en stark idealitet och en stark internationell solidaritetskänsla bakom de tvivel som förts fram i debatten om det nuvarande försvarets ändamålsenlighet. Jag vill starkt protestera när man klandrar dessa kritiker för bristande medborgarkänsla; känslan för varje människas ansvar för att medverka till fred i världen är tvärtom mycket starkt utvecklad hos dem som man nu söker göra till ett slags villebråd, tillåtet för alla att skjuta på. Sådana stämningar som sätter i fråga effekten både av den nuvarande försvarsorganisationen och om detta är det väsentliga och avgörande sätt, på vilket vi bör bidra till en internationell säkerhetsordning, finns i själva verket i alla partier och bland alla grupper i samhället. De tycks även finnas bland militärerna.

Jag vill citera några rader ur en artikel av en före detta aktiv officer i flottan ur senaste numret av det socialdemokratiska partiets tidskrift Tiden. Denne före detta aktive officer i flottan skriver som avslutning: "Nationalitetstänkandet måste småningom träda tillbaka för internationell samhörighet. Ungdomens ökande internationalism är ett tecken på att barriärer mellan ras och hudfärg sakta är på väg att raseras. Tanken på det globala krigets hotande spöke måste då kännas som något outhärdligt, och de unga män som i dag vägrar bära vapen i vår krigsmakt har dragit konsekvenserna av sina idéer om fredlig samlevnad.

Det militära tänkandet kan inte längre få dominera frågorna om vårt nationella försvar. Vi måste väcka en opinion

som förmår våra politiker att inse att en indoktrinerad militärledning inte år efter år kan tillåtas att fasthålla vid hävdvunna ståndpunkter."

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till motionen II:421.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! I de olika inlägg som vi hittills har fått ta del av har det funnits en genomgående trend, nämligen att vi på nytt skall kunna nå fram till enighet i försvarsfrågan. Jag kommer efter hand att litet närmare ingå på några synpunkter i direkt anslutning till detta önskemål.

Herr Petersson i Gäddvik började sitt resonemang med att säga att ett otillräckligt försvar är ett dyrt försvar. Det beror alldeles på hur långt herr Petersson tänker sträcka sig. Det försvar vi för närvarande har är enligt vår bedömning ett tillräckligt försvar, men det är också ett ganska dyrbart försvar.

Herr Enskog fortsatte på den inlagna vägen och önskade — i likhet med herr Antonsson — att vi skall nå fram till större enighet i våra försvarsansattningar, med andra ord att vi skall återgå till den gamla ordningen. Han sade vidare att det senaste försvarsbeslutet bygger på av de socialdemokratiska ledamöterna utarbetade förslag, vilket är alldeles riktigt.

Jag skall inte alls ta upp något gräl — vilket herr Antonsson var rädd för — om vem som hade rätt och vem som hade orätt i förra årets stora försvarsutredning. Låt mig bara säga att det hade funnits alla förutsättningar för de andra partierna att där lägga fram sina synpunkter. Man kunde ha gjort det på olika sätt; man hade t. ex. möjligheten att skriva en reservation för det alternativ man önskade. Nu föredrog man i stället att helt enkelt dra sig ur arbetet innan det hela var avslutat. Vi kan beklaga det, men vi kan å andra sidan inte åta oss att fastslå att orsaken till

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

detta uteslutande var att söka inom de socialdemokratiska leden.

Herr Antonsson berörde den långsiktiga planering som är aviserad i årets statsverksproposition, en planering som skall ge inte minst riksdagen möjlighet att mera ingående få sig förelagd förslag, som kan bygga på en hel del alternativa utredningar. Jag skall återkomma litet senare också till den saken.

Herr Hermansson tog upp den fråga som återfinns i vänsterpartiet kommunisternas motion, nämligen försvarets organisation. Man hävdar i motionen, att den nuvarande försvarsorganisationen bygger på orealistiska antaganden och målsättningar, och säger sig eftersträva folkförsvarets princip. Jag skall inte här försöka ingå i en debatt kring just detta principiella problem, vilket herr Hermansson inbjöd till; det kanske vi får tillfälle att göra litet längre fram. Emellertid ställde herr Hermansson en direkt fråga till statsutskottet, närmast till den avdelning som sysslar med dessa angelägenheter, nämligen om statsutskottet hade visat något större intresse för vad vänsterpartiet kommunisterna i sin motion hade redogjort för beträffande erfarenheterna från den krigföring som pågår inte minst i Vietnam.

Vid årets behandling har statsutskottet inte visat något mer ingående intresse för denna form av krigföring. Å andra sidan har vid de olika föredragningar som ägt rum inför avdelningen problemställningen tacklats från olika utgångspunkter. I försvarsutredningen gavs dessutom vid flera tillfällen möjlighet att diskutera krigföring av den karaktär som herr Hermansson talade om, nämligen det lokala försvaret, gränsförsvaret. Jag vill också erinra om det förslag som riksdagen häromåret biföll, 1966 års värnpliktsutbildning. I den utbildningen ingår bl. a. redogörelse för erfarenheter från den krigföring som äger rum inte minst i Vietnam.

Den av 1968 års riksdag antagna ekonomiska ramen för det militära försvaret innebär enligt utskottets uppfattning att vår värnkraft kan vidmakthållas under hela fyraårsperioden samtidigt som handlingsfrihet erhålles för framtida beslut om vårt försvars utformning. Materieförnyelsen för ett belopp av omkring 8 400 miljoner kronor under perioden medför att vår försvarseffekt även i fortsättningen kommer att vara mycket hög. Vårt försvar kan behålla sin fredsbevarande uppgift att vid eventuellt angrepp mot vårt land bjuda ett effektivt motstånd.

De säkerhetspolitiska bedömningar som låg till grund för 1968 års försvarsbeslut är enligt utskottets uppfattning alltjämt hållbara. Även om situationen i flera utomeuropeiska länder är kritisk eller mer eller mindre ömtålig har den inte under det gångna året undergått sådana förändringar att vårt lands säkerhetspolitiska situation kan anses ha blivit väsentligt berörd. Utskottet föreslår riksdagen att lämna Kungl. Maj:t ett nytt bemyndigande som innebär att anslagsbehållningar utöver anslagsramen får tas i anspråk vid ändrade utrikespolitiska eller konjunkturpolitiska förutsättningar.

Utskottet kan inte dela den uppfattning som i motioner från moderata samlingspartiet framförts beträffande det säkerhetspolitiska läget och vår försvarsförmåga. I motionerna yrkas att en parlamentarisk försvarskommitté tillsätts med uppgift att redan till årets höstriktdag framlägga förslag till en inriktning av vår försvarsplanering och därmed, föreställer vi oss, som en automatisk följd ökade anslagsramar.

Mittenpartierna har en försiktigare beskrivning av det europeiska säkerhetsläget. Någon påtaglig förskjutning av maktbalansen förefaller inte ha ägt rum men en viss ändring till det sämre i förhållande till 1968 har inträtt, framhåller mittenpartierna. Denna bedömning har inte föranlett dessa båda

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

partier att föreslå anslagshöjningar till försvaret. Däremot har de inte önskat delta i beslut under utskottsbehandlingen, där delade meningar rått. Mot den bakgrunden ser vi med intresse fram mot deras ställningstagande i dag. Kommer mittenpartierna att avstå från att ge till känna sin uppfattning eller kommer de som en konsekvens av sin skrivning att följa utskottsmajoriteten? Från socialdemokratisk sida anser vi att ingenting inträffat av sådan storleksordning att vi bör frånträda det förslag för fyraårsperioden 1968/69—1971/72 som riksdagen förra året antog. Det utskottsförslag som i dag presenteras för riksdagen är en fortsättning för det andra året, och det är enligt vår uppfattning väl underbyggt.

Årets förslag innehåller ett nytt planeringssystem. I detta system införs bl. a. rullande programplaner för handlande på mer kort sikt. Avsikten är att för riksdagen varje år redovisa programplaner för krigsmaktens utveckling under följande femårsperiod. Dessa planer utarbetas med utgångspunkt i den befintliga organisationens styrka och svagheter. Till detta läggs, som departementschefen framhåller, de ändringar som behövs för att man skall kunna vidmakthålla en balanserad operativ förmåga under denna period.

Perspektivplaneringen däremot avser en period av femton år och har till uppgift att ange de mer långsiktiga målen och en alternativ utveckling i fråga om försvarets omfattning och sammansättning i stort.

I särskilda miljöstudier skall analyseras hur den internationella miljön i framtiden kan komma att utvecklas inom politiska, strategiska, militärtekniska och ekonomiska områden. Härvid eftersträvas att analysera hur alternativa utvecklingar, som kan leda till internationella kriser, kan utlösa angrepp mot vårt land. Valda angreppsfall utgör själva grunden för alternativstudier, som syftar till att ange alternativa utveck-

lingslinjer som bör hållas öppna för försvaret och dess olika uppgifter.

Dessa perspektivplaner skall ligga till grund för rullande studie- och forskningsplaner. Genom att följa upp studie- och forskningsverksamheten erhåller statsmakterna ett tillräckligt underlag för sitt ställningstagande.

I särskilda motioner har, som redan framhållits, hemställts att riksdagen förutsätter att »förberedelserna för nytt långsiktigt försvarsbeslut påbörjas i så god tid att riksdagspartierna beredes tillfälle att som tidigare skett deltaga däri».

Utskottsmajoriteten kan inte finna det önskvärt att formerna för slutlig beredning av nästa mera långsiktiga försvarsbeslut redan nu bestäms genom preciserade uttalanden.

Moderata samlingspartiet yrkar i sin motion uppräknad av försvarets kostnadsram med sammanlagt 150 miljoner kronor. Vänsterpartiet kommunisterna yrkar en nedskärning av utgifterna med 500 miljoner kronor. Utskottet kan inte tillstyrka något av dessa båda yrkanden.

Moderata samlingspartiet yrkar slutligen att reservationsmedel utöver utgiftsramen skall efter förslag av ÖB få tas i anspråk för att öka handlingsfriheten och förbättra försvarseffekten. Utskottet kan självfallet inte heller biträda detta förslag.

Detta är i korthet vad som från utskottets sida kan anföras i den diskussion som föranledes av utlåtandet angående anslagen för nästa budgetår till vårt försvar inklusive civilförsvaret.

Med det sagda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag har ansett mig böra med några allmänna synpunkter komplettera vad som sagts tidigare i debatten. Jag tror att en sådan komplettering kan behövas om vi skall få det rik-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

tiga perspektivet på den försvarsdebatt som blommat upp efter det att enigheten i försvarsfrågan för ungefär ett och ett halvt år sedan bröts av socialdemokraterna. Jag har tidigare, herr talman, kritiserat det skuggspel om försvaret som regeringen bedrivit under de senaste åren. Jag har tyckt och tycker fortfarande att det varit det mest beklämmande inslaget i diskussionen om hur stora resurser vi anser oss behöva för att ge garantier åt vår utrikespolitik.

Ingenting kan hindra regeringen att ändra uppfattning i försvarspolitiska eller andra hänseenden. Ingenting är självfallet oföränderligt; nya synpunkter och förändringar i utvecklingen kan och måste kunna ge anledning till nya ståndpunktstaganden och dispositioner. Jag kan visserligen kritisera regeringen för att den nu tar avstånd från principer, som regeringspartiet och de andra demokratiska partierna varit helt eniga om under en stor del av efterkrigstiden, men rätten att ändra uppfattning kan jag inte opponera mig emot.

Däremot har andra och jag själv bestämt reagerat då regeringspartiet insvept sina ändrade ståndpunktstaganden i slöjor av bevekelsegrunder som man i realiteten inte haft och då velat ge intryck av att konsekvenserna av den ändrade uppfattningen blir andra än de som verkligen inträffar.

Man har varit klart medveten om att den nya inriktningen av vår försvarsplanering och av anslagstilldelningen måste komma att få verkningar som ändrar både försvarets målsättning och möjligheterna att uppnå den. Trots detta har man i debatten velat ge sken av att ingenting egentligen har hänt. Vad som skett är bara att vi momentant avbrutit den pågående upprustningen, brukar det heta. Vi har nått en nivå i vårt försvar som är tillräcklig och som kommer att vara tillräcklig under de närmaste åren, och vad som skall hända sedan får vi ta ställning till då.

Med detta resonemang har man också velat skapa ett intryck att det parti som jag representerar vill fortsätta en upprustning av vårt försvar med värdefulla medel som skulle kunna komma till bättre användning på andra områden. Det är ett tacksamt resonemang. Sådana ord har god jordmån hos de många som med rätta är medvetna om bristerna i det svenska samhället och om behovet av ökade resurser för att bota bristerna. Och orden faller inte i sämre jord hos de människor som är samlade under begreppet vänsterradikaler och vilka anser att vårt försvar framför allt syftar till att skydda det bestående samhället med dess olika orättvisor och att ett av medlen att ändra samhället är att riva ned försvaret.

Låt mig med hänsyn till detta, herr talman, än en gång slå fast att då mitt parti har krävt att den tidigare målsättningen och planeringsverksamheten skall fullföljas, detta inte innebär en upprustning. Våra strävanden har syftat till att bibehålla försvarets styrka i förhållande till omvärlden på den nivå, som alla de demokratiska partierna varit överens om under efterkrigstiden och särskilt efter 1958 års stora försvarsuppgörelse. Vi har alltså inte velat frånga vad alla tidigare varit överens om. Det är inte vi som har ändrat uppfattning utan socialdemokraterna.

För att göra det lättare för sig i debatten har socialdemokraterna fört in ett nytt begrepp i den. Vi har alla tidigare varit överens om att med vårt försvars styrka bör avses försvarets effekt, det vill säga vår försvarspotential ställd i relation till omvärlden. Men nu har diskussionerna plötsligt »berikats» med ordet värnkraft, ett i och för sig vackert men i detta sammanhang missvisande ord. Dess innehåll är absolut och det säger ingenting om vad försvaret förstår.

Det är klart, herr talman, att det försvar som vi gemensamt har byggt upp under efterkrigstiden inte ändras över

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

natten även om planeringsinriktningen för framtiden nu pekar nedåt i förhållande till vad som tidigare var fallet. Vi har skaffat modern materiel, ytterligare modern materiel kommer succesivt fram, allt som en följd av tidigare gjorda projekteringar och beställningar, och vi har verkligen inget föraktligt försvar i dag — där har herr Mellqvist alldeles rätt. Tvärtom tror jag att som försvaret ter sig är det ägnat att ge eftertryck åt vår utrikespolitik och vårt krav på oberoende och integritet i förhållande till omvärlden och till stormaktssträvandena i den.

Oförändrad absolut värnkraft säger emellertid ingenting om försvarets styrka. Vi har i dag en betydligt större värnkraft än vi hade i Gustav II Adolfs Sverige men vi har en betydligt sämre försvarseffekt — för att tillspetsa bilden. Och allteftersom nya vapen och ny materiel över huvud måste anskaffas hos oss och i andra länder leder den tekniska utvecklingen till att försvarseffekten snabbt går ned även om värnkraften är oförändrad eller t. o. m. högre. Militära myndigheter och andra ansvariga bedömare är klart medvetna om att en viss sänkning av försvarseffekten redan har inletts och att den blir än mer påfallande under 1970-talet, då vi får en effekt som motsvarar kanske tredjedelen av den vi har i dag om ingenting händer. Då kommer vi att ha ett svagt försvar, även om det absolut sett är lika starkt som i dag. Det kommer inte att kunna fylla målsättningen att hela landet skall försvaras.

Visst kan jag förstå att det kan vara frestande för regeringspartiet att ge intryck av att allt är bra trots att ambitionerna — som det brukar heta — väsentligen har sänkts. Man har naturligtvis ett behov av att gentemot omvärlden hävda vår försvarskraft. I vissa lägen kan det kanske vara nödvändigt att göra deklARATIONER av den typ som Per Albin Hansson gjorde: »Vår beredskap är god», även om man är medveten om

att så inte är fallet, men ett sådant relativistiskt resonemang medför uppenbara risker, och för den interna politiska debatten är det på något sätt fördömdjukande att inte använda klartext. I en demokrati har väljarna rätt att få reda på vad meningsmotsättningarna innebär. Det må vara bekvämt att dölja motiven och realiteterna genom mer eller mindre beslöjade resonemang, men det är ett demokratiskt renhårighetskrav att så inte sker.

Även i det statsutskottsutlåtande som vi nu behandlar har majoriteten använt formuleringar som är ägnade att ge en felaktig bild av vad som har inträffat. Man gör det på ett så försåtligt sätt, att en sanningssökande motståndare inte kan påstå att utskottsmajoriteten ljuger. Det gör den inte, men den döljer betydelsefulla fakta och sammanhang eller redovisar dem på ett sådant sätt att slutsatserna blir felaktiga. Jag vill gärna exemplifiera den anklagelsen.

Den nu gällande fyraårsplanen, den som socialdemokraterna förra året genomdrev mot den borgerliga oppositionen, innebär en sänkt ökningstakt i förhållande till perioden 1958—1966, framhåller man i utskottet, men försvarsutgifterna i fast penningvärde kommer ändå att öka under den kommande perioden, säger man, med cirka 1 procent per år mot tidigare 2,5 procent. Formellt är det riktigt; i sak är det felaktigt.

Omkring 8 400 miljoner kronor beräknas, säger man vidare — det sade också herr Mellqvist för en stund sedan — under perioden för materielinvesteringar och anläggningsarbeten. Detta belopp, påstår man, är av samma storleksordning som det som åtgick för motsvarande ändamål under fyraårsperioden efter 1963 års försvarsbeslut. Formellt är det också riktigt, men i sak är det ändå fel.

Herr talman! Vad man låter bli att tala om och vad som skapar det felaktiga intrycket är att under det sista

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

Året av föregående försvarsuppgörelses tid gjordes en — som det hette — tillfällig reducering av anslagsbeloppen med 350 miljoner kronor, ett belopp som försvaret under de närmaste åren skulle återfå. Nu kan man naturligtvis diskutera, om beloppet var 350 miljoner kronor eller något lägre — meningarna är delade på den punkten — men det spelar ingen roll för resonemanget. Jag använder siffran 350 miljoner i fortsättningen som ett samlingsbegrepp i medvetande om att det kan diskuteras.

1963 års försvarsbeslut och det belopp som uppgörelsen omfattade var ett politiskt faktum, och ingen har varit beredd att frångå den uppgörelsen. Den tillfälliga reduceringen ändrar inte på det förhållandet. Alla var överens om att beloppet skulle återbetalas och inräknas i uppgörelsens anslagsklump och att det skulle ske så fort som möjligt strök riksdagen under.

Om man emellertid skall göra en jämförelse mellan 1963 års försvarsbeslut och 1968 års beslut, har man inte rätt att göra som utskottsmajoriteten, nämligen räkna bort de 350 miljonerna från 1963 års uppgörelse och öka 1968 års beslut med motsvarande belopp. Jämförelsen blir därigenom i sak felaktig. Än mer missvisande blir jämförelsen genom den kraftiga sänkning av basbeloppen som gjordes mellan de två uppgörelserna.

Vi bestämde 1963 vilka anslag som var nödvändiga för att nå en viss effekt, och det är på de anslagsbeloppen som vi skall bygga våra jämförelser, om det skall vara någon reell mening med jämförelser mellan vad som har skett och vad som nu sker. Då visar det sig att försvarsutgifterna under den kommande tiden inte kommer att öka och att materielinvesteringar och anläggningsarbeten kommer att ligga under den nivå som de tidigare hade. Tas dessutom hänsyn till nya begränsningar i

fråga om utnyttjandet av reservationer och till väntade förskjutningar från materiel- till personalanslag, blir jämförelsen än mer felaktig.

Jag är, herr talman, klart medveten om att det är svårt för oinitierade att följa det här resonemanget. Det är komplicerat, och jag tror att majoriteten utnyttjar just den svårigheten för att ge ett intryck av att någonting annat sker än vad som verkligen inträffar. Jag skall därför, herr talman, tillåta mig att för de ledamöter av kammaren som är här församlade visa en hemmagjord tablå, som jag hoppas belyser vad som har skett. Jag tror att många av mina kolleger här i kammaren inte har denna problematik helt klar för sig, och hur de än kommer att rösta kan det ändå vara behagligt — eller obehagligt, om man så vill — att veta vad man gör.

Till vänster på tablån ser vi den anslagsklump till försvaret som omfattades av 1963 års försvarsbeslut. Vi ser också det hack där uppe till höger på 350 miljoner kronor som uppstod under det sista året av de fyra år som försvarsbeslutet avsåg. Hålet skulle sedan fyllas igen. Genom detta hack kom basanlagen för det året ned till en lägre nivå än försvaret hade till och med vid periodens början år 1963. Sedan bibehöll regeringen denna låga nivå inte bara det sista året av försvarsöverenskommelsens tid, utan också nästa år, 1967/68. Man tog sedan den nivån till utgångspunkt för sitt fortsatta resonemang.

I 1968 års försvarsbeslut — den klump som anges till höger på bilden — höjdes visserligen nivån sedan varje år för att de här 350 miljoner kronorna skulle, som det hette, återbetalas.

Men det är inte, herr talman, fråga om en återbetalning, om man samtidigt sänker den nivå i förhållande till vilken reduceringen skedde. Då är det uteslutande — för att använda ett av dagens modeord — en manipulering

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

med siffror. Verklig återbetalning blir det bara om man håller sig kvar på den ursprungliga basen.

Avgörande är emellertid att denna tablå och verkligheten klart visar att uppgifterna om ökad tilldelning till försvaret under 1968 års försvarsbesluts fyraårsperiod i förhållande till 1963 års försvarsbeslut är felaktiga. Vi ligger och vi kommer i fast penningvärde att ligga under vad vi år 1963 beslöt oss för.

Det bör också observeras att jag nu inte talar om försvarseffekt, utan om pengar. Tar vi hänsyn till försvarseffekten blir bilden värre. Skillnaden i försvarseffekt framgår av utrymmet mellan den streckade linjen överst, som anger planeringen enligt 1963 års försvarsbeslut, och den heldragna linjen, som anger planering enligt 1968 års beslut. I pengar räknad uppgår den skillnaden till flera miljarder.

Herr talman! Tidigare ansåg man att enigheten mellan partierna om den svenska försvarspolitikerna hade en olägenhet med sig, nämligen att den försvårade en livlig försvarsdebatt. Det ansågs på sina håll vara en fördel med den brutna enigheten att vi nu åter skulle kunna diskutera svensk försvarspolitik, och vi har verkligen blivit bönhörda, men på ett annat sätt än många tänkte sig.

Statssekreteraren i försvarsdepartementet herr Olhede, som väl så småningom själv får tillfälle att såsom ledamot av denna kammare delta i försvarsdebatter, har uttryckt sin förvåning över att försvarsdebatten förskjutits från att ursprungligen ha innefattat kritik mot socialdemokraterna för förändrad målsättning och anslagstilldelning till att präglas av en starkt kritisk syn på vårt försvar över huvud taget. Det är inte de som vill ge bättre resurser till försvaret som nu diskuteras, menar herr Olhede, utan det är extremt radikala krafter i samhället som ifrågasätter försvar och värnplikt

och som angriper försvaret inte minst därför att de vill komma åt samhället och samhällsstrukturen och menar att vårt försvar främst säkrar det nuvarande samhällssystemet.

Jag förstår väl herr Olhede, även om jag inte helt håller med honom i hans slutsatser. De extremister, som herr Olhede syftar på, tror sig ju kunna finna argument — om man är övertygad om argumentens bärkraft lämnar jag därhän — från händelseutvecklingen i Tjeckoslovakien. Den visar, säger dessa människor, att icke-våldsförsvar lönar sig. Händelserna i Tjeckoslovakien skulle bekräfta att ett passivt motstånd från befolkningens sida skulle kunna ersätta det vedertagna militära försvaret.

Ingenting är mera felaktigt än det resonemanget. Alldeles oavsett att passivt motstånd, hur trovärdigt det än kan göras på förhand, aldrig kan verka krigsavhållande och fredsbevarande — och det är ju den uppgiften som är vårt försvars mest betydelsefulla — är alla jämförelser mellan vårt land och Tjeckoslovakien missvisande.

För det första kan vi inte bortse från att Warszawamakternas angrepp på Tjeckoslovakien av dem inte betecknades som ett angrepp. Det var fråga om vänliga, fredligt sinnade stater inom den socialistiska gemenskapen, som drog in i Tjeckoslovakien för att stödja landet mot imperialistiska, kapitalistiska, kontrarevolutionära element, sades det. Inmarschen vilade på tesen, att det var fråga om en stödaktion i den socialistiska solidaritetens intresse. Hade man redan från början måst tillgripa våld för att bryta det passiva motståndet skulle hypotesen ha kastats omkull. De invaderande soldaterna fick därför finna sig i förolämpningar och skymfer, som skulle ha varit otänkbara i ett annat läge. Ockupationen präglades helt, både då det gällde medel, planering och tidsförlopp, av denna fiktion

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

om en fredlig räddningsaktion till stöd och hjälp för det tjeckiska folket.

Det är, herr talman, väl ingen i denna kammare som skulle kunna tänka sig en motsvarande händelseutveckling i vårt land. Och det kan diskuteras, om en upprepning av vad som inträffat där nere över huvud taget nu är tänkbar i något annat land.

Det väsentliga är väl ändå, att ockupanterna nådde sitt syfte. Den liberaliseringsprocess, som kännetecknade utvecklingen i Tjeckoslovakien under det gångna året och som uppenbarligen upplevdes av åtskilliga Warszawapaktledamöter som ett hot mot status quo, som en betydande risk för sammanhållningen inom östblocket och som ur både ideologisk och militär synvinkel utomordentligt allvarlig, den utvecklingen har nu brutits. Tendenserna till åsiktsfrihet, yttrandefrihet och pressfrihet har slagits ner. Ingen vet vad som kommer att ske i fortsättningen. En sak är emellertid klar. De invaderande makterna har nått sitt syfte, låt vara med betydande prestigeförluster, som kommer att få politiska konsekvenser för lång tid framöver. Det är klart. Men de har makten. Det tjeckiska folket är i dag inte herre över sitt eget öde.

Men vidare, herr talman! Kan det passiva försvarets anhängare verkligen påstå, att ett militärt försvar av Tjeckoslovakien inte skulle ha lönat sig? Hur vet de det? Det är sant att den tjeckiska försvarsmakten i stor utsträckning var integrerad i Warszawapaktens militära system. Det är obestridligt att alla förberedelser vidtagits för försvar mot väst, inte mot öst. Förutsättningarna för att med framgång utföra rent militära operationer måste mot den bakgrunden ha tett sig som mycket begränsade.

Men vad skulle ha hänt, herr talman, om det tjeckiska folket trots detta på ett tidigt stadium hade gjort klart för sina mäktiga motståndare, att man inte

skulle finna sig i en inmarsch av främmande trupper i landet och att man skulle utnyttja alla resurser, som stod till förfogande för att hindra detta — militära förband och, sedan det direkta militära försvaret brutits, gerillastyrkor, som vänsterkrafterna här i landet i dag i olika sammanhang ju starkt solidariserar sig med? Vad skulle ha hänt, om de blivande ockupanterna hade fått klart för sig, att de hade att räkna med ett aktivt motstånd av detta slag på fälten, i byarna, i städerna och till sist ute i skogs- och bergstrakterna?

Vi vet hur svårt det är och vilken tid det tar — även för en stormakt — att med vapen betvinga ett folk, som har bestämt sig för och är berett att slåss för sin frihet och sitt oberoende. Se på fransmännen i Indokina, se på fransmännen i Algeriet och se på amerikanerna i Vietnam i dag. Är det sannolikt, att Warszawapaktens medlemsstater skulle ha tagit risken av öppna militära operationer mitt inne i Europa mot en av sina egna medlemsstater?

Något bestämt svar på den frågan kan vi inte ge. Men jag är inte övertygad om, och det är säkerligen inte heller kammarens ledamöter, att man utsatt sig för de politiska och militära risker som ett reguljärt krig mitt inne i Europa skulle ha inneburit under de förutsättningar som då förelåg.

Det finns alltså ingenting i den tjeckoslovakiska tragedin, herr talman, som talar för ett icke-våldsförsvars lönsamhet. Passivt motstånd kan inte ersätta militärt försvar. Det är inte frågan om ett antingen—eller, det gäller ett både—och. I det hänseendet kan vi och måste också dra slutsatser av vad som hänt nere på kontinenten.

Men, herr talman, förutsättningen för försvar, militärt eller passivt, är att en eventuell angripare och omvärlden över huvud utgår ifrån att landet är berett att utnyttja de resurser som står till förfogande för att försvara sitt territorium, sitt oberoende och sitt samhälls-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

skick. Då omvärlden börjar tvivla på försvarsviljan, då först kan man diskutera försvarets berättigande.

Det finns vissa tecken, herr talman, i fråga om dagens utveckling i vårt land som pekar på en vikande försvarsvilja. Jag stryker under ordet »vissa», ty det är ännu mycket långt kvar till den situation då man verkligen kan hysa tvivel om var det svenska folket står. Men tendensen är likväl oroande. Den organiserade verksamhet som nu bedrivs inom vänsterns olika organisationer och inom värnpliktsvägrarnas riksorganisation ger anledning till oro, och man kan inte negligera tendenserna.

Vi har en modern lagstiftning som medger de människor som befinner sig i verklig samvetsnöd att få annan tjänst än militär utbildning under värnplikts-tiden. Men de mänskliga anspråk som denna lagstiftning syftar till att tillgodose är någonting helt annat än den klart politiska aktivitet som nu bedrivs för att vägra värnplikt. Här är det ofta inte fråga om samvetsnöd i ordets rätta bemärkelse. Man menar i stället att vårt samhälle som det nu ser ut inte skall försvaras. Man tar inte avstånd från våld som sådant utan är tvärtom själv beredd att använda våld om så skulle behövas för att nå politiska syften, som man själv anser riktiga. Man accepterar inte vår samhällsstruktur och vill därför vägra utbildning till försvar av vårt samhälle.

Talesmän för denna växande grupp menar, att vårt försvar spelar en politisk roll till stöd för det bestående samhället. Tankarna om icke-våldsförsvaret tjänar alltså denna grupps intressen. Genom att hävda att ett passivt försvar skulle vara bättre skulle man kunna urholka själva försvarstänkandet. Det alternativa försvar som propagandisterna på den kanten är ute efter kan åstadkommas, som det kan heta, »genom en politisk massrörelse eller en kollektiv värnpliktsvägran på mycket bred ba-

sis». Man vill genomföra en socialistisk revolution i Sverige, säger man, och politisk vapenvägran blir ett medel i detta syfte. Men även infiltration i försvaret är en väg, framhålles det. Den skulle kunna komma till stånd genom organisation av stora grupper. Genom deras storlek och handlingskraft skulle man kunna få den handlingsfrihet som behövs.

Man påstår att det försvar som vi har, såväl det militära, det psykologiska som det civila, enbart syftar till att skydda de egendomsägande grupperna i samhället, och då vi talar om att försvaret skall skydda vårt oberoende påstås vi mena oberoende av inblandning från andra makter för att bibehålla den nuvarande samhällsstrukturen åt dem som har makten. Vårt försvarsbegrepp är, menar de här människorna, »ett skydd av egendom och frihet» och en kvarleva från furstekrigens Europa.

Herr talman! Det måste vara det demokratiska samhällets skyldighet att försvara sig mot den typ av propaganda och de strävanden som det här är fråga om. En demokrati får inte vara så menlös och så uppgiven, att den låter bli att vidta åtgärder. Alltför sent har regeringen blivit medveten om sitt ansvar. Först i år har försvarsminister Sven Andersson ryckt in på fältet, men jag vill gärna stryka under att Sven Andersson nu gör vad på honom ankommer, och gör det mycket skickligt, för att informera om innebörden av den pågående propagandan, nämligen att den i viss utsträckning ytterst syftar till att undergräva det nuvarande demokratiska samhällets bestånd.

Men vad gör regeringen i övrigt? När framträdde statsministern själv för att klargöra för och övertyga människorna i vårt land om hur betydelsefullt vårt nuvarande demokratiska samhällsskick är och hur nödvändigt det därför är att hela svenska folket är berett att utnyttja alla sina resurser för att skydda vår demokrati och allt vad den innebär?

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

När fick vi höra statsrådet Olof Palme tala härom? Han brukar ju annars inte hålla sig i bakgrunden, då det gäller samhällsengagerande debatter.

Skulle man inte kunna tänka sig att också vår monopolaradio bidrar till den behövliga informationsverksamheten? Sveriges radio och TV har ju att hävda de grundläggande demokratiska värderingarna, enligt avtalet med statsmakterna. Det vore då fullt konsekvent att kräva att bolaget i sin programverksamhet också försökte stärka den försvarsvilja och de krafter i samhället som i kritiska tider utgör den yttersta garantin för att vårt demokratiska samhällssystem kan bevaras. Är regeringen beredd att ta något initiativ i det hänseendet, initiativ som borde te sig särskilt påkallade med hänsyn till det indirekta stöd som radio och TV genom sin publicitet i olika sammanhang har givit värnpliktsvägrarna och de organisationer jag här har talat om?

Det kan vara vanskligt — och det har jag vid tidigare debatter här i kammaren medgivit — att från strikt moraliska och etiska utgångspunkter styrka t. o. m. försvarskrigets berättigande. Att kräva av enskilda människor att de skall använda vapen i syfte att döda är främmande för de normer på vilka samlevnaden oss människor emellan bygger, i varje fall i detta land. Det skall heller inte förnekas att skakande samvetskonflikter kan uppkomma inför krav på värnplikt och krigstjänstgöringsskyldighet. Men å andra sidan kan vi inte bortse från hur vår värld ser ut. Ingenting tyder heller på att aggressionernas och motsättningarnas omvärld kommer att förändras. Ett studium av världsbilden pekar tvärtom i motsatt riktning. Vare sig vi vill det eller inte måste vi utgå från att orättvisor mellan grupper, folk och kontinenter kommer att bestå, att spänningar kommer att finnas samt att de kan komma att utlösa våld. Vapen och våldsutövning ingår i arsenalen hos

flertalet av jordens folk. Ingen tvekan råder om att alltför många av dem öppet räknar med att utnyttja sådana medel för att nå vad de anser ligga i det egna folkets intresse.

Om ett land som vårt skall kunna överleva med bibehållet samhällsskick och bibehållna värderingar måste vi ha ett försvar som är så effektivt att vi har någon chans att avhålla andra från att anfalla oss eller, om anfall kommer, att slå tillbaka. Och så länge vi, d. v. s. folkflertalet, har samma uppfattning måste vi i solidaritetens intresse kräva de uppoffringar av alla människor i vårt land som är nödvändiga för att dessa strävanden skall kunna fullföljas. I det sammanhanget vill jag citera några rader ur en ledare i tidningen *Arbetet*, där man om ett effektivt försvar skriver: »Det kan inte bygga på en annan princip än en för alla och alla för en. Att undandra sig värnplikten innebär ett nej till de värderingar, som också är arbetarrörelsens.» Jag vill tillägga: de värderingar som är hela svenska folkets.

Den tiden är långt avlägsen då man kunde köpa sig fri från försvarspflicht och sätta en annan i sitt ställe eller överlämna åt legosoldater att svara för försvarsuppgifterna. Den helt övervägande delen av svenska folket anser, att så länge det demokratiska samhällsskicket vilar på folkmajoritetens uppfattning skall också försvaret vara hela folkets. Den yttersta garantin för att försvaret inte skall bli det som dess belackare hävdar att det är, nämligen ett skydd blott för vissa grupperns intresse, är att vi har ett försvar där varje vapen för svensk bidrar efter måttet av sin förmåga. Sådana händelser som ägt rum i Grekland och i många utomeuropeiska stater, där militära juntor avlöser varandra vid makten, är helt otänkbara inom ett land där försvaret har den struktur det har här i vårt land. Värnplikt är inte bara en skyldighet, den är en rättighet.

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

Till sist kan jag inte, även om jag tycker att det är beklagligt, underlåta att beröra en fråga som herr Mellqvist också tog upp, nämligen det förfarings-sätt som centerpartiet och folkpartiet har använt vid sitt ställningstagande i statsutskottet när det gällt försvars-huvudtiteln i år.

De båda partierna har avlämnat ett särskilt yttrande, i vilket de kritiserar det socialdemokratiska försvarsbeslutet förra året och bl. a. beklagar den plane-ringsinriktning som det ger. Så långt är allt väl. Men partierna talar inte om hur de själva vill ha det. De har beslutat, säger de, att som huvudprincip ha att inte framlägga förslag om nya ut-gifter för nästa budgetår, och de har därför inte velat föreslå några anslags-höjningar till försvaret.

Nu har en viss uppstramning skett i dagens debatt genom herr Enskogs in-lägg. Man föreslår nu att regeringen skall ta initiativet till överläggningar mellan de demokratiska partierna. Man framhåller att innehållet i vissa motio-ner från förra året »kan» vara en rikt-punkt för vad man vill åstadkomma vid dessa överläggningar. Men vad är så-dana överläggningar annat än en för-svarsutredning, en sådan utredning som moderata samlingspartiet begärt, vilket yrkande de två mittenpartierna dock inte ansett sig böra stödja? Var står egentligen dessa två partier? Vad vill man? Hur preciserar man sin uppfatt-ning om försvaret?

Jag tycker att detta är ett märkligt ställningstagande för oppositionspartier — märkligt i och för sig men framför allt därför att dessa två partier, då det gäller andra huvudtitlar, hittills inte dragit sig för att i en mängd frågor frångå principen och framlägga förslag till konkreta anslagshöjningar. Vi har behandlat justitiedepartementets hu-vudtitel liksom även social- och kom-munikationsdepartementens huvudtit-lar. Vi kommer också att behandla mil-

jö- och lokaliseringsfrågor, och någon återhållsamhet i fråga om förslag till utgiftshöjningar har hittills inte känne-tecknat dessa två partiers förslag.

Jag skall inte framföra kritik i den principiella frågan. Visst kan man dis-kutera hur ett oppositionsparti skall uppträda och även vilka krav på full-ständig sifferredovisning, på skuggbud-get o. s. v., som rimligen kan ställas på ett sådant parti. Jag har många gånger från denna talarstol konstaterat, hur svårt det är för ett oppositionsparti att bedriva en långsiktig, målmedveten pla-nering därför att de faktiska förutsätt-ningarna för sådan verksamhet varje år förändras genom majoritetsbeslut. Det hör till minoritetens verkligt svåra di-lemma att alltid befinna sig i underläge och att inte själv kunna påvisa resultat av sina förslag. Jag medger att sådana problem verkligen är värda att disku-tera och inte minst att upplysa väljarna om. Väljarna svävar ofta i villfarelse och okunnighet om hur besvärlig denna problematik är för ett oppositionsparti.

Men denna diskussion är en annan sak. Vad det nu är fråga om är under-låtenheten att på ett så pass viktigt om-råde som försvaret klart redovisa en egen ståndpunkt. Vad vill man? Det förefaller som om man inte har kunnat mobilisera det mod — det politiska mod — som behövs på försvarsområdet. Jag tycker att det är beklagligt. Jag tycker också att det är särskilt beklagligt just nu, eftersom det politiska läget fram till 1970 års val enligt min mening kräver att oppositionspolitiken skall vara in-riktad på att göra klart för väljarna, hur alternativen till den socialdemo-kratiska politiken ser ut.

Jag försäkrar, herr talman, att dessa funderingar inte är ett uttryck för nå-gon lust att kritisera våra vänner inom oppositionen. Jag har tvärtom som alla vet i det hänseendet brukat vara mera återhållsam än de flesta. Men jag kan helt enkelt inte låta bli att ge uttryck

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

för min djupa oro över detta tillvägagångssätt. Jag menar att det inte inger något förtroende för oppositionen.

Jag vill också påminna om att den uppräknig av försvarsanslagen, som moderata samlingspartiet föreslagit i år och som syftar till att skapa bättre förutsättningar för handlingsfrihet inom den försvarsutredning vilken vi anser bör komma till stånd snarast möjligt, nära nog exakt överensstämmer med det belopp på 150 miljoner kronor som skilde det socialdemokratiska budet i försvarsutredningen från mittenpartiernas bud. Det var detta belopp som föranledde centerpartiet och folkpartiet att tillsammans med det dåvarande högerpartiet bryta försvarsförhandlingarna. Skulle det inte ha varit följdriktigt, herr talman, om centerpartiet och folkpartiet nu hade intagit samma ståndpunkt och stött de krav som vi framfört?

Jag upprepar att jag tycker att väljarna bör ha rätt att få veta var partierna står i viktiga samhällsfrågor. Ett jaså räcker inte som information. Och det är därför inte besynnerligt att jag, då jag läste det särskilda yttrandet av vännerna på oppositionssidan, osökt kom att tänka på några strofer i Tegnér's Frithiofs saga, som målar någonting lika svårdefinierbart, lika flytande. Jag ber att få avsluta denna i övrigt allvarliga debatt med att återge de naturromantiska stämningar som Tegnér ville uttrycka:

»Midnattssolen på berget satt,
blodröd till att skåda,
det var ej dag, det var ej natt,
det vägde mellan båda.»

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr ENSKOG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohman undrade i sitt inlägg var vi står och vad vi vill i försvarsfrågan. Jag trodde att jag i mitt första anförande hade förklarat varför vi inte har lagt fram något speciellt för-

slag tidigare, och jag kompletterade min framställning med att ställa ett särskilt yrkande. Jag vet inte om det lönar mödan, men jag skall än en gång försöka förklara vår inställning.

Vi har redan tidigare i annat sammanhang framhållit att vi inte lägger fram någon skuggbudget för nästa budgetår och att vi därför inte motionerat om några väsentliga utgiftsökningar — och det är väsentliga utgiftsökningar som moderata samlingspartiet föreslagit. Vår inställning härvidlag gäller också försvarshuvudtiteln. Vi har erbjudit överläggningar om en förstärkning av försvaret, ifall överenskommelse om sådana kan träffas med majoriteten, och jag har i ett särskilt yrkande nyss framfört detta förslag.

Som herr Bohman väl känner till har vi inte de tekniska resurser som behövs för att göra upp en helt ny budget, något som man egentligen skulle behöva göra om skuggbudgetresonemanget skulle ha något värde. Det är detta som är anledningen till att vi inte har kunnat lägga fram konkreta förslag till ökning- ar på olika punkter. På flera av de punkter som moderata samlingspartiet tagit upp är förslagen inte av den storleksordningen att de skulle innebära något avsteg från detta skuggbudgetresonemang, men med hänsyn till de skrivningar som gjorts i reservationerna har vi inte kunnat biträda förslagen.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen 2 och till mitt särskilda yrkande.

Herr ANTONSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohman säger nu att skuggbudgetmetoden inte är någon bra metod och att han ofta själv har kritiserat den. Jag vill dock minnas att det var högerpartiet som lanserade den metoden. Jag instämmer emellertid i herr Bohmans yttrande, att detta inte är någon bra metod. Den tillämpas heller inte i andra parlament.

En skuggbudget innebär att ett op-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

positionsparti eller flera oppositionspartier är bundna till det finanspolitiska och samhällsekonomiska läge som för Sveriges vidkommande skapats genom ett 35-årigt socialdemokratiskt regeringsinnehav. Därför har vi valt att i år använda den metoden, att vi markerar vår viljeinriktning när det gäller reformativet på olika områden.

Herr Bohman säger sedan att vi inte visat någon återhållsamhet när det gäller andra huvudtitlar. Visst har vi det! Såvitt jag kan erinra mig innebär våra förslag på *samtliga huvudtitlar* endast utgiftsökningar på 50 miljoner kronor. Vi lade i fjol fram vår uppfattning om den långsiktiga planeringen, men riksdagen fastställde denna enligt den socialdemokratiska modellen. Jag tycker därför att det nu tjänar ganska litet till att plussa på här och var såsom moderata samlingspartiet vill göra.

Liksom herr Enskog vill även jag markera att vi i det särskilda yttrandet har angivit att vi är beredda till resonemang med regeringspartiet för att uppnå enighet om ett belopp på något högre nivå. I detta yttrande framhåller vi också att förutsättningar för att få fjolårets försvarsbeslut omprövat icke har förelagat.

Herr talman! Innan jag lämnar talarstolen vill jag säga att jag för min del kommer att rösta för herr Enskogs särskilda yrkande, eftersom jag bedömer detta som ett försök att återställa den enighet, vilken jag tidigare poängterat är så viktig i denna fråga.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte ute efter att söka sak med de övriga oppositionspartierna. Men jag har ansett det vara omöjligt att gå förbi det här avsnittet. Jag kommer dock inte att fortsätta att polemisera i frågan.

Jag har medgivit att det principiella resonemanget tål att diskutera. Men jag har påvisat att i andra sammanhang vilka hittills behandlats under vårriksda-

gen har partierna framlagt konkreta förslag på olika punkter. Ibland har man därvidlag gått litet för långt enligt min uppfattning, men man har varit angelägen om att redovisa alternativ. När det nu gäller försvarshuvudtiteln, denna verkligt stora och betydelsefulla fråga, nöjer man sig emellertid med till intet förpliktande allmänna resonemang. Det är detta jag beklagar. Jag angriper inte utan beklagar att det förhåller sig på det sättet. Jag tror inte att det gagnar oppositionens sak att göra så.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohman sade att han inte ville fortsätta polemiken. Jag tycker att det hade varit bättre om han inte börjat den. Hans ståndpunkt är inte särdeles stark.

Får jag säga tre saker. Det är märkligt att herr Bohman trots de förklaringar som herr Enskog och även herr Antonsson upprepat inte kan inse att det inkräktar inte på argumentationen mot en skuggbudget, om man när det gäller ekonomiskt små saker har konkreta yrkanden. Men i fråga om försvaret rör sig i synnerhet herr Bohman på ett område som gäller belopp av helt annan storleksordning. Om moderata samlingspartiets förslag röstas ned, vilket kommer att bli fallet, och om våra förslag röstas ned, vilket också kommer att bli fallet, fruktar jag, hur skall man då uttrycka sin ståndpunkt — genom siffror eller genom resonemang?

Då säger herr Bohman: Ja, men den ståndpunkt ni intar är inte förtroendeingivande.

Vad är det som är mest förtroendeingivande, herr talman? Nu är jag ledsen över att jag måste svara herr Bohman på samma sätt som han använder för att angripa folkpartiet eller rättare sagt på ett betydligt mer sakligt motiverat sätt än det herr Bohman använder. Är det förtroendeingivande att framställa konkreta och betydande yrkanden om utgiftsökningar när det gäller försvaret

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

samtidigt som man har konkreta och betydande yrkanden om skattesänkningar? Var finns konsekvensen och var finns det förtroendeskapande i detta?

Jag vill inte bestrida att herr Bohman i det resonemang han för en stund sedan förde och när han undvek att kritisera folkpartiet och centerpartiet — han har allt skäl att fortsätta med detta — berörde en del väsentliga och betydelsefulla frågeställningar på ett sakkunnigt sätt.

Nåväl, men vad är det som tjänar den sak som herr Bohman vill gagna och som jag — det känner kammarens ledamöter sedan länge väl till — också vill gagna? Är det genom att vara något av en aggressiv tuppsyckling — herr Bohman kanske ursäktar att jag använder det uttrycket — som man verkligen kan åstadkomma de förhandlingar mellan partierna som vi eftersträvar, eller är det genom att försöka visa på en väg att åstadkomma dessa förhandlingar, inte bara på lång sikt utan även för budgetåret 1969/70?

Till sist skulle jag vilja säga till försvarsministern att just det lugna sätt, varpå folkpartiet och centerpartiet har tagit på denna fråga, borde göra honom sinnad att gå oss till mötes när det gäller ett resonemang även beträffande nästa budgetår.

Herr MELLQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte alls lägga mig i denna animerade och mycket intressanta debatt inom den borgerliga oppositionen. Den är väl i och för sig ganska betecknande för de svårigheter man har att nå just en sådan säker grund som man anser vara önskvärd eller helt enkelt eftersträvansvärd om man skall kunna ha någon chans att i fortsättningen hävda sina ståndpunkter.

Herr Bohman resonerar om försvarseffekten och våra försvarsansträngningar över huvud taget. Men blir verkligen vår försvarseffekt så kolossalt myc-

ket starkare, om riksdagen händelsevis går med på moderata samlingspartiets förslag, som innebär en ökning med 150 miljoner kronor? Jag har litet svårt att tänka mig att effekten skulle bli så utslagsgivande som herr Bohman försöker göra gällande.

Kanske jag litet vid sidan av detta resonemang får förutsätta att herr Bohman, som är en i olika avseenden mycket initierad man, också har tagit del av dagens tidningar och radionyheter. Det har i dessa bl. a. nämnts att den amerikanske presidenten i sitt budgetförslag föreslår en nedbantning av USA:s samlade militära utgifter med 1,1 miljard dollar. Det kan han alltså göra under det att landet är invecklat i det kanske mest äventyrliga krig som det någonsin har fört.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Mellqvist, förvisso ökas inte försvarseffekten så mycket med 150 miljoner kronor. Det har jag heller inte påstått. Vi har sagt att vi vill lägga till 150 miljoner kronor för att skapa större handlingsfrihet inom den försvarsutredning som enligt vår mening bör komma till stånd så fort som möjligt.

Att Förenta staternas president drar ned försvarsanslagen i förhoppning om att han skall kunna avveckla Vietnamkrisen är en sak som vi alla har anledning att vara tillfredsställda med men som näppeligen kan åberopas som argument i den svenska försvarsdebatten.

Herr talman! Snart börjar väl den socialdemokratiska gruppen slicka sig om munnen när herr Wedén går upp i falsett med anledning av mitt påpekande av det inkonsekventa förfaringssättet. Jag undrar om inte ordet »tuppsyckling» bättre skulle passa den stämman än den som jag använde i mitt debattinlägg.

Vidare återvänder herr Wedén i sin lust att komma åt mig till den propa-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

ganda som bedrevs av våra vänner i folkpartiet och centerpartiet under valrörelsen, då man sade: »Detta går ju inte ihop! Högerpartiet vill både sänka skatterna och öka försvarsutgifterna.» Det körde man med på valmöte efter valmöte. Nu är det fråga om — jag upprepar det — 150 miljoner kronor, ett absolut sett stort belopp. Om jag inte minns fel brukar emellertid just herr Wedén påvisa hur betydande de felmarginaler måste vara som vi rör oss med i vår budget. När vi nu finner att riksrevisionsverket har konstaterat en uppräkningsökning på inkomstsidan med över en miljard kronor, framgår det väl hur relativt små sådana här belopp är i de stora sammanhangen.

Vad jag kritiserat herr Wedén för är att väljarna inte får veta var centerpartiet och folkpartiet står i försvarsfrågan. Det tycker jag är felaktigt, och det har jag tillåtit mig säga.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohmans påstående att väljarna inte får veta var folkpartiet och centerpartiet står i försvarsfrågan är alldeles felaktigt. I det särskilda yttrandet till utskottets utlåtande markeras och i det yrkande som herr Enskog framställt i kammaren upprepas att folkpartiet och centerpartiet står fast vid de ståndpunkter beträffande den nuvarande försvarsordningen som dessa partier intog i motionerna 1968. Vi hoppas fortfarande att det skall vara möjligt att åvägabringa en ändring av den nuvarande ordningen i denna riktning.

Jag tycker inte att man använder någon god teknik när man först går till bestämt och hårt angrepp, som herr Bohman gjorde, mot två andra politiska meningsriktningar som man ändå vill samarbeta med och sedan, när detta angrepp besvaras, blir väldigt ledsen för att man får svar på tal och säger

att motståndaren talar i falsett etc. Det är en mycket egendomlig metod.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag har otur när jag nu får avbryta denna angenäma dispyt, men jag förstår att den inte kan pågå hur länge som helst och måste därför blanda mig i leken.

Herr Bohman spetsade till debatten, och det var väntat. Han försökte vara rättvis genom att slå åt alla håll, men huvudanklagelsen var väl ändå, om jag inte har fattat fel, riktad mot regeringspartiet. Den anklagelsen, som herr Bohman upprepar från tidigare debatter i försvarsfrågan, var att regeringen under de senaste åren ändrat ståndpunkt i försvarsfrågan på ett markant och för landet nästan äventyrligt sätt.

Den ändrade ståndpunkt som regeringen under de två senaste åren har intagit är att vi genom det nya försvarsbeslutet har fastställt att stegrings-takten i försvarsutgifterna skall begränsas till 1 procent i fast penningvärde mot under en tidigare, längre period 2,5 procent. Herr Bohman sade i debatten att denna uppräkningsökning nu sker från en lägre nivå än tidigare på grund av att anslaget 1966 drogs ned med 242 miljoner kronor. Han beklagade att detta var en så svår materia att han måste utgå från att bara de sakkunniga kunde följa honom. Det hela blev emellertid inte lättare när herr Bohman lät oss se en statistisk tabell i kammarens TV. Den gav nämligen en fullständig missvisande bild av vad som hänt under de senaste åren. Herr Bohman visade — och jag förstår att det tekniskt inte är möjligt att göra på annat sätt — toppen på en stapel som om den varit fullständig skulle gått ned till golvet bakom herr Bohman. Det var alltså i själva toppen på denna väldiga stapel som de där hacken fanns, och när man får reda på de rätta proportionerna, herr Bohman, blir det annorlunda. Men

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

jag förstår att herr Bohman inte kan begära att kammaren skall installera nya, för sådana här bilder avpassade TV-rutor.

Läget blev alltså egentligen värre genom den tablå som herr Bohman visade.

Fakta i sak är att samtliga partier i riksdagen år 1966 beslöt, och även herr Bohman var med om det beslutet, att dra undan 350 miljoner kronor — det blev i verkligheten 242 miljoner kronor — under ett budgetår för att sedan återföra detta belopp till försvarsbudgeten, något som nu sker. Vidare har den nya försvarsordningen byggts upp med hänsyn till det läge som uppstod efter neddragningen. Därvidlag har herr Bohman rätt, och det har aldrig förnekats. Men den tablå som herr Bohman visade gav ingen av kammarens ledamöter besked om det faktum att utgifterna nu i fast penningvärde ligger cirka 100 miljoner kronor över nivån 1965. Det har varit en svacka — det erkänns; vi har nästan allesammans här i riksdagen varit med om det beslutet — och nu bygger vi upp budgeten med 1 procents påslag i fast penningvärde per år under den fastställda fyraårsperioden.

Herr Bohmans anklagelse — vad herr Bohman anförde på den punkten skiljer sig helt från vad herr Antonsson och herr Enskog sade — mot regeringens politik i försvarsfrågan ter sig litet märklig mot bakgrunden av att herr Bohman en stund senare framhöll att högerpartiet för nästa budgetår så till vida ändrat sin egen ståndpunkt, att man nu kommit fram till den uppfattning som mittenpartierna hade för ett år sedan. Och var står egentligen mittenpartierna? Jag har en känsla av att de i dag kommer att rösta med regeringen. Alla håller på att ändra uppfattning i försvarsfrågan, herr Bohman, om man med ändrad uppfattning i försvarsfrågan avser dessa ekonomiska ändringar.

Vi är alltså litet på glid. Och därmed vill jag ta upp det väsentligaste i de-

batten, nämligen frågan hur vi vågat göra dessa ändringar. Ja, det har med försvarseffekten att göra och med att andra länder har förfarit på samma sätt som vi. Om vi jämför våra försvarskostnader med försvarskostnaderna i andra länder så finner vi att under de senaste åren många länder i Europa minskat sina försvarsutgifter i samma utsträckning som vi eller mycket mer än vi. Det finns, som jag flera gånger tidigare påpekat i kammardebatterna, i denna bild två stora undantag, nämligen att Amerikas förenta stater med sitt engagemang i Vietnam och annorstädes och att Sovjet med sitt engagemang i Nordvietnam och kanske framför allt när det gäller upprustningen av arabstater har höjt sina försvarsutgifter. Dessa två undantag är naturliga med hänsyn till de ökade kostnader man har. Men i praktiskt taget alla övriga länder — jag bortser från u-länderna, där upprustningen kanske är kraftigast nu, och håller mig till Europa — har försvarsutgifterna under de senaste åren legat stilla eller minskat. Det håller på att ske en liten förändring efter den tjeckoslovakiska krisen i augusti förra året, men vad detta leder till vet ännu ingen. Det verkar som om Danmark, Norge, Västtyskland och Holland gör precis som vi, medan trenden i England, Frankrike, Schweiz och Belgien alltså är densamma, d. v. s. dessa länder fortsätter att minska sina försvarsutgifter, vilket vi inte gör.

Av detta framgår att fyraårsplanen, den nya försvarsordningen, vidmakthåller landets värnkraft men också vår försvarseffekt.

I moderata samlingspartiets reservation framställs saken på det sättet att vi kommer att släpa efter, främst på det militärtekniska området, genom att det inte längre sker ett påslag av totalanslaget med 2,5 procent. Den tekniska nivån inom vårt försvar skulle alltså bli lägre än andra länders.

Jag kan inte dela denna pessimistiska

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

syn på förhållandena. Lägg märke till att Sverige mycket väl följer med i den vapentekniska utvecklingen inom hela det konventionella vapenområdet. Våra flygplan, Draken och så småningom Viggen, hävdar sig mot varje annat flygplan som tillverkas och tas i bruk i världen, likaså våra nya u-båtar och torpedbåtar, vår nya stridsvagn, vårt moderna artilleri, våra pansarbandvagnar o. s. v. Jag vågar påstå att inom det europeiska området är inte den svenska krigsmakten underlägsen någon annan krigsmakt i fråga om tidsenliga och effektiva konventionella vapen.

Det är inte heller så som det står i reservationen 3 och som också herr Enskog försökte göra gällande att vi eftersätter forskningen inom försvaret. Tvärtom försöker vi just hålla uppe de anslag som utgår till forskning och utveckling av nya vapen. Stora utvecklingsprojekt är sålunda i gång på teleområdet, robotområdet, flygplanssidan, artillerisidan och hela ammunitionsområdet. Att inget av dessa utvecklingsprojekt har samma storleksordning som det ursprungliga Viggenprojektet är en annan sak, men just det förhållandet att projektet Viggen lyckligt förts i hamn gör det lättare att disponera medel för andra utvecklingsprojekt eftersom det tog så stor del av budgeten i anspråk.

Vi står alltså inte — som man kan tro när man läser moderata samlingspartiets reservation — inför något sammanbrott på utvecklingssidan, utan vi fortsätter att hävda oss i förhållande till det lilla fåtal länder som vi konkurrerar med och som har samma höga teknologiska standard som Sverige på detta område. Den bedömning som görs i reservationen 3 är därför felaktig, och jag skulle tro att den i allra högsta grad förvånar utländska iakttagare som självständigt har kunnat följa denna utveckling i Sverige. Just nu innehåller internationell fackpress uppgifter om att Sverige är i främsta ledet när det gäller vapentekniken.

Jag vill inte trötta kammaren med några långa redovisningar, men jag skulle kunna påpeka dels att materielleveranserna till försvaret ökar — de har aldrig varit så stora på vapensidan som de är nu — dels att de beställningsbemyndiganden som vi har ger oss möjlighet att hålla denna höga nivå.

Påståendena i reservationen 3 om att vi sackar efter härvidlag är alltså felaktiga. Vill herr Bohman diskutera den saken, kan jag utan svårighet belägga min uppgift med siffror. Jag skall emellertid, i stället för att fördjupa mig i detta, ta upp det som har varit föremål för debatt här, nämligen enigheten i försvarsfrågan.

Herr Antonsson, herr Enskog och även herr Bohman talade varmt för att vi skulle försöka komma ifrån grälet och bli eniga igen i försvarsfrågan, såsom vi varit under många år. Ja, enighet är bra, men det faktum kvarstår, att vi inte kunde enas vid beslutet om den nu gällande försvarsordningen. Socialdemokraterna fick t. o. m. ensamma slutföra utredningsuppdraget och svarar därför ensamma för försvarsordningens utformning. Huruvida det går bättre nästa gång att nå enighet vet vi inte mycket om, men möjligen tyder mittenpartiernas hållning — om jag nu över huvud taget begriper den — på att så skulle vara fallet. När jag läste det särskilda yttrandet, som är avgivet av mittenpartiernas representanter i statsutskottet, fann jag att jag inte kunde uttolka deras hållning utan måste vänta tills jag ser hur de röstar i vote-ringarna. Det avgörande är om de kommer att stödja regeringens budget eller inte.

Jag förstod att det inte var herr Enskog som hade skrivit yttrandet, utan herr Chronsough, men det har nu herr Enskog reparerat genom att i dag lägga fram ett eget yrkande. Jag blev mycket förvånad när herr Antonsson sedan sade att han skulle rösta för det yrkandet.

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

Sedan herr Enskog tagit avstånd från herr Chronschoough ansluter han sig till högerens linje. Högern föreslår i sin reservation — jag utgår från att man menar det — beslut vid 1969 års riksdag efter en utredning om ökade anslag. Nu föreslår herr Enskog att riksdagen i dag skall besluta att i en skrivelse be Kungl. Maj:t ta initiativ till överläggningar mellan partierna om en uppjustering av anslagen även till de frivilliga försvarsorganisationerna och att förslag på tilläggsstat skall föreläggas 1969 års riksdag.

Den enda skillnaden är alltså att högern föreslår en försvarsutredning i stället för överläggningar.

Herr Antonsson instämmer som sagt i herr Enskogs yrkande. Jag trodde att centerpartiet skulle betacka sig för ett så utpräglat vingleri som här förekommer. Statsutskottets utlåtande är dagtecknat den 25 mars, och i dag är det den 16 april. Under den tiden har folkpartiet begripit någonting — vad det är vet inte jag — och ändrat mening. Jag minns den roll folkpartiet spelade när herrarna hoppade av från försvarsutredningen. Nu är man inom folkpartiet återigen rädd för att komma för långt från högern, och man närmar sig högern. Tyvärr drar man då med sig centerpartiet.

Nå, detta får herrarna göra upp själva. Den oenighet som i dag föreligger mellan de borgerliga partierna säger mig att det som är bäst för försvaret och landet i dag är att den försvarsordning som vi beslöt i fjol får genomföras i lugn och ro utan avbrott av nya utredningar, nya in hopp eller nya överläggningar. Vi har en planeringsverksamhet i gång, som kommer att ge slutgiltigt resultat i början av 1971. Frågan om en ny försvarsutredning bör därför inte bli aktuell förrän i slutet av nästa år. Dagens debatt har gjort mig ännu mer övertygad än tidigare om att detta är den ur försvarets synpunkt riktiga uppläggningen.

Till sist, herr talman, ett par ord om det problem som herr Bohman och även herr Antonsson berörde, nämligen att en del ungdomar inte vill utbilda sig inom försvaret. Även här kunde herr Bohman finna en möjlighet till angrepp — han attackerade mig bl. a. för att jag ingripit först i år.

Jag skall inte diskutera tidpunkten med herr Bohman, men jag vill säga att jag länge har haft uppmärksamheten riktad på problemet. Jag har emellertid inte funnit någon anledning förrän i höstas att ta upp det till en mera seriös offentlig debatt. I Sverige är det en rättighet att vägra värnpliktstjänstgöring, och vi har alltid haft värnpliktsvägrare. Det som gjorde att jag trädde fram i debatten och fäste uppmärksamheten vid frågan var att det till den traditionella gruppen av vapenvägrare hade anslutit sig en helt ny grupp, praktiskt taget uteslutande bestående av studerande, som för att slippa göra värnplikt anförde nya motiv, vilka inte ryms inom lagstiftningen. Min insats härvidlag syftade bara till att med anledning av sådana tendenser få till stånd en diskussion.

Herr Bohman efterlyste kraftåtgärder — jag vet inte vad han menade, och jag tycker att han bör förklara sig på den punkten. Jag föreställer mig att det i en demokrati, där vi måste följa lagarna, inte finns några andra åtgärder att vidta än att föra en öppen diskussion och ge en saklig upplysning. Någonting annat vill jag inte medverka till. Om vi alla deltar och förklarar varför vi har ett försvar och varför vi måste ha ett värnpliktssystem, skall det nog inte vara svårt att få ungdomen i Sverige att sluta upp bakom försvaret. Det visar väl antalet vapenvägrare — det är en begränsad grupp det här gäller — men det visar också det stora intresse för försvarsfrågor som nu finns bland ungdomen.

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern gillade inte min tablå, och det får jag väl ta som ett erkännande av att den var bra. Men jag är klart medveten om att staplarna i den inte var så långa, som de rätteligen borde ha varit. Därför lämnade jag dem öppna nedåt, vilket kanske försvarsministern observerade. Men det intressanta — och det jag ville belysa — är vad som rör sig på toppen av staplarna, och där visar tabblån alldeles klart hur en jämförelse ter sig mellan 1963 års försvarsbeslut och 1968 års försvarsbeslut. Det var detta jag avsåg att visa och därmed också att statsutskottsmajoritetens resonemang är i sak felaktigt. Om försvarsministern kan med siffror belägga, att så inte är fallet, är vi bara tacksamma för att han framlägger sådana siffror. Jag tror emellertid inte att försvarsministern kommer att lyckas med det.

Jag är medveten om hur komplicerad problematiken är, och jag skall försöka mig på ytterligare en jämförelse för att belysa vad det är fråga om. Ponera att försvarsminister Sven Andersson inte är anställd i statens tjänst utan hos en privat arbetsgivare och har ett fyraårskontrakt, som successivt förnyas. Vi ponerar också att han har en lön på 100 000 kronor, vilket är mycket, men inte ligger så långt ifrån den lön som han i verkligheten har. Så kommer arbetsgivaren till honom sista året i en avtalsperiod och säger: »Jag har det litet 'knackigt' nu. Skulle Du inte kunna tänka Dig att avstå från 10 000 kronor av Din lön under detta år? Du skall självfallet få tillbaka beloppet sedan, men jag har det litet besvärligt just nu. Kan Du inte vara med på det?»

Sven Andersson är ju en vänlig natur, och han förklarar naturligtvis omedelbart, att han vill ställa sig solidarisk med denna önskan. Hans lön sänks alltså för det sista året till 90 000 kronor. Året därefter säger arbetsgivaren: »Nu har ju det här avtalet gått ut, och nu får

Du 90 000 i år också.» Och när han sedan träffar ett nytt avtal med Sven Andersson säger han: »Nu har vi kommit ned på en nivå av 90 000 kronor, och nu får Du ligga kvar där, men det är klart att Du skall få tillbaka de 10 000 kronorna. Det får Du i form av ett tillägg om 3 300 kronor om året under tre år. Du får alltså nästa år 93 300 kronor.» Det tycker man att Sven Andersson skall vara nöjd med.

Sedan kröner man cynismen genom att göra en jämförelse mellan dessa båda perioder och säger: »Du får ju i alla fall 93 300 kronor, vilket är 3 300 kronor mer än Du hade det sista året, då ju lönen var 90 000 kronor. Dina förmåner har alltså förbättrats.»

Det är precis vad som har hänt med försvarsanslaget. Jag tycker att detta exempel belyser om möjligt bättre än tabblån vad det verkligen varit fråga om.

Vidare gjorde försvarsministern gällande att andra länder hade minskat sina försvarsutgifter under de senaste åren. Ja, det har förekommit att vissa länder gjort det, men generellt sett finns inget belägg för att tendensen har varit nedåtgående. Att England minskat sina försvarsutgifter beror bl. a. på att man har lämnat Oceanförsvaret och koncentrerat sig på mera närliggande områden. Men efter Pragkuppen har flertalet länder rustat upp sitt försvar. Läget i dag är att kurvan pekar uppåt.

Försvarsministern gjorde vidare gällande att vi inom moderata samlingspartiet har ändrat ståndpunkt, när vi nu bara kräver ett tillägg på 150 miljoner kronor. Ja, saken kan uttryckas på det sättet. Men vad är det fråga om? Jo, det är fråga om det som jag nyss belyst i principresonemanget om oppositionens svårigheter att planera, nämligen att riksdagen nu har fattat sitt beslut om hur försvaret skall utformas under fyra år. Efter det beslutet sker i dag planeringen inom försvaret, och det är oppositionspartierna tvingade att ta hänsyn till. Vi är bundna av den åtgärd som

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

sålunda vidtagits, och det enda vi kan göra är att plocka ut vissa belopp ur planeringen och säga att vi vill höja dem för att göra det lättare för den försvarsutredning som vi önskar få till stånd att åstadkomma ett riktigt beslut för framtiden.

Detta belyser oppositionens svårigheter eftersom vi varje år — herr Wedén har rätt på denna punkt — ställs inför helt nya företeelser och helt nya fakta. Majoriteten kan planera och genomföra sin vilja, vilket vi på oppositionssidan inte kan.

Vad beträffar aktiviteten mot värnpliktsvägrare har jag naturligtvis inte begärt att försvarsministern skall *medge* att regeringen borde ha ingripit tidigare. Så långt vill jag verkligen inte sträcka mina anspråk på försvarsministern. Men *jag* tycker att man kunde ha varit mera aktiv tidigare. För övrigt är det inte fråga om åtgärder av utoparlamentarisk natur till försvar av det bestående samhället. Det behövs en aktiv informations- och propagandaverksamhet som skall inriktas på att visa att vad de här människorna, som Sven Andersson och jag kritiserar, är ute efter inte är att legitimt vägra värnplikt enligt lagens förutsättningar, utan att på den vägen försöka riva ned de demokratiska värden och det demokratiska samhälle som alla i denna kammare vill slå vakt om. Härvidlag har regeringen stora resurser och enligt min mening har de inte utnyttjats. Men jag vidhåller att Sven Andersson gjort vad på honom ankommer, i varje fall under det här året.

Herr ENSKOG (fp) kort gemmäle:

Herr talman! Jag vill först göra ett par erinringar mot den första delen av försvarsministerns anförande.

Försvarsministern sade bl. a. att Sveriges försvarseffekt inte minskat i förhållande till flera andra länders. Det kan vara riktigt att vår försvarseffekt inte minskat vid en jämförelse med

vissa andra länder, men i förhållande till åtskilliga viktiga stater har vår försvarseffekt verkligen blivit försämrad.

Försvarsministern yttrade också att jag skulle ha påstått att forskningen eftersätts, men detta måste vara ett missförstånd eftersom jag över huvud taget inte berörde forskningen i mitt första anförande.

Försvarsministern får nog lov att läsa det särskilda yttrandet på nytt. Vi har inte ändrat uppfattning efter utskottsbehandlingen. I det särskilda yttrandet framhålles det klart, att fjolårets försvarsbeslut bör omprövas men att försättningar härför inte förelegat tidigare. För att regeringen skulle få tillfälle att ta nya initiativ till förhandlingar med de demokratiska partierna beträffande budgetåret 1969/70 har jag här framställt ett särskilt yrkande vars ordalag jag väl inte behöver upprepa.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till det särskilda yrkandet och till reservationen 2.

Herr ANTONSSON (cp) kort gemmäle:

Herr talman! Försvarsministern antydde att han inte kunde tyda eller tolka det särskilda yttrandet, men jag är helt övertygad om att försvarsminister Andersson som gammal partiman och även som chef för försvarsdepartementet mycket väl kan tolka det. Men om han verkligen menar att han inte kan det skall jag göra ett försök att hjälpa honom på traven.

Det särskilda yttrandet innehåller två väsentligheter. För det första framhålles att det inte framlagts någon skuggbudget. Jag har tidigare förklarat anledningen och kan upprepa den genom att säga att oppositionspartierna efter 35 års socialdemokratiskt regeringsinnehav inte kan utgå från det finanspolitiska och allmänt samhällsekonomiska läge som skapats genom denna politik. Därför har vi i huvudsak inriktat oss på att ange vår viljeinriktning och målsätt-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

ning beträffande reformarbetet i framtiden.

För det andra har de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet inbjudits till ett försök att nå enighet om ett något högre anslag. Detta högre anslag motiverade vi förra året. Sedan dess har vi upplevt krisen i Tjeckoslovakien, vars betydelse när det gäller det säkerhetspolitiska läget jag dock inte vill övervärdera. Om någon ändring har skett i det avseendet — vilket jag anser vara fallet — har den enligt min mening varit till det sämre.

För det tredje har vi lagt fram detta förslag därför att marginalen på försvarseffekten blir mycket stor om man ökar anslagen, eftersom de tunga kostnaderna är givna.

Försvarsministern sade att han var förvånad över att jag kunde instämma i herr Enskogs särskilda yrkande. Denna försvarsministerns förvåning kan jag inte förstå, ty som jag uppfattat saken är den ståndpunkt som går igenom detta särskilda yrkande — där man för nästa budgetår inbjuder regeringen till överläggningar — densamma som när vi sagt att vi, särskilt med hänsyn till marginaleffekten, är villiga att, om regeringen så önskar, diskutera och finansiera någon höjning.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Först vill jag sälla mig till dem som vill ge försvarsministern ett erkännande för hans aktivitet när det gällt att komma till rätta med den värnpliktsvägran som inte grundas på skäl som har stöd i nu gällande lag. Jag tycker att det har varit en värdefull insats. Jag vill också tillägga att det berör mig mycket illa att här och var i pressen i den offentliga debatten i denna fråga finna argument, som inte går ut på en diskussion om huruvida vi skall ha allmän värnplikt eller inte — jag kan väl tänka mig en sådan diskussion, ehuru jag är anhängare av allmän värnplikt — utan som i viss utsträck-

ning går ut på hur man skall finna olika former för att bryta mot gällande lag. Det är ett sätt att argumentera som jag finner mycket motbjudande — och som naturligtvis också är det i ett land med en väl utvecklad demokrati.

Försvarsministern hade i sitt eljest lugna anförande ett aggressivt avsnitt, och det hade herr Bohman också i sitt eljest lugna och sakliga anförande. Båda dessa aggressiva avsnitt var riktade mot folkpartiet och centerpartiet. Detta tycker jag ger belägg för att den ton som försvarsdebatten bör föras i, om vi skall komma vidare och ha någon möjlighet att återupprätta den höga grad av enighet som vi tidigare nådde vid behandlingen av dessa frågor — det behöver ju inte utesluta en allsidig debatt — är den lugna ton som vi har använt från mittenpartiernas sida.

Då säger kanske försvarsministern: Ja, men ni har ju ändrat er! Nej, det har vi inte. Den ståndpunkt som vi givit uttryck åt i herr Enskogs yrkande uttrycktes också i motioner i januari i år samt i våra motioner 1968. Vi kommer att rösta för detta yrkande, inte för regeringens förslag, eftersom vårt yrkande går ut på att vi ändå förutsätter att regeringen skall vara intresserad av att på en något högre nivå återknyta enigheten om försvaret.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsminister Andersson säger att påståendena i moderata samlingspartiets motion om de negativa effekterna av 1968 års socialdemokratiska försvarsbeslut på landets framtida försvarsförmåga är felaktiga. Jag bestrider detta. Vi har stöd för vår åsikt av landets främsta företrädare på försvarsområdet. I mitt tidigare inlägg i dag återgav jag uttalanden av överbefälhavaren och av chefen för försvarets forskningsanstalt, båda av innebörden att försvarets förutsättningar i framtiden blir väsentligt sämre med so-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

cialdemokraternas försvarsbeslut av år 1968.

Jag vill också återge ett referat av chefens för marinen uppfattning. Denne har gjort en utredning om en s. k. plusnivå och framhåller att vi, om denna hade kunnat börja gälla i samband med 1968 års försvarsbeslut, hade ett antal kanonbåtar, tunga helikoptrar samt fasta kustartillerianläggningar kunnat beställas under den löpande perioden. Priset för denna handlingsfrihet skulle ha varit cirka 70 miljoner kronor per år. Han säger vidare att man, om man accepterar den utveckling som vi nu är inne i, måste vara ganska säker på en fredlig utveckling under hela 1970-talet i vår del av världen.

Jag tycker inte att försvarsministern skall nonchalera eller försöka nedvärdera uttalanden av sina egna experter. Jag tror inte att det stärker hans egen auktoritet i försvarsfrågan.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Den officiella mening som militärledningen har beträffande dessa frågor har flera gånger klart deklarerats av överbefälhavaren. Överbefälhavaren har därvid sagt att vi har handlingsfrihet vid periodens utgång. 1968 års försvarsbeslut innebär ju att man före 1972 måste fatta beslut om försvarets framtida inriktning. Vill man behålla samma försvarseffekt också på sikt, får det sina konsekvenser vid kommande försvarsbeslut. Men militärledningen har ingen annan mening i denna fråga än den som är deklarerad av regeringen.

I marinledningens yttrande, som jag har i min hand, sägs vidare beträffande de övriga försvarsgrenarna, flyget och armén, att man fram till 1976 har möjligheter att bibehålla den handlingsfrihet, som ju är det väsentliga vid utgången av den period som beslutet avser, medan möjligheterna är begränsade för marinens vidkommande. Jag de-

klar marinchefens uppfattning att marinen därvidlag har en viss särställning. Denna avvägning är emellertid icke gjord uteslutande av riksdagen och regeringen utan också av militärledningen.

I övrigt bara några ytterligare ord, herr talman! Det intressanta i detta sammanhang är naturligtvis herr Enskogs under debatten framlagda förslag, som icke återfanns i statsutskottets utlåtande av den 25 mars. Frågan är varför vi först i dag fått ta del av detta yrkande. Varför kunde inte folkpartiet den 25 mars inta denna ståndpunkt, som sammanfaller med moderata samlingspartiets? Vad är det som har hänt?

Är det vidare sant, herr Wedén, att folkpartiet i dag ämnar avstå från att över huvud taget rösta beträffande de anslag som gäller försvaret? — Ja, vi får se vid voteringen hur det förhåller sig härmed.

Det viktigaste är inte alla de brasklappar som framförts utan hur herrarna voterar. Stöder ni någon linje — moderata samlingspartiets linje eller vår linje? Jag föreställer mig att ni ändå inte vill komma i den skrattretande situationen att ni inte i kammaren vågar ta ställning till försvarsanslagen. Så vingligt kan inte ens folkpartiet vara.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag först påpeka att försvarsministerns senaste yttrande innebär ett absolut krav på att man måste precisera en ståndpunkt i siffror. Både herr Enskog och herr Antonsson har tidigare belyst den problematiken och hur de ser på den.

Och låt mig, herr talman, läsa upp det yrkande som herr Enskog framställer, så kanske det klarnar för försvarsministern. Där står:

»att riksdagen i anledning av motionerna I: 423 och II: 510 samt med bifall nu till de av Kungl Maj:t under fjärde huvudtiteln framställda äskandena i skrivelse till Kungl. Maj:t anholder om:

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

1) att Kungl. Maj:t måtte taga initiativet till överläggningar mellan de demokratiska partierna i syfte att nå enighet om försvarsanslagen för budgetåret 1969/70 varvid den utformning av försvaret som förordades i motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111 till 1968 års riksdag kan vara en riktpunkt,

2) att vid dessa överläggningar även en uppjustering av anslagen för de frivilliga försvarsorganisationerna beaktas, samt

3) att av överläggningarna föranleda förslag beträffande medelstilleddningen skall på tilläggsstat föreläggas 1969 års höstriktdag.»

Det är såvitt jag förstår en fullständigt klart ståndpunkt när det gäller vad vi önskar.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Ja, det är en klar ståndpunkt, om man fullföljer ståndpunktstagandet genom att vid voteringen rösta för anslagen.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Herr Bohman inledde sitt angrepp på mittenpartierna med att säga att han inte ville söka sak med mittenpartierna. Sedan konstaterade han att det finns olika meningar om vilken uppläggning man skall tillämpa när man vill presentera en politik som avviker från regeringens — moderata samlingspartiet har en uppläggning, mittenpartierna en annan, sade herr Bohman.

Men om man nu inte vill söka sak med de andra demokratiska oppositionspartierna, så förstår jag inte varför det skall vara nödvändigt att hävda att mittenpartierna inte har haft det politiska modet att handla på precis samma sätt som moderata samlingspartiet. Man skall väl under sådana förhållanden inte skapa en debatt där — som

herr Bohman uttryckte sig — socialdemokraterna sitter och slickar sig om munnen. Herr Bohmans eget politiska mod taxeras tydligen i år till 150 miljoner, vilket är ett något lägre belopp än förra året.

Låt oss konstatera att det finns olika meningar! Herr Bohman har ju också sagt att han har ganska stor förståelse för att mittenpartierna gått ifrån den skuggbudgetteknik som herr Bohmans parti tidigare har lanserat. Men om man har denna förståelse skall man väl också acceptera att mittenpartiernas uppfattning när det gäller den långsiktiga politiken i försvarsfrågan har definierats då det långsiktiga beslutet fattades. Den har också följts upp i år på olika sätt. Moderata samlingspartiets uppfattning finns ju definierad i dess ståndpunktstagande. Jag tycker alltså inte att man skall lägga upp debatten på det sätt som herr Bohman gör.

Efter att ha sagt detta vill jag gärna instämma i många av herr Bohmans allmänna reflexioner om behovet av ett starkt försvar för att trygga den alliansfria utrikespolitiken, liksom i hans analys av de slutsatser vi kan dra för svensk försvarsdebatt av det som inträffat i Tjeckoslovakien. Jag tyckte också det var välgörande att herr Bohman punkterade de vilseledande jämförelser som i den socialdemokratiska försvarspropagandan gjorts med det sista året enligt det förra försvarsbeslutet. Hans allegoriska framställning var kanske något mera klargörande än diagrammet, men som helhet får man väl anse att den propagandan nu är avslöjad.

Herr talman! Försvaret har länge sagts vara ett av de bäst planerade områdena inom statsverksamheten, kanske det allra bästa. År 1958 inleddes en ny epok i den svenska försvarspolitiken. Man övergick då till flerårsbeslut baserade på överenskommelse mellan de demokratiska partierna. 1958 års beslut omfattade tre budgetår, 1961 års beslut gällde två budgetår och 1963 års beslut

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

gällde fyraårsperioden till och med budgetåret 1966/67.

Men vid 1967 års riksdag kunde man inte fatta något flerårsbeslut, eftersom försvarsutredningen hade misslyckats i sin uppgift att lägga fram ett förslag för perioden 1967—1971. Ansvar för detta misslyckande vilar naturligtvis på utredningens ledning och på regeringen. Man fattade alltså den gången ett ettårsbeslut och gick ifrån den politiska enigheten. Även vid 1968 års riksdag fattades ett beslut i oenighetens tecken, men denna gång var det återigen ett flerårsbeslut.

Det är väl uppenbart att försvaret vid planeringen haft nytta av denna stadga i besluten, men att det ändå har förelagat en viss svaghet i skarven mellan olika flerårsbeslut. Det är klart att denna osäkerhet varit aldeles särskilt märkligt just under de senaste åren sedan man fattat ettårsbeslutet år 1967.

Enligt min mening var orsaken till att man den gången inte kunde uppnå politisk enighet, att socialdemokraterna mycket drastiskt lade om sin försvarspolitik och inte på allvar ville diskutera och försöka åstadkomma en sammanjämkning av ståndpunkterna.

Jag skall nu inte dra upp någon debatt om detta utan bara konstatera såsom obestriddigt, att man kan datera en drastisk omläggning av den socialdemokratiska politiken i försvarsfrågan till den 12 oktober 1966 och att denna ledde till osäkerhet för de planerande instanserna inom försvaret för de närmaste åren. Så bör det naturligtvis inte vara. Det leder till slöseri med skattebetalarnas pengar.

Skillnaderna mellan partierna i fråga om försvarsramar är självfallet inte oväsentliga, även om de bara rör sig om några procent av försvarsanslagen. Men minst lika viktigt är att de många miljarder som vi anslår till försvaret också används effektivt. Därför är de två senaste åren i detta avseende, oavsett vad man anser om nivån på för-

svarsanslagen, exempel på misslyckad regeringspolitik eftersom den inte möjliggjort denna fasta planering.

Men även om man återgår till flerårsbeslut, vilket är möjligt att man kommer att göra, finns, som jag tidigare nämnde, svårigheter i skarven mellan olika flerårsperioder. När man närmar sig slutet på en beslutsperiod, vet man inom försvaret inte hur man skall planera för den närmaste tiden.

För att komma ifrån detta har herr Ahlmark och jag i en motion föreslagit, att man skall övergå till rullande försvarsbeslut i riksdagen så att riksdagen varje år beslutar för tre år framåt och drar upp riktlinjer för planering under de därpå följande två åren. Detta skulle överensstämma med den militära femårsplaneringen.

Det skulle i praktiken innebära att man varje år fattade beslut om det år som ligger efter de två närmaste åren. Skälet för detta är att man då hela tiden skulle få underlag för en fast försvarsplanering, och dessutom att man varje år skulle få en realpolitisk försvarsdebatt i riksdagen, inte bara vart fjärde år, vilket annars blir fallet.

Mot ett sådant förslag skulle man kanske kunna säga — och det har väl även sagts — att det innebär en läsning och att en riksdag formellt inte kan låsa följande riksdagar. Då vill jag svara, att detsamma gäller de fyraårsbeslut som nu har tillämpats. Man kan inte formellt låsa riksdagsbesluten, men det är klart att man kan göra en politisk bindning för de närmaste två—tre åren. Möjligheten till flexibilitet och anpassning efter t. ex. konjunkturerna finns fortfarande inom ett sådant system genom att skjuta beställningarna mellan åren. Det är också klart att man, om förutsättningarna förändras mera drastiskt, kan göra en omprövning även beträffande de omedelbart närliggande åren.

En annan invändning är: Hur går detta att förena med den parlamenta-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

riska medverkan i utredningsprocessen, som tidigare har betraktats och fortfarande betraktas som ett stort värde? Vi säger i motionerna att det mycket väl går att förena med en sådan parlamentarisk medverkan. Antingen kan man låta den avdelning i statsutskottet, som handlägger försvarshuvudtiteln, kontinuerligt även mellan riksdagssessionerna följa försvarsutredningsarbetet mera noga och i större omfattning än för närvarande, eller också kan man utanför riksdagen tillätta en permanent försvarsberedning. Slutligen kan man — fast jag tror att det är mindre lyckligt — arbeta med mera tillfälliga utredningar och kommittéer. Det bör i alla fall stå fullt klart, att vårt förslag går väl att förena med en parlamentarisk medverkan före propositionernas framläggande.

Detta motionsyrkande har inte tillstyrkts av utskottet, som i dag inte vill låsa sig beträffande hur förberedelserna för nästa mera långsiktiga försvarsbeslut skall gå till. Jag noterar med tillfredsställelse att man inte binder sig; jag har den förhoppningen att det även på socialdemokratiskt håll finns sympatier för en övergång till rullande försvarsbeslut.

Utskottet hävdar vidare att motionärernas önskemål skulle tillgodoses genom det planeringssystem som nu genomförs. Det kan vi däremot inte hålla med om, eftersom det som föreslås i motionerna är att man rullande varje år genom parlamentariska beslut skulle lägga fast planeringen för den närmaste treårs- respektive femårsperioden. Detta önskemål tillgodoses ju inte. Jag kan alltså inte ansluta mig till utskottets uttalande på denna punkt.

Det finns en reservation i denna fråga, men reservanterna läser sig enligt min mening alltför hårt vid parlamentariska utredningar enligt den nuvarande ordningen med fasta flerårsbeslut. Såsom framgår av vad jag tidigare har anfört kan jag inte ansluta

mig till en sådan uppläggning och således inte heller till reservationen. Jag kommer därför att avstå vid voteringen om reservationen 2.

Jag vill bara påpeka, för att det skall vara noterat i dagens debatt, att utskottet i sitt utlåtande inte har avvisat tanken på parlamentarisk medverkan före framläggandet av nästa större försvarsproposition, vilket jag anser vara klokt.

Herr talman! Jag ber att få tillägga en allmän synpunkt. När socialdemokraterna på hösten 1966 radikalt ändrade försvarspolitikerna i förhållande till tidigare anfördes som ett argument att den internationella spänningen var något mindre och att avspänningen i synnerhet i Europa skulle ha gett oss anledning att planera för mindre försvarsresurser. Det innebar ett frångående av de principer som tidigare legat till grund för den eniga försvarspolitikerna.

Vi invände mot detta, att krigsriskerna i och för sig inte kan vara avgörande för hur mycket man anslår till försvaret; det avgörande är den sannolika storleken av det angrepp som vi eventuellt kan bli utsatta för.

För att använda en enkel men riktig bild: om man tror att risken för eldsvåda i ett samhälle minskar, kan man inte därför skaffa sig en mindre eller sämre brandkår, utan vad som behövs för att släcka en eldsvåda är avgörande för vilka apparater och resurser i övrigt man skaffar sig. Detsamma gäller försvarspolitikerna.

Utvecklingen efter år 1966 har visat vilken dålig grund det fanns för detta argument för den socialdemokratiska omläggningen. När nu spänningen stigit i världen som helhet, också i Europa, vilket ingen lär förneka, har man inte inom regeringspartiet av detta dragit slutsatsen att man nu borde öka försvarsramarna i motsvarande mån. Därmed har man också dömt ut sitt tidigare resonemang.

Mittenpartierna intar en konsekvent hållning, vilket framgår av det särskil-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

da yttrandet. Man anser inte att den försämring som nu sker motiverar en omläggning av politiken utan säger i stället att den bara bekräftar riktigheten av vad vi från vårt håll anförde när det långsiktiga beslutet fattades.

I detta anförande instämde herr *Ahlmark* (fp).

Herr OSKARSON (m):

Herr talman! Utöver de 150 miljoner kronor som moderata samlingspartiet begärt i förstärkningar till försvaret för anskaffning av materiel och för täckande av andra nödvändiga utgifter har vi också fört fram krav på anslagsförstärkningar till de frivilliga försvarsorganisationerna. Dessa krav har också följts upp i form av reservationer. Det rör sig naturligtvis om en mycket blygsam summa i förhållande till de stora summor som vi nu talar om — endast 340 000 kronor — men fördenskull är dessa anslagskrav inte mindre väsentliga. Pengarna skulle i första hand användas för att sprida upplysning och över huvud taget till förberedelser inför det nya system, efter vilket vi hoppas att frivilligorganisationerna kommer att arbeta från och med nästa budgetår.

1966 års värnpliktskommitté har avgivit ett delbetänkande, »Frivilligförsvaret 1». Enligt detta skall de frivilliga försvarsorganisationerna få förbättrade arbetsvillkor. I våra motioner har vi också yrkat att proposition med anledning av betänkandet skall föreläggas riksdagen snarast och senast vid 1970 års riksdag. Jag noterar med tillfredsställelse att statsutskottet tillstyrkt detta. Reformen är mycket angelägen, och det finns nu anledning att hoppas att vi nästa år får ta ställning till förslag på detta område. Jag hoppas också att förslagen när de framläggs i en proposition i huvudsak skall följa utredningens förslag.

I en motion har vi vidare hemställt att hemvärnet får ett anslag på 200 000

kronor för att beställa regnkappor — det regnar ju då och då i vårt land. Utskottet har ställt sig positivt till yrkandet men litar på att Kungl. Maj:t vidtar åtgärder så att hemvärnet snart får regnkappor. Jag hoppas att hemvärnsmännen inte skall behöva bli blöta alltför många gånger innan Kungl. Maj:t gör något åt saken.

Ett bevis på den goda försvarsanda och försvarsvilja som trots allt finns i vårt land är den omfattning som frivilligarbetet har. I det sammanhanget vill jag säga att det är tråkigt för att inte säga bedrövligt att se hur liten uppmärksamhet radio, TV och press ägnar åt allt detta arbete; intresset är mycket förstrött och det är nästan enbart i samband med jubileer och andra mycket stora tillfällen som detta frivilligarbete över huvud taget uppmärksammas. Andra, mindre grupper behöver inte klaga på uppmärksamhet, och jag kan inte underlåta att härvid nämna värnpliktsvägrarna, vapenvägrarna och desertörerna, som nästan dagligen i timal hyllas i både radio och TV och som pressen ägnar mycken text och stora bilder. Jag tycker nog att det finns anledning att göra avvägningen på ett bättre sätt och ägna litet större uppmärksamhet åt dem som aktivt med stora personliga insatser både i fråga om pengar och arbete satsar på samhällsarbetet i stället för att ägna så mycken uppmärksamhet åt dem som river ned.

Herr talman! Låt sedan även mig i korthet beröra frågan om försvarskostnader och försvarseffekt. Jag skall viligt erkänna att man rör sig på mycket osäker mark när man talar om försvarseffekt. Men våra försvarskostnader kan ändå bedömas dels mot bakgrunden av försvarskostnaderna i andra länder, som vi kan jämföra oss med, dels mot bakgrunden av det militärpolitiska läget i Europa och i världen i övrigt. Jag skall inte ge mig in på någon beskrivning av det militärpolitiska läget utan vill endast i likhet med

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

många tidigare talare konstatera, att det militärpolitiska läget i Europa försämrades under 1968. Om detta är riktigt — och det tror jag att det är — har vi vid en jämförelse med utvecklingen av försvarskostnaderna i andra länder underlag för en bedömning av vår egen försvarseffekt.

Statsrådet räknade i sitt anförande upp ett antal stater som sänkt sina försvarskostnader. Hur förhåller det sig egentligen med den saken? Jag har framför mig siffror som kommer från en så säker källa som man över huvud taget kan åberopa. Dessa siffror visar att det faktiskt inte förhåller sig så som statsrådet sade.

Norge — vårt närmaste grannland — ökar i år sina försvarskostnader med 7,3 procent. Västtyskland ökar sina försvarskostnader med 3,9 procent. Den siffran är dock inte rättvisande, eftersom Västtyskland dessutom avser att ta i anspråk medel som satsats på en femårsplan. Det innebär att Västtyskland under den närmaste fyraårsperioden får en försvarskostnadsökning per år på 5 procent. Nederländerna ökar sina försvarskostnader med 6,3 procent. Dessa siffror är de verkliga kostnaderna. Frankrike ökar försvarskostnaderna med 3,7 procent. Därvid bör man beakta de nedskärningar som Frankrike av samhällsekonomiska skäl tvingats göra och som med mycket stora belopp gått ut över kärnvapenprogrammet. Danmark ökar sina försvarskostnader med inte mindre än 16,2 procent. För Danmarks del skall man för att bilden även här skall bli rättvisande beakta att försvarskostnaderna förra året minskade med 7,8 procent.

Storbritannien är det enda av de länder som jag har i mina uppgifter som kan redovisa en minskning av försvarskostnaderna, nämligen med 0,2 procent. Denna minskning hänför sig huvudsakligen till att England drar bort sina trupper från länderna öster om Suez.

USA ökar sina försvarskostnader med 0,9 procent. Därvid bör beaktas att USA räknar med att minska kostnaderna för engagemangen i Vietnam med mycket stora summor. Om dessa minskningar borträknas, ökar USA:s försvarskostnader i realiteten med 8,4 procent.

Detta var alltså några av Natostaterna och hur de ser på försvarsutvecklingen och på sitt behov av ökade försvarskostnader.

Går vi österut till Warszawapaktsländerna har vi också mycket talande siffror: Sovjet ökar med 6 procent, Östtyskland med 8,6 procent och Polen med 9,7 procent. För de verkliga ökningarna svarar Ungern med 29 procent, Rumänien med 23 procent och Bulgarien med 14 procent. Dessa ökningarna har helt naturligt tillkommit — skulle jag vilja påstå — på grund av att Sovjet torde betrakta denna del av Warszawapakten som militärt underutvecklad och alltså genom påtryckningar har fått dessa länder att höja sina försvarsanslag på detta sätt.

Detta är alltså verkligheten som den ter sig i siffror. Jag tycker inte att vi kan förbigå detta förhållande när vi talar om vår egen försvarseffekt. Vår försvarseffekt är ju inte statisk utan relativ i förhållande till vår omvärld, och därför kan vi påstå att vår försvarseffekt sjunker.

Herr talman! Jag vill återgå till frågan om de frivilliga försvarsorganisationerna. Vad som är det väsentligaste och som vi alla är överens om när det gäller försvaret är att vi lyckas skapa förtroende för försvaret, att vi skapar vilja att försvara oss. Inom det området görs det mycket allvarliga attacker i dag från vissa grupper i vårt samhälle. Jag vågar påstå att de frivilliga försvarsorganisationerna gör ett mycket gott arbete när det gäller att sprida upplysning om vårt försvar och dess förmåga och att därigenom stärka försvarsvilja och motståndskraft. Frågan om frivilligorgani-

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

sationerna har behandlats mycket kortfattat här i dag, men även i det nya förslag som lagts fram av herr Enskog med instämmande av herr Antonsson har uttryckts en positiv inställning till frivilligförsvaret — man har sagt att man vill ha en uppjustering av anslagen till de frivilliga försvarsorganisationerna. Jag vill säga till herrar Enskog och Antonsson att det finns ingen anledning att tveka eller vänta. Ni har möjlighet i dag vid omröstningen att visa, om ni verkligen vill stödja de frivilliga försvarsorganisationerna genom att jämte alla övriga rösta för de reservationer som tar sikte på att öka anslagen — visserligen mycket blygsamt men ändå värdefullt — till dessa organisationer.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Petersson i Gäddvik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 2) mom. 1) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Antonsson begärde emellertid

gav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Petersson i Gäddvik begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 179 ja och 28 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 446 och II: 421 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Antonsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 2) mom. 3) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Antonsson begärde emellertid

Ramberäkningar för budgetåret 1969/70 m. m.

lertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 117 ja och 92 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 5

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 3) av herr Virgin m. fl.; 3:o) bifall till det av herr Enskog under överläggningen framställda yrkandet

»att riksdagen i anledning av motionerna I: 423 och II: 510 samt med bifall nu till de av Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln framställda äskandena i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om:

1) att Kungl. Maj:t måtte taga initiativet till överläggningar mellan de demokratiska partierna i syfte att nå enighet om försvarsanslagen för budgetåret 1969/70 varvid den utformning av försvaret som förordades i motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111 till 1968 års riksdag kan vara en riktpunkt,

2) att vid dessa överläggningar även en uppjustering av anslagen för de frivilliga försvarsorganisationerna beaktas, samt

3) att av överläggningarna föranleda förslag beträffande medelstillelningen skall på tilläggsstat föreläggas 1969 års höstriksdag»;

samt 4:o) motionerna I: 446 och II: 421 i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Petersson i Gäddvik begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de tre åter-

stående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Enskog votering, i anledning varav och sedan till kontraposition i den förberedande voteringen antagits den under 3:o) angivna propositionen efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående punkten 2) mom. 5) i statsutskottets utlåtande nr 4 antager reservationen 3) av herr Virgin m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Enskog under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 43 ja och 68 nej, varjämte 103 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 3:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 2) mom. 5) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Föreningsrätten m. m.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Enskog under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enskog begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 121 ja och 69 nej, varjämte 24 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 6

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 4); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Petersson i Gäddvik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 2) mom. 6) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 4) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång upp-

läst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Petersson i Gäddvik begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 183 ja och 30 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 7

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 3—59

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 60

Lades till handlingarna.

§ 9

Föreningsrätten m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av motioner angående föreningsrätten m. m.

Andra lagutskottet hade behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 791 av herrar *Wirtén* och *Lindblad* samt II: 905 av herrar *Ullsten* och *Ahlmark*.

I motionerna, vilka var likalydande, hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om

1) förslag till ändring i lagen om arbetsdomstol, med innebörd att en på förslag av Sveriges arbetares centralorganisation utsedd ledamot inträder som den ene av löntagarledamöterna i domstolen i mål som huvudsakligen rör till SAC anslutna medlemmar och organisationer,

Föreningsrätten m. m.

2) förslag till ändring i 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt, syftande till att föreningsrättsskyddet även skall gälla för arbetssökande».

Utskottet hemställde,

A) att motionerna I: 791 och II: 905, såvitt anginge arbetsdomstolens sammansättning, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

B) att motionerna I: 791 och II: 905, såvitt gällde föreningsrättsskyddet för arbetssökande, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I**Vid utskottets hemställan under A**

av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Österdahl* och *Romanus* (samtliga fp), som ansett, att utskottet under A bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 791 och II: 905, såvitt anginge arbetsdomstolens sammansättning, i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad reservanterna anfört;

II**Vid utskottets hemställan under B**

av fru *Hamrin-Thorell* (fp), samt herrar *Hübinette* (m), *Österdahl* (fp), *Åkerlind* (m) och *Romanus* (fp), som ansett, att utskottet under B bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 791 och II: 905, såvitt gällde föreningsrättsskyddet för arbetssökande, i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad reservanterna anfört.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **ROMANUS** (fp):

Herr talman! En av de fri- och rättigheter som vi betraktar som fundamentala för den svenska demokratin är rätten att fritt tillhöra eller att inte tillhöra olika typer av sammanslutningar. Det

är den friheten som är fastlagd i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Att vi betraktar den rätten som en grundläggande del av den svenska demokratin innebär, att det är den som vill göra en inskränkning i den rätten som bör åläggas att ange skäl för en sådan inskränkning. Utgångspunkten bör alltså inte vara, att man skall få göra inskränkningar och att motiv skall behöva anföras för att de inskränkningarna skall avvisas, utan utgångspunkten måste vara, att den som vill göra inskränkningar i denna grundläggande rättighet har bevisbördan.

De inskränkningar, som avses i den motion som behandlas i andra lagutskottets utlåtande nr 28, gäller sådana klausuler i avtal som ger medlemmarna i en viss organisation företräde eller ensamrätt till arbete hos vissa arbetsgivare. Den som är anställd skyddas av lagen så till vida att arbetsgivaren inte kan utöva påtryckningar på honom att han skall tillhöra eller icke tillhöra en viss organisation, t. ex. genom hot om avsked. Däremot omfattar inte detta skydd den som söker anställning. En arbetsgivare kan alltså vägra att anställa personer med hänvisning till monopolklausuler i kollektivavtal. Det är den inskränkningen motionärerna vill avskaffa. Motionärerna vill att skyddet skall gälla även den som söker anställning.

Reservanterna anser att påpekandet att det härvidlag föreligger en ofullkomlighet är riktigt och att det bör göras en översyn i syfte att avskaffa denna inskränkning i skyddet. Visserligen berörs inte de som är anställda inom Arbetsgivareföreningens avtalsområde, eftersom Arbetsgivareföreningen enligt sina stadgar inte godkänner sådana här monopolklausuler.

Ett avsevärt antal arbetstagare berörs emellertid, framför allt på byggnads- och anläggningsområdet. Här är problemet särskilt allvarligt eftersom varje nytt bygge räknas som en ny an-

Föreningsrätten m. m.

ställning, vilket innebär att även den som är anställd vid ett bygge vet, att skyddet för honom inte gäller efter en tid, då han måste börja på ett nytt.

Under utskottsbehandlingen har, såvitt jag kunnat finna, inte visats att det finns skäl för denna inskränkning. De framförda argumenten har gått ut på att den nuvarande lagstiftningen i stort sett fungerar väl och att det inte rör sig om något särskilt stort problem. Man har också sagt att det kanske utgör ett visst problem men att det inte är möjligt att lösa det genom utvidgning av föreningsskyddet. En arbetsgivare kan ju vägra anställa en person utan att ange något skäl. Ofta fungerar det så i verkligheten att man anställer en bas, och sedan är det han som plockar ut dem han vill samarbeta med. Och då är det naturligt att han tar dem som tillhör samma fackliga organisation, utan att detta anföres i motiveringen. Det kan man inte göra något åt.

Det må nu vara hur som helst med motiveringarna, men de utgör inget skäl emot det som vi föreslår i reservationen och som TCO föreslagit när man där yttrat sig över motioner i frågan tidigare år, nämligen att företa en översyn för att se om vi inte kan få bort den oformlighet som s. k. organisationsklausuler är i ett demokratiskt samhälle. Jag yrkar därför bifall till reservationen II vid moment B.

I motionerna föreslås också att när det gäller mål, där syndikalisternas organisation är berörd, skall en av de ledamöter i arbetsdomstolen som utses på förslag av LO ersättas med en person föreslagen av SAC. I reservationen under A ansluter vi oss till den ståndpunkten att en översyn bör göras i syfte att utvidga möjligheterna att föreslå sådan ersättare från SAC och eventuellt även från andra fackorganisationer. Vi anser detta vara motiverat bl. a. med hänsyn till vad utskottet skriver om att de av fackorganisationerna föreslagna ledamöterna skall biträda med

sina erfarenheter om förhållandena på arbetsmarknaden och de där utbildade rättsuppfattningarna på det område som är berört. När det gäller rättsuppfattningarna i vissa av de mål där SAC beröres kan det inte bestridas att dessa uppfattningar är skiftande och att den del av arbetsdomstolen, som utgöres av ledamöter utsedda på förslag av LO, inte är allsidigt sammansatt.

Nu har det inväntats att det skulle kunna vara skadligt för kontinuiteten att byta ut ledamöterna i arbetsdomstolen på föreslaget sätt. Det är en synpunkt som vi inte kan godkänna. Kontinuiteten är givetvis värdefull, men om man byter ut en ledamot av domstolen vid det ringa antal mål, som det här är fråga om så torde detta inte i någon högre grad inverka menligt på kontinuiteten.

Det har i sammanhanget också anförts, att om vi går den föreslagna vägen så gör vi arbetsdomstolen till en partsdomstol, och det har inte varit avsikten. Jag tror emellertid inte att vad vi föreslagit skulle innebära någon nämnvärd ändring av de verkliga förhållandena i det avseendet.

Däremot skulle det säkert — och det är ju inte alls egendomligt — öka förtroendet för arbetsdomstolen hos de medlemmar av SAC som nu beröres i mål där motsättningarna i själva verket finns mellan SAC och annan löntagarorganisation, d. v. s. i mål rörande monopolklausulerna. I sådana fall har domstolen för närvarande den sammansättningen att två av ledamöterna är föreslagna av LO men ingen av SAC. Om man fick byta ut en ledamot där, skulle naturligtvis SAC-medlemmarnas förtroende för arbetsdomstolen öka.

Och vi föreställer oss att den ledamoten skall kunna inträda på samma sätt som nu sker beträffande de av tjänstemannaorganisationerna föreslagna ledamöterna. Jag yrkar därför bifall även till reservationen I under moment A.

Föreningsrätten m. m.

Det har i den tidigare debatten rörande dessa frågor både i första kammaren helt nyligen och för någon tid sedan i Stockholms stadsfullmäktige gjorts ett stort nummer av frågan hur motionärerna och reservanterna, som är liberaler, kan arbeta för syndikalisternas rätt; de har ju inte samma åsikter som vi.

Herr talman! Jag tycker inte att det är särskilt meriterande att bara arbeta för rättigheter och friheter för dem som tycker som man själv. Skall det vara någon mening i att arbeta för rättigheter och friheter, skall dessa också avse dem som tycker annorlunda än man själv gör, och det är så vi arbetar i detta fall.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Lagstiftningen om föreningsrättsskyddet reglerar ju rätten att tillhöra förening, alltså den positiva föreningsrätten, men inte rätten att stå utanför förening, den negativa föreningsrätten. Lagstiftningen är vidare begränsad till att gälla de fall där det föreligger ett anställningsförhållande. Lagstiftningen ger alltså inte skydd för personer som söker arbete. Att en person som söker arbete skall kunna avvisas på grund av medlemskap eller inte medlemskap i en viss förening måste anses klart otillfredsställande. Det borde vara andra kvalifikationer som skulle vara avgörande för om en anställning skall komma till stånd eller inte.

När denna fråga behandlades 1966 ställde sig TCO positiv till en allmän översyn av föreningsrätten. SACO menade då att en översyn, om den skulle komma till stånd, också borde avse andra frågor i detta sammanhang, t. ex. den negativa föreningsrätten eller rätten att stå utanför föreningar samt frå-

gan om arbetsgivares skyldighet att motivera uppsägningar. Jag tycker att det finns alla skäl för att, om en utredning om föreningsrättsskyddet kommer till stånd, även de nu redovisade punkterna tas upp till behandling. Det bleve alltså en översyn av hela systemet.

Det är väl inget som hindrar att de frågor som TCO och SACO tog upp i samband med frågan om en översyn av föreningsrätten får ingå i den utredning, som vi reserverar förordrar i reservationen II. Alla är väl överens om att man bör skapa större rättstrygghet i samhället, och vi skall väl då också försöka hjälpas åt att tillse att denna trygghet blir så god som möjligt för alla invånare i landet.

Förslaget om att utvidga föreningsrätten kostar ekonomiskt knappast något alls men det kan betyda en hel del för den enskilde arbetstagaren. Jag ställer mig litet frågande till varför man är rädd för att utvidga föreningsrätten även till att gälla arbetssökande. Man får en känsla av att det föreligger en rädsla för detta. Det kan väl inte möjligen vara rädsla för att löntagarna skall få för stor frihet?

Vi som står bakom reservationen II menar att denna fråga bör bli föremål för översyn i samband med den av statsrådet Geijer förutskickade utredningen om utvidgning av uppsägningskyddet för anställda och att detta bör ges Kungl. Maj:t till känna. Om frågan skall fogas in där eller i något annat sammanhang är väl en praktisk fråga, men att denna översyn kommer till stånd tycker jag är väsentligt.

Detta spörsmål har ju ständigt skjutits på framtiden när det vid flera tillfällen under årtiondenas lopp tagits upp. År 1966 uttalade utskottet att frågan torde kunna komma att prövas om föreningsrättslagen toges upp i ett större sammanhang framdeles, och utskottet förklarar nu att det fortfarande har samma inställning. Frågan var också uppe 1951 och 1940. Men den har

Föreningsrätten m. m.

som sagt varje gång skjutits på framtiden.

Jag tycker att det finns anledning att påbörja en översyn av dessa problem. Det kan naturligtvis hända att en sådan översyn inte leder till någon ändring, men det vore väsentligt att frågan prövades ingående.

Herr NILSSON i Kalmar (s):

Herr talman! Motionärerna har yrkat dels på ändring i arbetsdomstolens sammansättning, så att SAC skulle få utse en ledamot som skulle inträda som den ene av löntagarledamöterna i domstolen i mål som huvudsakligen rör till SAC anslutna medlemmar och organisationer, dels på ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, så att föreningsrättsskyddet skulle gälla även arbetssökande — d. v. s. den negativa sidan av föreningsrätten.

Det är riktigt som herr Åkerlind sade, att frågan tidigare flera gånger behandlats i riksdagen. Den har bl. a. aktualiserats av herr Ullsten. Jag skall dock inte påstå att den är hans specialitet — det vore väl att genera honom. Jag tror att han kan bättre.

Låt mig först säga några ord rörande lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Förutsättningen för att den skall gälla är att det föreligger ett anställningsförhållande mellan anställd och arbetsgivare. Efter förhandlingar mellan två parter träffas i vissa fall överenskommelse om s. k. organisationsklausul. Enligt denna förbinder sig arbetsgivaren att vid nyanställningar ge förtur åt den avtalslutande arbetstagarorganisationens medlemmar, men detta gäller endast under förutsättning att det finns arbetslösa medlemmar inom organisationen.

Dessa organisationsklausuler tillämpas av både LO-förbund, SAC och arbetsgivarorganisationer, men det förefaller som om varken motionärerna eller reservanterna är medvetna om den

saken. Det finns också s. k. dubbla organisationsklausuler enligt vilka löntagarna förbinder sig att ta anställning endast hos en viss arbetsgivarorganisationens medlemmar.

Med tanke på SAC tycker motionärerna och reservanterna inte om det rådande systemet — de anser att lagen är bristfällig och att den bör ändras, så att den kommer att gälla även för arbetssökande. Men jag förstår inte varför motionärerna och reservanterna bara riktar sig mot LO-förbunden i detta sammanhang — den inriktningen gör att man kan ifrågasätta om syftet är det som anges i motionerna.

Som ett resultat av förhandlingar mellan två parter har också en annan liknande bestämmelse införts, nämligen i § 32 av SAF:s stadgar. Det heter där att med iakttagande av avtalets bestämmelser i övrigt äger arbetsgivaren rätt att leda och fördela arbetet samt att fritt antaga och avskeda arbetare, oavsett om de är organiserade eller ej. Det är alltså en ensidig bestämmelse som det träffats avtal om, men den saken nämner inte reservanterna, även om det i princip är samma sak. Enligt den bestämmelsen har arbetstagarna inte något inflytande i dessa viktiga frågor. Det gäller som sagt arbetsgivare som är anslutna till Svenska arbetsgivarföreningen.

Skall man under sådana förhållanden förneka arbetstagarorganisationernas rätt att sluta en liknande överenskommelse i kollektivavtal? Det är väl litet långsökt att i detta fall ensidigt inrikta sig på en enda organisation och kräva att just denna inte skall få tillämpa detta system. Självklart vill arbetstagarna förbättra sin situation så långt det är möjligt och få medbestämmanderätt när det gäller fortsatt anställning och andra förhållanden. Dessutom skulle motionärernas förslag, om det genomfördes, innebära att man vore tvungen att komplettera detta system med en lagstiftning som riktade sig di-

Föreningsrätten m. m.

rekt mot arbetsgivarna och som för deras del skulle innebära att de för varje arbetssökande skulle behöva motivera varför en anställning inte kommer till stånd. I annat fall skulle det, såvitt jag förstår, vara meningslöst att över huvud taget införa denna lag.

Man kan då fråga sig om det är riktigt att införa en lag som får den verkan att det aldrig går att kontrollera tillämpningen. Som herr Romanus nämnde kan arbetsgivaren ange precis vilket skäl som helst för att han inte anställt en arbetssökande. Jag är inte heller så säker på att arbetsgivarna själva skulle vara så trakterade av en sådan lags införande. Svenska arbetsgivareföreningen har också avstyrkt förslaget.

Möjligen skulle man kunna tänka sig att gå en annan väg, men härvidlag har inget yrkande ställts. Man kunde genomföra en ändring av kollektivavtalslagen, i vilken alltså skulle bestämmas vad som finge inskrivas i kollektivavtal eller inte. Detta skulle emellertid föra mycket långt, och man frågar sig vart det hela skulle bära hän, om en sådan reglering infördes. Det är alltså en orimlig väg, och utskottet har därför inte funnit anledning att föreslå några ändringar.

Inom utskottet är man inte som herr Åkerlind trodde rädd för att genomföra nya bestämmelser. Det är fastmera så att utskottet anser att det föreligger inte några skäl för ett sådant införande. Det är heller inte fråga om att skjuta frågan på framtiden. Bakom utskottets utlåtande finns alltså mycket bestämda ställningstaganden.

Den andra frågan i motionen gäller arbetsdomstolens sammansättning, och den är som jag ser saken betydligt allvarligare.

För arbetsdomstolens liksom för alla domstolars anseende och praktiska arbete är kontinuiteten i sammansättningen av mycket stor betydelse. Den bör så långt som möjligt vara likartad.

Utskottet har helt delat uppfattningen om att så bör vara fallet.

Nu begär man att SAC skulle få tillsätta en ledamot i mål som rör SAC-medlemmar och SAC-organisationer. Jag vet inte vad motionärerna och reservanterna avser med SAC-organisationer, men vi kanske senare kan få ett besked på den punkten.

För dem som inte vet det, kan jag upplysa om att SAC har ungefär samma storlek som Typografförbundet inom Landsorganisationen eller ungefär en hundradel av LO:s storlek. Det finns ett flertal organisationer med lika stort eller större medlemsantal, vilka om detta genomfördes skulle komma att kräva precis samma rättigheter. I så fall kan man fråga sig var gränsen skall dras. Man skulle få en helt orimlig omsättning på ledamöterna i arbetsdomstolen; arbetsdomstolens ordförande har klart understrukit denna uppfattning.

Det märkliga är att herr Romanus i sin inledning säger att han inte kan godkänna kontinuiteten som ett skäl för att man inte skulle göra ändringen. I sin reservation har han emellertid hållit med om att det skall råda kontinuitet samtidigt som han har yrkat på större omsättning. Nu är det ju en folktopireservation, och det kanske förklarar att man snurrar runt och inte vet vad man vill.

En ledamot av arbetsdomstolen som tillhör en viss organisation får inte sitta i mål som rör denna organisation. Fabriksarbetareförbundet får exempelvis inte ha en ledamot med i mål som rör Fabriksarbetareförbundet. På samma sätt skulle det följaktligen bli för SAC. Och om man inte får ha en ledamot med, vad har man då vunnit med detta förslag? Jag förstår inte riktigt vad motionärerna syftar till.

Man kan också ställa sig frågan: Skulle arbetsdomstolens anseende eller oväld öka i och med att man satte dit en direkt part i målet? Det är väl rätt tveklaktigt om det kan vara ett skäl

Föreningsrätten m. m.

för en ändring; det bör snarare vara tvärtom.

Det är allmänt bekant att SAC — Sveriges arbetares centralorganisation — plagierar LO-förbundens avtal. I regel är avtalen helt lika; nästan vartenda ord och skiljetecken överensstämmer. Ofta kopieras också den paragraf i avtalen som omnämner skiljedomsförfarande vid rättstvister och alltså innebär att arbetsdomstolen kopplas in. Varför begär man inte att få ett annat skiljenämndssystem, om man känner sig så diskriminerad som motionärerna gör gällande? Kollektivavtalslagen lämnar den möjligheten öppen. Men jag tror inte att det är där skon klämmer.

Arbetsdomstolen har sedan sin tillkomst avkunnat mer än 3 000 domar. Dessa domar kan inte överklagas och blir följaktligen helt prejudicerande. Under arbetsdomstolens första årtionden avkunnades mellan 100 och 200 domar årligen, men nu är de nere i ett 40-tal per år. Detta är helt enkelt en följd av prejudikatverkan.

Motionärerna menar att LO-förbundens ledamöter är partiska i mål som rör SAC. Eftersom avtalen är lika och domarna är prejudicerande är anklagelsen orimlig. LO-ledamöterna skulle ju förstöra sin egen situation på längre sikt; så småningom skulle deras partiskhet komma att slå tillbaka på dem själva. Det är alltså otänkbart att den anklagelse man riktar mot LO-representanterna skulle vara riktig.

Det allvarliga i detta motionspar är den anklagelse som riktas mot arbetsdomstolen och dess ledamöter, speciellt de fackliga. Motionärerna säger — jag citerar några avsnitt: »I många avseenden har Sveriges arbetares centralorganisation en rättsligt svagare ställning än de stora arbetstagarorganisationerna. — — — Dessa svagheter har på olika vägar lett till att SAC vid ett flertal tillfällen utsatts för en diskriminerande behandling.» Vidare anför motionärerna: »Lekmännen i arbetsdomsto-

len avses inte vara rena intresserepresentanter. En strävan till objektivitet i bedömningen har också noterats.» Det är alltså endast fråga om en strävan! Och vidare: »Det kan inte anses säkert att de genom Landsorganisationen utsedda ledamöterna i arbetsdomstolen intar samma attityd till en syndikalistisk part som till andra löntagarparter.»

Med hänsyn till vad jag nu anfört — domarnas prejudicerande betydelse, avtalens likhet samt det förhållandet att löntagarrepresentanterna aldrig kan komma i majoritet i domstolen — innebär motionens lydelse såvitt jag kan förstå en utomordentligt allvarlig anklagelse mot arbetsdomstolen. Är det ändå inte i kraftigaste laget att anklaga arbetsdomstolen på det sätt man här gjort utan att på något sätt försöka bevisa påståendena? Det finns anledning att ställa några frågor: I vilka avseenden har SAC rättsligt en svagare ställning? På vad sätt har SAC vid ett flertal tillfällen diskriminerats av arbetsdomstolen? Vad menas med att arbetsdomstolens ledamöter endast visat en strävan till objektivitet?

I reservationerna tas i stort sett samma spörsmål upp som i motionerna, kanske är de något mer hovsamt skrivna. I reservationen I har man dels hållit med om att kontinuiteten i arbetsdomstolen är av stor betydelse, dels framhållit vikten av en ökning av cirkulationen på ledamöterna i arbetsdomstolen. Hur kan dessa två ståndpunkter vara förenliga?

Utskottet har inte funnit skäl att bifalla någon del av motionerna, och eftersom reservationerna i stort sett har samma innehåll som dessa ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar säger att reservanterna på SAC:s vägnar vänder sig mot LO. Det är väl ändå att ta till litet grovt. Jag ber herr Nils-

Föreningsrätten m. m.

son i Kalmar observera att jag har biträtt reservationen II och inte reservationen I, beträffande vilken möjligen kan sägas att man där vänder sig mot LO. I reservationen II görs rent principiella ställningstaganden, och det kan lika väl vara den ena gruppen som den andra som diskrimineras.

Vad herr Nilsson i Kalmar säger om att vi inte skall föreskriva vad som skall stå i avtalen är i viss mån riktigt. Vi får emellertid inte glömma bort att det i Förenta Nationernas förklaring om de mänskliga rättigheterna står att ingen må tvingas att tillhöra sammanlutning och att alla skall ha lika rätt till arbete. I den mån man biträder den meningen och ansluter sig till den förklaringen är man skyldig att i sitt handlande, i sin lagstiftning, följa dessa principer.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar noterade att vi inte föreslagit att staten genom lagstiftning helt och hållet borde reglera vad som skall stå i kollektivavtalen, dvs. att i praktiken den fria avtalsrätten mellan arbetsmarknadens parter skulle upphävas. Det är alldeles riktigt. Vi har inte heller, vilket herr Nilsson i Kalmar också påpekade, ifrågasatt arbetsgivarens rätt att anställa och avskeda personal och vi har inte försvarat förekomsten av eventuella organisationsklausuler där SAC skulle vara den ena parten.

Vi har däremot som framgår av motionen och av reservationerna vänt oss emot principen om organisationsklausuler. Vi har sagt att vi anser att de innebär att en arbetsgivare genom att hota med arbetslöshet och genom att åberopa kollektivavtal kan tvinga en person in i en organisation som vederbörande inte vill tillhöra. Det faktum, att det är denna sak och inte de andra frågor som herr Nilsson i Kalmar talade om eller det som motionerna och reservationerna handlar om, borde ju ha utgjort ett

skäl gott nog för herr Nilsson och även för utskottet att diskutera just detta och inte komma med allt trams om att vi skulle ha en generellt sett negativ inställning till föreningsrätten, att vi skulle vara ute efter att försvaga LO, att vi skulle anklaga arbetsdomstolen för bristande objektivitet och sakkunskap eller att vi med vårt krav vad gäller arbetsdomstolen på något sätt skulle vilja rikta en speciell kritik mot LO-representanterna där. Jag tror för min del — och det har jag sagt flera gånger tidigare — att dessa är precis lika sakkunniga och objektiva i sina strävanden och sina beslut som de övriga ledamöterna.

Jag har i min hand två s. k. arbetsgivarintyg, som en anställd får när en anställning upphör. I de kolumner, där anledningen till att anställningen upphört skall anges, står det i det ena intyget att vederbörande inte tillhör Grov och Fabriks och i det andra »tillhör fel organisation». Det ena intyget är från år 1961 och det andra från år 1966. Det finns liknande intyg av senare datum.

Det är alldeles uppenbart att dessa skäl för en uppsägning är helt olagliga enligt föreningslagen. Denna skyddar nämligen arbetstagare från uppsägning på grund av hans föreningstillhörighet eller brist på föreningstillhörighet. Det är i själva verket det som är grundtanken i föreningsrätten, att ingen med hot om arbetslöshet eller andra repressalier skall kunna tvingas att stå utanför en organisation på det fackliga området, som han eller hon vill vara med i, eller att tvinga någon in i en organisation som vederbörande inte vill tillhöra.

Men trots att denna princip varit stadfäst ganska länge och trots att den finns inskriven i föreningsrättslagstiftningen, händer det alltså fortfarande att arbetsgivare försöker åberopa detta som uppsägningsgrund. Jag tror att orsaken härtill är att denna anda — att man inte skall kunna tvinga någon att tillhöra respektive inte tillhöra en viss organisation — inte alldeles klart har ut-

Föreningsrätten m. m.

tryckts i lagtexten. Denna lagstiftning ger nämligen möjligheter att införa sådana här organisationsklausuler som det talas om i reservationen. De förekommer inte på LO—SAF-området eftersom SAF:s stadgar förbjuder medlemmarna att gå med på sådana bestämmelser. Däremot förekommer organisationsklausuler i avtalen mellan LO-förbund och arbetsgivare som står utanför SAF, t. ex. kommunala bostadsföretag, vissa kommuner, det fackföreningsägda företaget BPA, HSB och en del andra.

Om jag minns rätt är det i år tredje gången som andra lagutskottet tar upp den här frågan. Nu lika litet som tidigare är utskottet dock berett att gå in i en sakdebatt om sin uppfattning om organisationsklausulerna. Utskottet har begärt remissyttranden från LO, som man vet är *för* organisationsklausuler, från Arbetsgivareföreningen, som inte berörs av klausulerna eftersom dess medlemmar inte har några sådana, och från TCO, som ansett att saken är värd en utredning. Däremot har man inte inhämtat några synpunkter från SAC, som enligt sin egen uppfattning är den fördelade parten.

På grundval av det material man så fått in har utskottet kort och gott konstaterat att föreningsrätten fungerar bra. Visst fungerar föreningsrätten i princip bra. Den gör det på praktiskt taget alla områden, men enligt vår mening inte just på det här området. Vi hade hoppats att utskottet skulle ta upp denna fråga till diskussion.

Av utskottsutlåtandet framgår inte om utskottet anser att det är riktigt att man har organisationsklausuler som ger arbetsgivaren rätt att med åberopande av kollektivavtal med fackförbund vägra att anställa en person därför att han tillhör fel organisation och om man i så fall kanske anser att denna möjlighet bör utsträckas till SAF- och LO-området också eller om utskottet anser att det är felaktigt att ha organisationsklausuler men att de inte har någon betydelse

eftersom det ändå är så få personer som drabbas av dem eller om man anser att principen visserligen är tvivelaktig men eftersom den ger en möjlighet att komma åt en viss organisation får man använda den. Svaret på dessa frågor finns inte i utlåtandet men vilket av de tre alternativen som än är utskottets ståndpunkt är den ganska tvivelaktig.

Om föreningsrättens syfte skall vara att skydda rätten att tillhöra vilken förening man vill, facklig eller politisk, kan föreningsklausulerna helt enkelt inte tolereras. Det kan inte vara riktigt att säga att de inte fungerar i praktiken därför att det är så ont om arbetskraft, att det rör så få personer o. s. v. Att de är formellt lagliga på grund av föreningsrättens utformning kan inte heller vara något skäl emot att göra ett politiskt ställningstagande och begära att dessa klausuler skall omöjliggöras.

På ett annat område har praxis och lagstiftning i förening fungerat i ungefär samma riktning. Det gäller arbetsdomstolens sammansättning som herr Nilsson i Kalmar också tog upp. Medlemmarna i domstolen utses av Kungl. Maj:t men, utom då det gäller ordföranden och vice ordföranden, skall detta ske efter förslag från vissa huvudorganisationer på arbetsmarknaden, och de förslagen följs såvitt jag förstår helt och hållet.

Eftersom domstolen ibland behandlar tvister där ena parten är SAC-medlem och den andra tillhör något LO-förbund har vi i motionen ansett att det i sådana mål är tvivelaktigt att LO skall ha två representanter i domstolen medan SAC inte någon. Mot detta säger utskottet att arbetsdomstolen inte är en partsdomstol. Det är bara för att få sakkunnigt folk som man låter organisationerna vara med och utse medlemmar.

Jag vill upprepa — för att herr Nilsson i Kalmar inte skall polemisera mot mig på den punkten — att vi inte ett ögonblick betvivlar att domstolens medlemmar har sakkunskap. Jag tror också

Föreningsrätten m. m.

att de tillämpar rättspraxis på ett sätt som vilka domstolsledamöter som helst skulle göra. Formellt sett är domstolen inte en partsdomstol, men det är klart att anledningen till att man har den ordningen att vissa organisationer på det fackliga området skall vara med och föreslå representanter i domstolen måste vara någonting annat än att man betraktar detta som enda möjligheten att få sakkunnigt och objektivt folk i arbetsdomstolen. För man menar väl inte från utskottets sida att Kungl. Maj:t saknar förmåga att utse personer som fyller dessa krav? Man måste också från utskottet kunna förklara hur det kommer sig att i de bestämmelser som gäller för sammansättning av arbetsdomstolen särskilt är utsagt, att när man skall utse ordförande och vice ordförande dessa inte skall »anses företräda arbetstagar- eller arbetsgivarintresse».

Om detta sägs ut beträffande ordföranden och vice ordföranden, som alltså föreslås av Kungl. Maj:t utan förslag från organisationerna, varför sägs det inte också om de andra representanterna, att de inte skall anses företräda arbetstagar- eller arbetsgivarintresse? Såvitt jag förstår är det helt enkelt därför att tanken är att de *skall* företräda arbetsgivar- eller arbetstagarintressen, d. v. s. precis det som utskottet förnekar.

När arbetsdomstolen behandlar mål som gäller medlem av tjänstemannaorganisation byts den ene LO-medlemmen ut mot en representant för TCO, och denne har tre ersättare. En av dessa tre ersättare skall utses av annat förbund än TCO, vilket i det här fallet betyder SACO. Om utskottet menar att det är likgiltigt hur ledamöterna utses, måste utskottet då inte på något sätt förklara, varför inte TCO ensamt anses kunna utse ledamöter som är sakkunniga och objektiva och kan fungera såsom ersättare i sådana mål? Varför måste också SACO vara med? Jag förmodar att anledningen till att man låter SACO vara

med om att utse en ersättare är att man vill ha en bättre organisationsförankring på tjänstemannasidan.

Det finns också en fjärde fråga som utskottets talesman är skyldig svar på, nämligen varför JO i sin berättelse för några år sedan, när han tog upp denna fråga, talade om arbetsgivar- och arbetstagarrepresentanter på den ena sidan och övriga ledamöter på den andra sidan. Varför talas det om arbetsgivar- och arbetstagarrepresentanter, om dessa medlemmar i domstolen inte är representanter för vissa grupper utan siter där som vilka domare som helst?

Jag förmodar att anledningen till att denna bestämmelse om domstolens sammansättning finns helt enkelt är att man på det viset vill få en större tilltro bland organisationerna till domstolens objektivitet och oväld. Jag tycker det i och för sig är en riktig tanke. Och det är just med den motiveringen som vi menar att också SAC bör få vara med, eftersom SAC är en huvudorganisation på avtalsområdet. Det skulle öka SAC-medlemmarnas förtroende för domstolen, och eftersom tilltron till domstolens objektivitet i hög grad är en fråga om hur den uppfattas av dem som berörs av dess beslut, skulle den reform som vi föreslår — tvärt emot vad utskottet säger — ytterligare öka domstolens anseende för objektivitet och oväld.

Mot den bakgrunden har vi svårt att förstå, att utskottet ställer sig så kall-sinnigt till reformen. Tillskriver man SAC sämre möjligheter än övriga huvudorganisationer att utse folk som fyller kraven, eller vilken är tanken? Svaret på den frågan liksom på alla andra som jag har ställt finns inte i utskottets utlåtande i år, lika litet som det funnits tidigare.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de båda reservationerna.

Herr NILSSON i Kalmar (s) kort genmäle:

Föreningsrätten m. m.

Herr talman! Jag konstaterar att herr Ullsten har läst på ärendet dåligt. Han glider i sina resonemang och säger att han inte är ute efter att komma åt LO eller arbetsdomstolen. Jag vill ändå hänvisa till herr Ullstens egen motion — det är den vi diskuterar nu liksom tidigare. Där står de citat som jag anförde i mitt första inlägg men som herr Ullsten nu helt enkelt lämnar åt sidan. I stället för att motivera sin egen motion kräver han att jag skall svara på frågor.

Herr Ullsten påstår att vi inte har fått någon sakdebatt i frågan. Såvitt jag kan finna av de handlingar som har förelegat vid de tillfällen då frågan diskuterats tidigare i riksdagen har det förts en sakdebatt, men herr Ullsten anser att så inte har varit fallet.

Här ifrågasättes, om principen med organisationsklausulen kan vara riktig. Ja, man kan ha vilken uppfattning man vill om den frågan. Organisationsklausulen förekommer bara i ett fåtal fall, men den tillämpas på många områden, och SAC tillämpar den själv, liksom arbetsgivarna. Jag anser att denna fråga i och för sig är ganska liten men att man blåser upp den till större proportioner än den verkligen har, och jag tror för min del att bakgrunden är en annan än den som anges i motionen.

Herr Ullsten betvivlar inte arbetsdomstolens oväld, säger han, men kvar står de yttranden som är inskrivna i motionen, där det sägs att SAC har en rättsligt svagare grund och att SAC har diskriminerats. Tala då om på vad sätt detta har visat sig! Om SAC verkligen har en rättsligt svagare ställning, måste regeringen otvivelaktigt se till att en ändring kommer till stånd.

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! När jag sade att utskottet inte vill föra någon sakdebatt syftade jag på det förhållandet, att man inte har argumenterat emot de argument som anförs i motionen om att organi-

sationsklausulen bygger på en felaktig princip. Herr Nilsson har heller inte gjort det nu. Han har hänvisat till att vi inte har tagit upp en del andra saker, att det är fråga om ganska få fall och att vi förmodligen har något annat syfte än att slå vakt om föreningsrätten.

Vi har inget annat syfte än det som står i motionen och i reservationen. Vi anser att en klausul som ger arbetsgivaren rätt att låta bli att anställa en person med hänvisning till att vederbörande inte tillhör en viss organisation bygger på en felaktig princip. Vi vänder oss emot den principen, och det är därför vi vill ha bort organisationsklausulen. Det är då rimligt att begära av utskottet och den som talar för utskottet här i kammaren att vi får höra vilka skäl som kan åberopas emot denna tanke och för att organisationsklausulen bör finnas kvar. Skälet kan ju inte vara att det inte gör så mycket att organisationsklausulen finns. Vad innebär det för nackdel att ta bort den?

På det stora avtalsområdet, där LO och SAF har träffat riksavtal, kan man klara sig utan organisationsklausuler. Detta har inte inneburit att ett stort antal arbetstagare är oorganiserade, och de medför inte heller andra nackdelar ur facklig synpunkt. Varför skall man då på denna lilla sektor, som berör arbetsgivare utanför SAF tillämpa en princip som strider mot föreningsrättens anda och vanliga demokratiska värderingar? Vi väntar fortfarande på svar på den frågan.

Vad sedan beträffar arbetsdomstolens sammansättning känns det tjatigt att tvingas gå upp, jag tror för sjunde gången, och säga att vi icke har ifrågasatt domstolens oväld. Vi bara säger att eftersom domstolen är så sammansatt, att huvudorganisationerna på arbetsmarknaden får utse representanter, är det rimligt att låta SAC, som också är en huvudorganisation, utse en repre-

Föreningsrätten m. m.

sentant. Kravet gäller de mål vilka gäller tvister mellan SAC och något LO-förbund. Att vid en sådan överläggning domstolen skall ha representanter bara för den ena sidan — för LO — tycker vi är principiellt felaktigt. Därmed har vi inte ifrågasatt att domstolens överläggningar skulle vara något slags förhandlingar, där representanterna för olika organisationer för fram sina organisationers intressen. De har givetvis att tolka lagstiftningen på området och den praxis som gäller.

Vad det är fråga om är att de organisationer och medlemmar som berörs av domstolens beslut skall känna förtroende för domstolen. Jag antar att det är skälet till att andra organisationer får vara med om att utse ledamöter, och vi tycker att också SAC bör ha den rätten.

Herr NILSSON i Kalmar (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ullsten tror att anledningen till att man har lekmannarepresentanter i domstolen är att man skall få större förtroende för den. Det kan i och för sig vara riktigt, men anledningen är framför allt att man skall ha sakkunskap i domstolen i mål som rör detta. Anledningen till att tjänstemännen har en representant med i domstolen i vissa fall är, att tjänstemännen i sådana fall har speciella avtal som skiljer sig ganska avsevärt ifrån avtalen på LO-sidan.

Vidare säger herr Ullsten att det inte har anförts några sakskäl från utskottets sida för att man inte skulle bifalla herr Ullstens motion. Men, herr Ullsten, har herr Ullsten själv presenterat skäl för att vi skulle göra ändringen? Jag har ju här talat om att om vi tillskapar denna lag, innebär det, att vi inför en lag, beträffande vilken vi över huvud taget aldrig kan kontrollera att den efterlevs. Arbetsgivaren kan ju säga precis vad han vill till den arbetssökande som skäl för att denne inte anställs. Under så-

dana förhållanden finns det inte heller något skäl att införa en sådan lag. Jag tycker i stället att det är herr Ullsten som skall anföra starkare skäl för att vi skall göra ändringen, om man nu verkligen skall vidta en sådan ändring.

Vad beträffar avtalet som sådant är det självklart på det sättet, att arbetsmarknadens parter kommer överens om vad som skall stå i avtalet. Det måste vara dem förbehållet att göra detta. Om vi skall försöka föreskriva vad som får stå och vad som inte får stå i avtalet, kommer vi i en helt orimlig situation.

I fråga om arbetsdomstolens sammansättning tycker jag nog att den är riktig, och jag kan inte finna att det förslag som motionärerna och reservanterna har framlagt på något sätt skulle vara till fördel.

Låt mig till sist säga, att bland LO:s medlemmar betraktas SAC som en missnöjesorganisation, som i vissa fall är ganska starkt infiltrerad av kommunister. Det är ganska rörande att se herrar Ullsten och Romanus slå vakt om just denna kategori. Även herr Åkerlind försökte ju att stötta upp detta så långt det är möjligt. Är det kanske så att folkpartiets och moderata samlingspartiets inbrytning i fackföreningsrörelsen skall komma till stånd genom detta? Är det fråga om ett misstänkliggörande över huvud taget av den reformistiska fackföreningsrörelsen som ju arbetar efter helt andra principer än vad SAC gör? Jag tror att både motionärerna och reservanterna har hamnat i den rätta fållan.

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Ja, herr Nilsson, det är faktiskt så, hur märkligt det än kan låta för honom, att vi från liberalt håll slår vakt även om kommunisters och syndikalisters rätt att få yttra sig och vara organiserade i de organisationer de önskar. Det är den enkla principen.

Vi har angett många skäl för att vi anser att dessa klausuler är felaktiga.

Föreningsrätten m. m.

Från herr Nilssons sida får vi inga skäl till att det inte skulle gå att avskaffa dem.

Jag skulle vilja uppmana herr Nilsson att i detta läge — jag skall inte fortsätta argumentationen med honom i sak — läsa vad Valdemar Lundberg, ordförande i Fabriksarbetareförbundet, skriver i den organisationens tidning just om dessa organisationsklausuler. Han skriver: »En organisationsklausul är ganska meningslös med hänsyn till lagen om förenings- och förhandlingsrätt. En arbetsgivare har nämligen icke rätt att avskeda en arbetare under motive-ring att denne tillhör fel organisation. Däremot är det ju ingen som kan tvinga en arbetsgivare att anställa en person som är organiserad i 'fel' organisation.

Med hänsyn till detta och ovannämnda avtalsbestämmelse finns ingen organisationsklausul i riksavtalen och endast i ett fåtal avtal med oorganiserade arbetsgivare. Man kan också fråga sig om det tjänar så mycket till med en organisationsklausul, då det borde ligga i varje anställds intresse att vara organiserad. Den som på grund av en avtalsbestämmelse tvingas in i en organisation är väl inte så värst villig att arbeta för den organisationen.»

Om nu också herr Nilsson tycker att de här klausulerna är så harmlösa så kan han ju dra samma slutsats som Fabriksarbetareförbundets ordförande.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Kalmar förvånade mig när han påstod att folkpartiet och moderata samlingspartiet slår vakt om den yttersta vänstern i denna fråga. Detta är dock en principfråga som gäller om vi skall ha full föreningsfrihet även för arbetssökande. Om det sedan utgör ett stöd för den yttersta vänstern eller den yttersta högern har inte med saken att göra.

Herr Nilsson anser ju att diskriminering förekommit inte bara från LO:s utan även från SAC:s och arbetsgivar-

nas sida. Det kan alltså bli fråga om diskriminering från olika håll och alltså inte bara mot en grupp. Men den utvidgning av föreningsrätten som vi tagit upp i reservationen II är som sagt en rent principiell fråga. Jag kan inte förstå varför herr Nilsson är så rädd för denna utvidgning och över huvud taget för en översyn av problemet. Herr Nilsson sade att det är en liten fråga. Ja, visst är det ett litet spörsmål jämfört med många andra, men även de små frågorna kan vara betydelsefulla för de berörda personerna.

När herr Nilsson påstår att vi slår vakt om den yttersta vänstern skulle man väl kunna säga detsamma om Valter Åman m. fl. som motionerade i denna fråga 1951. Den gången var det tre motionärer i vardera första och andra kammaren. Hela tiden har alltså riksdagsmajoriteten skjutit frågan framför sig, och det är det jag tycker är felaktigt.

Herr talman! Jag har inte yrkat bifall till reservationen II tidigare men skall be att få göra det nu.

Herr MARCUSSON (s):

Herr talman! Jag fäste mig vid något som herr Ullsten yttrade. Han talade om att han hade bevis för att ett par arbetare blivit uppsagda på grund av att de tillhörde fel organisation.

Som ombudsman för byggnadsarbetarna har jag varit med om sådant, men då gällde det en arbetsplats med SAC-anslutna och det var byggnadsarbetare som blev uppsagda på grund av att de tillhörde Byggnadsarbetareförbundet. Men det är inte detta det rör sig om, ty i motionen talas det ju om föreningsrätts-skyddet vid anställning. I det fall jag nämnde gäller ju redan lagen om föreningsrättsskydd.

Herr Åkerlind sade att han beskylldes för att slå vakt om den yttersta vänsterns intressen. Jag ställer mig alldeles oförstående till påståendet att syndikalisterna skulle tillhöra den yttersta

Föreningsrätten m. m.

vänstern. Såvitt jag vet har syndikalisterna i sina stadgar alltid haft bestämmelsen att de skall vara opolitiska.

Jag skulle också något vilja beröra representationen i arbetsdomstolen. Samtliga som talat hittills har behandlat moment B först och A sedan, men jag vill här gå i den rätta ordningen.

Herr Ullsten och reservanterna finner den nuvarande lekmannarepresentationen i arbetsdomstolen bristfällig, därför att SAC inte är representerat i mål som rör till SAC anslutna arbetstagare. Principen i arbetsdomstolen är emellertid att när ett mål som rör exempelvis byggnadsfacket avgöres skall denna organisations representant inte vara närvarande. Om motionärerna och reservanterna är medvetna härom har jag verkligen svårt att förstå deras krav. Om herr Ullsten hade begränsat sig till fall då arbetsdomstolen behandlar tvist där till SAC ansluten lokal organisation står som avtalspart kunde man med någon ansträngning ha förstått honom. Men då han talade också för enskilda SAC-medlemmar som part i mål vid arbetsdomstolen blir jag ytterligt betänksam. I de allra flesta fall av talan vid arbetsdomstolen rör det sig nämligen om tolkningar av kollektivavtalen. Sakförhållandet är en given följd av den obetydliga roll som SAC spelar på arbetsmarknaden. De insatser SAC gör inskränker sig huvudsakligen till att bevaka sina medlemmars intressen så att de kommer i åtnjutande av samma förmåner som andra parter har förhandlat sig till.

I klartext kan man säga på detta sätt. Då till LO och SAF anslutna förbund har träffat överenskommelse om nya avtal, som skall gälla för viss period — vilket vi hoppas skall lyckas även i år — kommer syndikalisterna några dagar senare och begär att få underskrivet på att samma förmåner skall gälla för dem.

Vad som här begärs är att en representant för SAC i arbetsdomstolen skall tolka och döma i mål om avtal som

träffats av LO-förbund i egenskap av avtalslutande part. Kammarens ledamöter torde förstå att detta inte kan vara riktigt. Jag har svårt att inse att just SAC skulle ha en representant i arbetsdomstolen, som motionärerna och reservanterna föreslår. Det skulle innebära en klar prioritetslagstiftning till syndikalisternas förmån, eftersom vi har ett stort antal organisationer med mångdubbelt större antal medlemmar än SAC vilka ändå inte har plats i arbetsdomstolen. Ett sådant förhållande skulle exempelvis av LO:s medlemmar betraktas som ovidkommande inblandning av en organisation, som herr Ullsten fullt riktigt konstaterat står i ett förhållande till LO som markeras av »viss spänning» och på det lokala planet t. o. m. beskrivits som »tidvis markerad irritation».

När det sedan gäller avsnittet B syftar motionärernas önskemål till ett förbud mot klausuler som ger företräde för en viss avtalslutande arbetstagarpart vid anställning hos företag med vilket avtalet är slutet. Där nämner motionärerna olägenheterna för SAC:s medlemmar genom förekommande klausuler inom byggnadsbranschen. I det sammanhanget talar motionärerna om den nuvarande rättsliga regleringen som otillfredsställande för SAC:s medlemmar och säger att den är av stor praktisk betydelse. Då vill jag fråga om man där är ute efter att försöka splittra den i andra fall berömda och starka svenska fackföreningsrörelsen. Herr Ullsten sade själv i denna kammare för ett år sedan: »Vi har en föreningsrättslagstiftning i detta land som är — — — betydelsefull för — — — fackföreningsrörelsen som också har vuxit sig stark och på ett effektivt sätt bidragit till stabiliteten på arbetsmarknaden, kanske på ett sätt som är unikt.»

Hur tror herr Ullsten att arbetsmarknaden skulle fungera i dag om syndikalisterna hade något inflytande? De har ju i princip inte velat acceptera kollektivavtal utan anser att varje ar-

Föreningsrätten m. m.

betsplats skall fungera självständigt, med förhandlingar, strandningar och eventuella konflikter i släptåg. Syndikalisternas andel i den återopade byggnadsarbetarkåren, där deras antal skulle vara störst, uppgår inte till mera än cirka 4 procent. Fackföreningsrörelsen i vårt land har alltid bildat front mot syndikalisterna.

Även om folkpartiet och moderata samlingspartiet sällan säger det offentligt, märker vi att de gärna vill splittra fackföreningsrörelsen. En del kan tala varmt för syndikalismen, så länge den inte utgör någon verklig faktor, men om så skulle bli fallet får man nog erfara vilka arbetsmetoder som det svenska arbetslivet skulle drabbas av.

Det har under debatten framhållits att man i denna fråga inte syftar till att tillvarata vänsterns intressen. Men den som begär upplysningar om HCA — f. d. högerns centrala arbetarråd, där herr Åkerlind är ordförande — får en mängd reklam för medlemskap i SAC i ett brev på posten, avsänt från moderata samlingspartiets kansli.

Organisationsklausulen innebär endast visst företräde för medlemmar i den avtalsslutande arbetstagarorganisationen. Med hänsyn till den begränsade omfattningen av avtalen med nämnda klausul — de kan ju endast avse oorganiserade arbetsgivare — begränsningarna i deras giltighet samt det ringa antalet SAC-medlemmar inom byggnadsbranschen synes motionärernas tal om stora olägenheter betydligt överdrivet.

Syndikalismen kan en del tala varmt för när den inte utgör någon verklig faktor, men om så skulle vara fallet bör man nog tänka på vilka arbetsmetoder som då skulle drabba det svenska arbetslivet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:
Herr talman! Bara en kort replik

med anledning av det senast framförda påståendet att man om man begär upplysningar från HCA får propaganda från syndikalisterna. Om man begär upplysningar om syndikalisterna från HCA eller MCA — d. v. s. moderata samlingspartiets centrala arbetarråd, som det heter efter partiets namnbyte — får man också sådana upplysningar. Om man begär att få deras upplysningskrifter, anskaffar vi också sådana. Begär man upplysningar om LO, får man sådana, och om man begär upplysningar om båda organisationerna, får man upplysningar om dem båda. Så enkelt är det med detta.

Herr MARCUSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! I Ung Höger nr 4 1968 står det tydligt och klart vart man skall vända sig för att få SAC-broschyrer och för att få SAC-medlemskap förmedlat.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Det bör också framhållas att detta påstående i Ung Höger var felaktigt och senare har dementerats från detta håll.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Folkpartiet och moderata samlingspartiet har ju funnit varandra till hälften när det gäller den motion som nu behandlas. Folkpartiets representanter står emellertid ensamma bakom det första delyrkandet som gäller arbetsdomstolens sammansättning.

Motionärerna kräver i detta avseende — och de har fått stöd av sina partivänner i utskottet — att SAC, den syndikalistiska rörelsen, skall vara representerad i arbetsdomstolen. Som ett skäl för sitt yrkande anför motionärerna att det inte kan anses säkert att de av Landsorganisationen föreslagna ledamöterna intar samma ståndpunkt till en fråga, om SAC är part i målet jämfört med om det skulle vara någon annan som var löntagarpart. Reservanterna anför som skäl för sitt yrkande om

Föreningsrätten m. m.

öifall till motionerna att SAC inte säl- lan varit part i mål i vilka hävdats att en arbetsgivare gynnat en LO-ansluten organisation på SAC:s bekostnad. Om SAC i sådana fall skulle vara represen- terat i arbetsdomstolen skulle detta stärka förtroendet för arbetsdomstolen och dess opartiskhet skulle inte kunna sättas i fråga, uttalar reservanterna.

Dessa två skäl utgör i själva verket två allvarliga beskyllningar — inte bara mot ledamöterna från Landsorganisa- tionen utan mot samtliga ledamöter i arbetsdomstolen. Och jag instämmer i vad som sagts här tidigare, att när mo- tionärerna framfört ett så allvarligt på- stående kan de med rätta avkrävas ett besked om i vilken fråga och i vilken dom, fastställd av arbetsdomstolen, som LO:s representanter intagit en sådan ståndpunkt som motionärerna väl måste ha till grund för sitt påstående. Och reservanterna har samma skyldighet att redovisa vilka domstolsutslag som åsyf- tas när de underförstått vill göra gäl- lande att arbetsdomstolen uppträtt par- tiskt till LO:s förmån gentemot SAC.

Uppenbarligen har reservanterna inte fullt förtroende för arbetsdomstolen — de anser tydligen att arbetsdomstolens oväld kan sättas i fråga i dagens läge.

Herr Ullsten sade visserligen i ett av sina inlägg att motionärerna inte ifrågasätter arbetsdomstolens oväld, men jag vill då fråga om ni inom folk- partiet ansluter er till den kritik, som SAC framfört i detta avseende och som väl måste vara det som ligger till grund för motionsyrkandena, eller om ni tar avstånd från denna kritik.

Det torde inte bara vara av intresse för kammarens ledamöter att få besked i dessa frågor, utan jag föreställer mig att arbetsdomstolen och dess ledamö- ter är minst lika intresserade av ett svar från motionärerna och reservan- terna.

Låt mig sedan framföra några all- männa synpunkter på yrkandet om SAC:s representation i arbetsdomstolen.

Jag framför synpunkterna med utgångs- punkt från att arbetsdomstolens leda- möter inte är att betrakta som intresse- representanter utan i stället har till upp- gift att tillföra arbetsdomstolen allmän kunskap om förhållandena på arbets- marknaden och de där utbildade rätts- uppfattningarna.

Som bekant är SAC:s medlemmar verksamma inom samma arbetsområden som LO:s och tjänstemannaorganisa- tionernas medlemmar. Det torde också va- ra bekant att det är LO och tjänste- mannaorganisationerna som förhand- lat sig till de avtal som där gäller och under vilka även SAC:s medlemmar ar- betar. Vad medlemsantalet beträffar ut- gör SAC knappt 1 procent av det totala antalet verksamma inom dessa avtals- områden, och därtill kommer att orga- nisationen helt saknar erfarenheter från de förhandlingar som lett fram till de gällande avtalen. Det kan med detta som utgångspunkt inte vara med något större allvar som motionärerna och re- servanterna vill hävda att SAC skulle kunna tillföra arbetsdomstolen några mera betydelsefulla erfarenheter i frå- gor som arbetsdomstolen har att hand- lägga.

Vidare har motionärerna och reser- vanterna tydligen helt bortsett från de arbets- och beslutsprinciper som råder inom den syndikalistiska rörelsen. En- ligt dessa principer skulle det, enligt vad jag kan förstå, inte vara möjligt för en representant för SAC att intaga en självständig ställning till de alltid prin- cipiellt viktiga frågor som arbetsdom- stolen har att behandla. En fråga som exempelvis berör en lokal samorgani- sation får inte bli föremål för överens- kommelse eller slutgiltigt ställningsta- gande med mindre än att den lokala samorganisationen behandlat frågan och fattat sitt beslut. I praktiken skulle det följaktligen innebära att en SAC-leda- mot i arbetsdomstolen inte skulle kunna inta någon annan ståndpunkt än den som SAC framför vid pläderingen inför

Föreningsrätten m. m.

arbetsdomstolen. Ett sådant förhållande skulle leda till att det skulle bli en direkt intresserepresentation, vilket helt skulle strida mot arbetsdomstolens uppgift och funktion.

När det gäller det andra yrkandet, som avser att förhindra de fackliga organisationerna från att träffa avtal som innehåller en s. k. organisationsklausul, har fullt samförstånd uppnåtts mellan folkpartiets och moderata samlingspartiets representanter.

De praktiska konsekvenserna av motionärernas och reservanternas yrkanden innebär ingenting annat än att man här vill tillförsäkra de oorganiserade arbetsgivarna samma oinskränkta rätt som gäller för de arbetsgivare vilka är anslutna till SAF. Det gäller alltså rätten att fritt antaga och avskeda arbetskraft.

Jag kan förstå att det utgör en nagel i ögat på folkpartiet och moderata samlingspartiet att de fackliga organisationerna har naggat denna arbetsgivarnas ensamrätt i kanten. Jag vill säga att motionärerna och reservanternas i denna fråga mera går arbetsgivarnas ärenden än någon annans.

I motionen anföres att organisationsklausulen skulle utgöra ett särskilt stort problem för SAC:s medlemmar sysselsatta inom byggnadsindustrin. Låt mig till detta anföra följande: Av de yrkesverksamma medlemmar som tillhör Byggnadsarbetareförbundet är cirka 30 procent sysselsatta hos oorganiserade arbetsgivare, där alltså möjligheter till en organisationsklausul föreligger. Motsvarande procentandel för sådana som är verksamma hos samma företagargrupp men som av någon anledning icke tillhör Byggnadsarbetareförbundet är densamma, d. v. s. cirka 30 procent. Med detta som utgångspunkt kan man utan tvekan säga att ryktet om svårigheterna är vida överdrivet. Det är alltså inte svårare för en syndikalistisk medlem att få anställning hos oorganiserade arbetsgivare än

vad det är att få anställning hos arbetsgivare anslutna till SAF.

Låt mig få upplysa herrar Ullsten och Romanus om att problemet med de oorganiserade arbetsgivarna — som inom parentes sagt är lika många som SAC-medlemmarna inom byggnadsindustrin — ligger däri att vår fackliga organisation tvingas att bedriva ett mycket omfattande, arbetskrävande och kostsamt bevakningsarbete i syfte att trygga de löne- och avtalsmässiga intressena även på de arbetsplatser där oorganiserade arbetsgivare uppträder. Med var och en av dessa arbetsgivare måste det bedrivnas förhandlingar, och då dessa uppgår till ett antal av cirka 8 000, kan var och en förstå omfattningen av arbetsuppgifterna. Detta är ett arbete, vars kostnader endast de organiserade byggnadsarbetarna får vara med om att bestrida utöver att de också är ensamma om att betala de kostnader som det betingar att förhandla sig fram till den löne- och avtalsmässiga tryggheten i anställningen, som emellertid även andra som inte tillhör organisationen, exempelvis SAC:s medlemmar, får vara med att skörda frukterna av.

Man tycker att herr Åkerlind inte borde vara främmande för dessa frågor såsom medlem av Byggnadsarbetareförbundet. Han borde vara väl insatt i organisationsklausulens innebörd och följaktligen veta att klausulen inte endast föreskriver en förtursrätt — för övrigt en mycket begränsad sådan — för arbetslösa byggnadsarbetare utan även innehåller en bestämmelse om en fastställd turordning vid avskedanden. Denna turordning saknas i de avtal som är upprättade med arbetsgivare anslutna till SAF. Dessa arbetsgivare bestämmer självständigt vilka som skall avskedas, och detta har som bekant i inte så liten utsträckning drabbat den äldre arbetskraften inom byggnadsindustrin.

Har reservanternas tänkt sig att den utredning som de åberopar även skall

Föreningsrätten m. m.

framlägga förslag i syfte att begränsa arbetsgivarnas ensamrätt vid avskedanden liksom vid anställande av arbetskraft, eller — i klartext — vill folkpartiet och moderata samlingspartiet lagstifta om att 32 § skall borttas från SAF:s stadgar? Nej, motionärernas och reservanternas yrkande är alltför begränsat för att avsikten skulle vara att behandla hela det frågekomplex som man går in på när man diskuterar dessa ting. Yrkandet innebär helt enkelt att man vill hindra de fackliga organisationerna att träffa avtal med organisationsklausul och tillförsäkra alla arbetsgivare den rätt som SAF-stadgarnas 32 § innebär.

Det är i och för sig inte förvånande. Vi är vana vid att folkpartiet och moderata samlingspartiet på olika sätt vill bekämpa fackföreningsrörelsens intressen. Det finns också en skrivning i motionen som ger mig anledning till vissa funderingar. Där står nämligen att läsa: »Mellan den syndikalistiska fackföreningsrörelsen och Landsorganisationen har rått en viss spänning, på det lokala planet tidvis en markerad irritation». I den mån denna spänning och irritation förekommer verkar det som om folkpartiet och moderata samlingspartiet helt och fullt står på SAC:s sida. Detta är inte första gången och inte heller i den enda fråga som dessa båda partier engagerat sig för den syndikalistiska rörelsen mot Landsorganisationen och dess medlemsförbund.

Det har tidigare nämnts i debatten att moderata samlingspartiet har ett speciellt arbetarråd, i vilket herr Åkerlind är ordförande. Detta arbetarråd säger sig ha som en av sina främsta uppgifter att bryta den socialdemokratiska dominansen i fackföreningsrörelsen, bl. a. genom att bilda opolitiska fackföreningar. Säkerligen har det också — trots herr Åkerlinds tillbakavisande av vad som stod i Ung Höger — uppgiften att medverka till att värva medlemmar till den syndikalistiska rörel-

sen. Vad som förvånar en är att detta samarbete, som förekommer mellan moderata samlingspartiets arbetarråd och SAC, bedrivs med en organisation som har en klart anarkistisk uppfattning och ser staten som en av sina största fiender.

Herr Ullsten från folkpartiet har vid ett tidigare tillfälle gått syndikalisternas ärenden i syfte att frånta en facklig organisation ett av dess viktigaste instrument för att bevaka de anställdas lönemässiga intressen. Jag avser den motion som herr Ullsten väckte i denna kammare för något år sedan och som bl. a. behandlade den mätningsoorganisation som finns uppbyggd inom byggnadsindustrins förbund. I det fallet gick både SAC och herr Ullsten arbetsgivarnas intressen till mötes i mycket långa stycken.

Jag tycker att exemplen bekräftar att folkpartiet och moderata samlingspartiet går den syndikalistiska rörelsens ärenden i syfte att skada den reformistiska fackföreningsrörelsen.

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill gärna ge herr Nordberg den komplimangen att han är den förste av dem som från socialdemokratiskt håll deltagit i denna debatt som klart har redovisat motiven för varför man vill avslå motionärernas krav. Herr Nordberg tycker inte om den syndikalistiska organisationens idé och anser att syndikalisterna inte skall ha samma rätt till frihet på föreningsområdet som andra organisationer. Detta är dock en ståndpunkt även om det vore för mycket att säga att den är hederlig; jag delar den inte. För min del menar jag att föreningsfrihetslagstiftningen på samma sätt som tryckfrihetslagstiftningen skall vara till för alla. Poängen med dessa friheter är nämligen att man har accepterat att det får finnas olika slags idéer, olika slags organisationer, och att man inte lagstiftningsvägen skall försöka hjälpa den

Föreningsrätten m. m.

ena organisationen att konkurrera ut den andra.

Herr Nordberg påstod att vi i motionen hävdade att arbetsdomstolen inte är objektiv. Jag antar att han därvid tänker på följande avsnitt i motionen: »Det är dock klart att lekmannaledamöterna har en tendens till större förståelse för den närstående partens synpunkter.»

Jag skall ge herr Nordberg två andra citat som ligger bakom den förmodan som detta påstående bygger på. Det ena är ur professor Folke Schmidts arbete »Kollektiv avtalsrätt»: »Under en period kom ämbetsmannaelementet att stanna i minoritet i en serie mål som rörde verkan av organisationsklausuler och AD:s avgöranden bestämdes av arbetsgivar- och arbetareledamöternas gemensamma votum. Majoritetens ståndpunkt innebar en tolkning av bestämmelserna om föreningsrätt som var mycket ogynnsam för de syndikalistiska fackföreningarna.»

Det andra citatet är från Lennart Geijers doktorsavhandling — det var det citatet som återopades i en motion 1965, som herr Nordberg tydligen tänkte på. Det heter där: »Det är svårt att komma förbi det väsentliga förhållandet att lekmannaledamöterna nästan alltid reserverar sig för den egna sidan.»

Jag förstår inte hur herr Nordberg kan mena att hävdandet av dessa principer, som alltså också har stöd från dem som vetenskapligt sysslat med frågan, kan vara ett sätt att försöka komma åt LO och stödja arbetsgivarsidan. Det är desto mer märkligt som de krav vi fört fram avvisats av Arbetsgivarföreningen men tillstyrkts av löntagargenerationen TCO.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är märkligt att denna debatt huvudsakligen har rört sig om huruvida man vill komma åt den ena eller den andra organisationen. Frågan gäller dock en utvidgning

av föreningsrättsskyddet för arbetssökande och en utredning av detta spörsmål. Det vittnar om sjukt samvete att då så engagerat tala om att man vill komma åt den ena eller den andra organisationen. Jag har ingen anledning att försöka komma åt någon organisation. Vad jag är ute efter är att löntagarna skall få större frihet på detta område. Om den utredning som vi har förordat inte anser att löntagarna kommer att få detta, är jag helt med på att förslaget får falla.

Men sedan är det alldeles riktigt, herr Nordberg, att moderata samlingspartiets centrala arbetarråd har tagit som en av sina uppgifter att bekämpa den socialdemokratiska utsugningen av fackföreningsrörelsen. Vi anser nämligen att fackföreningsrörelsen skulle kunna arbeta mer effektivt för löntagarnas bästa på det fackliga planet, om man kunde minska den politiska utsugningen, både personellt och ekonomiskt.

När vi beskylls för att vilja komma åt den ena eller den andra organisationen, kunde man lika gärna år 1951 ha riktat denna beskyllning mot Folke Kyling, Hildur Nygren, Gerda Höjer, Valter Åman, Edvin Thun och Johan Sunne. Dessa personer framlade då precis samma förslag i en riksdagsmotion, som även behandlade en del andra frågor.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Herr Nordberg upprepade mellan fem och tio gånger i sitt anförande, att motionärerna och reserveranterna går andras ärenden — än var det arbetsgivarnas ärenden, än syndikalisternas. Skulle vi inte kunna försöka tillämpa den metoden, att vi respekterar varandras uttalanden om våra motiv? Det är ju ändå mycket svårt att bevisa vad andra människor har för motiv. Vi motionärer och reserveranter har sagt att vi vill utvidga den rättighet, som de anställda för närvarande har, till att omfatta även arbetssökande

Föreningsrätten m. m.

de. Skulle man då inte som en hypotes kunna utgå från att det är just detta vi vill att vi inte går några andras ärenden? Jag tror att debatten skulle vinna på det.

I försvaret för ställningstagandet att inte vilja utvidga skyddet för föreningsrätten även till arbetssökande har de socialdemokratiska talarna, som jag uppfattat det, gått efter två olika linjer. Den ena är vad jag skulle vilja kalla bortförklaringslinjen, och den använder utskottet. I utskottsutlåtandet säges, att denna fråga kan komma att prövas i ett senare sammanhang men att föreningsrätten för närvarande fungerar i stort sett bra och att någon utvidgning därför inte är omedelbart aktuell. Där emot förekommer ingenting i utskottsutlåtandet som tyder på att utskottet anser att det skulle vara oriktigt att göra en sådan utvidgning.

Jag vill fästa uppmärksamheten på denna passus i utlåtandet, eftersom utskottsmajoritetens talesman tydligen inte har upptäckt att utskottet faktiskt framhåller att frågan kan komma att prövas vid ett senare tillfälle. Det skulle utskottet inte göra, om det ansåg att förslaget var alldeles vanvetligt.

Men utskottsmajoritetens talesman kanske inte talar för utskottet när det gäller just den meningen. Han följer en annan variant av bortförklaringslinjen. Han anser att efterlevnaden av en lagstiftning på detta område inte går att kontrollera och att man därför inte bör lagstifta.

Det skydd som för närvarande finns för anställda är i viss mån behäftat med samma svaghet. Men man kan ändå gardera sig mot den föreningsrättskränkningen, att en arbetsgivare direkt vägrar att anställa en person med hänvisning till vederbörandes organisations-tillhörighet. Att organisationsklausulerna blir ogiltiga inte bara när det gäller anställda utan även när det gäller arbetssökande, kan alltså uppnås genom den föreslagna lagändringen. Dessutom:

det finns på andra områden likartad lagstiftning, som avses vara normbildande för förhållanden som inte i detalj kan kontrolleras. Jag behöver bara erinra om den lagstiftning mot rasdiskriminering som vi kanske så småningom får ta ställning till.

Herr Nordberg däremot, han går inte på bortförklaringslinjen. Nej, han försvaret organisationsklausulerna. Han anser dem vara bra, eftersom de — som han säger — naggar i kanten arbetsgivarens rätt att anställa fritt. Jag uppfattar inte den aktuella frågan som en rätt för arbetsgivaren, utan som en rätt för en arbetstagare att oberoende av organisationstillhörighet — oberoende av om han tillhör en annan organisation än herr Nordberg — kunna få arbete. Det är det saken gäller.

Ytterligare ett bevis för att vår avsikt inte är att företräda arbetsgivarnas intressen, är att liberala riksdagsledamöter åtskilliga gånger har fört fram krav på skydd mot obefogade uppsägningar, just för att minska arbetsgivarnas möjligheter att hantera arbetskraften som de vill.

Den fråga man måste ställa när man hör herr Nordbergs uttalande är: Vill Ni inskränka föreningsrättsskyddet även för dem som är anställda i dag? Samma argumentering som han för beträffande de arbetssökande kan tillämpas även på de anställda, där organisationsklausulerna för närvarande inte har någon kraft. Anser herr Nordberg att man skall ta bort det skyddet för de anställda? Det är svårt att få något annat intryck av hans anförande.

I den diskussion som förts här och som även förekommit på annat håll har det sagts att det är underligt att folkpartister och liberaler vill företräda syndikalisterna trots att man har olika uppfattningar.

Innan jag går in på detta vill jag protestera mot de olika beskrivningar av syndikalisterna som här gjorts. Herr Nilsson i Kalmar säger att de är infiltrer-

Föreningsrätten m. m.

rade av kommunister, medan herr Marcusson anser att de är opolitiska. Detta går inte riktigt ihop. Även om man inte själv är syndikalist, måste man ge SAC det erkännandet att det har varit mycket klart antikommunistiskt. Jag känner inte till om det kan finnas enskilda kommunister bland dess medlemmar, men SAC som organisation har tagit bestämd ställning mot diktarturrörelser. Om man läser Arbetaren från den tiden då det var obekvämt att reagera mot diktaturregimer av olika slag skall man finna att något klarare ställningstagande mot nazism och kommunism kan man knappast begära.

Jag har velat säga detta även om jag inte själv är syndikalist och även om jag har helt andra uppfattningar om både fackligt och politiskt arbete än de har. Syndikalisterna rekryterar även tjänstemän, men jag tillhör en annan organisation, nämligen Tjänstemännens centralorganisation, och det tänker jag fortsätta med. Jag tycker ändå det är möjligt att arbeta för syndikalisternas rätt att verka fritt, utan hinder av monopolklausuler.

Man frågar hur arbetsmarknaden skulle fungera och vilka konsekvenserna skulle bli om detta genomfördes. Ja, vad kan det bli för allvarliga konsekvenser om föreningsrättsskyddet utsträcker? Om jag inte fattade herr Nordberg fel sade han, att inom Arbetsgivarföreningens område, där man inte har sådana klausuler, och inom det område där de förekommer var andelen oorganiserad arbetskraft ungefär lika stor. LO behöver alltså inte dessa organisationsklausuler till sitt skydd. Det har jag heller aldrig trott; jag är övertygad om att LO är en starkare organisation än så. Det framgår ju också av att på det område som Arbetsgivarföreningen omfattar, där man inte har dessa klausuler, har LO behållit och förstärkt ställningen som dominerande organisation på sin del av arbetsmarknaden.

Jag kan inte förstå att dessa organisationsklausuler skulle vara något livsvillkor för LO-förbunden. Det är därför alldeles absurt att påstå, att det skulle vara att angripa LO, eller att splittra arbetsmarknaden, när man vill ge en liten grupp de rättigheter som alla andra grupper har.

Herr talman! Jag skall be att få avsluta med att citera ur FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som har undertecknats av utrikesminister Torsten Nilsson för Sveriges räkning den 29 september 1967 i New York. Där står följande: »Inga andra inskränkningar må göras vid utövandet av denna rätt» — d. v. s. rätten att ansluta sig till den fackorganisation man själv väljer — »än sådana som föreskrivs i lag och som är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle i den nationella säkerhetens eller allmänna ordningens intresse eller till skydd för andras rättigheter och friheter.»

Herr talman! Jag tror inte att dessa monopolklausuler är nödvändiga i vare sig den nationella säkerhetens eller den allmänna ordningens intresse. Därför bör skyddet utvidgas även till arbetsökande.

Herr statsrådet **GEIJER:**

Herr talman! Jag har, inte utan möda, hittills lyckats låta bli att begära ordet. Jag skulle nämligen gärna velat delta i denna debatt, men jag skall inte ge mig in i den. Anledningen till att jag nu har tagit till orda är att jag gärna vill rätta till ett par uppgifter i den reservation som gäller en översyn av föreningsrättslagen beträffande arbetsökande. Jag tycker jag har så mycket större anledning att göra det som jag personligen på ett eller annat sätt har varit intimt inblandad vid tillkomsten av de tre skäl som reservanterna anför.

Reservanterna åberopar först att TCO år 1951 förordade en undersökning. Jag kan nämna att det skedde på grundval av en motion med TCO:s dåvarande di-

Föreningsrätten m. m.

rektör Valter Åman som huvudmotionär, en motion som jag hade författat. Jag kan väl säga i dag att jag i något ungdomligt oförstånd trodde att frågan om arbetsökande och föreningsrätten var ett problem som skulle kunna lösas utan alltför stora ansträngningar. Den erfarenhet jag sedermera har fått av svårigheterna med föreningsrättsmål i arbetsdomstolen har lärt mig att möjligheterna att finna en lösning nog inte ligger i att man ändrar lagen om förenings- och förhandlingsrätt.

Sedan kommer jag till det halmstrå som reservanterna har klamrat sig fast vid, nämligen TCO:s yttrande år 1966, ett yttrande som TCO:s styrelse antog på mitt förslag såsom föredragande i styrelsen och som inte skall läsas så som det återges i reservationen. TCO sade nämligen att denna fråga inte kunde anses vara av någon större betydelse och att TCO inte ville förordade att den ensam gjordes till föremål för en utredning. Om det framdeles skulle ske en översyn av lagen om förenings- och förhandlingsrätt, kunde det emellertid vara lämpligt att också ta upp det här problemet. Tanken bakom denna formulering var att det kanske vore lika bra att man då klarade ut huruvida det verkligen fanns någon möjlighet att lösa problemet den vägen, vilket i varje fall TCO inte ansåg.

Till slut, herr talman, vill jag säga att det tredje stycket i reservationen förefaller mig vara en hopvispning av olika frågor. Först åberopas den ifrågasatta utredningen om uppsägningskydd för de anställda, som regeringen har aviserat och som alltså gäller skydd för dem som har en anställning. Sedan säger reservanterna plötsligt: »Utskottet avsluter sig till önskemålet om en översyn av lagen om förenings- och förhandlingsrätt — — —.» Vem har talat om det? Jag har inte talat om det, jag har bara berört frågan om uppsägningskydd. Jag kan inte se att andra lagutskottet 1966 har uttryckt något önske-

mål om en översyn. Jag kan inte heller se att TCO — om det är den organisationen man tänker på — har uttalat ett sådant önskemål. Det är alltså en fråga som här plötsligt kommer in i bilden.

Herr talman! Jag har med detta bara velat ange vilken ståndpunkt jag intar i detta ärende och förklara att det inte är lämpligt att blanda ihop utredningen om uppsägningskydd med frågan om ändringar i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Det måste ju ändå vara någon reda och ordning beträffande de frågor som man skall utreda.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om statsrådet Geijer i någon mån har ändrat uppfattning, beklagar jag det. Jag tror dock man bör lägga märke till att statsrådet Geijer nu inte talar för TCO:s räkning. Det kan alltså inte automatiskt antas att TCO därmed har ändrat mening — herr statsrådet Geijer har ju bytt miljö.

Jag ber att för klarhetens skull få citera de avslutande styckena i TCO:s remissyttrande av år 1966.

Man säger först beträffande behandlingen år 1951: »TCO, som inhämtat yttrande från organisationerna av privatanställda anslutna till TCO om deras erfarenheter, framhöll beträffande frågan om medveten underlåtenhet att anställa fackligt organiserad arbetskraft, att TCO förordade en undersökning av detta spörsmål. Andra lagutskottet yrkade att motionerna icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd, vilket blev riksdagens beslut.»

Vidare heter det: »TCO anser alltjämt med hänsyn till erfarenheterna från TCO-området, att skäl kan anföras för en närmare undersökning av det berörda spörsmålet. Det förefaller emellertid tveksamt om en sådan utredning nu bör komma till stånd enbart för den av motionärerna aktualiserade frågan. Frågan borde lämpligen prövas i samband med en allmän översyn av lagen om förenings- och förhandlingsrätt.»

Föreningsrätten m. m.

Det står alltså ingenting om vad som borde göras, om en sådan utredning skulle komma till stånd, som statsrådet Geijer nu sade, utan det står att frågan borde prövas i samband med en allmän översyn av lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Vad statsrådet menade när han skrev detta vet jag inte, jag håller mig till vad som TCO här har uttalat.

Till sist ställde statsrådet Geijer frågan, vem som har uttalat önskemål om en översyn av lagen om förenings- och förhandlingsrätt och sade att han själv i varje fall inte hade gjort det, utan att han bara hade talat om skydd mot obefogade uppsägningar.

För det första har ett sådant önskemål uttalats i motionen. För det andra har TCO, såsom jag just citerat, gjort det, och det är till dessa önskemål vi har anslutit oss. Jag hoppas att det inte skall vara omöjligt för regeringen att vid översynen av uppsägningsskyddet också undersöka, om föreningsrättskyddet kan utvidgas till arbetssökande. Jag konstaterar att statsrådet Geijer och TCO inte har uttalat sig emot detta.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Herr Ullsten försökte i sin senaste replik ge sken av att den lagstiftning vi har på detta område skulle på något sätt missgynna den syndikalistiska rörelsen och gynna någon annan rörelse. Det måste väl ändå vara att tolka lagstiftningen på ett mycket egendomligt sätt.

Rätten att teckna avtal med organisationsklausul tillkommer inte bara de LO-anslutna fackförbunden, utan det är en rätt som även den syndikalistiska organisationen har och som utnyttjas av denna organisation.

Låt mig för att herr Ullsten skall vara på det klara med skillnaderna ange hur Landsorganisationens fackförbund använder sina organisationsklausuler och hur den syndikalistiska rörelsen utnyttjar rätten att införa organisationsklausul.

Den organisationsklausul som Byggnadsarbetareförbundet tillämpar innebär att i den mån det finns arbetslösa byggnadsarbetare inom en mil från arbetsplatsen är arbetsgivaren skyldig att i första hand anställa dem. Där finns alltså inte samma bestämmelse som i den syndikalistiska organisationsklausulen, i vilken det står: »Endast organiserade arbetare få användas och skola vara godkända av undertecknad organisation.» Det är alltså ett rätt långtgående krav som den syndikalistiska organisationen vid varje anställning skall tillfrågas, om den kan godkänna den anställde eller inte.

Jag tycker att herr Ullsten borde ha kunnat lyssna till vad jag sade i mitt förra anförande, där jag konstaterade att det inte är någon större svårighet för en medlem i en syndikalistisk organisation att få anställning hos en oorganiserad arbetsgivare i jämförelse med hans möjligheter att få anställning hos en till SAF ansluten arbetsgivare.

Herr Romanus ställer i anledning av det resonemanget följande fråga: Varför vill man från den fackliga LO-rörelsens sida behålla denna organisationsklausul? Låt mig säga att ett mycket vägande skäl för detta är följande.

För att skapa en väl planerad och inriktad rekrytering av arbetskraft till byggnadsindustrin har Byggnadsarbetareförbundet tillsammans med arbetsgivarorganisationer som är anslutna till SAF ett gemensamt samarbetsorgan, där man träffar överenskommelse om hur rekryteringen och utbildningen av arbetskraften skall läggas upp, planeras och genomföras. Inom den sektor av arbetsmarknaden, där arbetsgivarna är oorganiserade, föreligger inte samma möjlighet. Där utgör emellertid organisationsklausulen en möjlighet för vårt fackförbund att kunna utöva en viss kontroll över den form av rekrytering som sker även på de arbetsplatserna. Där har vi möjlighet att styra rekryte-

Föreningsrätten m. m.

ringen på ett sätt som innebär att den går genom de uppdragna utbildningsvägarna som man är överens om mellan arbetsmarknadens parter. Det är alltså ytterst värdefullt att vi har det ordnat på detta sätt just på denna del av arbetsmarknaden.

Herr Åkerlinds inlägg bekräftar väl bara riktigheten av vad som tidigare har sagts i debatten, nämligen att moderata samlingspartiets centrala arbetarråd har ett huvudsyfte, nämligen att bryta den socialdemokratiska dominansen i fackföreningsrörelsen, att göra denna rörelse opolitisk, att försöka, vilket också framhållits, att stärka den syndikalistiska rörelsen gentemot Landsorganisationen. De arbetsuppgifter som arbetarrådet har kan bara syfta till en enda sak, och det är att försvaga svensk arbetarrörelse.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Herr Nordberg tog i sitt första anförande ganska lång tid på sig att kritisera SAC:s idépolitiska inriktning och använde, som jag och jag tror de flesta uppfattade det, detta som ett skäl för att man kan tolerera organisationsklausulerna. Det är därför jag tog upp den saken.

Det är alldeles klart, att denna typ av organisationsklausuler, som också kallas för monopolklausuler, har en alldeles klar tendens att gynna den starka organisationen. Det är väl ändå på det viset — jag tror inte herr Nordberg förnekar det — att även på den sektor som vi nu diskuterar, den som ligger utanför SAF-området och som alltså är ganska liten, LO-förbunden har den helt dominerande ställningen i jämförelse med SAC. Det är alltså mycket oftare, jag skulle vilja säga praktiskt taget alltid så, att om det är någon som drabbas av dessa organisationsklausuler, är det medlemmar av SAC. Jag skulle förmoda att det är relativt sällan som medlemmar av LO-förbund drabbas. Klausulen

har därför en tendens att missgynna SAC, eftersom det är en liten organisation.

Detta är emellertid i och för sig inte det väsentligaste argumentet utan det är — såsom framhållits både av utskottsreservanterna och motionärerna — att principen är felaktig alldeles oberoende av vem som i det enskilda fallet råkar bli gynnad eller missgynnad av den. Principen strider enligt vår åsikt mot föreningsrättens anda, och dessutom behövs den inte som skydd för en stark och sammanhållen fackföreningsrörelse, som ju alla önskar ha. Herr Marcusson citerade mig t. o. m. välvilligt från en tidigare debatt där jag just påpekade hur väsentligt det är med en fast och sammanhållen fackföreningsrörelse.

Jag tror inte herr Nordberg eller någon annan kan påstå att SAC, om organisationen finge de vidgade möjligheter att verka som organisationsklausulernas försvinnande skulle innebära, komme att utgöra något hot mot LO. Vi har ju hela det stora SAF-LO-område där dessa organisationsklausuler inte finns och där föreningstillhörigheten på LO-sidan, såsom herr Romanus framhöll, är precis lika stor som inom den andra sektorn där det finns organisationsklausuler.

Herr talman! Herr Nordberg menar att klausulerna är så allmänt formulerade att de i själva verket inte alls behöver utesluta anställandet av medlemmar från annan organisation än den som är med och sluter avtalet. Ja det finns olika formuleringar i klausulerna och jag skall be att få läsa upp en; den återfinns i Svenska målareförbundets klausuler där det bl. a. står följande: »Arbetsgivaren förbinder sig att i sin kon-dition endast anställa sådana arbetare, vilka äro medlemmar i Svenska Målareförbundet.» Detta är ett ganska klart besked om att några andra inte bör anställas.

Föreningsrätten m. m.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Herr Ullsten anför nu ett nytt skäl till varför han vill ändra lagen på detta område, nämligen att LO är för starkt jämfört med den syndikalistiska rörelsen. Det är rätt egendomligt att man, därför att det finns en stark fackföreningsrörelse som bättre kan tillvarata medlemmarnas intressen, går SAC:s ärenden på det sätt som sker.

Låt mig i anslutning till spørsmålet om skyddet vid sökande av arbete fråga herr Ullsten och herr Romanus: Vilka möjligheter finns det i dag att gentemot en arbetsgivare som är ansluten till SAF bevisa att han icke har anställt en person av det skälet att vederbörande är en aktiv facklig medlem, ansluten till något av LO-förbunden eller exempelvis till SAC? Arbetsgivaren behöver inte motivera varför han inte anställt en arbetsökande. Följaktligen innebär motionärernas och reservanternas krav kort och gott att de oorganiserade arbetsgivarna skall få samma oinskränkta rätt till anställande och avskedande som gäller för de till SAF anslutna arbetsgivarna.

Jag tycker det står rätt klart att motionärerna och reservanternas i detta avseende går arbetsgivarnas ärende i lika hög grad som någon annans.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Arbetsgivaren bör inte underlåta att anställa en person därför att vederbörande tillhör en viss organisation — på den punkten är vi fullständigt eniga. Men det är vi också om att vi inte kan kontrollera om arbetsgivaren vid anställandet följer den principen. Där det finns organisationsklausuler har emellertid arbetsgivaren möjlighet att låta bli att anställa en människa just därför att vederbörande tillhör en viss organisation. Därför vill vi ha bort organisationsklausulerna.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ullsten begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Romanus begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 173 ja och 32 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Romanus begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Romanus begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 148 ja och 59 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av motioner om förbättrade sjukförsäkringsförmåner för hemarbetande, och

nr 30, i anledning av motioner om förbättrade förmåner inom den allmänna försäkringen för hemarbetande i vissa fall.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11**Pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av motion om

pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter.

Andra lagutskottet hade behandlat en till lagutskott hänvisad motion, II: 867, av herrar *Boo* och *Eriksson* i Bäckmora, i vilken hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsamt utredning beträffande hemmadöttrarnas med vårduppgifter pensionsrätt enligt i princip de regler som gäller för änkepension inom folkpensioneringens ram».

Utskottet hemställde, att motionen II: 867 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BOO (cp):

Herr talman! Solidaritets- och trygghetsfrågorna intar en mycket central plats i dagens samhällsdebatt, och detta med all rätt. Utan trygghet kan individen inte känna den harmoni som är förutsättningen för att göra bästa möjliga insatser. Och tryggheten för den enskilde förutsätter solidaritet. Utan den kan problemen inte lösas.

Diskussionen om trygghet måste så långt möjligt ges ett praktiskt innehåll och sikta till generellt verkande beslut men även till en individuell prövning. Den motion som behandlas i förevarande utskottsutlåtande och i vilken hemställs om en utredning beträffande hemmadöttrarnas trygghetsfråga har vid skilda tillfällen prövats av riksdagen utan att något acceptabelt resultat uppnåtts.

Enligt företagen undersökning är antalet hemmadöttrar med vårdnadsuppgifter ganska begränsat. Gruppen är relativt liten. Men av den anledningen får vi självfallet inte avstå från att försöka lösa hemmadöttrarnas trygghetsfråga. En inordning av gruppen hemmadöttrar med vårdnadsuppgifter i folkpen-

Pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter

sionssystemet är enligt vår mening en riktig åtgärd, och därvid synes de regler som gäller för änkepensioneringen vara lämpliga att använda. Därmed skapar man en grundtrygghet för denna grupp medborgare. Självfallet innebär detta inte att försörjningsfrågan i sin helhet skulle vara ordnad, men med denna grundtrygghet plus, vilket ofta förekommer, inkomster från kanske tillfälliga vårdnadsuppgifter kan vederbörande få en skälig utkomst.

Andra lagutskottet har vid behandlingen av motionen i år intagit samma ställning som tidigare år. Man har hänvisat till att förra årets riksdag beslöt att ifrågasvarande kategori skulle kunna omfattas av det äldrestöd som har införts. Givetvis har det väl i något fall blivit så, att någon kunnat komma i åtnjutande av den trygghet som äldrestödet utgör. Med den konstruktion som äldrestödet hittills haft har dock som bekant de som tidigare icke haft arbetsinkomster — och det gäller ju speciellt denna kategori — en mycket begränsad möjlighet att få någon trygghet genom detta system.

I år hänvisar utskottet dessutom till det uppdrag riksförsäkringsverket fått att företaga en prövning av frågan om beviljande av pension till vissa personer före 67 års ålder. Självfallet kan man även på denna väg nå vissa resultat. Men vi motionärer menar att det inte borde vara alltför stora svårigheter att i tillämpliga delar införa en generell lösning för denna kategori ungefär i linje med det system som nu gäller beträffande änkepensioneringen. Det finns många beröringspunkter i detta avseende.

Herr talman! Eftersom utskottsutlåtandet är enhälligt skulle jag väl kunna avstå från att framställa något yrkande, men jag hemställer ändå — som uttryck för den bestämda uppfattning jag har i denna fråga — om bifall till motionen II: 867.

I detta anförande instämde herr

Eriksson i Bäckmora och fru *Jonäng* (båda cp).

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Jag kan helt ansluta mig till de inledande synpunkter som herr Boo anförde. Han pekade ju bl. a. på nödvändigheten av en individuell prövning, och hans uppfattning därvidlag delar andra lagutskottet.

Herr Boo sade emellertid sedan att denna fråga bäst löses genom generella åtgärder, och han anknöt till reglerna för änkepensioneringen. Nu har utskottet, som herr Boo påpekade, tidigare uttalat att man i första hand borde använda arbetsmarknadspolitiska åtgärder i den mån det går. Vi har förut hänvisat till KSA-utredningen, och vi har också pekat på äldrestödet. Även i år uttalar utskottet att KSA-utredningen har att beakta frågan. De underhandskontakter som jag haft med ledamöter av KSA-utredningen har givit vid handen att utredningen i stort sett är färdig med avsnittet om hemmadöttrarna. Och då finns det väl ingen anledning, herr Boo, att slå in på nya vägar.

Det förslag som KSA-utredningen kommer att framlägga torde kunna fånga in ganska många av denna grupp. Därtill kommer det utredningsarbete som riksförsäkringsverket nu bedriver. Vi i utskottet anser alltså att de förslag som är att vänta dels från KSA-utredningen, dels från riksförsäkringsverket skall kunna leda till en lösning för den grupp det här gäller.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Det är en rätt underlig situation att man får ett meningsutbyte med en partifrände som man — enligt vad han själv säger — är överens med i sakfrågan.

Jag vill betona att jag inte sagt att dessa hemmadöttrars trygghetsfrågor

skall lösas genom individuell prövning. Jag har sagt att i botten för lösningen av trygghetsfrågorna för denna kategori skall ligga ett system applicerat direkt på änkepensioneringsreglerna i nuvarande system, men att som komplement till detta det naturligtvis blir nödvändigt att göra vissa individuella prövningar.

Den som kommer i kontakt med problematiken för hemmadöttrarna trygghetsmässigt märker också hur svårt det i stora delar av vårt land är för dessa att på ett acceptabelt sätt komma in på arbetsmarknaden och få tillräcklig försörjning. Många hemmadöttrar gör delinsatser i vårdnadshänseende och får därför genom kommunernas hemhjälsorganisationer i dessa fall en mindre ersättning. Men de är i behov av en botentrygghet, och de har verkligen rätt att kräva en sådan efter de många gånger uppoffrande insatser som de gjort för vårdnaden av föräldrar och andra närstående.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Det råder inga delade meningar mellan utskottet och herr Boo om behovet av en lösning av denna fråga. Delade meningar råder endast om på vilket sätt man bäst kan lösa frågan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II:867; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 32, i anledning av motioner om kostnadsfria sprutor m. m. till diabetiker.

Utskottets hemställan bifölls.

6 -- Andra kammarens protokoll 1969. Nr 17

§ 13

Beskattningen av kraftverksanläggningar

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 22, med anledning av motioner angående beskattningen av kraftverksanläggningar.

I de likalydande motionerna I: 698 av herr *Karl Pettersson m. fl.* samt II: 817 av herrar *Petersson* i Gäddvik och *Nilsson* i Agnäs hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde att statens vattenfallsverks nuvarande redovisningsprinciper ändrades så att de inom varje kommun belägna kraftverksanläggningarna separatredovisades och att för verkets rätt till avdrag för avskrivningar och skuldränta — vid taxeringen till såväl statlig som kommunal inkomstskatt — skulle gälla motsvarande principer som för enskilda vattenkraftproducerande företag.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 698 och II: 817.

Reservation hade avgivits av herrar *Sundin* (cp), *Gösta Jacobsson* (m), *Tistad* (fp), *Annerås* (fp), *Karl Pettersson* (m), *Eriksson* i Bäckmora (cp), *Larsson* i Umeå (fp), *Enarsson* (m) och *Börjesson* i Falköping (cp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med anledning av motionerna I: 698 och II: 817 i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att statens vattenfallsverks nuvarande redovisningsprinciper ändrades så att de inom varje kommun belägna kraftverksanläggningarna separatredovisades och att rätten till avdrag för avskrivning och ränta skulle följa för enskilda vattenkraftproducerande företag gällande principer vid den kommunala beskattningen.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! All beskattning bör vara

Beskattningen av kraftverksanläggningar

så rättvis som möjligt. Detta har alltid understrukits här i kammaren.

På kraftverksområdet föreligger emellertid därvidlag mycket stora brister. De statliga kraftverken intar i skattehänseende en förmånsställning gentemot enskilda och kommunalt ägda kraftverk. Därigenom blir främst de kommuner lidande, vilka inom sina gränser har ett eller flera statliga kraftverk och för sina skatteinkomster är beroende av intäkterna från kraftverken i fråga. Om det är fråga om privata kraftverk blir skatteinkomsterna betydligt högre.

Reservanterna vill nu att likställighet skall råda då det gäller redovisning av vinsten och att samma principer skall följas oavsett ägarförhållandena beträffande kraftverket. För att få en så rättvis kommunal beskattning som möjligt är det nödvändigt att vattenfallsverkets nuvarande redovisningsprinciper ändras, så att de inom varje kommun belägna kraftverksanläggningarna separatredovisas. Det förslag från affärsverksutredningen som nu föreligger är inte av den arten att man uppnår neutralitet i fråga om beskattningen. Om man skulle följa affärsverksutredningens förslag, kommer ändå en skillnad i ekonomiskt avseende att uppstå. Det kommer helt att bero på om det är fråga om ett statligt, privat eller kommunalt verk.

Den förlorande parten blir alltid kommunen. Med nu gällande redovisningsmetod undanhålles kommunen skatteinkomster. Även om det förslag som för närvarande är föremål för Kungl. Maj:ts prövning skulle genomföras, kommer kommunerna att få vidkännas skattebortfall som är avsevärda. Om kraftverken hade ägts av enskilda företag, skulle skatteinkomsterna för många av dessa kommuner ha blivit betydligt högre. I olika sammanhang har framhållits vilket värde skatteutjämningsbidragen har för en del av glesbygdskommunerna; dessa skulle kunna

helt bortfalla, om man finge en rättvis beskattning till stånd i fråga om de statliga kraftverken.

De kommuner som nu drabbas tillhör inte dem som har den bästa ekonomin. Dessutom dras de med en besvärande minskning av skatteunderlaget på grund av den utflyttning som sker.

För att belysa frågan skall jag redovisa ett flagrant fall för kammarens ledamöter. Det gäller Jokkmokks kommun.

Inom denna kommun har vi flera statliga kraftverk. Om man av dessa verk hade kunnat få ut samma skatt som skulle ha utgått om Sydkraft varit ägare, hade kommunen för 1966 kunnat notera en skatteinkomst på 8 105 000 kronor och för 1968 på 10 149 000 kronor. Vad fick man då för skatteinkomster från de statliga kraftverken? Jo, 1,8 miljon kronor för år 1966 och 1,5 miljon kronor för år 1968. Det innebär ett skattebortfall för år 1966 på 6,3 miljoner kronor och för år 1968 på 8,5 miljoner kronor. Jämför dessa siffror med det skatteutjämningsbidrag som Jokkmokks kommun fick respektive år! Det år kommunen fick sin skatteinkomst minskad med 6,3 miljoner kronor, beroende på att vattenfallsverket äger kraftverken, erhöll den 348 510 kronor i skatteutjämningsbidrag, och det år bortfallet var 8,5 miljoner kronor fick den 94 000 kronor.

Det bör i sanningens namn sägas att det knappast för någon annan kommun än Jokkmokk blir en så oerhört stor skillnad. I de övriga kommunerna i Norrland, som har blandade ägarförhållanden med dels statliga, dels enskilda kraftverk — huvudsakligen ägda av Sydsvenska kraft AB och av en del kommuner — är inte skillnaderna så stora som i Jokkmokk. De är dock avsevärda.

Man frågar sig verkligen hur det är ställt med rättvisan. Är det riktigt att undanhålla en berättigad skatteinkomst

Beskattningen av kraftverksanläggningar

från kommunerna och sedan med en flott gest förklara att man skall ge dem statlig hjälp i form av skatteutjämningsbidrag?

Herr talman! Detta är en så flagrant orättvisa att man snarast borde se till att få en rättelse till stånd. Här begärs inte att de statliga kraftverken skall ha en undantagsställning och beskattas hårdare, utan det enda man begär är att de skall få samma beskattning som enskilda kraftverk. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets betänkande.

I detta anförande instämde herrar *Börjesson* i Falköping, *Vigelsbo* och *Eriksson* i Bäckmora (samtliga cp).

Herr ENARSSON (m):

Herr talman! Jag kan ansluta mig till vad herr Larsson i Umeå nyss anförde. Dock vill jag med några ord beröra den reservation som är fogad till bevillningsutskottets betänkande.

I motionsparet I: 698 och II: 817 har yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att statens vattenfallsverks nuvarande redovisningsprinciper ändras så att de inom varje kommun belägna kraftverksanläggningarna separatredovisas och att för verkets rätt till avdrag för avskrivningar och skuldränta — vid taxeringen till såväl statlig som kommunal inkomstskatt — skall gälla motsvarande principer som för enskilda vattenkraftproducerande företag.

Frågan om statens vattenfallsverks redovisningsprinciper beträffande avskrivningar och gäldränteaavdrag har varit föremål för många diskussioner under årens lopp. Ett flertal utredningar har också sysslat med dessa problem, enligt vår uppfattning dock utan att nå det resultat som eftersträvas, nämligen konkurrensneutralitet mellan vattenfallsverket och de enskilda kraftproducenterna.

Utskottsmajoriteten motiverar sitt avslagsyrkande med att affärsverksutredningens förslag till riktlinjer för affärsverkens ekonomiska målsättning och handlande, som framlades i november månad i fjol, nu är föremål för remissbehandling och Kungl. Maj:ts prövning. Man kan dock observera att utskottsmajoriteten inte är säker på att detta förslag löser det problem som det här rör sig om; det framgår av den ganska försiktiga formuleringen att det förslag som är under prövning »är ägnat att i icke oväsentlig mån tillgodose motionärernas önskemål». Man kommer alltså enligt utskottsmajoritetens uppfattning kanske ett litet stycke på väg, men förslaget torde inte leda så värst långt fram mot målet.

Som herr Larsson i Umeå framhöll anser vi reservanter att det kan ifrågasättas, om affärsverksutredningens förslag tillgodoser motionernas syfte: konkurrensneutralitet. Denna slutsats har vi kommit fram till sedan vi studerat de föreslagna bestämmelserna rörande kapitalsammansättning, alltså fördelningen mellan vad man i redovisningssystemet kallar verkskapital — det kanske vore riktigare att kalla det eget kapital — och statslån eller främmande kapital och den räntenivå efter vilken statslånet skall förräntas.

Med hänvisning till i reservationen redovisat siffermaterial har vi kommit fram till att det finns bärande sakskalet för motionärernas skrivelseyrkande, och vi biträder därför detta. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Det föreliggande betänkandet från bevillningsutskottet berör den segslitna frågan om kommunal beskattning av statliga kraftverk. Som mångårig motionär i frågan vill jag gärna säga några ord.

I mer än 40 år har utredningskvar-

Beskattningen av kraftverksanläggningar

narna malt, men ännu har inte skatterättvisa uppnåtts mellan de kommuner i Norrland, som regel inlandskommuner, som fått bygdens vattenkraft utbyggd genom statens vattenfallsverk, och de kommuner som fått sin vattenkraft utnyttjad genom andra kraftverksbyggare. Det är helt naturligt att de för staten gynnsammare reglerna för beräkandet av kommunalskatt givit de statliga kraftverken ett gynnsammare konkurrensläge än andra kraftproducenter. Om konkurrensläget varit det omvända skulle säkerligen denna fråga för länge sedan ha varit löst.

Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen framhöll redan 1961 i ett remissyttrande, att det ter sig egendomligt och orättvist att en kommun med ett av statens vattenfallsverk ägt kraftverk från skattesynpunkt skall ha sämre ställning än en kommun med ett privatägt kraftverk. I sitt remissyttrande över affärsverksutredningens förslag framhåller delegationen, att berörda kommuner under åtskilliga år blivit styvmoderligt behandlade i skattehänseende och att det därför enligt delegationens mening helt enkelt är en nödvändig gärd av rättvisa att nu ta steget fullt ut.

De motioner som ligger till grund för bevillningsutskottets betänkande redovisar också skillnaden i kommunalskatt mellan ett enskilt ägt kraftverk, Hjalta kraftverk i Långsele kommun, och statens kraftverk. Man har tagit jämförelsetal från tre kommuner, Jokkmokk, Stugun och Stensele. Enligt denna av utskottet inte ifrågasatta beräkning är skattebortfallet under ett år för Jokkmokks kommun över sex miljoner, för Stugun drygt en miljon och för Stensele fyra miljoner kronor. En utredning som gjorts visar att statens vattenfallsverks sammanlagda kommunalskatter under ett år skulle ha varit över 62 miljoner kronor om skatt erlagts enligt samma regler som gäller för Hjalta kraftverk. Denna siffra bör jämföras med den i

verkligheten erlagda kommunalskatten, 23 miljoner kronor.

Det är, som både vi motionärer och de borgerliga reservanterna anfört, ett rättvisekrav att statens vattenfallsverks nuvarande redovisningsprinciper ändras, så att de inom varje kommun belägna kraftverksanläggningarna separatredovisas och att rätten till avdrag för avskrivning och ränta skall följa de för enskilda vattenkraftproducerande företag gällande principerna vid den kommunala beskattningen. För de av avflyttningsbekymmer plågade kommuner som det här gäller är detta en viktig rättvisefråga som med deras begränsade skatteinkomster också har stor ekonomisk betydelse.

Herr talman! Jag instämmer i yrkandet om bifall till reservationen.

Herr KRISTENSON (s):

Herr talman! Kammarens ledamöter har väl fullt klart förstått att denna fråga är mycket besvärlig att lösa. Frågan har utretts i över 40 år och mängder av experter har varit sysselsatta med att försöka bringa någon klarhet i problemet, men man har misslyckats.

Reservanterna yrkar nu att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära förslag till frågans lösning. Ett eventuellt bifall till reservationsyrkandet skulle, som jag skall försöka visa, enbart fördröja frågans lösning. Det kanske skulle räcka att jag endast citerade slutraderna i utskottsmajoritetens betänkande: »Med hänsyn till att ett förslag, som är ägnat att i icke oväsentlig mån tillgodose motionärernas önskemål, f. n. är föremål för Kungl. Maj:ts prövning anser utskottet sig böra avstyrka bifall till skrivelseyrkandet i motionerna.»

I sak begär reservanterna ett förslag som borde så utformas, att de inom varje kommun belägna kraftverksanläggningar, som ägs av vattenfallsverket, skall separatredovisas och att de regler som gäller för kommunal beskattning av enskilda vattenkraftproducerande före-

Beskattningen av kraftverksanläggningar

tag också skall gälla för vattenfallsverkets olika anläggningar. En av de effekter som därigenom skulle kunna uppnås påstås vara att tre namngivna kommuner skulle erhålla betydligt högre kommunalskatteintäkter. Utskottet har i och för sig inte granskat detta påstående. Men sannolikt är att de summor, som i motionen anges som vinst för kommunerna vid lika beskattning av Vattenfalls kraftanläggningar som av enskilda företag, är betydligt överdrivna. Detta beror bl. a. på att motionärerna räknat med att Vattenfall skulle dra av sin gäldränta efter samma procent som nu är fallet. Men skall Vattenfall vara helt jämställt med ett privatägt företag, skall man naturligtvis dra av den högre marknadsränta som de privata företagen vid varje tillfälle kan dra av. Härigenom bleve det skattebelopp som skulle tillfalla kommunerna betydligt lägre än vad motionärerna räknar med.

Det väsentliga är dock att affärsverksutredningens förslag och remissyttrandena över detta förslag nu behandlas i departementet. En proposition är under utarbetande och kommer att föreläggas riksdagen. Vi hoppas att frågan då får sin riktiga lösning.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Herr Kristenson hade en fundering om att de statliga verken skulle liksom de privata företagen få dra av sin ränta efter gällande marknadsränta och att detta skulle innebära att de skulle få en lägre skatt. Nej, herr Kristenson, så går det inte till. Jag förstår inte herr Kristensons uttalande på den här punkten. Om vattenfallsverket lånar upp pengar skall det ju betala ränta liksom privata. Men det är så, att vattenfallsverket har ett verkskapital som de får dra av ränta för men som de privata och kommunägda inte får dra av ränta för. Det är detta som gör mellanskillnaden och inte räntan på lånat ka-

pital. Hos de privata är i regel 35 procent verkskapital, och för detta får de inte göra något ränteavdrag. Vattenfall har ju närmare 100 procent verkskapital vilket belastar omkostnaderna i deras helhet och därför minskar skatten.

Herr KRISTENSON (s):

Herr talman! Ja, herr Larsson i Umeå, vi kan naturligtvis tvista om dessa procentsatser. Det är väl så att vattenfallsverket i dag drar av gällande ränta på 90 procent av sitt kapital och inte på 100 procent. De privata kraftproducerande företagen ligger någonstans mellan 40 och 50 procent, och de drar av den ränta som de lånat pengar till, medan däremot vattenfallsverket på 90 procent av sitt kapital drar av statens normalränta, vilken ligger 3 procent under vad de enskilda företagen kan låna pengar för.

Det har också diskuterats vilket belopp som skall anses vara eget kapital i vattenfallsverket och vilket som skall vara lånat kapital. Det finns de som har ansett att två tredjedelar av verkskapitalet skall anses som lånat kapital och en tredjedel som eget kapital. Någon instans har föreslagit att 75 procent av vattenfallsverkets kapital skall anses vara lånat och 25 procent eget kapital.

Hur vi än diskuterar detta här i kammaren tror jag ändå att vi löser frågan bäst genom att vänta tills Kungl. Maj:t framlägger sitt förslag.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Nu förstår jag herr Kristenson bättre.

Man löser ju hela frågan om man accepterar principen att beskattningen skall vara lika oavsett ägarförhållandet. Accepterar man detta får man en rättvis beskattning. Om jag förstod herr Kristenson rätt var han inte främmande för att man skulle försöka uppnå ett sådant resultat.

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

Herr KRISTENSON (s):

Herr talman! Jag skall fatta mig kort. Vi är väl, herr Larsson i Umeå, överens om att det skall vara så lika konkurrensvillkor som möjligt. Men vad vi i utskottsmajoriteten reagerat emot är att i reservationen begärts en ytterligare utredning, som skulle fördröja frågans lösning. Kungl. Maj:t har nämligen frågan under övervägande på grundval av affärsverksutredningens betänkande och remissorganens yttrande över detsamma. Därför skulle bifall till motionärens förslag enbart fördröja frågans lösande.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sundin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 113 ja och 97 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 14

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 25, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1968 (nr 430) om mervärdeskatt jämte motioner.

I propositionen 1969:18 föreslog Kungl. Maj:t att riksdagen måtte anta därvid fogat förslag till förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1968 (nr 430) om mervärdeskatt.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

Enligt propositionen skall skattskyldighet till mervärdeskatt kunna föreskrivas för viss statlig verksamhet. Vidare föreslås att mervärdeskatt skall utgå på begagnade personbilar som säljs av biluthyrningsföretag och att rätt till avdrag för ingående mervärdeskatt inte skall föreligga för köp av sådana bilar.

Med anledning av propositionen väckta motioner:

1) motionerna I: 915 av herr *Ferdinand Nilsson* och II: 1049 av herrar *Dahlgren* och *Sundkvist*, vari yrkats att riksdagen beslutade

a) att postverket och statens järnvägar befriades från skatt,

b) att intern beskattning mellan statliga verksamhetsgrenar icke skulle förekomma;

2) motionerna I: 916 av herrar *Stefanson* och *Tistad* samt II: 1051 av fru *Nettelbrandt m. fl.*, vari yrkats

a) att riksdagen beslutade

1) att skattskyldighet skulle gälla för offentlig myndighet och affärsdrivande

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

verk, som till annan tillhandahålle skattepliktiga varor och tjänster,

2) att vederbörande utskott utarbetade erforderlig författningstext,

b) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om förslag till befrielse från mervärdeskatt för begagnade motorcyklar i kombination med höjd accis på motorcyklar;

3) motionerna I: 917 av herr Åkerlund och II: 1050 av herr Enarsson.

Vid riksdagens början väckta motioner:

1) motionerna I: 133 av herrar Tistad och Stefanson samt II: 145 av herr Andersson i Örebro *m. fl.*, vari yrkats

att riksdagen beslutade att 8 § förordningen om mervärdeskatt skulle tillföras en ny punkt av i motionerna angiven lydelse;

2) motionerna I: 680 av herr Blomquist och II: 782 av herr Carlshamre;

3) motionerna I: 694 av herr Johan Olsson samt II: 809 av fru Nilsson och herr Josefson i Arrie, vari yrkats

att riksdagen beslutade att 49 § förordningen om mervärdeskatt skulle erhålla ändrad lydelse på sätt angäves i motionerna, innebärande att beloppsgränsen vid återbetalning av skatt skulle sänkas till 500 kronor;

4) motionerna I: 700 av herr Stefanson *m. fl.* och II: 807 av herr Magnusson i Borås *m. fl.*, vari yrkats

att riksdagen antog i motionerna framlagt förslag till ändrad lydelse av punkt 1 av anvisningarna till 2 § förordningen den 6 juni 1968 (nr 430) om mervärdeskatt;

5) motionerna I: 701 av herr Stefanson *m. fl.* och II: 788 av herr Fridolfsson i Stockholm *m. fl.*;

6) motionerna I: 706 av herrar Sveinungsson och Hermansson samt II: 783 av herrar Carlshamre och Hedin;

7) motionerna I: 707 av herr Tistad och II: 775 av herr Andersson i Örebro;

8) motionerna I: 718 av herr Österdahl *m. fl.* och II: 780 av herr Börjes-

son i Glömminge *m. fl.*, vari yrkats

a) att riksdagen beslutade om sådan ändring av 11 § förordningen om mervärdeskatt att transport av registrerade bilar, bussar och övriga för personbefordran avsedda fordon mellan områden utan fast landförbindelse och fastlandet undantoges från skatteplikt,

b) att vederbörande utskott utarbetade erforderlig författningstext;

9) motionen I: 207 av herr Gösta Jacobsson, vari yrkats

a) att riksdagen beslutade undantaga begagnade motorcyklar från mervärdeskatt,

b) att bevillningsutskottet utarbetade erforderlig författningstext;

10) motionen I: 715 av herr Wärnberg;

11) motionen II: 790 av herr Hedin, vari yrkats

a) att riksdagen beslutade ändring av bestämmelserna i förordningen om mervärdeskatt enligt vad i motionen anförts för att erhålla konkurrensneutralitet mellan statliga affärsverk och enskilda företag,

b) att vederbörande utskott utarbetade erforderlig författningstext.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte — med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 18, motionerna I: 916 och II: 1051 och motionen I: 207 samt med avslag på motionerna I: 915 och II: 1049 — anta

1) det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1968 (nr 430) om mervärdeskatt med de ändringar och tillägg att *dels* ingressen, *dels* 8, 17 och 18 §§, punkt 2 av anvisningarna till 2 § samt anvisningarna till 8, 10 och 17 §§, *dels* ock ikraftträdandebestämmelserna erhöles i utskottets hemställan angiven lydelse;

2) i utskottets hemställan intaget förslag till förordning om ändring i förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningsskatt å motorfordon i vissa fall;

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

B) att riksdagen måtte avslå följande motioner, nämligen

- 1) I: 133 och II: 145,
- 2) I: 680 och II: 782,
- 3) I: 694 och II: 809,
- 4) I: 700 och II: 807,
- 5) I: 701 och II: 788,
- 6) I: 706 och II: 783,
- 7) I: 707 och II: 775,
- 8) I: 718 och II: 780,
- 9) I: 915 och II: 1049,
- 10) I: 916 och II: 1051,
- 11) I: 917 och II: 1050,
- 12) I: 207,
- 13) I: 715 samt
- 14) II: 790,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt.

Reservationer hade avgivits enligt följande.

Skattskyldighet för stat och kommun

1) Av herrar *Lundström* (fp), *Yngve Nilsson* (m), *Sundin* (cp), *Tistad* (fp),

Karl Pettersson (m), *Magnusson* i Borås (m) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herr *Eriksson* i Bäckmora (cp), vilka ansett att utskottet under B 4, 9 och 14 bort hemställa,

att riksdagen måtte med anledning av motionerna I: 700 och II: 807, I: 915 och II: 1049 samt motionen II: 790 i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning rörande frågan om skattskyldigheten till mervärdeskatt för stat och kommun.

Tandproteser m. m.

2) Av herrar *Lundström* (fp), *Yngve Nilsson* (m), *Sundin* (cp), *Tistad* (fp), *Karl Pettersson* (m), *Magnusson* i Borås (m) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herr *Eriksson* i Bäckmora (cp), vilka ansett att utskottet under A 1 bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 133 och II: 145 anta följande som *reservanternas förslag* betecknade förslag till ändring av 8 § mervärdeskatteförordningen.

8 §.

(Utskottets förslag)

Från skatteplikt — — — — —

3) läkemedel som utlämnas enligt recept eller säljes till sjukhus eller införes till landet i anslutning till sådan utlämning eller försäljning,

4) elektrisk — — — — —
(Se vidare anvisningarna.)

(Reservanternas förslag)

— — — — — statens räkning,

3) läkemedel som utlämnas enligt recept eller säljes till sjukhus eller införes till landet i anslutning till sådan utlämning eller försäljning samt *tandproteser och individuellt avpassade apparater för ortodontiska, käkortopediska och käkkirurgiska behandlingar,*

om tobaksskatt.
(Se vidare anvisningarna.)

Frimärken

3) Av herrar *Lundström* och *Tistad* (båda fp), utan angivet yrkande.

Transporter till bl. a. Öland och Gotland

4) Av herrar *Lundström* (fp), *Yngve Nilsson* (m), *Sundin* (cp), *Tistad* (fp), *Karl Pettersson* (m), *Magnusson* i Borås (m) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt*

(fp) samt herr *Eriksson* i Bäckmora (cp), vilka ansett att utskottet under A 1 bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 718 och II: 780 anta av reservanternas framlagt förslag till ändring av 11 § mervärdeskatteförordningen.

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

Återbetalning av skatt

5) Av herrar *Lundström* (fp), *Yngve Nilsson* (m), *Sundin* (cp), *Tistad* (fp), *Karl Pettersson* (m), *Magnusson* i Borås (m) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herr *Eriksson* i Bäckmora (cp), vilka ansett att utskottet under A 1 bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 694 och II: 809 anta av reservanterna framlagt förslag till ändring av 49 § mervärdeskatteförordningen.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr MAGNUSSON i Borås (m):

Herr talman! Reservationen 1 behandlar ett problem som rör möjligheterna att upprätthålla konkurrensneutralitet mellan å ena sidan stat och kommun och å andra sidan enskilda företag.

Vi har tidigare behandlat den frågan. Efter det att bevillningsutskottet gjorde en skrivning föregående år i frågan har det gått ut ett cirkulär som anmodar de uppköpande statliga myndigheterna att ta hänsyn till att någon skatt icke utgår när stat eller kommun är leverantör, medan däremot enskilda måste ta ut skatt. Man kan därför säga att frågan i viss mån har lösts.

Kvar står emellertid att kommuner som bedriver verksamhet i konkurrens med det enskilda näringslivet kan komma i ett bättre läge än det enskilda näringslivet, och det är icke tillfredsställande. Vi reservanter har återigen pekat på detta förhållande när vi begär en utredning.

Vid detta betänkande finns ytterligare tre reservationer med särskilda yrkanden, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till samtliga. Jag skall inte motivera de andra, alldenstund övriga talare kommer att göra detta i den fortsatta debatten.

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Jag skall först beträff-

fande konkurrensneutraliteten instämma med vad herr Magnusson i Borås har sagt på den punkten. Jag vill endast säga ett par ord kring den frågan, som jag personligen tycker är synnerligen angelägen.

Utskottet är enligt skrivningen inte berett att utan närmare utredning kartlägga alla problem. Därför vill utskottet endast beröra vissa nackdelar med motionärernas förslag.

Det är riktigt som här har antytts, att det ingalunda är en komplikationsfri fråga, men just då brukar man utreda den och inte bara söka finna svårigheter, utan även se på olika fördelar och möjligheterna att åstadkomma dem. Det finns enligt min mening goda skäl att söka finna sådana lösningar i fråga om konkurrensneutraliteten.

Man har rätt olika synsätt på dessa frågor och på vad man egentligen vill åstadkomma. Jag upplever det på det sättet att just nu, när stat och kommun vill famna över allt vidare verksamheter, är det särskilt viktigt och blir allt viktigare att åstadkomma rättvisa i dessa hänseenden. Om vi skall ha den blandekonomi, som vi är överens om inom det politiska livet inom hela den demokratiska världen, måste vi också se till att de olika företagen inom såväl den enskilda som den offentliga sektorn verkligen kan arbeta på lika villkor. Varje avsteg från en sådan linje är enligt min mening en styggelse. Om man känner starkt för denna fråga vill man liksom reservanterna få till stånd en utredning.

Jag skall inskränka mig när det gäller tandproteser, därför att jag vet att i den frågan bland andra herr Andersson i Örebro kommer att tala. Jag skall också förbigå de övriga frågor som här är berörda, men jag vill säga ett par ord kring reservationen 4, som handlar om transporter till Öland och Gotland.

Förra gången när denna fråga var aktualiserad i riksdagen hänvisade man till att ett avtal var träffat. Det avtalet

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

var emellertid inte träffat — det var preliminärt, men det blev aldrig underskrivet, och hela den grunden var alltså egentligen obefintlig. I dag hänvisar utskottet till att fraktkostnaderna här har blivit reducerade och att detta därför inte längre skulle vara något problem eftersom priserna har blivit nedsatta.

Ja, det är riktigt att priserna har reducerats; det kan inte bestridas. Men fördenskill är problemet ingalunda löst. Reduceringen gäller inte för sådana bilar som icke är registrerade på Gotland. Detta betyder en stor svårighet inte minst för Gotland och andra liknande öar från turistsynpunkt därför att turisterna inte omfattas av fördelarna. Dessutom vill jag säga, att man ingalunda bör negligera den kostnad som en vanlig familj med bil, som är registrerad på Gotland, i dag har att betala för att göra en resa över till fastlandet. Skall man ta familjen med sig kostar det kanske 200—300 kronor att göra en sådan resa som vi normalt mycket ofta gör över länsgränserna. Det är inte rimligt med så olika villkor för att man bor på olika platser inom landet.

Utskottet framhåller att man inte skall ha olika skatteregler inom olika delar av landet. Det är självklart att man inte skall ha det, utan det är värdefullt om man kan göra mervärdeskatten så generell som möjligt. Men därifrån till att så att säga lämna dem som bor på öar utan någon fast förbindelse med fastlandet i form av bro eller färja åt deras öde tycker jag verkligen att steget är för långt. Vi måste ta hänsyn även till dem, och det är detta som motiverar reservanternas ställningstagande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 4 och 5.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! Jag skall inskränka mig till att säga några ord om reservationen 4.

När 1968 års höstriksdag behandlade mervärdeskattepropositionen förelåg ett par motioner om undantag från beskattning av transporter av motorfordon till öar utan fast landförbindelse. Närmast gällde väl motionerna Öland och Gotland, vilkas fraktkostnader skulle öka genom mervärdeskatten. Det ansågs då, och vi anser nu, att det är ett rättvisekrav att sådana transporter till och från Gotland och Öland icke belastas med denna skatt, närmast därför att det är en pålaga som uteslutande drabbar människorna i de områdena.

Motioner med samma yrkanden har nu väckts i anslutning till propositionen nr 18 som behandlas i bevillningsutskottets betänkande nr 25. Utskottet har ånyo med samma motivering avstyrkt dessa motioner. Vi som har reserverat oss anser att alla skäl talar för att den särbeskattning som drabbar människorna på dessa öar bör undanröjas genom att riksdagen i dag bifaller reservationen 4, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna och övriga reservationer som är fogade till utskottets betänkande.

På förslag av herr förste vice talmanen beslöt kammaren att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.52.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 16 april

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Ändring i förordningen om mervärdeskatt (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande bevillningutskottets betänkande nr 25, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1968 (nr 430) om mervärdeskatt jämte motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr BRANDT (s), som yttrade:

Herr talman! Som jag tidigare har poängterat vill vi inte vara med om några undantag i den beskattning det här gäller. Den bör vara så generell som möjligt. Vi har inte heller besvärats av motioner i nämnvärd utsträckning, men några finns ändå kvar som har hängt med sedan omsättningskattens tid. Det gäller kanske främst striden om stat och kommun.

Det karakteristiska för mervärdeskat-ten är att varje omsättning skall medföra en effektiv beskattning för det mervärde som uppkommer genom bearbetning, hantering eller annan åtgärd hos den skattskyldige säljaren. Detta åstadkommes genom avdragsrätt för ingående skatt. Vissa kategorier är skattskyldiga endast därför att de skall få rätt att avlyfta ingående skatt. Det har ock-

så väckts en del motioner — något ganska ovanligt i och för sig — om rätt att komma med i skattesystemet, och det har oftast varit av denna anledning.

Momsen skall vara konkurrensneutral så långt som möjligt. Det betyder att stat och kommun är skattskyldiga för yrkesmässig verksamhet till den del verksamheten avser att tillgodose annat än egna behov. All verksamhet som sker för endast egna behov är nämligen i princip skattefri. Detta gäller även enskilda. I höstas beslöt riksdagen i anslutning till denna princip att alla transporter på järnväg skall beskattas, t. ex. SJ:s egna. Även postverkets befordran av varor i diligensrörelsen samt dess godsbefordran av postpaket och grupp-korsband skall beskattas.

Som motionärerna framhållit har det i anledning av ett uttalande av bevillningsutskottet i fjol utgått cirkulär till de statliga myndigheterna att man vid offerter från enskilda och offentliga företag skall ta hänsyn till att enskilda företag måste räkna med momsen i sina priskalkyler. Detta är alltså inget problem, skriver reservanterna. Men nu är man inte nöjd med det utan vill ha denna tillämpning även när det gäller kommunernas upphandling.

I propositionen föreslås ett tillägg till förordningens bestämmelser att skattskyldighet skall kunna föreskrivas för sådan statlig verksamhet som enligt gällande regler inte är yrkesmässig. Frågan om skattskyldighet för statlig och kommunal verksamhet har, som även motionärerna betonat, varit föremål för diskussion alltsedan nu gällande bestämmelser infördes i förordningen om

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

varuskatt. Nu yrkar man att skattskyldighet alltid skall föreligga för myndighet som tillhandahåller skattepliktiga varor eller tjänster. Med anledning av att fru Nettelbrandt före middagen sade att vi har olika synsätt på denna fråga vill jag understryka, att utskottsmajoriteten aldrig har hävdat att stat och kommun skall ha några fördelar framför enskilda. Tvärtom har vi betonat att konkurrensneutralitet så långt som möjligt bör eftersträvas, och det var i det syftet som bevillningsutskottet gjorde sitt förutnämnda uttalande, som nu har effekterats.

Det bör inte införas några bestämmelser som direkt strider mot denna strävan. Om man tillmötesgår kravet i det fallet, skulle resultatet troligen bli att staten fick ökade skatteinkomster genom skatten på tjänster som kommunala organ utför åt varandra. Skatteeffekten skulle då bli beroende av hur kommunerna organiserar sin verksamhet, menar vi. Men det måste alltid vara ett intresse att denna liksom all annan verksamhet bedrivs på rationellaste sätt och inte dikteras av skattehänsyn.

Vi framhåller vidare att det för staten naturligtvis är alldeles likgiltigt hur mycket skatt den ena statliga myndigheten erlägger för tjänster som utförs åt annat statligt organ. Härvidlag skulle det i vissa fall kunna bli en snedvridning i den andra riktningen. Dessutom skulle man om man bifaller kravet krångla till tillämpningen av bestämmelserna. De fördelar man tror sig vinna skulle inte stå i någon proportion till nackdelarna.

Bevillningsutskottet framhåller att man i framtiden bör söka tillgodose rimliga krav på konkurrensneutralitet i stort. Förordningen har endast gällt under kort tid, och utskottet understryker att man, såsom även departementschefen vid flera tillfällen framhållit, bör avvakta närmare erfarenheter av lagstiftningen innan man gör några mera betydande ingrepp i dess konstruk-

tion. Undantag bör helst inte förekomma, utan lagstiftningen bör vara generell, dock givetvis med möjlighet att göra ändringar när man vunnit tillräcklig erfarenhet härför.

En annan punkt som har diskuterats flera gånger är tandproteserna. Mervärdeskatten har ju i viss mån utjämnat snedbelastningen mellan å ena sidan proteser som framställts på fristående dentallaboratorier och å andra sidan sådana arbeten som utförs av en hos tandläkare anställd tekniker genom att laboratorierna nu får avlyfta ingående skatt. Tandläkaren är ju konsument och har inte denna möjlighet.

Vi har hittills inte konstaterat några olägenheter för dentallaboratorierna, vilket torde bero på att det är förenat med väsentliga svårigheter för tandläkarna att förena korrekta anställningsförhållanden för teknikerna med ett rationellt utnyttjande av deras prestationer. Vi säger att det visserligen kan tänkas bli mera besvärande om beskattningen skärps, men även i detta avseende bör man avvakta erfarenheterna av mervärdeskattens praktiska tillämpning. I ett mervärdeskattesystem är det ohanterligt med någon form av beskattning av tjänster, som en skattskyldig utför åt sig själv.

Herr talman! Jag vill vidare ta upp frågan om transporter till Öland och Gotland, jag skall fatta mig så kort som möjligt. Sedan riksdagen senast behandlade frågan har Gotlandsbolaget erbjudit staten att få överta dess verksamhet, vilket dock inte skett. Samtidigt sänkte man fr. o. m. mars i år transportpriset för I-bilar med 50 procent. Tidigare har priserna på personbiljetter sänkts lika mycket. De transportkostnader motionärerna åberopat torde alltså omedelbart kunna reduceras med hälften. För näringslivets transporter får mervärdeskatten ingen betydelse, eftersom man där får avlyfta skatten.

Gottlänningarna är nu alltså i en vä-

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

sentligt bättre situation än när utskottet senast behandlade denna fråga. De har fått den favören att kostnaderna sänkts till endast hälften av vad de tidigare var. Kvar står en skattebelastning på drygt fem kronor för transport av en personbil tur och retur fastlandet. Detta kan knappast ha någon större inverkan på resemöjligheterna.

I princip skall alla transporter beskattas. Vi menar att det inte är möjligt att, såsom motionärerna påyrkat, göra några undantag från denna regel. Det finns faktiskt andra områden i vårt land där det förekommer förbindelser mellan öar och fastlandet och där avgifter uttas. Ett bifall till det aktuella yrkandet måste få den konsekvensen att alla transporter undantas, där köparen bor på ett visst minimiavstånd från leverantören. Den som bor nära inköpsstället gynnas annars inte bara genom lägre transportkostnader utan också genom lägre skatt.

Utskottet motsätter sig dessutom på det bestämdaste att man inför särskilda skatteregler för vissa delar av landet. Eventuellt stöd menar vi bör utgå på annat sätt än via beskattningen, och det bör gälla även för Gotland. Den nedsättning av transportkostnaderna som där skett överstiger ju vida den effekt som mervärdeskatten har. Utskottets ställningstagande bottnar emellertid inte i någon bristande förståelse för gotlänningarnas problem. De är naturligtvis beroende av turismen och deras speciella förhållanden i övrigt. Det är uteslutande skatteprincipiella skäl som varit avgörande för ställningstagandet vid sidan av förhoppningen att det skall vara möjligt att lösa problemet på annat sätt än genom undantag från mervärdeskatteförordningen.

Jag skall inte beröra alla yrkanden, men jag vill säga några ord om det som gäller beloppsgränsen 1 000 kronor. Den har ju i första hand tillkommit för att begränsa det administrativa arbetet med restitutionen. Ännu finns det inga upp-

gifter om hur bestämmelsen verkar för olika kategorier skattskyldiga, och utskottet har därför inte varit berett att ta upp frågan utan avstyrker motionerna även i denna del.

Herr talman! Med dessa korta kommentarer ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Därefter anförde:

Fru NETTELBRANDT (fp) kort gemäle:

Herr talman! Ett par ord bara om reservationen 1, som gäller konkurrensneutraliteten.

Det är alldeles riktigt — jag vill inte bestrida det — att det blivit vissa förbättringar genom de nya bestämmelser som införts. Men vad motionärerna och vi reservanter äsyftar är att få till stånd en konkurrensneutralitet av sådan art, att problemen löses inte bara inom den statliga sektorn utan över huvud taget inom den offentliga sektorn. Och inte ens på den statliga sidan är ju problemen hundraprocentigt lösta genom de nya bestämmelserna.

Jag vill emellertid — och det med tillfredsställelse — inregistrera herr Brandts uttalande att vi har samma synsätt när det gäller önskvärheten av att nå en lösning av problemen beträffande konkurrensneutraliteten. Jag tycker att herr Brandts uttalande innebär ett framsteg i jämförelse med vad utskottet skrivit, eftersom utskottet menar att farhågorna för en konkurrensnedvridning har överdrivits av dem som aktualiserat frågan.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Jag skall säga några ord om motionerna I:718 och II:780 angående mervärdeskatten på transport av bilar m. fl. för personbefordran avsedda fordon till öar som inte har avgiftsfria färjor. I motionerna har vi upprepat det krav på att sådana trans-

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

porter skulle undantas från skatteplikt som vi framförde i höstas.

Enligt nu gällande lag utgår inte mervärdeskatt på personresor, men i sådana här fall blir faktiskt personresor ändå beskattade genom att mervärdeskatt utgår på transport av personbilar till Öland och Gotland och kanske även till vissa andra delar av vårt land. När en bil däremot transporteras på avgiftsfria färjor kan det ju inte komma i fråga att skatt tas ut.

Då vårt förslag behandlades i höstas avslogs det med mycket knapp majoritet. Jag vet inte hur det blir med denna knappa majoritet i dag, men jag tycker att det vore egendomligt om kammarmedlemmarna inte skulle ta hänsyn till frågans principiella sida, som ju bevillningsutskottet bortsett från. Jag syftar på den del av problemet som innebär att man — tvärtemot vad utskottets talesman säger — genom att ta ut skatt på sådana här transporter skapar särskilda regler för vissa delar av landet. På de flesta håll är ju biltransporterna per färja avgiftsfria.

Utskottet framför en del ursäkter för bibehållandet av denna skatt. Dels säger utskottet att Öland kommer att få en bro och dels att det varit fråga om att få ett avtal till stånd mellan staten och de gotländska trafikanterna. Detta skulle vara skälet till att man fortsätter att ta ut denna avgift.

Jag anser emellertid att dessa skäl inte är så tungt vägande att man kan bortse från själva principfrågan. Om staten i fråga om Öland i alla fall mister denna inkomst om tre år och fem månader, finns inte något skäl för att man under den tid som är kvar skall ta ut denna skatt.

I fråga om Gotland har, såsom understöks i höstas, underhandlingar och utredningar faktiskt pågått under 24 år för att därigenom på något sätt åstadkomma ett statligt ekonomiskt stöd åt gotlandstrafiken. Något resultat har dock ännu inte kommit till synes.

På sidan 25 säger utskottet: »Utskottet vill också bestämt motsätta sig särskilda skatteregler för vissa delar av landet. Stödet till områden med speciella förhållanden bör inte ske genom lättnader i beskattningen.» Men man bör väl heller inte förvärja de svårigheter som vissa områden har genom att pålägga denna skatt.

Det har inte angivits i denna debatt, men jag skulle vilja fråga vilka andra områden av större betydelse i landet som belastas med denna skatt. Kan det vara något mer område än möjligen Vingsö?

När utskottet nu säger att man inte vill göra något särskilt undantag för dessa områden, skulle det vara intressant att veta i vilken omfattning här i landet som avgifter i fortsättningen kommer att utgå på personbilar i form av omsättningsskatt vid befraktning över vatten. Kanske det i forna tider var en ren slump att ölands- och gotlandstrafiken inte kom att inordnas i väglagens bestämmelse? Där sägs: »Där vägen möter vatten och fortsätter på andra sidan skall det finnas färja eller bro.»

Om man forskar litet i Kalmar läns väghistoria, finner man att underhandlingar pågått mellan Ölands vägstyrelse och vägstyrelsen i Norra Möre om att intaga trafiken mellan Kalmar och Färjestaden till allmänt underhåll, som man uttrycker det, eller i vägstyrelsernas regi med fria färjor. En kontaktman för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som det hette på den tiden, var till och med engagerad. Men så kom andra världskriget emellan och efter detta aktualiserades ölandsbron. Därför kom den tanke som faktiskt på allvar aktualiserades under några år att skjutas i bakgrunden.

I fråga om omsättningsskatten och mervärdeskatten brukar man säga att det är administrativt besvärligt att göra undantag för vissa varor. Men i detta fall kan inte några administrativa be-

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

svärligheter föreligga för att göra undantag för bilfrakterna. Övriga motionärer kommer nog att framlägga en del ytterligare synpunkter på denna fråga, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 4 i bevillningsutskottets betänkande nr 25.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (cp):

Herr talman! Herr Börjesson i Glömminge har från denna talarstol anfört många synpunkter på denna fråga, och jag vill till att börja med instämma i praktiskt taget alla. Kanske det ändå är befogat med några ord även av någon representant för Gotland.

Detta motionspar gäller en fråga som uppstått i samband med tolkningen av bestämmelserna angående transport av vara eller förmedling av sådan tjänst. Denna tolkning har kommit att innebära att bilar som medföres på resa över havet, bl. a. till och från Gotland, kommit att beläggas med mervärdeskatt. I och för sig är denna tolkning inte invändningsfri. På färjorna befordras dels personer, personbilar, husvagnar, släpvagnar till personbilar, personbussar, motorcyklar, mopeder och cyklar, dels också trailers, lastbilar och annat gods. För färdmedel som användes för persontrafik utfärdas biljetter som säljes av resebyråer. För fordon som berör godstrafiken eller varutransporter i övrigt utfärdas sjöfraktsedlar vid hamnkontorets godsexpedition eller av de större speditionsföretagen. Färdmedlen för persontransport behandlas alltså i praktiken inte som varutransport. Det hade därför enligt min mening varit motiverat att transporter av registrerade personbilar och bussar inte hade tagits med i denna beskattning utan hade ansetts som tjänst huvudsakligen avseende persontransport. Nu har en sådan tolkning icke gjorts, och detta har medfört att vi har nödgats besvära kammaren på nytt i denna fråga.

Jag vill först säga några ord om Gotlands trafiksituation. Kostnadstrycket

är högt i denna trafik. Herr Börjesson i Glömminge påpekade att man praktiskt taget ända sedan år 1945, eller i 24 år, här i riksdagen och inom olika utredningar har diskuterat hur man skulle kunna nedbringa kostnaderna. Det kan tilläggas att riksdagen härvid inte har ställt sig avvisande. Jag vill erinra om det uttalande som 1963 års riksdag gjorde i anledning av ett utlåtande av sammansatta stats- och tredje lagutskottet, vari anfördes att staten i princip skall lämna ekonomiskt stöd så att kostnaderna för gods- och personbefordran mellan Gotland och fastlandet blir i huvudsak lika med kostnaderna på sträckor av samma längd i övriga delar av landet. Detta uttalande förnyades för bara någon vecka sedan i anledning av utlåtande av ett enhälligt statsutskott, som framhöll att man — i överensstämmelse med tidigare uttalande i ämnet — finner det angeläget att de frågor som sammanhänger med kommunikationerna i deras helhet mellan Gotland och fastlandet snarast möjligt får en tillfredsställande lösning.

Vi kan emellertid konstatera att under de gångna 24 åren inga åtgärder har vidtagits som har resulterat i att innebörden av riksdagens principuttalanden har förverkligats. Detta kan i och för sig karakteriseras som anmärkningsvärt.

Riksdagens i uttalanden framförda önskemål tillmötesgås alltså inte. I stället har mervärdeskatten kommit att medföra att transport av personfordon över havet fördyrats sedan årsskiftet med 11,11 procent. Och detta anser bevillningsutskottets majoritet vara riktigt. Å ena sidan har vi alltså riksdagens upprepade principuttalanden i trafikfrågan och å andra sidan bevillningsutskottets majoritets behandling av momsfrågan. Det finns anledning att ställa frågan: Vet den högra handen egentligen vad den vänstra gör?

Här har sagts att detta är en principfråga, och det vill jag instämma i. Vi

Ändring i förordningen om mervärdesskatt

ser den måhända främst just som en principfråga. Det är betänkligt att momsens införande när det gäller de nämnda transporterna till sina praktiska verkningar kommit att innebära att en geografiskt verkande skatt, eller om man så vill en provinsbeskattning, därmed införts. Utfallet blir nämligen att den som med sin bil vill färdas överallt inom landet där det finns vägar, broar eller avgiftsfria färjeleder kan göra detta utan att resan beläggs med moms. Ja, vi kan också medföra bilen på avgiftsbelagda färjor utan att betala moms, men i så fall skall vi åka till andra länder. Det kan vi göra från Gotland också. Vi kan resa till Finland, Danmark, Västtyskland och övriga länder på kontinenten utan att betala moms för transport av bilen. Vi skall bara inte åka till det svenska fastlandet — då måste vi betala moms. Detta betraktar jag för min del som en direkt orimlighet.

Teknikens utveckling vad gäller landtrafiken har medfört att de medborgare som är hänvisade till båt- eller färjeförbindelser för sina kommunikationer med övriga delar av landet blivit försatta i ett handikapp. Det är väl ingen som tror att gotlänningar eller besökare på Gotland skulle resa med färja om det fanns en väg till Gotland? Nackdelen med att det inte finns eller kan finnas en fast landförbindelse förstärks nu ytterligare genom momspåslaget, som innebär att ett redan förut betungande handikapp beskattas — en princip som i varje fall inte tidigare har vunnit någon sympati i denna kammar.

Beskattningen innebär en omvänd lokaliseringspolitik. Goda och billiga kommunikationer är en viktig förutsättning för lokalisering av företag till olika orter och är därtill en trivsselfaktor av stora mått. Det kan inte bestridas att den påförda skatten för personbilstrafiken kommer att medföra ytterligare svårigheter för näringslivets utveck-

ling i berörda öregioner. Just av den anledningen att kostnadstrycket tidigare är högt drabbar skatten hårt.

Som gotlänning vill jag gärna uttala min glädje över att ölänningarna kommer att slippa denna skatt den dag då bron står färdig. Men för Gotland skall skatten finnas kvar — såvida inte helt avgiftsfria färjor inrättas. Och vem kan i dessa dagar garantera att inte momsuttaget framdeles kommer att höjas med konsekvenser och tröskeleffekter som för tillfället inte kan överblickas.

Utskottsmajoriteten påpekar fullt riktigt att Gotlandsbolaget nu sänkt transportpriset för I-registrerade bilar och menar också att ytterligare lättnader inte är otänkbara. Men det förhållandet att ett privat bolag sänkt priserna kan väl inte på allvar tas som motivering för att staten skall minska prissänkningens effekt genom att lägga på en extra beskattning?

Utskottsmajoriteten säger vidare att den bestämt motsätter sig särskilda skatteregler för vissa delar av landet. Detta är onekligen en synpunkt, i och för sig värd beaktande, men i det här fallet är undantaget motiverat därav, att det gäller att tillskapa likställighet, alltså inte särskilda fördelar, utan likställighet i denna för öregionerna speciella fråga.

Det bör vidare påpekas att Gotlandsbolagets prissänkningar inte gäller för fastlandsbilister och s. k. sommargotlänningar. Därmed kommer vi in på en fråga som herr Brandt faktiskt något berörde i sitt anförande, nämligen frågan om turismen, som är en viktig näring för Gotland och inte bara för gotlänningarna utan för hela vårt land. Det är väl ändå så, att underskottet i vår turistbalans måste för oss alla vara ett observandum. I stället för att resa spärrar för resor till sådana områden som Gotland borde man underlätta för människorna att besöka dessa orter. Gotland är utan tvivel ett av de områ-

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

den i vårt land som kan bli verkligt lockande turistmål.

Det skulle kunna läggas åtskilliga andra synpunkter på frågan. Innan jag slutar vill jag säga, att bland de argument som anförts mot bifall till likställighet för öregionerna i denna fråga förtjänar faktiskt ett att räddas från glömskan, nämligen detta: »Gotlänningar och ölänningar har väl valt sina bosättningsorter.» — Underförstått: har man låtit sig födas eller har man flyttat till orter med speciella problem, må man själv stå sitt kast; man kan ju alltid flytta från bekymren.

Vi tror inte att denna cyniska ståndpunkt kan vara förhärskande i denna kammare, herr talman, och jag ber därför att få yrka bifall till reservationen nr 4 av herr Lundström m. fl.

I detta anförande instämde herrar *Polstam* (cp) och *Arweson* (s).

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag skulle egentligen ha kunnat nöja mig med att instämma, eftersom så mycket förnuftigt har sagts i denna fråga om momsens på bilarna från och till Gotland. Det var dock en sak som jag särskilt vill vidröra. Bevillningsutskottets talesman herr Brandt, ville försvara utskottet med att frakterna nu hade blivit billigare. Den motiveringen är nästan lika svag som den motivering som förebragtes här i kammaren i november 1968. Den gången sade man: Här har vi nu en utredning som skall se över helheten, och då måste man ändå dröja. Det blev ingenting av med denna utredning, men ändå byggde man upp sitt försvar på den motiveringen.

Nu kommer man fram till nästa utskottsmotivering som är den, att Gotlandsbolaget har sänkt priserna på frakten på bilar från Gotland. Hur skall utskottet kunna veta hur länge dessa sänkningar kommer att vara? Priserna kan

ju höjas redan om åtta dagar eller om fjorton dagar igen; det har utskottsmajoriteten och herr Brandt ingen garanti för.

Herr Brandt sade en sak som var oerhört intressant. Sedan utskottet behandlat frågan i höstas hade bolaget anhållit att få sälja sin rörelse till staten. Detta är det nya som har inträffat. Jag tror för min del att det vore bra om herr Brandt på något vis kunde uppmuntra regeringen att ta upp förhandlingar med bolaget, eftersom det är intressant såväl för riksdagsmännen som för kommunalmännen på Gotland. Nu är läget ohållbart. Man säger att frakterna sänkts för tillfället och att den slutliga lösningen skall ske i ett större sammanhang. Det hoppas vi på, men som det har sagts tidigare har vi hållit på i 25 år, så det får inte dröja så länge till.

Naturligtvis är frågan om momsens på bilarna en liten fråga jämförd med problemet i stort, men den är ändå en extra pålaga när vi har en så oerhörd börda tidigare.

Torsten Gustafsson har framhållit att vi kan resa till andra delar av världen utan att betala denna moms. Men när vi reser ifrån utposten i öster hit till vårt fosterland skall vi beskattas extra. Jag kan inte förstå att man kan bita sig fast vid en sådan orättvisa.

I november fattades två röster i kammaren. Sedan dess har kammaren ändrat utseende — ja, utseende är kanske inte rätta ordet, ty det är inte mycket mer folk i kammaren i dag än tidigare, men det har i alla fall blivit 60 andra ledamöter. Men det är inte tätare i bänkarna; jag antar att de är inne och ser på Röda fjädern-programmet. Vi kan alltså inte nå allesammans, men om de tar reda på hur orättvist detta är för Gotland tycker jag att de unga skulle förstå det, eftersom de kan tänkas vara litet mer radikala på trafikens område än de äldre har varit. Vi hoppas därför få majoritet denna gång, men jag är

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

inte övertygad om att det går om vi inte får herr Brandt till hjälp.

Herr talman! Transportproblemen är en viktig fråga för Gotlands del, både beträffande gods- och personbefordran, och det är angeläget att problemen löses så fort som möjligt. Herr Brandts uppgift om att bolaget har anhållit hos regeringen om att få ta upp förhandlingar är glädjande, och kan detta bli verklighet så är det ändå en framgång. Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 4.

Herr BRANDT (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Stenkyrka tyckte det var konstigt att riksdagen i annat sammanhang uttalar att man skall hjälpa gotlänningarna i det här avseendet — inte beträffande momsens men beträffande transporter o. d. — men att bevillningsutskottet nu inte vill vara med om att ta bort momsens. Det är inte riktigt samma sak att riksdagen i annat sammanhang gjort uttalandet. Det har ingenting med skattelagstiftningen att göra. Så enkelt kan man inte infria det tidigare löftet.

Herr Franzén i Träkumla säger att jag i höstas uppgivit att det pågick en utredning. Det måste vara ett missförstånd. Utredning talade jag inte om, men jag sade att det antingen påginge eller komme att upptagas förhandlingar. Detta skedde också, och dess bättre ledde dessa till ett för gotlänningarna ganska gynnsamt resultat tack vare bevillningsutskottet. Om det i någon mån berodde på vad jag sade vet jag inte, men jag hoppas det. Jag vet ingenting om huruvida staten kan överta Gotlandsbolaget, men om jag kan lägga ett gott ord för den saken så skall jag gärna göra det. Men jag lovar absolut inte att rösta med motionärerna i detta fall. Gotlänningarna har obestriddligen fått betydande förbättringar, och det är inte otänkbart att det kan bli ytterligare förbättringar; de har erhållit väsentligt bättre hjälp än den belastning som

momsen innebär. Det är obestridligt att ett bifall till motionen skulle innebära att vi i detta fall inför en princip som inte gäller för andra transporter och på andra områden. Det är inte bara Visingsö som kan jämföras i detta fall. Jag har faktiskt åkt bil från fastlandet till andra öar och fått betala för det. Det finns ju områden i vårt land som har ganska långa avstånd till centra och leverantörer, men befolkningen i dessa områden får betala denna skatt. Det blir alltså inte en likställighet om man bifaller gotlänningarnas yrkande, utan snarare tvärtom. Hur avlägset och isolerat Gotland än är kan man inte på detta sätt lagstifta för ett speciellt område.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (cp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets talesman herr Brandt säger att det skulle ligga ett felslut i mitt resonemang, när jag säger att riksdagen å ena sidan gjort ett principuttalande, att man ville sänka kostnaderna för gotlandsförbindelserna, och å andra sidan säger att bevillningsutskottets avstyrkande av denna motion innebär någonting helt annat. Jag kan inte se att detta är något felslut. Vad riksdagens uttalanden syftat till är att åstadkomma sänkta kostnader. Otvivelaktigt kommer momsuttaget att höja kostnaderna. Att detta privata bolag, som herr Brandt säger, har sänkt priserna — den saken är vi överens om — är inget motiv för bibehållandet av en skatt, som minskar effekten av pris-sänkningen.

Herr Brandt anförde vidare att det skulle bli prejudicerande om man gäve gotlänningar och ölänningar likställighet; andra människor som har långa avstånd skulle kunna ställa samma anspråk. Jag kan inte inse att det föreligger någon sådan möjlighet. Yrkandet i vår motion är att områden utan fast landförbindelse med fastlandet skulle undantas från denna skatteplikt.

Ändring i förordningen om mervärdesskatt

Och det är enbart dessa områden som drabbas av denna specialbeskattning. Detta undantag kan ju inte medföra att andra områden, som inte har havet mellan sig och fastlandet, kan ställa samma anspråk.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Brandt åberopade vad utskottet sade förra gången, då man stödde sig på att det pågick en utredning. Vi har nu påpekat, att det inte pågick någon utredning; den blev aldrig av. Men herr Brandt tror ändå att detta medför att priserna blir lägre. Jag kan väl aldrig tro att herr Brandt menade att den utredning, som icke kom till stånd var orsaken till prissänkning — jag kanske hörde fel.

Herr Brandt sade vidare att han hade rest mellan fastlandet och någon ö och då fått betala moms. Vilken sträcka kan det vara? Om detta nu var någon mindre ö, så kan ju denna ändå inte jämföras med Gotland och den belastning som momsens medför för gotlänningarna och för turister och andra besökare.

Det sägs att det inte kan göras något undantag. Men det är ju i stort sett bara för Gotland och Öland som detta undantag skulle gälla. Man behöver ju inte betala någon moms om man reser från Lappland till Skåne. Därför är det orimligt att vi som bor en bit ut i Östersjön skall behöva betala moms för att kunna komma till fastlandet.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag skall beröra motionerna I:133 och II:145, vari motionärerna tar upp frågan om skattefrihet för tandprotoser och andra dentaltekniska arbeten. Dessa motioner har väckts under ett flertal år, men de har inte gett något resultat. Vi har inte heller i år hos utskottet vunnit någon förståelse för de synpunkter vi fört fram i motionerna. När frågan om mervärde-

skatt diskuteras och när utskottet gör ett principiellt ställningstagande, så har inte den självklara regeln beaktats, att hälso- och sjukvård samt tjänster som hör samman därmed bör vara fria från mervärdesskatt. Jag har den bestämda uppfattningen att dentaltekniska arbeten betyder enormt mycket ur hälsosynpunkt. Detta har understrukits i olika sammanhang.

Det underliga är att tandläkartjänster inte är skattepliktiga, medan däremot arbeten som utförs på dentallaboratorier är det. Om en tandläkare har anställt en tandtekniker, som tillverkar dentaltekniska produkter som tandläkarens patienter har behov av, så behöver han inte debitera någon mervärdesskatt. Om han däremot beställer sådana produkter av ett dentaltekniskt laboratorium, så måste han debitera sina patienter mervärdesskatt härför. Det är enligt min mening en orättvisa att man skall behöva betala moms på tandvårdsarbeten. Jag anser att tandvård i likhet med all annan sjukvård skall vara befriad från skatt. När denna skatt påfördes dentalarbetena, så grundades beslutet på det förslag som den av finansdepartementet tillsatta utredningen hade framlagt — stencil 1967:10, s. 179—180, där frågan om dentallaboratoriernas skattskyldighet behandlades. Man utgick därvid ifrån att dentallaboratorierna bedrev försäljning. I realiteten var det så att det endast var ett företag som bedrev försäljning. Men detta företag hade de båda firmorna — tillverkningen och försäljningen — separat registrerade, och de hade även helt skild bokföring.

I Danmark utgår inte någon mervärdesskatt på dentalarbeten, och jag tycker att det finns all anledning att vi gör på samma sätt här i Sverige. Utskottet har, såvitt jag kan se av skrivningen, klart för sig att det uppkommer en konkurrenssnedvridning genom att skatt påförs dentallaboratoriernas produkter. När dessa frågor behandlades år 1968,

Ändring i förordningen om mervärdesskatt

sade man att denna snedvridning genom mervärdesskattens tillkomst skulle reduceras. Man har emellertid inte velat ta steget fullt ut, eftersom man, som utskottet säger, inte har någon större erfarenhet av hur det hela verkar; skatten har varit i kraft alltför kort tid.

Men uppenbart är ju att mervärdesskatten belastar patienterna hos de tandläkare, som anlitar privata dental-laboratorier, med en höjning av 6,5 procent. Man måste ju konstatera att det utgör en konkurrenssnedvridande belastning för dessa tandläkare.

Jag tycker att utskottet hade kunnat gå in för ett slopande av mervärdesskatten för dentalarbeten, och jag finner alla skäl till att yrka bifall till reservationen 2 av herr Lundström m. fl.

Herr VIGELSBO (cp):

Herr talman! Frågan om gällande beloppsgräns vid återbetalning av skatt tas upp i två motioner och har behandlats av bevillningsutskottet i dess betänkande nr 25.

Om ingående skatt överstiger utgående skatt med 1 000 kronor, återbetalas beloppet; det restitueras. Om beloppet understiger 1 000 kronor, återbetalas det endast om det inte kan avdras eller kvittas.

Motionärerna yrkar med hänsyn till de mindre jordbrukarnas och företagarnas intressen att beloppsgränsen skall sänkas till 500 kronor och åberopar till stöd för denna sin framställning bl. a. allmänna skatteberedningens förslag. Denna föreslog nämligen denna lägre beloppsgräns.

Gällande bestämmelser, säger utskottet, har i första hand tillkommit för att begränsa det administrativa arbetet med restitutionerna. Vi kan visserligen förstå utskottets resonemang, men vi har mycket svårt att inse att det kan vara ett bärande skäl för att avstyrka förslaget om att sänka det restitutionsberättigade beloppet till 500 kronor. Det

är ju inte bara skattemyndigheterna som har besvärligheter och administrativt arbete. Det är också många företagare som skall erlägga skatt som även har arbete med att svara för att denna skatt inlevereras. Det är också arbete för tusentals för att inte säga hundratusentals skattebetalare. Följaktligen tycker jag att det vore riktigt att staten toge på sig den kostnad som är förenad med en sänkning av beloppet till 500 kronor.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 5 i utskottets betänkande nr 25.

Fru NILSSON (cp):

Herr talman! I förordningen om mervärdesskatt 49 § är det föreskrivet, att om ingående avdragsgill skatt enligt deklaration överstiger den utgående skatten med minst 1 000 kronor, återbetalar länsstyrelsen det överskjutande beloppet. Om beloppet är mindre, får det överföras och avräknas i nästa deklaration.

I motionsparet I: 694 och II: 809 yrkas, att denna beloppsgräns vid återbetalning av skatt skall sänkas till 500 kronor.

Vi motionärer anser nämligen att beloppet 1 000 kronor för många småföretagare, däribland jordbrukare, är oskäligt högt. Utskottet framhåller att denna bestämmelse kommit till först och främst för att begränsa det administrativa arbetet med återbetalningarna hos länsstyrelsen. Jag tycker det är beklämmande att få höra att bestämmelser kommer till huvudsakligen med tanke på administrativa synpunkter. Det är väl ändå de berörda enskilda människornas situation som man i första hand skall tänka på.

I detta sammanhang förtjänar det påpekas, som herr Vigelsbo också gjorde, att det merarbete som lagts på enskilda företagare genom mervärdesskattesystemet i form av bokföring och redovisning inte tagits med i bilden. Det är

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

tydligen bara samhällets utökade administration man befarar skall bli betungande, en något snedvriden uppfattning. Den utvidgade användningen av tekniska resurser på det här området bör kunna möjliggöra en lösning även om beloppgränsen sänks till 500 kronor. Länsstyrelserna använder sig nu också mer och mer av dessa tekniska resurser. För sådana skattskyldiga, som har en låg omsättning i sina företag och därigenom redovisning av mervärdeskatt i längre intervaller och för vilka varje liten summa pengar är betydelsfull från rörelsekapitalssynpunkt, kommer det att vara en ekonomisk belastning att behöva låta ett så pass högt belopp som nära 1 000 kronor vara outnyttjat.

Det kan faktiskt råka bli så, att det konstant finns detta belopp till godo utan att det kan användas i företaget, och det är enligt motionärernas mening inte riktigt.

Vi finner det alltså, herr talman, icke motiverat att här gå ifrån allmänna skatteberedningens förslag, och jag ber att få yrka bifall till reservation nr 5 i bevillningsutskottets betänkande nr 25.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Jag skall bara säga ett par ord till herr Franzén i Träkumla så att frågan om utredning och förhandlingar blir klar. Han säger fortfarande att jag talat om utredning, men det har jag inte gjort. I höstas yttrade jag att det pågick förhandlingar, och det gjorde det ju också. Jag vill minnas att det gällde 15 miljoner kronor. Kommunala myndigheter och olika organisationer förhandlade, men Gotlandsbolaget stälpte ju en överenskommelse. I stället sänkte bolaget transportpriset för I-registrerade personbilar med 50 %, som jag tidigare framhållit. Bolaget hade så goda konjunkturen att det ansåg sig kunna göra detta, och nu har ju bolaget stått för mervärdeskatten fram till den 1 april i år, om jag inte tar fel. I fort-

sättningen kommer det att ta ut mervärdeskatten på halva priset, det vill säga på det sänkta priset. Jag tar för givet att bolagets inställning åtminstone i någon mån betingats av den diskussion vi fört här i kammaren och av vad utskottet skrivit samt kanske inte minst av herr Franzéns propaganda.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Herr Brandt är ängslig för att jag talat om utredning och framhåller att det gäller förhandlingar. Det är möjligt att man kan säga att det i höstas rörde sig om förhandlingar mellan staten och bolaget. Jag använde kanske ordet utredning, men det är väl ingen nyhet för herr Brandt att utredning pågått i 24 år — det måste man ändå ha fattat i det här huset.

Nu tror jag emellertid inte att det är på grund av förhandlingar som vi fått en sänkning av frakterna, utan bolaget sänkte dem nog på eget initiativ. Men bolaget trodde nog inte att resultatet skulle bli att momsens skulle bestå i stället för att försvinna. En sak svarade emellertid herr Brandt inte på, och det gällde resan som han erlagt moms på när han varit ute och rest här i landet.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Jag vill bara göra herr Brandt uppmärksam på att om Gotlandsbolaget nu har sänkt frakterna för gotlänningarnas bilar, så betyder det att gotlänningar reser så mycket mer och således får betala mera i mervärdeskatt.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Utskottets hemställan kommer att företagas till avgörande på sådant sätt, att beslut först fattas beträffande de frågor som beröres i de vid betänkandet fogade reservationer, till vilka bifall yrkats under överläggningen. Därefter

Ändring i förordningen om mervärdeskatt

ställes utskottets hemställan i övrigt under proposition i ett sammanhang.

Skattskyldigheten för stat och kommun

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 25, såvitt avser skattskyldigheten för stat och kommun, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Lundström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 113 ja och 88 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Tandproteser m. m.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen va-

ra med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 25, såvitt avser tandproteser m. m., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Lundström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 113 ja och 88 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Transporter till bl. a. Öland och Gotland

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 4); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 25, såvitt avser transporter till bl. a. Öland och Gotland, röstar

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 4) av herr Lundström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmanen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Börjesson i Glömminge begärde emellertid röstning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 95 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Aterbetalning av skatt

Herr andre vice talmanen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 5); och fann herr andre vice talmanen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Vigelsbo begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 25, såvitt avser återbetalning av skatt, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 5) av herr Lundström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter häref-

ter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmanen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Vigelsbo begärde emellertid röstning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 111 ja och 92 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Utskottets hemställan i övrigt

Bifölls.

§ 2

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 26, med anledning av motioner rörande förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

Utskottet behandlade i ett sammanhang följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 34 av herr *Virgin m. fl.* och II: 41 av herr *Holmberg m. fl.*, i vilka yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde, att Kungl. Maj:t måtte med beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna förelägga riksdagen förslag om komplettering av gällande bestämmelser om förvärvsavdrag, innebärande att föräldrar med minderåriga barn måtte kunna erhålla avdrag för styrkta nödiga kostnader för den av förvärvsarbetet föranledda barntillsynen;

2) de likalydande motionerna I: 566 av fröken *Pehrsson* och herr *Andreasson* samt II: 632 av herr *Johansson* i Skärstad *m. fl.*, i vilka yrkats, såvitt nu var i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om prövning

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

av möjligheterna för gift kvinna till en rimlig avdragsrätt vid inkomsttaxeringen för lön till hembiträde i de fall där hustrun ginge ut i förvärvsarbete;

3) de likalydande motionerna I: 684 av fru *Diesen m. fl.* och II: 802 av fru *Kristensson*, i vilka yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde att Kungl. Maj:t måtte utreda och föreslå avdragsrätt för styrkta och nödvändiga kostnader vid tillsyn av sjuk eller åldrig nära anhörig;

4) motionen II: 236 av fru *Ryding* och fru *Marklund*;

5) motionen II: 806 av herr *Lothigius* och fru *Jonäng*, vari bl. a. yrkats, att riksdagen antog i motionen framlagt förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte avslå

1) motionerna I: 34 och II: 41,

2) motionerna I: 566 och II: 632, i vad de hänvisats till bevillningsutskottet,

3) motionerna I: 684 och II: 802,

4) motionen II: 236 samt

5) motionen II: 806.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Gösta Jacobsson*, *Karl Pettersson* och *Enarsson* (samtliga m), vilka ansett att utskottet under 1 och 2 bort hemställa,

att riksdagen måtte — med bifall till motionerna I: 34 och II: 41 och med anledning av motionerna I: 566 och II: 632 — i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t med beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna förelade riksdagen förslag om komplettering av gällande bestämmelser om förvärvsavdrag innebärande att föräldrar med minderåriga barn måtte kunna erhålla avdrag för styrkta nödiga kostnader för den av förvärvsarbetet föranledda barntillsynen;

2) av herrar *Gösta Jacobsson*, *Karl Pettersson* och *Enarsson* (samtliga m),

vilka ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 684 och II: 802 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t utredde och föresloge rätt till avdrag för styrkta och nödvändiga kostnader vid tillsyn av sjuk eller åldrig nära anhörig;

3) av herrar *Gösta Jacobsson*, *Karl Pettersson* och *Enarsson* (samtliga m), vilka

dels ansett att utskottet under 5 bort hemställa, att riksdagen måtte

a) med anledning av motionen II: 806 anta i reservationen framlagt förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), innebärande att ogift skattskyldig med barn, som icke vore hemmavarande, skulle kompenseras för sina kostnader för underhåll av barnet genom att avdrag medgäves för ett belopp om högst 2 000 kr. för varje barn som icke fyllt 16 år,

b) avslå motionen II: 806 i den mån den icke kunde anses besvarad genom vad reservanterna anført och hemställt;

4) av herr *Eriksson* i Bäckmora (cp), utan angivet yrkande.

Ett särskilt yttrande hade avgivits av herrar *Sundin* (cp), *Tistad* (fp) och *Annerås* (fp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herr *Börjesson* i Falköping (cp).

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ENARSSON (m):

Herr talman! Bevillningsutskottets betänkande nr 26 gäller de s. k. förvärvsavdragen vid beskattningen. Från vårt håll har även vid årets riksdag väckts motioner om vissa ändringar i kommunalskattelagen som syftar till rätt till avdrag med faktiska kostnader för barn-tillsyn på grund av förvärvsarbete. Som bekant gäller för närvarande att skattskyldig med barn som har förvärvsarbete kan erhålla förvärvsavdrag med högst 3 000 kronor.

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

Reservationen 1 innehåller yrkande om skrivelse till Kungl. Majt med begäran om förslag till komplettering av gällande bestämmelser av innebörd att avdrag skall gälla styrkta nödiga kostnader för den på grund av förvärvsarbetet föranledda barntillsynen. I de väckta motionerna pekas på att schablonavdraget leder till vissa otillfredsställande konsekvenser, och vidare anser motionärerna att kostnaderna för barntillsyn kan betraktas som omkostnader för intäkternas förvärvande.

Herr talman! Detta problem har tidigare flera gånger diskuterats här i riksdagen, och argumenten å ömse sidor torde vara väl kända, varför jag begränsar mig till att med denna korta motivering yrka bifall till reservationen 1.

Reservationen 2 avser att riksdagen i skrivelse till Kungl. Majt skall anhålla om förslag rörande rätt till avdrag för styrkta och nödvändiga kostnader vid tillsyn av sjuk eller aldrig nära anhörig. Både motionärernas och reservanternas huvudsakliga motiv är desamma som anförts i reservationen 1, och jag ber att med hänvisning till vad som anförts i reservationen få yrka bifall till denna.

Reservationen 3 slutligen gäller avdrag för underhållsbidrag till icke hemmavarande barn under 16 år. För närvarande gäller att avdrag härför medges med högst 1 000 kronor för varje barn. Reservanterna har funnit skäl föreligga för en höjning till 2 000 kronor för varje barn med utgångspunkt i den kännedom som finns om de i de flesta fall utgående bidragens storlek. Utskottsmajoriteten uttalar också att det kan ifrågasättas, om beskattningen av ensamstående skattskyldig med underhållsplikt gentemot ej hemmavarande barn fått en lämplig avvägning i förhållande till övriga kategorier. Vi reservanter anser att en sådan lämplig avvägning vore att beloppet sattes till dubbla det nuvarande beloppet, alltså

till 2 000 kronor för varje barn. Vi tror att detta stämmer bättre med verkligheten än vad nuvarande avdrag gör. Jag yrkar alltså bifall även till reservationen 3.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! I föreliggande utskotts- betänkande behandlas motioner avseende familjebeskattningen. I flera av dessa motioner finns yrkanden som jag gärna vill ansluta mig till. Det gäller inte minst förvärvsavdragen vid faktisk sambeskattning — alltså i de fall då hustrun har utfört arbete i mannens jordbruk eller i dennes rörelse. Därvidlag har man enligt min mening ännu inte gjort den rätta arbetsvärderingen av hustruns insatser. Förvärvsavdraget är i dessa fall begränsat till 1 000 kronor i den mån det finns barn under 16 år i familjen; eljest är avdraget 300 kronor. Jag är helt övertygad om att hustrun har långt större andel i rörelseinkomsten för jordbrukare och affärsinnehavare än vad som kommer till uttryck genom denna schablonregel. Det är därför enligt min mening befogat med ett högre förvärvsavdrag.

Bevillningsutskottet har tidigare avisat krav på en sådan höjning, bl. a. med hänvisning till 1965 års familjeskatteberedning. Denna utredning har nu framlagt förslag om individuell beskattning, som skulle göra förvärvsavdragen överflödiga. Då denna utredning för närvarande är ute på remiss och dessutom enligt min mening inte tillfredsställande löst vissa praktiska problem, exempelvis för de hemarbetande kvinnorna och på orter där ett ensidigt näringsliv begränsar möjligheterna till förvärvsarbete, har jag av dessa skäl i nuvarande läge inte velat inta någon bestämd ståndpunkt utan vill avvakta i första hand remissyttrandena och de ytterligare lösningar som är påkallade i dessa frågor i den framlagda utredningen. Detta är också, herr talman,

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

skälen till att jag i nuvarande läge har avlämnat en blank reservation.

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Inom folkpartiet har vi den uppfattningen, att principen för familjebeskattningen bör vara att varje inkomsttagare beskattas efter sin inkomst oberoende av civilstånd. Vi har tillsammans med centerpartiet en partition i det hänseendet.

Att man vid övergången till en sådan beskattning måste utforma övergångsarrangordningar är självklart. Man måste ta hänsyn till alla dem — det gäller framför allt kvinnorna — som på grund av ålder eller otillräcklig utbildning eller ensidig näringslivsstruktur har svårt att få arbete där de bor. Detta behöver strykas under, även om det är självklart. Min förhoppning är att vårt skattesystem mycket snart skall få en anpassning till den individuella principen, och det finns tillräckligt utredningsunderlag för att kunna genomföra detta, om bara den politiska viljan finns.

I ett sådant läge skulle de frågor som är aktualiserade i bevillningsutskottets betänkande nr 26 få sin mer eller mindre automatiska lösning. Det är riktigt att frågan om avvägningen av skatten för dem som gått ut i förvärsarbete måste få en lösning. Detsamma gäller problemen för t. ex. ensamstående med barn över avdrags- och bidragsgränserna. Frånskilda med underhållsbidrag har också anledning till berättigat klander mot vårt nuvarande skattesystem.

Samtliga dessa frågor vill jag emellertid se lösta inom ramen för en individuell beskattning. Dessa synpunkter är i korthet utvecklade i det särskilda yttrandet.

Jag kommer med hänsyn till min i och för sig mycket positiva syn på de i betänkandet berörda frågorna att lägga ned min röst vid voteringen.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Att man över huvud ta-

get har infört ett förvärvsavdrag på 300 kronor och, om det finns minderåriga barn, ett avdrag med 25 procent av inkomsten, dock högst 3 000 kronor, beror på att det obestriddligen oftast blir en merkostnad för inkomstens förvärvande om båda makarna har förvärsarbete. Jag vill betona att det inte är kostnaden för vården av barnen i och för sig som skall ersättas utan det gäller merkostnaden när båda makarna arbetar utanför hemmet. Det är uppenbart att levnadskostnaderna då blir större. Enighet råder också om att detta bör kompenseras på något sätt, alldeles oavsett om det finns minderåriga barn eller ej.

Denna kompensation är utformad som ett schablonavdrag. Detta infördes — det måste man ha klart för sig när man nu ständigt yrkar på att det skall höjas — för att förenkla tillämpningen. Det har naturligtvis hela tiden varit behäftat med svagheter. Detta visste vi när vi införde det, ty så är det alltid med en schablon: den slår ojämnt. Den ger upp till 3 000 kronors avdrag även om vederbörande inte har några som helst merkostnader för barn eller om de är ringa. Å andra sidan är det ganska klart att det för somliga blir för liten kompensation för merkostnaderna. Skall man lösa frågan genom schablonavdrag, faller det av sig självt att detta med hänsyn till de olika merkostnaderna aldrig kan sättas för högt.

Som man säger i de moderatas motionspar kan förvärvsavdraget i sin nuvarande form i ena fallet uppfattas som en ren premie på förvärsarbetet, i andra fall som en ren diskriminering. Det är klart att det i extrema fall ligger något i detta. Jag kan i långa stycken sympatisera med tanken att man skulle ge avdrag för de verkliga merkostnaderna; det har jag sagt tidigare i dessa diskussioner. Jag skall gärna erkänna att jag uppskattar motionärernas ansträngningar att finna en förnuftig utformning av sitt förslag liksom även motive-

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

ringen för detsamma. Det gör faktiskt ett sympatiskt intryck att man har ansträngt sig att så långt som möjligt gardera sig när man sökt nå den lösning som man önskar.

Emellertid tror jag att det i praktiken ändå är omöjligt att finna en tillfredsställande lösning på problemet att medge avdrag för de faktiska kostnaderna för barntillsynen. Även om man, som motionärerna har tänkt sig, skulle tillämpa ett avdrag för kostnaderna — om jag har fattat motionärerna rätt — motsvarande ersättningen till barndaghem och liknande med undantag för den del som kan avse ett barns kost under tillsynstiden, lär också detta bli ett slags schablon.

Men barn vårdas och tillses även i hem. Därför har man tänkt sig att göra jämförelser med offentliga institutioners självkostnader för den barntillsyn som utövas där. Man skulle alltså, om jag förstår motionärerna rätt, tillämpa avdrag motsvarande de kostnader som barndaghemmen och andra offentliga institutioner har för barntillsynen och alltså inte ta hänsyn till den avgift som tas ut av de föräldrar som anlitar institutionerna. Detta har inte heller något med de faktiska kostnaderna att göra. Det blir uppenbarligen också en schablon, även om den inte har samma principiella innebörd som den vi har nu. Skall man gå på de faktiska kostnaderna, bör varje individuellt fall kontrolleras och prövas. Det är naturligtvis taxeringsmässigt alldeles ogörligt.

Det har också gjorts utredningsyrkanden om rätt för gift kvinna till avdrag för lön till hembiträde. Jag antar att man anlitar någon för att tillse barnen i hemmet medan föräldrarna arbetar, alltså ett hembiträde. Hur skall man då göra en avvägning av vad hembiträdet utför just för tillsynen? Säkertligen har vederbörande ingalunda fullt arbete eller kan ens i praktiken anställas för enbart denna uppgift utan kommer att ombesörja även andra sys-

lor i hemmet som räknas till de ordinarie levnadskostnaderna, och dem får man som bekant inte göra avdrag för. Om detta medges blir det utan tvivel en lönande affär för den högavlönade familjen, medan den lågavlönade av naturliga skäl inte har denna möjlighet att anställa något hembiträde eller liknande hjälp.

Precis detsamma kan anföras mot yrkandet om skatteavdrag för kostnad för tillsyn av sjuk eller åldrig anhörig. Detta önskemål kan för övrigt tillgodoses genom reglerna om avdrag för periodiskt understöd och nedsatt skatteförmåga, som vi säger.

Tar man hänsyn till alla problem måste man nog konstatera, att nuvarande förvärvsavdrag enligt schablon är den bästa lösningen i den skattelagstiftning som vi nu har.

Familjeskatteberedningen har nyligen slutfört sitt utredningsuppdrag och därvid framlagt tre olika alternativ. Alla dess förslag innebär att man skall slopa förvärvsavdraget. I denna beredning har suttit åtminstone ett par »arga» kvinnliga ledamöter — jag menar då inte att de varit arga i bokstavlig mening utan att de velat ha en annan ordning på detta område. Jag tror emellertid inte att deras förslag kommer att medföra något snabbt resultat — det verkar som om det inte skulle vinna någon allmännare anslutning. Utredningens betänkande har varit på remiss, och vi får se vad det så småningom kan leda till. Dessa problem berör även familjepolitiska kommittén, och vi bör kanske avvakta de förslag som den kommer att framlägga.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ENARSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! I anledning av vad herr Brandt anförde vill jag framhålla att i reservationerna 1 och 2 yrkas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anholder om utredning och förslag i des-

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

sa frågor. Vi är nämligen medvetna om att det inte går att på rak arm säga att det skall vara si eller så. Herr Brandt erkände dock att den nuvarande schablonen slår ojämnt och inte är tillfredsställande.

Det står i utskottsutlåtandet att frågan om avdrag för kostnader för tillsyn av nära anhörig är löst genom reglerna om avdrag för periodiskt understöd och för nedsatt skatteförmåga. Detta vill jag opponera mig mot. Är det fråga om personer som tillhör olika hushåll går det att lösa frågan genom avdrag för periodiskt understöd, men rör det sig om personer inom samma hushåll, vilket kan förekomma, är det inte så enkelt. Herr Brandt vet mycket väl att det i 50 § kommunalskattelagen står i fråga om avdrag för nedsatt skatteförmåga att denna skall vara väsentligt nedsatt. För en inkomsttagare med någorlunda hygglig inkomst har orden »väsentligt nedsatt» mycket stor betydelse därför att det är svårt för honom att få sådant avdrag.

Herr BRANDT (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt att den anhörige måste bo på annan plats; det framgår också av utskottets betänkande. Om det är fråga om en anhörig i hemmet tror jag att den skattelättnad man kan få spelar ganska liten roll jämfört med vad vi från landstingen varje månad betalar till anhöriga som sköter sjuka eller åldriga anförvanter. Det är en effektiv hjälp som kommer dem till godo som behöver den. Man kan också kontrollera dessa bidrag på ett helt annat sätt än man kan, om man inför en schablon som slår så oriktigt att 3 000 kronor utgår oavsett om det föreligger någon merkostnad eller ej.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Med vår motion nr II:236 har vi yrkat på att ensamstående föräldrar med hemmavarande barn, som under inkomståret fyller 18 år och

vilka barn på grund av fortsatta studier inte har förvärvsarbete, skall få ändrade skattebestämmelser och slippa att betala skatt enligt kolumn 1, s. k. ungarlsskatt.

Som bevillningsutskottet mycket riktigt skriver är det inte första året som denna fråga är uppe till behandling här i riksdagen. Men tyvärr synes inte heller nu någon lösning kunna komma till stånd när det gäller en så uppenbart orättvis behandling av dessa ensamstående föräldrar.

Vänsterpartiet kommunisterna tog senast år 1966 upp samma fråga i en motion, som då avlogs. Detta öde tycks också den i år framlagda motionen få röna. Det torde vara få ledamöter i denna kammare som inte kommit i kontakt med detta problem på ett eller annat sätt. Finansminister Sträng har säkerligen — jag känner till sådana fall — genom personliga hänvändelser fått insyn i de stora problem som uppstår för denna kategori av föräldrar när de plötsligt finner sig vara tvungna att betala ungarlsskatt fastän de har studerande barn att försörja.

Det egendomliga är, att man från olika håll erkänner orättvisan, men att man trots detta avslår yrkanden om ändring, och detta dessutom med skilda motiveringar. I år skriver bevillningsutskottet t. ex., att de ändamål vi velat beakta med vår motion i väsentlig mån blivit tillgodosedda genom den studiesociala reformen år 1964. Jag har alla kungörelserna här, och jag har studerat dem och allt som rör dessa studiesociala reformer, men jag är trots detta inte alls enig med utskottet om dess motivering. Finansdepartementet däremot säger såsom motivering för att ingen ändring skall göras, att frågan utreds inom familjeskatteberedningen.

Herr talman! Jag anser det vara otillständigt av myndigheterna att förhålla en så viktig fråga år efter år med hänvisning till olika ohållbara motiveringar.

Förvärvsavdragen vid beskattningen m. m.

Som vi i vår motion har framhållit är det här fråga om betydande summor pengar per år. Vid t. ex. en veckoinkomst av 400 kronor och en kommunalskatt av 19 kronor per skattekrona rör det sig om en årlig skattehöjning av 3 068 kronor vid åldersgränsen 15—17 år för barnet och 1 872 kronor vid en åldersgräns av 18 år. De beloppen är inga småsummor för en inkomsttagare med 400 kronor i veckan. Läger man därtill, att också de nya bostadstillägen försvinner, förbättras sannerligen inte problemet.

Enligt vår uppfattning borde det inte vara så märkvärdigt att omgående ändra skattebestämmelserna för dessa ensamstående föräldrar så, att de inte plötsligt blir »ungkarlsbeskattade» med den höga skattesats som detta innebär.

Alla är medvetna om orättvisan, men myndigheterna vill inte göra någonting åt saken. Är efter år går och orättvisan består. Det är därför verkligen på tiden att man tillgodoser vårt motionsyrkande och inte längre slingrar sig undan.

Då jag av formella skäl inte har möjlighet att yrka bifall till motionen vill jag till sist, herr talman, uttala den förhoppningen, att vederbörande myndighet omgående vidtar de förändringar beträffande skattebestämmelserna som undanröjer de påtalade förhållandena, som är verkligt orättvisa.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Till bevillningsutskottets betänkande nr 26 är fogat ett särskilt yttrande av herr Sundin m. fl. Då även jag står bakom detta yttrande vill jag i korthet kommentera detsamma.

Av nämnda yttrande framgår bl. a. att den grundläggande principen för det framtida reformarbetet på familjebeskattningsens område bör vara att varje inkomsttagare beskattas efter sin inkomst och oberoende av civilstånd. Målsättningen för den framtida familjebeskattningen bör vara att åstadkomma en individuell beskattning. En sådan

beskattningsanordning kan dock inte införas förrän man skapat bestämmelser som tar hänsyn till de problem som kan uppstå för exempelvis kvinnor som på grund av hög ålder, bristfällig utbildning eller ensidig näringslivsstruktur på sin bostadsort har begränsade möjligheter att erhålla förvärvsarbete. Sådana hänsyn måste först tagas innan individuell beskattning kan införas. Lika så är jag övertygad om att särbestämmelser måste gälla vid sidan av den individuella beskattningen, vilka tar sikte på de familjer där båda makarna saknar möjligheter att erhålla förvärvsarbete, för att därigenom skapa största möjliga rättvisa vid beskattningen.

Herr talman! Med det anförda har jag velat ge min anslutning till tanken om en individuell beskattning. Vid dess utformning gäller det emellertid att skapa ett rättvist skattesystem med hänsynstagande till de förhållanden som jag här nämnt.

Herr LOTHIGIUS (m):

Herr talman! Jag vill i det här sammanhanget fästa uppmärksamheten på ett förhållande som man nog inte alltid har tänkt på men för vilket jag har argumenterat i en motion II:806 tillsammans med fru Jonäng.

Det gäller de frånskilda männens situation, i synnerhet dem som har en liten eller medelstor inkomst. Männens rättsförening har tagit upp problemställningen, och jag tycker det ligger mycket i vad man säger. Det är ofta så att hustrun tilldöms barnen och får behålla den bostad som familjen har haft, medan mannen får ge sig ut på bostadsmarknaden och kanske hamnar i ett inackorderingsrum. Vi vet att en mycket stor procent av de män som här i Stockholm befinner sig i en besvärlig situation, som har alkoholproblem etc., råkat in i denna situation på grund av de ekonomiska svårigheter de efter en skilsmässa råkar in i.

De frånskilda männen har med rätta

Förvärvsavrdragen vid beskattningen m. m.

en viss underhållsskyldighet för barnen, men samtidigt betalar de ungarlskatt och får endast 1 000 kronor i avdrag för den underhållsskyldighet de fullgör. Detta måste innebära betydande svårigheter för de mindre inkomsttagare det här gäller. Utskottet ifrågasätter också om »beskattningen av ensamstående skattskyldig med underhållsplikt gentemot ej hemmavarande barn fått en lämplig avvägning i förhållande till övriga kategorier».

Utskottet har emellertid inte velat gå längre, medan däremot vårt partis representanter i en reservation har föreslagit att avdraget höjes till 2 000 kronor från 1 000 kronor. Enligt min egen uppfattning kan man fråga sig, varför en människa som befinner sig i den här situationen skall betala ungarlskatt samtidigt som han är underhållsskyldig för barn.

Det är nödvändigt att dessa förhållanden granskas och att det sker en rättelse, ty det gäller här ett besvärligt socialt problem och en rättvisefråga.

Jag nöjer mig emellertid med att yrka bifall till reservationen trots att jag inte anser att den fyller de krav som den borde fylla.

Härmed var överläggningen slutad.

Punkterna 1 och 2

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enarsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkterna 1) och 2) i utskottets betänkande nr 26, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Gösta Jacobsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enarsson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 159 ja och 29 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

Punkten 3

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enarsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten 3) i utskottets betänkande nr 26, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Gösta Jacobsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enarsson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 160 ja och 33 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 5

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Enarsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten 5) i utskottets betänkande nr 26, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 3) av herr Gösta Jacobsen m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enarsson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 159 ja och 30 nej,

varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 3

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 29, med anledning av motioner om åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet.

Bevillningsutskottet upptog till behandling i ett sammanhang följande motioner, nämligen

I) de likalydande motionerna I: 215 av herr *Stefanson m. fl.* samt II: 232 av herrar *Jönsson* i Ingemarsgården och *Antonsson*, vari hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om förslag till riksdagen med ledning av vad i motionerna anförts rörande premiering av personligt sparande på särskilt sparkonto i bank eller annan penninginrättning samt rörande skattelättnader för målinriktat bostadssparande;

II) de likalydande motionerna I: 713 av herr *Virgin m. fl.* och II: 797 av herr *Holmberg m. fl.*, vari hemställt,

1) att riksdagen måtte anta i motionerna framlagda förslag till

a) förordning om bostadssparande,

b) förordning om utbildningssparande samt

c) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

2) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning och förslag rörande premiering av allmänt målsparande genom avdragsrätt vid beskattningen för medel som insatts på särskilt sparkonto enligt de i motionerna angivna riktlinjerna;

III) motionen II: 784 av herrar *Elmstedt* och *Antonsson*, vari hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl.

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

Maj:t anhölle om förslag till riksdagen med ledning av vad i motionen anförts rörande premiering av personligt sparande på särskilt sparkonto i bank eller annan penninginrättning samt rörande skattelättnader för målinriktat bostads-sparande.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte avslå

- 1) motionerna I: 215 och II: 232,
- 2) motionerna I: 713 och II: 797 samt
- 3) motionen II: 784.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Lundström* (fp), *Yngve Nilsson* (m), *Sundin* (cp), *Gösta Jacobsson* (m), *Tistad* (fp) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herrar *Börjesson* i Falköping (cp) och *Lothigius* (m), vilka ansett att utskottet under 1—3 bort hemställa,

att riksdagen måtte med anledning av motionerna I: 215 och II: 232, I: 713 och II: 797 samt motionen II: 784 i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag rörande premiering av personligt sparande på särskilt sparkonto i bank eller annan penninginrättning samt rörande skattelättnader för bostadssparande;

II) av herrar *Yngve Nilsson*, *Gösta Jacobsson* och *Lothigius* (samtliga m), vilka ansett

dels att utskottet bort tillstyrka bifall till de i motionerna I: 713 och II: 797 framförda förslagen om

1) rätt att i deklARATIONEN göra avdrag för insättning på särskilt bostadskonto under åren 1970—1975 av medel, avsedda för förvärv av eget hem eller fritidsbostad eller för insats i bostadsförening med belopp på sammanlagt högst 6 000 kr. för ensamstående och 12 000 kr. för äkta makar,

2) rätt att i deklARATIONEN göra avdrag för insättning på särskilt konto för utbildning av eget barn intill ett maximibelopp av 1 200 kr. per år och 18 000 kr. sammanlagt,

3) rätt för ägare av en- och tvåfa-

miljsfastighet eller bostadsrättslägenhet att under vissa förutsättningar i deklARATIONEN göra avdrag för amortering av skuld på fastigheten eller lägenheten, i den mån amorteringen överstege 1,5 % av vederbörande taxeringsvärde, dock maximalt med 700 kr. jämte 200 kr. för varje hemmavarande barn under 16 år,

4) höjning av maximibeloppet för sparavdraget i inkomstkällan kapital (f. n. 400 kr. för ensamstående och 800 kr. för äkta makar) med 200 respektive 400 kr., i den mån kapitalavkastningen till motsvarande belopp utgjorde utdelning på aktier eller på andelar i ekonomisk förening, ävensom

5) rätt till sparavdrag om högst 400 kr. för ensamstående och 800 kr. för äkta makar för den som insatt sparkapital i inkomstkällorna jordbruksfastighet, annan fastighet eller rörelse, dock endast i den mån sparavdraget ej kunnat utnyttjas i inkomstkällan kapital;

dels att utskottet på grund härav under 2 bort hemställa,

att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 713 och II: 797, såvitt här var i fråga, anta de vid motionerna fogade förslagen till

a) förordning om bostadssparande,
b) förordning om utbildningssparande, samt

c) lag om ändring av kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **LOTHIGIUS** (m):

Herr talman! Detta ärende gäller sparavdrag. Jag skall inte ta upp hela frågeställningen. Då jag vet att andra talare i denna kammare kommer att tala för reservation I ber jag bara att få yrka bifall till den reservationen.

Reservation II går i stort ut på en begäran om sparavdrag för vissa aktiviteter som människor utövar i sparfrämjande syfte.

Vi är fullt eniga om sparandets bety-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

delse. Vi är eniga om att ett större sparande skapar bättre underlag för produktionsbefrämjande investeringar. Hela första delen av utskottets skrivning är en lovsång till sparandet, inte minst det enskilda. Utskottet säger att behovet av ett ökat sparande har accentuerats i och med stegringen av de personliga inkomsterna, att sparandet skapar för den enskilda människan välstånd och trygghet och gynnar det ekonomiska framåtskridandet. Man framhåller att ökade kapitalinsatser erfordras för att möjliggöra de stora offentliga och privata investeringarna och att sparandet är nödvändigt till följd av att det ekonomiska klimatet ännu är instabilt. Det personliga sparandet är av väsentlig betydelse för finansieringen av investeringarna.

Utskottet påpekar att pensionsfonden har ökat sitt kapital enligt prognoserna och att bankinstitutionerna har ökat sin inlåning mycket kraftigt. Det allmänna lönsparandet har ökat med ungefär samma summa som föregående år, medan ungdomens lönsparande är på retur; ökningen utgör bara en tredjedel mot föregående år. Trots behovet av att öka sparandet vill man inte pröva de vägar som föreslagits i reservationerna, nämligen skatteavdrag för att stimulera målsparande. Från socialdemokratiskt håll vill man inte medverka till detta, trots att det enligt vår mening skulle få stor effekt. Det är ett dåligt argument när man säger, att några högre inkomsttagare får nytta av denna form av sparande, samtidigt som man glömmer bort den stora kategori av människor, huvuddelen av inkomsttagarna, som skulle få verklig glädje därav.

Emellertid är det sedan gammalt ett ställningskrig som äger rum i denna kammare när det gäller denna fråga, och jag föreställer mig, att det inte heller i dag går att plocka fram bevillningsutskottets talesmän ur löpgravarna. De ligger där och trycker som de

tidigare har gjort. Att stimulera ett personligt målsparande är såvitt jag har kunnat finna ointressant för socialdemokraterna. Att allt skall göras i kollektiv är tydligen dagens högsta sanning.

Vi har föreslagit ett målsparande som avser ett sparande för bostäder och en form av utbildningssparande, vilket särskilt är påkallat i en tid, när alla gärna ser att vår svenska ungdom försöker skaffa sig en så internationell utbildning som möjligt. Det skulle vara en fördel, om vi på detta sätt kunde medverka därtill.

Vi talar om särskilt sparkonto, och vi talar om aktiesparande och om sparande i fastighet och rörelse, även i jordbruksfastighet. Man bör lägga märke till att de sparavdrag som vi har föreslagit i många fall är mycket begränsade, men de är former av stimulans och en injektion som behövs i samhällsaktiviteten och som är till fördel för hela samhället.

Det finns enligt min uppfattning inget hopp om att majoriteten skall följa vårt förslag. Jag ber dock, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna I och II.

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Dessa motioner om sparande är verkligen s. k. gamla bekanta här i kammaren. Jag skall därför vara mycket kortfattad, när jag anlägger några synpunkter på reservationen I.

Att dessa motioner ständigt har återkommit beror inte enbart på att de alltid har blivit avslagna, utan det beror också på att inflationsutvecklingen har gjort dem alltmer angelägna. Det är klart att det allra bästa skulle vara, om man kunde komma till rätta med inflationen, så att man på det sättet fick en stimulans till ett ökat sparande i själva utvecklingen. Men så har det ju inte varit hittills, och det kanske inte är alltför mycket som tyder på att det

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

blir någon ändring härvidlag i fortsättningen.

Det råder uppenbarligen inga delade meningar mellan utskottsmajoriteten och reservanterna när det gäller att högt värdera ett ökat personligt sparande. I varje fall är man ifrån utskottsmajoritetens sida benägen att verbalt ge uttryck åt en sådan mening. Utskottet trycker på fördelarna både för samhället och för den enskilde, och det har man också velat göra i motionerna och reservationerna. Utskottet ryggar emellertid tillbaka inför möjligheten att åstadkomma någon form av premiering av sparandet via beskattning. Den vägen kan självfallet aldrig bli avgörande när det gäller att få till stånd en ökning av sparandet, men den kan vara en viktig stimulansåtgärd bland många andra.

Enligt vår mening skulle skattelättnader för exempelvis bostadssparande ha en mycket positiv effekt. Jag tror också att detta rimmar väl med en allmänt utbredd uppfattning, att man just genom ett målinriktat sparande skulle kunna bidra till att öka kapitalresurserna för bostadsbyggandet och därmed även förbättra sin egen situation då det gäller möjligheterna att få en bostad. Den nedåtgående trend som visat sig i ungdomens lönsparande och som framgår av den statistik som återfinns i bevillningsutskottets betänkande skulle kanske inte riktigt ha sett ut som den i dag gör, om man tillvaratagit möjligheten att målinrikta sparandet.

Reservanterna menar att riksdagen borde begära en utredning och även förslag både om premiering av personligt sparande på särskilt sparkonto och om särskilda skattelättnader för bostadssparandet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen I av herr Lundström m. fl.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Det råder inga skilda uppfattningar om att det totala sparand-

et nått en ganska hög nivå i vårt land, och inte heller råder det några delade meningar om att nivån borde ha varit ännu högre. Ett stort sparande är en av de viktigaste förutsättningarna för en snabbare produktionsökning. Stora, uppdämda kapitalbehov förekommer, exempelvis för näringslivets strukturomvandling, speciellt kapitalkrävande i fråga om skogsindustrin. Med hänsyn till sparandets stora betydelse kan det vara motiverat med t.ex. sparstimulerande åtgärder i syfte att öka det personliga sparandet. Ett ökat sparande är också en effektiv broms på inflationen.

Herr talman! I motion II:232 har föreslagits vissa sparstimulerande åtgärder, allt i syfte att öka det personliga sparandet. På grund av kammarens arbetsbelastning skall jag inte ytterligare förlänga debatten, utan vill kort och gott hänvisa till nämnda motion.

För övrigt yrkar jag, herr talman, bifall till den till bevillningsutskottets betänkande fogade reservationen I av herr Lundström m. fl.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas ju inga nyheter för kammarens ledamöter. Man skulle därför kunna avfärda frågan med endast en kort kommentar, men under denna riksdag har jag konstaterat att även frågor som riksdagen debatterat varje år under ett tiotal år förorsakat långa diskussioner, alldeles som om det gällde stora revolutionerande nyheter som aldrig tidigare tagits upp. Av den anledningen tillåter jag mig att ägna detta ärende något längre tid än jag annars ämnat göra.

Först och främst vill jag framhålla att utskottet betonat att behovet av ett ökat sparande har accentuerats. Om den saken råder det alltså stor enighet. Ett ökat personligt sparande skänker den enskilde välstånd och trygghet, och det gynnar det ekonomiska framåtskridandet. Ingen kan påstå annat än att detta står klart för majoriteten och alla övri-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

ga i utskottet. Men om vi skall kunna följa med i den tekniska utvecklingen och hävda oss i den alltmer hårdnande konkurrensen med utlandet samt ha tillräckligt med kapital för de stora offentliga och privata investeringarna, så är det uppenbarligen nödvändigt med ett stort sparande. Ett ökat sparande är nödvändigt också ur samhällsekonomisk synpunkt. Under 1960-talet har företagssparandet minskat, och man räknar med en ytterligare nedgång i det sparandet. Det är alldeles uppenbart att kreditinstituten under sådana förhållanden måste kunna öka sin utlåning till industri, handel och samfärdsel.

Det glädjande med sparandet är emellertid att sparandeutvecklingen har varit så gynnsam som vi kan utläsa av de tabeller som återfinnes i utskottets betänkande. I oförändrat penningvärde har inlåningen i sparinstituten under den senaste tioårsperioden ökat med 20 miljarder kronor eller cirka 77 procent, nämligen från 29 till i runt tal 50 miljarder kronor. För affärsbankernas del svarade inlåningen från privatpersoner vid senaste årsskiftet för närmare 60 procent av den totala inlåningen. För sparbankerna var motsvarande siffra 90 procent. Alldeles särskilt glädjande och värt att notera är att av sparandet i samtliga bankinstitut och sparkassor beräknas cirka två tredjedelar ske genom hushållen samt att inlåningen förskjutes mot ett långfristigt sparande. Av affärsbankernas och sparbankernas inlåning den 31 december 1968 var 69 respektive 63 procent placerade på långfristiga inlåningsräkningar.

En tredje glädjande och uppmuntrande omständighet är att ungdomens lönsparande och det allmänna lönsparandet fått en betydande omfattning. Jag vill ge sparinstituten en eloge för deras aktiva insatser för att stimulera sparandet. Staten har emellertid satsat inte mindre än cirka 4 miljarder kronor de senaste sex åren för att stimulera sparandet. Årets riksdag har anslagit

ett reservationsanslag på 700 000 kronor till en sådan kampanj.

Av betänkandet framgår att behållningen inom ungdomens lönsparande den 1 januari 1968 uppgick till 267 miljarder kronor och att allmänna lönsparandets behållning vid samma tidpunkt var 1 629 miljarder kronor. Den totala behållningen var alltså nära 2 miljarder kronor. Under 1960-talet ökade dessutom antalet lönsparare med över 500 000.

Av tabellen över ungdomens lönsparande förefaller det som om detta sparande skulle ha avtagit, eftersom man för det senaste året redovisar en minuspost i kolumnen över ökningen av behållningen i förhållande till tidigare år. I verkligheten är det emellertid inte fråga om någon minskning, eftersom siffrorna tidigare påverkades av krigsårens stora barnkullar. Samtidigt som antalet ungdomar minskat har även andelen skolgång ökat. Det kan därför rimligen inte finnas lika många sparare i ungdomens lönsparande som tidigare. Ungdomen inriktar sig numera i större utsträckning på skolgång, medan den förut tidigare gick ut i förvärvslivet.

Det bör kanske också betonas att situationen inte skulle ha varit lika gynnsam om inte det offentliga sparandet genom uppbyggandet av AP-fonderna och inrättandet av investeringsbanken samt kommunernas ökande skattefinansiering av sina investeringar kraftigt hade utvidgats.

Slår vi samman allt detta sparande, finner vi att det faktiskt inte är någon överdrift att tala om en mycket gynnsam sparandeutveckling i vårt land trots ATP och alla andra trygghetskapande åtgärder som genomförts. I samband med att ATP infördes var man ju på månet håll rädd för att det personliga sparandet skulle minska när den sociala tryggheten ökades på olika områden.

Man måste väl ha rätt att av denna utveckling dra den slutsatsen att män-

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

nikorna inte sparar för att erhålla skatteförmåner utan av helt andra skäl. Det utesluter naturligtvis inte, som utskottet understryker, att man prövar nya vägar för att stimulera sparandet ytterligare. Men man får inte överskatta beskattningsreglernas betydelse när det gäller att åstadkomma detta ökade sparande.

I år liksom många tidigare år återkommer oppositionen med yrkanden om skattelättnader för sparandet i olika former. Det är gamla bekanta: avsättning på sparkonto i bank, bostadskonto, utbildningskonto, höjning av det s. k. sparavdraget etc. Problemet har alltid varit — och det kommer att kvarstå — hur man skall kunna åstadkomma ett verkligt nysparande.

Vid de försök som gjordes tidigare när staten satsade stora pengar på premier till sparande visade det sig genom utredning att kostnaderna för det nysparande som åstadkoms var större än själva nysparandet. Där ligger ett ganska stort problem. Man kan aldrig få en effektiv kontroll över att det inte sker kapitalöverföringar, d. v. s. att människor överför redan sparade medel för att få del av skattelindring eller premier. Därtill kommer att hur sparformerna och skattestimulansen än utformas kommer dessa åtgärder att mest gynna de större inkomsttagarna och förmögenhetsägarna.

Av de motioner som behandlas i detta betänkande kan man se att genom de föreslagna åtgärderna — hur man än försöker ordna med spärrar — skulle inkomsttagare med stor inkomst få en skattefälvör under en femårsperiod på upp till 20 000—30 000 kronor. Slår man nämligen samman alla de sparformer som en familj med barn skulle få utnyttja blir det en ganska hög total-siffra vid sparperiodens utgång. Nog kan man diskutera om ett sådant enskilt sparande skulle vara den »mest effektiva och naturliga metoden att på sikt skapa en jämn egendomsfördelning

i samhället», för att citera de moderatas motion. De flesta medborgare har inga möjligheter att åstadkomma ett sparande på upp till 30 000 — 50 000 kronor. Ett bifall till dessa motioner innebär att en familj med barn på en femårsperiod skulle kunna få avdrag på mellan 30 000 och 50 000 kronor. Det kan helt enkelt inte vara rimligt. Det skulle inte skapa ökad jämlikhet, tvärtom skulle det förstärka ojämnheter. Det är alldeles uppenbart, eftersom lågavlönade och de flesta människor i vårt land inte har möjlighet att på fem år spara så stora belopp.

Några av sparmetoderna skulle därjämte medföra en inkomst- och progressionsutjämning bakvägen. Vi har ju tidigare i riksdagen avslagit sådana förslag.

Över huvud taget innebär alla dessa yrkanden ett gynnande av vissa kategorier inkomsttagare, av naturliga skäl dem som har de högsta inkomsterna. Det vill vi inte medverka till. Därmed har vi, som jag framhöll i början av mitt anförande, inte sagt att vi inte alla önskar ett ökat sparande. Men detta är nog möjligt att åstadkomma utan att man ger skattefälvörer som verkar så orättvist.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr LOTHIGIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Som herr Brandt säger kämpar vi om detta varje år, och argumenten är väl ungefär desamma. Men man kanske kan få upprepa dem när herr Brandt har upprepat sina argument igen.

Jag är ense med herr Brandt om att det har utvecklats ett stort sparande på olika områden och att denna form för sparande som vi talar om inte har någon avgörande betydelse för hela sparandet i vårt land. Men det är ett stimulan-ssparande, och det är detta vi inriktar oss på. Det är ett målinriktat

Åtgärder vid beskattningen i syfte att främja sparandet

sparande av enskilda individer för trygghet, för framtiden.

Då säger herr Brandt att detta gynnar de stora inkomsttagarna. Men de sparandeformer vi har föreslagit kommer främst i fråga för unga familjer — familjer som har barn i utbildningsålder, familjer som vill skapa sig ett eget hem. Det är inga familjer som kan roffa åt sig alla möjligheter att utnyttja dessa olika sparandeformer. Nej, jag upprepar att vi främst inriktar oss på de unga familjerna.

Som fru Anér sade i kammaren här-omdagen får ett antal högre inkomsttagare på grund av progressiviteten i vissa sammanhang bättre förmåner. Men ännu många fler i de lägre inkomstklasserna kan tillgodogöra sig dessa sparandeformer, och det tycker vi är mycket väsentligt. Om nu ett antal rika personer — som herr Brandt och vi andra här i kammaren — skulle kunna utnyttja någon av de föreslagna sparandeformerna, så får ju inte detta leda till att vi hindrar hundratusentals unga människor från att komma i åtnjutande av förmånerna.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag begärde ordet sedan jag lyssnat till herr Lothigius och fru Nettelbrandt, vilka båda efterlyste åtgärder för ett målinriktat sparande. Båda gjorde sig till talesmän för framför allt ungdomen som behövde ha ett målsparande som stimulans.

Båda talarna har glömt bort de erfarenheter som man har inom bostadskooperationen av ett målinriktat sparande. Huvudparten av dem som spar inom exempelvis HSB tillhör den unga generationen.

Inom bostadskooperationen har man valt en annan väg för att stimulera sparandet. Man har gett en förmånligare ränta och lyckats alldeles utomordentligt med detta. Bostadskooperationen har aldrig ställt anspråk på att genom skattelättnader åstadkomma ett ökat

sparande, utan anser att stimulansen med ränteförmåner och ett mål för sparandet är det bästa man kan bjuda den svenska ungdomen.

Det skulle kanske ha varit orätt mot denna diskussion att inte nämna de erfarenheter i fråga om målsparande som bostadskooperationen har skaffat sig under de många år den varit i nära kontakt med den svenska ungdomen.

Härmed var överläggningen slutad.

Punkten 2, såvitt avser framlagda författningsförslag

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lothigius begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten 2) i utskottets betänkande nr 29, såvitt avser framlagda författningsförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av herr Yngve Nilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Lothigius begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 144 ja och 52 nej,

Penning- och valutapolitiken

varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ordet lämnades på begäran till

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp), som yttrade:

Jag avsåg att rösta ja men råkade trycka på nej-knappen.

Ordet lämnades på begäran vidare till

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp), som anförde:

Jag avsåg att rösta ja men råkade trycka på nej-knappen.

Punkten 2 i övrigt samt punkterna 1 och 3

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Nettelbrandt begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten 2) i övrigt samt punkterna 1) och 3) i utskottets betänkande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar.

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herr Lundström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av

kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fru Nettelbrandt begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 118 ja och 90 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4

Penning- och valutapolitiken

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 11, om verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Punkten 1

Penning- och valutapolitiken

Utskottets utlåtande avseende denna punkt utmynnade i en omförmälan.

Reservationer hade avgivits beträffande detta avsnitt i utskottets utlåtande

1) av herrar *Stefanson* och *Larsson* i Umeå (båda fp), vilka ansett att ifrågavarande avsnitt bort utbytas mot ett avsnitt av den lydelse dessa reservanter angivit;

2) av herrar *Åkerlund* och *Brundin* (båda m), vilka ansett att ifrågavarande avsnitt bort utbytas mot ett avsnitt av i denna reservation angiven lydelse.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! När bankoutskottet i januari leder riksbankens och riksgäldskontorets berättelser om det gångna verksamhetsåret vidare till riksdagen drabbar de faktaspäckade redogörelserna en arbetstyngd församling, som har nog att göra med att penetrera stats-

Penning- och valutapolitiken

verkspropositionen och arbeta fram motioner. Att kamrarna inte genast behöver ta itu med detta material är kanske därför bara en fördel. Nu återkommer det på sedvanligt sätt i ett utlåtande från bankoutsittet, ett utlåtande som här och där för statistiken kan begagna exaktare decimaler än vad årsskiftet ger möjlighet till, men som annars i stort sett är ett koncentrat av riksbankens respektive riksgäldskontorets redogörelse.

På grundval av de uppgifter som lämnas i dessa redogörelser har utskottet och nu kamrarna att bedöma hur riksbank och riksgäldskontor förvalt sina pund både i strikt monetär betydelse och som utövare av viktiga samhälls-ekonomiska funktioner.

På det monetära avsnittet är riksdagsrevisorerna inkopplade som förberedande instans. Som en nyhet för året har dessa till en del anlitat särskild, utomstående expertis. Kamrarna har på vanligt sätt tagit del av revisionsberättelserna.

Vad beträffar riksbanken uttalade riksdagsrevisorerna, att bankoutsittet borde överväga dels de allmänna motiveringarna för, dels det formella förfarandet kring det vetenskapliga priset i ekonomi, som riksbanken instiftade till sitt 300-årsjubileum. Utskottet hemställer nu om riksdagens bekräftelse av riksbankens utfästelse.

Återstår så granskningen av hur riksbanken har förvalt sitt pund som huvudman för penningpolitiken. Den bedömningen måste naturligtvis göras mot bakgrunden av det internationella skeendet under det gångna året. Och hurudant har det då varit? Ja, förvisso har det inte varit något lätt år för riksbanksledningarna. De kritiska situationerna har varit många. Guldmarknaden har gång på gång kommit i gungning, bragt dithän inte minst av det lätttröliga kapital som finns på den s. k. eurodollarmarknaden. Strejkerna i Frankrike på försommaren, Storbritanniens

fortsatta bekymmer och Tysklands stora nettoökning av valutor — sådant har givit centralbankerna betydande bekymmer.

Om utvecklingen löpt ur kontroll hade man — jag tror inte att det påståendet är överdrivet — kunnat få bevittna återfall i 1930-talets handels- och valutaegoism med förödande verkningar för världshandeln och för det allmänna välförhållandet. Att en sådan utveckling avvärdades kan nog tillskrivas den relativt höga grad av rationellt handlande som de internationella finansiella institutionerna kommit fram till.

De svenska åtagandena i de sammanhangen redovisas i riksbankens rapport under rubriken »Internationellt finansiellt samarbete». Det kan nog sägas att man i alla läger här hemma är inställd på att Sverige skall vara positivt och i mån av förmåga pådrivande i det internationella samarbetet kring valutaproblemen. Några berömmade ord riktas inte av utskottet till riksbanken — det är inte tradition — men det må väl vara tillåtet att här i kammaren säga ett uppskattande ord om de svenska insatserna. Både organisationsmässigt och ekonomiskt har de varit betydande.

Av särmeningar har under utskottsbehandlingen inte mycket kommit fram. Herr Åkerlund återkommer med sina kända synpunkter på riksbankens guldinnehav. Det bör enligt hans åsikt vara högre. Hans påpekande om att den fria marknaden har kommit upp till ett högre guldpris bör kanske i klarhetens intresse kompletteras med påpekan, att om riksbanken tidigare i enlighet med herr Åkerlunds mångåriga rekommendationer köpt på sig mera guld hade riksbanken ändå inte kunnat ställa sig som säljare till den fria marknadens högre pris. Någon vinst hade således inte varit att hämta här. Att situationen kan bli en annan är naturligtvis riksbanken medveten om, men man är också medveten om att för den händelse alltför många blir alltför angelägna att

Penning- och valutapolitiken

se om sitt eget hus, kan man aktualisera svårigheter som annars kanske aldrig hade behövt uppstå.

Särmeningar har också framförts om räntesänkningen i oktober 1968. Folkpartiet menar att den kom något för sent, och herr Åkerlund anser att det över huvud taget inte förelåg några skäl som gjorde den sänkningen marknadsmässigt berättigad. För egen del tycker jag att riksbanken inte ens i efterklokhetens ljus bör klandras för senhöstens räntesänkning. Investeringsviljan inom näringslivet redovisades då som ganska svag. Att räntans höjd spelar sin roll i många företagens kalkylering kan ingen bestrida. Inte heller kan bestridas att det är svårare att tillgripa en räntehöjning om utgångsläget är högt. Tvingad till en räntehöjning kan man bli om utvecklingen förefaller att peka mot en överhettning. Valutareserven kunde också i höstas — detsamma kan man väl säga nu — betraktas som ganska tillfredsställande. Riksbankens sänkning av räntan i oktober i följande ter sig därför, menar utskottsmajoriteten, fullt försvarlig. Att riksbanken några månader senare blev tvungen att hämta tillbaka sänkningen och mer än det är inte något besked om att åtgärden i oktober var oberättigad.

Herr talman! I den ekonomiska debatt som kommer att äga rum i slutet av nästa månad blir det anledning att återkomma till valutafrågorna, räntepolitiken och annan riksbanksverksamhet. Jag nöjer mig därför nu med dessa kommentarer och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! I reservation 1, som är avlämnad av folkpartiets representanter i utskottet, har vi velat ha en annan beskrivning på vissa punkter i utlåtandet.

Den bedömning av konjunkturutvecklingen som beskrives inledningsvis anser vi borde ha getts en mera rättvisande bild av de bedömningar som gjordes i början av året. Folkpartiet var betydligt mindre optimistiskt än regeringen om möjligheterna till en konjunkturförbättring. Från vår sida förordade vi en mera expansiv och sysselsättningsfrämjande konjunkturpolitik. Vi ville ha en mera kraftfull satsning på selektiva åtgärder i regioner med hög arbetslöshet och i branscher med outnyttjad kapacitet. Dessutom begärde vi vissa tidsbegränsade generella stimulansåtgärder.

Den förda ekonomiska politiken bidrog visserligen något till en uppgång i konjunkturerna, men förbättringarna torde i stor utsträckning få tillskrivas den internationella konjunkturuppgången. Ökningen av tillväxttakten för den totala produktionen från 2 procent 1967 till 3,5 procent 1968 bör ses i ljuset av att den genomsnittliga tillväxttakten under efterkrigstiden varit ungefär 4 procent och under första hälften av 1960-talet 5 procent.

Läget på arbetsmarknaden var under en stor del av året mycket besvärande. 1967 måste betecknas som ett år med en icke oväsentligt försvagad konjunktur. Vi hade dock då lägre arbetslöshetssiffror för de tre första kvartalen än under motsvarande tid 1968. Arbetslösheten var besvärande framför allt i skogslänen, som svarade för i det närmaste hälften av den registrerade arbetslösheten. Men även i övriga delar av landet var sysselsättningen otillfredsställande.

Om en mer expansiv ekonomisk politik förts, torde läget ha varit ett annat. Det förelåg enligt vårt förmenande motiv för en sådan politik med en kombination av selektiva åtgärder, främst i skogslänen, och mer generellt verkande åtgärder av sådan art att de kunnat snabbt avvecklas om läget motiverat detta. Till de generella åtgärderna räk-

Penning- och valutapolitiken

nade vi en något tidigare räntesänkning. Därigenom skulle man också ha skapat förutsättningar för en senare användning av räntevapnet i motsatt riktning, om så hade behövts.

Ett av målen för den ekonomiska politiken var att åstadkomma en ökning av industrins investeringar. Detta lyckades inte, utan investeringarna låg för andra året i följd på en oförändrad nivå. Näringslivets fasta investeringar minskade med 3,5 procent i volym räknat. En av orsakerna härtill var den investeringsavgift på s. k. oprioriterade byggen som utgick under en stor del av året. Denna investeringsavgift kan med fog antas ha medverkat till att skärpa sysselsättningsläget.

Slutsatsen måste bli att den bedömning som folkpartiet gjorde var den mest realistiska. Om de åtgärder vi föreslog hade vidtagits, skulle den ekonomiska tillväxten under 1968 ha stimulerats och som följd härav skulle arbetslöshetssiffrorna ha blivit lägre och uppgången i konjunkturen blivit snabbare.

Herr talman! Med det sagda ber jag att få yrka bifall till reservation nr 1.

Herr ENARSSON (m):

Herr talman! Jag skulle vilja säga några ord med anledning av den reservation som herrar Åkerlund och Brundin har fogat till bankoutskottets utlåtande nr 11. Jag tycker mig ha anledning att göra detta därför att jag senast i fjol var med och avgav reservationer i de penning- och valutapolitiska frågorna efter samma principiella riktlinjer som följs upp i nu föreliggande reservation; jag hade då tillfälle därtill genom min placering på en av förstakammarstolarna i bankoutskottet.

Det har varit något olika uppfattningar — som herr Regnéll här redovisat — bland bankoutskottets ledamöter från vårt parti tidigare, och det är samma förhållande nu, vilket väl inte är så underligt i en fråga av denna stora räckvidd.

Jag vill börja med att konstatera att majoriteten inte funnit någon anledning att avvika från den beskrivning av penning- och valutapolitiken som presenteras i riksbankens årsberättelse. Men inte en enda egen synpunkt på hela detta vida problemkomplex har majoriteten kunnat prestera. Det heter på kortast tänkbara språk att bankofullmäktiges åtgärder inte givit anledning till särskilt yttrande från utskottet sida. Ändå har det under år 1968 varit en livlig diskussion om penning- och valutapolitiska händelser, och året har varit osedvanligt händelserikt på det internationella fältet med upprepade guld- och valutakriser, diskontoförändringar, skärpta valutakontroller och dylikt. Jag tycker att utskottsmajoriteten kunde ha givit en något fylligare kommentar till händelseutvecklingen än den som här presenterats.

Vad först angår penning- och kreditpolitiken säger utskottet att en stark likviditetsuppbyggnad ägde rum i näringslivet under andra halvåret i fjol. Det är riktigt. Till stor del berodde den på det statliga budgetunderskottet, som var i starkt växande vid denna tid, och på sättet att finansiera detta underskott. Det skedde nämligen inte i öppna marknaden, i vilket fall det hade uppstått en räntestegringstendens, utan i riksbanken som härför fick, som det brukar heta, falla tillbaka på sedelpressarna. Detta är ingen bra politik. Det blev så stor tillgång på likvida pengar att det i stället för tryck uppåt blev ett tryck nedåt på räntorna, och så sänktes diskontot i oktober månad.

Naturligtvis kunde även en sådan politik ha gått enligt intentionerna, men så blev inte fallet. Utomlands kom i november den franska francrisen, och valutor började flöda ut från Sverige. Då fick man tillgripa en ganska häftig kreditåstramning. Enligt vår mening är det bättre att föra en smidig kreditpolitik utan tvära kast och ryck. Även på kreditmarknaden behöver förtroende

Penning- och valutapolitiken

råda, så att både sparare och lånesökande har en känsla av att kreditmarknaden arbetar effektivt inom ramen för sina resurser och att penningvärdet förblir stabilt. Endast på den vägen är det enligt vår tro möjligt att på längre sikt skapa förutsättningar för att förbilliga kreditvillkoren.

Självfallet skall riksbanken hela tiden leda utvecklingen, men den bör anpassa sig bättre till marknadens faktiska resurser och visa större hänsyn därtill i stället för att späda ut resurserna med sina maktmedel och operationer.

I valutapolitiskt hänseende har fjolåret bjudit på både internationella kriser och stor oro, vilken inte gått vårt land spårlöst förbi. Medan utskottet inte har någonting för egen del att säga om vår valutapolitiska målsättning, framhåller reservanterna att det i vart fall varit möjligt att upprätthålla kronans yttre värde i förhållande till den amerikanska dollarn. Däremot har det icke varit möjligt att hålla kronans värde oförändrat i förhållande till guldet på de privata marknaderna. Enligt vårt lands åtagande gentemot internationella valutafonden skall guldpriset ligga omkring 5 800 kronor per kilogram eller något litet däröver. Priset är emellertid nu uppe i cirka 7 000 kronor per kilogram. Jag konstaterar detta faktum som en intressant företeelse men vill för närvarande begränsa mig till att säga, att konsekvenserna härav inte trätt i dagen påtagligt för oss. Framtiden får visa vad som kan bli följden.

Till sist vill jag också framhålla att vårt lands samlade guld- och valutatillgångar nedgått med 145 miljoner kronor och vid årsskiftet utgjorde 5 763 miljoner kronor. Detta motsvarar drygt två månaders import. Sedan årsskiftet har en ganska stark ytterligare nedgång inträffat, en fråga som jag kanske får tillfälle att återkomma till i ett annat sammanhang. Våra tillgångar av utländska betalningsmedel är långt ifrån stora, vilket utgör en mycket sårbar

punkt i vår samhällsekonomi. Reservanterna har också liksom tidigare år framhållit att andelen guld är för liten, endast 20 procent av de totala tillgångarna. Jämför man med andra länders centralbanker, särskilt USA:s, Englands, EEC-ländernas och andra med oss likvärdiga industriländers, är denna fördelning ogynnsam.

Herr talman! Med vad jag här anfört hemställer jag, att bankoutskottets ömförmålan måtte med gillande av den ändring som återfinnes i reservationen 2 av herr Åkerlund och herr Brundin läggas till handlingarna.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Det mest intressanta i denna fråga är att det föreligger tre borgerliga linjer. Det skulle vara intressant att veta hur den borgerliga politiken skulle ha sett ut, om valet i höstas hade givit ett annat utslag. Man kan inte ens ena sig när det gäller att bedöma riksbankens och riksgäldskontorets politik, utan man separerar sig i tre delar.

Herr Larsson i Umeå sade att man borde ha fört en mera selektiv politik, inriktad speciellt på skogslänen. Jag undrar hur riksbankens och riksgäldskontorets politik skulle ha sett ut, om den varit inriktad speciellt på skogslänen. Har inte herr Larsson förväxlat det hela med den debatt vi skall ha någon gång i maj?

Herr Enarsson talade om att riksbanken har fallit tillbaka på sedelpressarna. Jag försöker hitta det uttrycket i högerreservationen, men där har det inte tagits med. Herr Enarsson ville att man skulle komma med egna synpunkter i ärendet, och jag förmodar att detta var en sådan egen synpunkt som herr Enarsson anförde.

Herr Enarsson anmärkte också på att likviditeten hade ökat under föregående år genom att riksbanken köpte obligationer. Ja, meningen med de köpen var just att likviditeten skulle öka. Herr Enarsson hörde vad herr Larsson sade

— han ville ha ännu mer stimulans åt näringslivet än det blev. En sådan stimulans åstadkommer man genom att öka likviditeten under ett konjunkturskede när det annars inte föreligger någon större investeringsvilja och någon större efterfrågan; den likviditetshöjning som inträffade var alltså avsedd, och då finns det väl ingen anledning att kritisera den, eftersom vi ju vill ha en ökning av investeringarna. Räntesänkningarna under året syftade till det, och obligationsköpen, som också medverkade till att öka likviditeten, syftade likaså åt det hållet.

Jag tror, herr talman, att det räcker med att anföra detta från socialdemokratiskt håll när jag tillstyrker bankoutskottets utlåtande. Vi får väl låta de tre olika borgerliga linjerna stå som slutvinjett och visa oppositionens oförmåga att samla sig till en alternativ politik också när det gäller att granska riksbanken och riksgäldskontoret.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) att utlåtandet i denna del måtte läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört; 2:o) att utlåtandet i denna del måtte läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen 1) av herrar Stefanson och Larsson i Umeå; samt 3:o) att utlåtandet i denna del måtte läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen 2) av herrar Åkerlund och Brundin; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Umeå begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Enarsson votering, i anled-

ning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående bankoutskottets utlåtande nr 11, såvitt avser penning- och valutapolitiken, antager reservationen 1) av herrar Stefanson och Larsson i Umeå, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 2) av herrar Åkerlund och Brundin.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 46 ja och 35 nej, varjämte 124 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren lägger bankoutskottets utlåtande nr 11, såvitt avser penning- och valutapolitiken, till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört i denna del, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren lagt denna del av utskottets utlåtande till handlingarna med gillande av vad som an-

Användande av riksbankens vinst för år 1968

förts i reservationen 1) av herrar Stefanson och Larsson i Umeå.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 152 ja och 28 nej, varjämte 28 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså beslutat att lägga utlåntagandet i denna del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Lades till handlingarna.

Punkterna 4 och 5

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 5

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 12, i anledning av motioner om vidare information till riksdagen i valutapolitiska frågor.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6

Användande av riksbankens vinst för år 1968

Föredrogs bankoutskottets memorial nr 13, om användande av riksbankens vinst för år 1968.

Utskottet hade i fråga om bankovinsten för år 1968 inhämtat yttrande från fullmäktige i riksbanken. I skrivelse den

13 februari 1969 hade fullmäktige hemställt, att utskottet ville föreslå riksdagen besluta att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 200 000 000 kronor skulle inlevereras till statsverket under budgetåret 1968/69;

b) ett belopp av 148 000 000 kronor skulle överföras till kursdifferenskontot; och

c) återstående belopp, 2 330 kronor 97 öre, skulle kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte besluta att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 200 000 000 kronor skulle inlevereras till statsverket under budgetåret 1968/69;

b) ett belopp av 148 000 000 kronor skulle överföras till kursdifferenskontot; och

c) återstående belopp, 2 330 kronor 97 öre, skulle kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Reservation hade avgivits av herrar Åkerlund, Strandberg och Regnéll (samtliga m), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte besluta att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 300 000 000 kronor skulle inlevereras till statsverket under budgetåret 1968/69;

b) ett belopp av 48 000 000 kronor skulle överföras till kursdifferenskontot; och

c) återstående belopp, 2 330 kronor 97 öre, skulle kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! På denna punkt föreligger ju en välkänd skillnad i uppfattningen, både mellan ledamöter i bankoutskottet och mellan ledamöter här i kamrarna. En del följer den

Undantagande av böcker och musikalien från bruttoprisförbudet

linje riksbanken rekommenderar, andra går emot den.

Riksbanksfolket är inte angeläget att statsbudgeten skall få in onödiga medel på sin inkomstsida där de bildar underlag för ytterligare utgifter. Man kan i och för sig förstå detta. Men särskilt tillfredsställande är det inte heller att vinstmedel ligger kvar hos riksbanken och där vid olika tillfällen resulterar i specialarrangemang för att utsläcka dessa vinstmedel eller på annat sätt föra bort dem från vinstkontot.

För oss reservanter har det, liksom vid tidigare tillfällen, tett sig riktigtast att riksdagen, riksbankens huvudman, i stort sett tar hem vinsterna och redovisar dem på statsbudgeten. Detta är bakgrunden till reservanternas önskemål om att av riksbankens tillgängliga vinstmedel 300 miljoner kronor, inte 200 miljoner, skall inlevereras till statsverket, vilket medför en motsvarande minskning, alltså på 100 miljoner kronor, av vad som överförs till kursdifferenskontot.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr FRANZÉN i Motala (s):

Herr talman! Reservanterna vill ha en annan disposition av riksbanksvinsten för år 1968 än vad utskottets majoritet har rekommenderat och förordat. Detta betyder att av vinstmedlens drygt 348 miljoner kronor skall 300 miljoner inlevereras till statskassan, mot de 200 miljoner kronor som finansministern har upptagit i statsverkspropositionen. Som herr Regnéll framhöll skulle alltså kursdifferenskontot bli 100 miljoner kronor lägre.

Under de senaste åren har bankoutskottet undan för undan gått oppositionen till mötes och höjt det belopp som skall inlevereras till statskassan, och den fördelning som i år föreslås tycker vi är rimlig.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herr Åkerlund m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7

Föredrogs vart för sig

bankoutskottets utlåtande nr 14, i anledning av motion om inrättande av ett riksdagsmuseum; och

första lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 10 juni 1949 (nr 341) om explosiva varor.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 8

Undantagande av böcker och musikalien från bruttoprisförbudet

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 16, i anledning av motioner angående dels förlängd tid för bokhandels dispens från bruttoprisförbudet, dels undantagande av böcker och musikalien från bruttoprisförbudet.

Tredje lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade likalydande motioner, nr 794 i första kammaren av herr *Bengtsson m. fl.* och nr 927 i andra kammaren av herr *Sundman m. fl.*, vari hemställdes

»att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala att tiden för bokhandels dispens från bruttoprisförbudet bör utsträckas ytterligare fem år».

Utskottet hade vidare behandlat två

Undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet

till lagutskott hänvisade likalydande motioner, nr 804 i första kammaren av herr *Skårman* och nr 933 i andra kammaren av herrar *Wachtmeister* och *Ringaby*, vari hemställdes

»att riksdagen måtte besluta sådan ändring i lagen den 25 september 1953 om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet, att böcker och musikalier skall vara undantagna från förbudet mot fasta bruttopriser».

Utskottet hemställde,

att motionerna I: 794 och II: 927 samt I: 804 och II: 933 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Wachtmeister* (m), som ansett att utskottet bort hemställa,

A. att motionerna I: 794 och II: 927 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 804 och II: 933 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att riksdagen under höstsessionen innevarande år förelades sådant förslag till lagändring att böcker och musikalier undantoges från eljest gällande förbud mot fasta bruttopriser; samt

C. att sistnämnda motioner i övrigt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Jag kan inte finna att denna fråga av utskottet blivit behandlad på ett tillfredsställande sätt, och jag skulle därför egentligen yrka på återremiss av hela ärendet.

Bokhandlareföreningen hade skriftligen framfört sina synpunkter till utskottet, men föreningen hade också anhållit att dess direktör personligen skulle få klargöra synpunkterna ytterligare inför utskottet och gå dess ledamöter

till handa genom att svara på frågor. Denna anhållan avslogs. Näringsfrihetsombudsmannen bereddes däremot tillfälle att, om han så önskade, personligen redogöra för sina åsikter och svara på frågor. Han utnyttjade också detta tillfälle till att under en och en kvarts timme polemisera mot Bokhandlareföreningen.

Näringsfrihetsombudsmannen är i detta fall åklagare och inget annat, och som sådan har han både rätt och skyldighet att spetsa till sina formuleringar. Den »åtalade» måste emellertid alltid ges möjligheter att försvara sig mot åklagarens mer eller mindre subjektiva påståenden. Jag skall i detta sammanhang inte använda den karakteristik av utskottets förfarande, som några högt uppsatta jurister gjort, och inte heller yrka på återremiss, eftersom frågan redan avhandlats i första kammaren. Jag skall i stället gå in på själva sakfrågan.

Jag har tidigare motionerat i denna fråga, nämligen vid 1964 års riksdag, då motionen behandlades av andra lagutskottet som ansåg att näringsfrihetsrådets dispensgivning borde vara ett lämpligt instrument för att förena uppmjukningar i vissa avseenden av bokhandlarsystemet med ett bibehållande av de fasta bruttopriserna. Några betänkligheter inför riksdagens möjligheter att diskutera dispensgivning och lagtillämpning hyste man inte den gången. I debatten i andra kammaren uttalades det tvärtom från flera håll att en lagändring vore överflödig, eftersom man förutsatte att dispens skulle beviljas även i fortsättningen. Men det är just vad som inte har skett. Näringsfrihetsrådet har ansett sig helt obundet av 1964 års riksdagsuttalande, och den här gången har utskottet — nu är det tredje lagutskottet — under hänvisning till 90 § regeringsformen ansett sig inte kunna lägga sig i lagtillämpningen.

Jag är absolut ingen jurist, men jag vågar i alla fall ifrågasätta, om ut-

Undantagande av böcker och musikalien från bruttoprisförbudet

skottet har rätt i det här avseendet. Av kommentarerna till grundlagsparagrafen framgår nämligen att de *allmänna principerna* — de två orden är kursiverade i texten — rörande tillämpning av lagar och författningar kan bli föremål för riksdagens överläggningar och prövning. Här gäller det ju inte det beslut som näringsfrihetsrådet fattade den 17 mars 1965, då man vägrade att medge fortsatt dispens, utan vad vi här diskuterar är just de allmänna principerna för dispensgivning.

Jag har inte haft tillfälle att forska efter precedensfall och har därför i det här avseendet inte reserverat mig mot utskottets utlåtande, men jag är angelägen om att till riksdagens protokoll få anteckna min tveksamhet beträffande utskottets motiv för att avstyrka herr Sundmans motion. Nog vore det bra egendomligt om inte lagstiftaren-riksdagen skulle kunna säga ifrån när man märker att lagen inte tolkas som man tänkt sig. Lika egendomligt är det att ett sådant auktoritativt uttalande inte länder till efterrättelse. Men nu anses att vi inte kan gå den här bekväma vägen och då återstår det bara att ändra lagen så att den blir absolut entydig. Tyvärr har utskottet inte velat vara med om den saken heller.

Det är främst två faktorer som utskottet hänger upp sitt avstyrkande på: för det första att övergången till fri handel kan väntas medföra en gynnsam prisutveckling och för det andra att den svårsålda litteraturen ekonomiskt spelar en så obetydlig roll, att man inte enbart av hänsyn till den kan bibehålla ett bokhandelssystem med så uppenbara nackdelar som det nuvarande.

Om man ser litet närmare på utskottets motiv finner man bl. a. följande formuleringar: Det torde få anses utrett, det framstår dock knappast som sannolikt, det är knappast realistiskt, någon ändring behöver man knappast räkna med, det är inte troligt etc. Säl-

lan, herr talman, har man sett en sådan koncentration av förmodanden. Utskottets utlåtande bygger sannerligen inte på någon fast grund utan snarast på ett ytterligt obehagligt gungfly. Utskottet vet ingenting men tror så mycket mera.

Det tråkiga för utskottet är bara att det utomlands finns många exempel på hur den här tron verkat i praktiken. I Västtyskland har man varit inne på tanken att upphäva de fasta bruttopriserna, men vederbörande minister meddelade förra våren — med stöd av alla partier — att lagförslag om detta inte skulle läggas fram. I Förenta staterna vill man återgå till de fasta priserna, eftersom de fria har visat sig vara behäftade med sådana nackdelar att man inte vill ha kvar dem. I Finland har man planerat att gå samma väg som utskottet här har förordat. Men man tycker att den vägen är så pass äventyrlig att dessa planer ställts på framtiden tills man sett hur det gått hos oss. Både i Holland och England anser man att en effektivt fungerande bokdistribution är ett allmänt intresse och att det därför behövs en sortimentsbokhandel som måste skyddas genom fasta bokpriser. I Holland är fasta bruttopriser direkt påbudna, t. o. m. för importerad litteratur. I England är böcker de enda varor som är undantagna från bruttoprisförbud. I Österrike är böcker undantagna från kartellagstiftningen. I Frankrike däremot har man vårt blivande och enligt utskottet idealiska system. Men så har också Frankrike världens sämsta bokhandel.

Vår svenska bokhandel har däremot ett stadgat rykte som en av världens bästa. Världen runt avundas man oss vårt förnämliga bokhandelssystem, och man kunde ju då tycka att vi borde få behålla det. Men det vill nu inte utskottet av rent principiella skäl.

Att böcker skiljer sig från andra handelsvaror vill man inte förstå utan ger sig in på ett system som man tror kom-

Undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet

mer att medföra lägre priser. Att de stora förlagen kommer att bli än större, att de stora boklådorna kommer att bli större, om det är man nog ganska överens. Men vad säger då en företrädare för ett av de företag som mest kommer att gynnas av de fasta bruttoprisernas avskaffande, vårt största bokförlag?

Jo, man säger — tvärt emot utskottets fromma tro — att böcker, fränsett vissa bestsellers, snarast kommer att bli dyrare, om de fasta bruttopriserna slopas. Man säger också att lika litet som vi skulle åka bil mera om bensinen bleve 5 öre billigare, lika litet skulle vi köpa fler böcker om böckerna bleve 10 procent billigare. Härvidlag skulle man väl apropå våra internationellt sett ovedersägligen rätt höga bokpriser kunna tillfoga, att dessa höga priser inte beror på bokhandelssystemet utan på att Sverige tyvärr är ett litet land med ett litet språkområde och att alltså böckernas upplagor med naturnödvändighet blir relativt små.

Det nya systemet kommer att medföra att ett eller annat hundratal mindre boklådor kommer att försvinna, och det tycks man anse fullt i sin ordning — det skulle medföra en rationellare organisation av bokhandeln, tror man. Men enligt min mening bör man i detta sammanhang snarare åberopa stadsbibliotekarien Bengt Hallvik i Hälsingborg som uttalat att varje nedlagd boklåda innebär en kulturförlust och att det för kulturlivet i landsorten vore en olycka, om bruttoprisreformen på detta sätt skulle medföra en krympning och en försvagning av bokhandelssystemet.

Det kanske bör framhållas, när vi talar om bokhandelssystemet, att det inte är fråga om att behålla vårt hittillsvarande bokhandelssystem helt oförändrat. Tvärtom har bokhandlarna förra våren i skrivelse till statsrådet Palme föreslagit mycket långt gående liberaliseringar — bl. a. avveckling av

nyetableringskontrollen och slopande av bokhandelns ensamrätt att sälja vissa böcker. Det enda som skulle bli kvar var egentligen det fasta bruttopriset. Utskottet utgår därför från felaktiga förutsättningar, när det hela tiden talar om det nuvarande systemet som inte skall få bibehållas. Det blir, som sagt, bara det fasta bruttopriset kvar därav. Men utskottet har tyvärr helt anslutit sig till näringsfrihetsrådets krav att allt skall bort. Principen framför allt, om vi så skall slå ihjäl hela bokhandeln!

I sin argumentering är utskottet enliga. Den överenskommelsen är för reskvent när det till en början talar mot det nuvarande kommissionssystemet och senare lovprisar en överenskommelse mellan bokhandlarna och bokförläggarna, där samma system är det väsentliga. Den överenskommelsen är förresten bara preliminär. Ännu så länge vet man inte alls hur många som kommer att ansluta sig till den. Den står och faller just med anslutningen. Ännu så länge har den inte biträtts av något bokförlag eller någon enda bokhandlare utan den har bara träffats mellan representanter för de olika organisationerna över huvudet på medlemmarna.

Men även om den skulle accepteras, i stor utsträckning till och med, sträcker sig dess verkningar i alla fall inte längre än till att vara en garanti för att böckerna kommer att finnas i boklådorna, däremot inte för att boklådorna kommer att finnas på de platser dit böckerna skulle komma, och det är ju onekligen en ganska väsentlig sak.

Utskottet tycker alltså att kommissionssystemet kan bli kvar. Utskottet har heller inte något emot det därmed följande sortimenttvånget och de kostnader detta medför. Men man tycker att logiken då också borde kräva att utskottet anvisat någon annan väg att gå än det fasta bruttopriset för att få bidrag till de kostnader som sortimenttvånget medför. Men detta har man inte gjort.

Undantagande av böcker och musikalien från bruttoprisförbudet

Utskottet hänvisar till litteraturstödutredningen och tror att den skall producera alla tänkbara tulipanarosor här. Det är för tidigt att nu sia om denna utrednings resultat, men eftersom den har aviserat att den kommer att arbeta i varje fall under hela år 1969, kommer resultatet inte att kunna omsättas i praktiska åtgärder förrän nuvarande bokhandelsdispens har utgått och raseringen har satt i gång. Med hänvisning till vad litteraturstödutredningen har sagt om sin arbetstid, d. v. s. den tid man beräknar att hålla på innan man blir färdig, blir oviljan att bevilja fortsatt dispens så mycket obegripligare.

Det är ju inte någon idé att här diskutera frågan om fortsatt dispens. Därför får jag tyvärr, även om det hade varit mycket roligt, avstå från att instämna med Kulturarbetarnas socialdemokratiska förenings yrkande på just fortsatt dispens i detta avseende.

Jag ber till sist att i stället få yrka bifall till reservationen, vilken för övrigt, om jag inte är alldeles felorienterad, ganska bra stämmer med ett uttalande vid centerpartiets riksstämman förra året.

Herr SUNDMAN (cp):

Herr talman! Tredje lagutskottet har påpekat att klämman i motion II:927 har vissa konstitutionella svagheter. Trots det herr Wachtmeister sade för en stund sedan tror jag det ligger en hel del i utskottets anmärkning. Som huvudmotionär har jag inte något annat att göra än att bita i det lätt syrliga äpplet. Motionens kläm måste nog betraktas som en nullitet eller i bästa fall som ett uttryck för en på sitt sätt tiggande opinion.

Den diskussion om bruttopriset som på nytt dykt upp och som började förra våren genom de socialdemokratiska kulturarbetarnas initiativ är delvis identisk med den debatt som har förts tidigare i olika omgångar, på 1950-talet och före näringsfrihetsrådets be-

slut år 1965. Argumenten är i stort sett desamma, även om det har tillkommit några få nya. Diskussionen präglas i lika hög grad av samma gamla osäkerhet inför vad som kan komma att hända. Osäkerheten är, som föregående talare påvisat, på ett närmast litterärt sätt dokumenterad i formuleringar och ordval i tredje lagutskottets utlåtande.

Flera exempel uppräknades förut, och jag skulle kunna räkna upp några till men jag avstår. Man kan bara konstatera — för att låna formuleringskonsten från utskottet — att det resonemang som lagutskottet för sannolikt knappast torde kunna vara distinkt. Flera av de argument jag hade tänkt ta upp här har redan framförts av herr Wachtmeister. Jag skall därför bara plocka ut några kommentarer.

af Trolles kommentarer till Lennart Myréns utredning 1957 nämns ofta i detta sammanhang. Utskottet skriver i sitt utlåtande: »Det torde få anses utrett att det nuvarande bokhandelssystemet medför höga kostnader och att en övergång till fri handel kan väntas medföra en gynnsam prisutveckling och leda till att handeln med böcker rationaliseras.» Utskottet måste syfta på Lennart Myréns utredning och af Trolle två utlåtanden, men såvitt jag förstår kan man inte dra sådana slutsatser av utredningen och utlåtandena. af Trolle kommer fram till att en fri prissättning skulle kunna förbilliga bokdistributionen med omkring 5 miljoner kronor, men han gör i nästa andetag en reservation: ett fritt bokpris *kan* också medföra kostnadsökningar för förlagen som inte kan förutses och beräknas. Det fria bokpriset skulle alltså i bästa fall kunna medföra en genomsnittlig pris-sänkning på en eller annan procent, men bara i *bästa* fall.

af Trolle har också gjort ett annat riktigt påpekande angående bruttopriset på böcker, nämligen att det också fungerar som priskontroll. Det är en spärr mot prisstegringar. Påpekandet har intresse av det skälet att bokhan-

Undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet

deln regelmässigt arbetar med små marginaler.

Vad som är utrett är alltså följande: en fri handel med böcker *kan* under gynnsamma förhållanden leda till en prissänkning på en eller annan procent, men det är långt ifrån säkert. af Trolle framhöll både 1957 och 1963 att han för sin del tillstyrkte en fortsatt bruttoprisdispens och att han inte ville ta de risker som var förknippade med en fri prissättning. Och riskerna, det är det som kallas »kulturargumentet» i det här sammanhanget.

Tredje lagutskottet skriver i sitt utlåtande att det synes inte uteslutet att ett fritt bokhandelsystem i någon mån kan leda till risker för minskat urval och sämre service i bokhandeln samt minskad utgivning av svårsåld litteratur. Men, säger man, det är knappast realistiskt att utgå från att utgivningen av denna litteratur står och faller med bruttoprissystemet. Jag är helt ense med tredje lagutskottet. Jag tror inte att utgivningen av värdefull, svårsåld litteratur står och faller med bruttoprissystemet, men jag tror att utskottet också har rätt när det framhåller att det finns risker för att de fria priserna kan leda till en minskad utgivning av den svårsålda litteraturen.

Sammanhangen är både enkla och komplicerade. Det finns en gammal tumregel, som säger att 75 procent av alla titlar skönlitteratur som utges i vårt land går med förlust, 15 procent går ihop och resterande 10 procent ger så hyggligt resultat att de kan bära upp den förlustbringande utgivningen. Det är alltså den gamla historien om gungorna som subventionerar karusellen. Om en fri prissättning på böcker — det hoppas i varje fall näringsfrihetsrådet — resulterar i priskonkurrens vad angår de lättsålda böckerna, finns det uppenbara risker för att utrymmet kommer att minska för utgivningen av den svårsålda litteraturen, hur ambitiösa förläggarna än är.

I detta sammanhang måste man också

påpeka att de seriösa små förlagen — det finns ganska många sådana i Sverige — av naturliga skäl lättast kan hamna i en prekär situation. De har ju inte samma möjligheter till riskfördelning som de stora förlagen. En ytterligare koncentration av bokutgivningen till några få, stora förlag är knappast önskvärd.

Utskottet för litteraturutredningen på tal — den tillsattes förra året — och säger, att den skall granska de problem som sammanhänger med utgivningen av den svårsålda, värdefulla litteraturen. Det är riktigt; det framgår av direktiven. Den svårsålda litteraturen är ett besvärligt problemkomplex redan med nuvarande bokhandelsystem. Det kommer inte att bli mindre svårslöst efter det att bruttopriset avskaffats.

Man skulle kunna rikta en annan anmärkning mot utskottets behandling av ärendet: när det gäller kulturargumenten har man fastnat för de svårsålda böckerna men slunkit förbi distributionen. Man räknar med en rationalisering av detaljhandeln med böcker. Det är troligt att man har rätt och att det kommer att bli en rationalisering. Mänskligt att döma innebär rationalisering i detta sammanhang i första hand en inskränkning av sortimentet i boklådorna. Detta är ett problem. Ett annat problem är större — herr Wachtmeister berörde också det — nämligen att bokhandeln redan nu befinner sig i ett besvärligt läge och att ett fritt bokprissystem med priskonkurrens därför innebär alldeles speciella risker.

Vi har i dag ett internationellt sett väl utvecklat bokhandelsväsende med 320 välsorterade A-boklådor utspridda över hela landet. Alla som sysslat med bokhandelsfrågor är medvetna om att en rationalisering av bokhandeln också kommer att medföra att ett stort antal boklådor kommer att slås ut. Jag kan påpeka att av dessa 320 A-boklådor har 89 en årsomsättning under 200 000 kronor. Därav förstår man lätt att det inte behövs några större rubb-

Undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet

ningar i omsättningen för att de skall slås ut. Dessutom ligger hälften av boklådorna i dag i tätorter med mindre än 20 000 invånare; det gör inte problemet lättare för dem.

I utskottsutlåtandet skrivs att den välsorterade bokhandeln säkerligen kommer att överleva. Jag tror också att ett begränsat antal i de större tätorterna kommer att göra det; problemet kommer framför allt att drabba landsorten. Näringsfrihetsombudsmannen framhöll i en estraddebatt för några veckor sedan att det inte var någon riksolycka om ett antal mindre bärkraftiga landsortsboklådor tvingades slå igen. Det har han rätt i — det är ingen riksolycka, men det är en lokal olycka. Detta tycktes emellertid inte alls bekymra honom.

Svenska bokhandlareföreningen brukar säga att vi i Sverige har den bästa bokhandeln i världen, och det är troligen riktigt. Jag är däremot inte alls säker på att vi har det bästa tänkbara bokhandelssystemet; det kan utvecklas och förbättras. Men jag tror inte att det bäst kan ske genom ett slopande av bruttoprisystemet just nu.

Bokbranschens företrädare agerade med alltför stor optimism vid förhandlingarna inför näringsfrihetsrådet åren 1963—1965. Det är uppenbart för den som vill vara efterklok. Det verkar nästan som om man betraktade det hela som en formalitet, som om en fortsatt dispens från bruttoprisförbudet var en självklar sak. Det var sannolikt därför som man intog en kategoriskt avvissande hållning till framlagda förslag om uppmjukningar av konkurrensbegränsningarna inom bokhandeln.

Näringsfrihetsrådets tydligen överraskande beslut år 1965 har nu tvingat fram ett större och mera påtagligt intresse för en liberalisering inom branschen. Man är beredd att ompröva nyetableringsreglerna och att frånga kravet på ensamrätten att sälja böcker över prisgränserna för de s. k. fria böckerna. Men man finner det angeläget

att i vart fall tills vidare få behålla det fasta bruttopriset för att undvika en priskonkurrens.

Jag är för min del ingen dogmatisk anhängare av ett fast bruttopris för handeln med böcker. Men de ekonomiska fördelar, som enligt genomförda utredningar kan vinnas genom en fri prissättning, är av så ringa storleksordning att de inte uppväger de kulturella riskerna. Det mest sannolika är att bokhandeln just nu och under ett antal år framöver bäst kan rationaliseras och liberaliseras med bibehållet skydd av fasta bruttopriser.

Helst hade jag sett att det kunnat ske genom en fortsatt dispens inom ramen för nu gällande lagstiftning. Det synes emellertid vara omöjligt i den situation som föreligger.

Av dessa skäl, herr talman, yrkar jag bifall till herr Wachtmeisters reservation.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Herr Wachtmeister började sitt anförande med att angripa utskottet för handläggningen av föreliggande ärende. Såvitt jag har mig bekant var det ett enigt utskott som beslöt att icke remittera de motioner det här gäller. Under arbetets gång gjordes en framställning av Svenska bokhandlareföreningen att få inkomma med synpunkter, och utskottet som alltså tidigare bestämt sig för att icke remittera dessa motioner var generöst nog att låta Bokhandlareföreningen inkomma med synpunkter i frågan. Men som en konsekvens av utskottets generositet beslöt utskottet att också låta den andra parten — den part som herr Wachtmeister kallade den anklagande parten, nämligen näringsfrihetsombudsmannen — få framlägga sina synpunkter inför utskottet. Jag kan med utgångspunkt häri inte finna någon anledning till angrepp mot utskottet för handläggningen av ärendet.

När det gäller bruttoprisförbudet för bokhandeln bör man ha klart för sig att

Undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet

lagen om konkurrensbegränsning kom till 1953 och att den har till syfte att främja en ur allmän synpunkt önskvärd konkurrens inom näringslivet. I lagen stadgas förbud med dispensmöjligheter bl. a. mot den konkurrensbegränsning som de fasta bruttopriserna utgör. Det enda organ som äger rätt att bevilja denna dispens är näringsfrihetsrådet, och näringsfrihetsrådet har vid ett flertal tillfällen beviljat bokhandeln denna dispens. Men 1965 fattade man det beslutet att dispens skulle komma att beviljas endast för tiden t. o. m. den 31 mars 1970. Det var alltså ett slutgiltigt beslut. Eftersom det i lagen stadgas att näringsfrihetsrådet är det enda organ som kan bevilja dispens, är det således omöjligt för utskottet att behandla den fyrapartimotion som har herr Sundman som huvudmotionär. Det strider mot § 90 i regeringsformen. Herr Wachtmeister ifrågasätter detta, men med tillfredsställelse noterar jag att huvudmotionären ändå anser att utskottets tolkning på den punkten är riktig.

Man kan alltså konstatera att det har förflutit en lång tidsperiod sedan lagen om konkurrensbegränsning infördes, och bokhandeln har haft denna tid på sig att anpassa sig till den kommande situationen. När beslutet fattades år 1965 hade det föregåtts av en mycket utförlig penetrering av bokhandels problem. I det sammanhanget fästes — och det redovisade herr Sundman i sitt inlägg — stort avseende vid den utredning som professor af Trolle gjorde på uppdrag av näringsfrihetsrådet. Det är riktigt att professor af Trolle i princip tillstyrkte en fortsatt dispens. Men — och det tycks man glömma bort i denna diskussion — af Trolle underströk att detta var en helt subjektiv ståndpunkt. Han föreslog dessutom att dispensen skulle gälla endast så länge genomsnittsrabatterna förblev oförändrade.

Till herr Wachtmeister skulle jag också vilja säga att af Trolle tillade, att i den mån man slipper tvånget att kon-

kurrera med priser, ligger det inte något oskäligt i att man får uthärda tvånget av en marginalkontroll. Med andra ord, af Trolles tillstyrkan till fortsatt dispens innebar också att man skulle införa priskontroll och marginalkontroll, men därom står intet i den reservation som är fogad till utskottsutlåtandet.

Jag vill i likhet med herr Sundman ta tillfället i akt och säga att den svenska bokhandeln befinner sig på en mycket hög nivå — den är säkerligen bland de bästa i världen — men även om så är fallet behöver man fördenskull inte bibehålla den konkurrensbegränsning i all oändlighet som ett bevarande av bruttopriset skulle innebära. Herr Wachtmeister gjorde här internationella jämförelser. Om man skall göra sådana jämförelser är det att märka att de västländer som nu har bruttopriser på böcker hade det också vid den tidpunkt när näringsfrihetsrådet fattade sitt beslut 1965. Tendensen i flertalet länder pekar mot friare system i allt fler branscher, men det ligger i sakens natur att bokbranschen i allmänhet är den bransch där fasta bruttopriser längst bibehålls. Åtskilliga länder med fasta priser på böcker har också fasta priser på många varor i andra branscher.

Det är riktigt att man har tillmätt den svårsålda kulturellt värdefulla litteraturen en stor roll i det här sammanhanget och man har uttryckt farhågor för att s. k. udda, kulturellt värdefull litteratur skulle få svårighet att hävda sig på marknaden i fortsättningen. Men, herr Sundman och herr Wachtmeister, är det inte så redan i dag när vi har ett bruttoprissystem att denna litteratur har mycket stora svårigheter och att dess författare har otroligt stora ekonomiska och andra svårigheter att få sin litteratur tryckt och spridd?

Man kan konstatera att även nu, när vi har ett bruttoprissystem, föreligger mycket stora svårigheter. Det var med utgångspunkt i detta förhållande som 1968 års litteraturstödutredning, av vil-

Undantagande av böcker och musikaler från bruttoprisförbudet

ken herr Sundman är ledamot, tillsattes. Jag hoppas och förmodar att denna utredning kommer att arbeta mycket snabbt och kommer att finna lämpliga lösningar på de uppenbara problem som denna litteratur har att kämpa med och de svårigheter dessa författare har.

Jag vill sedan övergå till att något kommentera den reservation som är fogad till utskottsutlåtandet och till vilken de båda föregående talarna yrkat bifall. Reservanten skriver: »Redan nu har en skärpning i förlagens utgivningspolitik förmärkts, motiverad med osäkerheten inför framtiden.» Det påståendet kan jag varken bejaka eller bestrida, men det verkar, liksom flera av de andra argumenten mot ett fritt system, vara framkastat på en höft.

Om man tittar på bokutgivningen under 1968 finner man att under förra året utgavs 8 207 titlar. Jämfört med 1967 innebar detta en ökning med exakt 200 böcker. Själva utgivningen har alltså inte minskat.

Det står vidare i reservationen — och det sade herr Wachtmeister i sitt inlägg — att den branschöverenskommelse som träffades i början av januari är preliminär. Det är den ingalunda, utan den är en öppen överenskommelse som för tillämpning kräver tillträde av enskilda bokförläggare och bokhandlare. Det är alltså ingen preliminär uppgörelse, utan det är en överenskommelse som har träffats. Men av naturliga skäl kommer tillträddandet att ske närmare den tidpunkt då det nya systemet träder i kraft, nämligen den 1 april nästa år. Överenskommelse har träffats mellan Bokförläggareföreningen och Bokhandlareföreningen under ledning av respektive ordförande, och det finns ingen anledning att tro att avtalet inte skall vinna god anslutning.

I reservationen sägs: »Att tillgodose bokutgivningens allsidighet genom stödåtgärder över riksstaten anser utskottet vara en ur många synpunkter olycklig utväg.» Jag tycker att detta är mycket

avslöjande för reservantens inställning till dessa frågor. Det kan vara riktigt att fråga hur det skall gå med den experimenterande, kulturellt värdefulla men många gånger svårtillgängliga och trögsålda litteraturen. Frågan är väsentlig, ty utan författare som söker sig nya vägar förlorar litteraturen sin vitalitet. Den experimenterande litteraturen kan sägas vara ett livsvillkor för en levande kultur. Men det är en illusion att tro att bruttoprissystemet kan avhjälpa bristerna i det svenska kulturlivet. Vad som krävs är att samhället ännu konsekventare erkänner sina skyldigheter gentemot kulturarbetarna och handlar därefter. Den klena bibliotekersättningen tycker jag är frapperande. Här kan orättvisor undanröjas på ett enkelt sätt. Jag förmodar att litteraturstödutredningen ingående studerar det norska systemet, som innebär statliga inköp av nyutgiven skönlitteratur till biblioteken, för närvarande 1 000 exemplar av varje titel.

Det finns många möjligheter för litteraturstödutredningen att här finna lämpliga förslag till stöd för den kulturellt värdefulla litteraturen. Jag skulle vilja uppmana herr Sundman att i litteraturstödutredningen göra så mycket han kan göra för boken men inte låta det påverkas av herr Wachtmeisters reservation. Man kan inte lösa problemet genom konservativa skenlösningar, utan det måste göras genom en satsning på en dynamisk kulturpolitik, och då kommer vi inte ifrån att vi måste använda riksstaten, eftersom bruttoprissystemet uppenbarligen inte löser problemet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr WACHTMEISTER (m) kort gemäle:

Herr talman! Jag beklagar att inte herr Hugosson förstår den väldiga skillnad som ligger mellan att jag först kommer med en skriftlig inlägga och att min

Undantagande av böcker och musikaler från bruttoprisförbudet

motpart senare muntligen helt och hållet oanfäktad får polemisera i mer eller mindre vederhäftig form mot den inlagan. Det är där skillnaden ligger. Muntlig inställelse och skriftlig inlaga är olika saker. Parterna har i detta fall icke behandlats på lika sätt, och det är mot det jag har riktat mig, men utskottet har ju genom majoritetsbeslut bestämt att så skulle ske, och därför är det ingenting att göra åt saken.

Herr Hugosson kom med några direkta felaktigheter. En sak som väl inte var direkt felaktig var att han sade att, när beslutet om vägrad fortsatt dispens fattades 1965, saken därmed var klar. Det var den väl inte. Sedan dess har det nämligen inträffat en hel mängd saker, bl. a. har den skrivelse kommit som Bokhandlareföreningen avlät till statsrådet Palme förra våren med alla dessa förslag till liberalisering av bokhandeln.

När herr Hugosson vidare talade om att professor af Trolles undersökning bara innehöll hans subjektiva uppfattningar föreföll det som om herr Hugosson inte hade läst utredningen. Där talar af Trolle om att subjektiviteten gäller vilket av två alternativ man väljer. Han säger att det fasta bokpriset garanterar ett brett sortiment och att fri prissättning däremot framtvingar ett smalare sortiment. Det är alltså valet mellan dessa två alternativ som är en subjektiv fråga, ingalunda de andra slutsatser han kom till.

När herr Hugosson gav sig in på de internationella jämförelserna hade han klart fel. Han påstod att det tidigare i utlandet funnits fasta bruttopriser men att utvecklingen går mot en friare marknad. Det förhåller sig precis tvärtom. I Holland påbjöds den 31 augusti 1967 att fasta bruttopriser skall tillämpas. England fick år 1964 en lag mot fasta bruttopriser, men det har nyligen sagts ifrån att böcker skall undantas därifrån.

Det är riktigt som herr Hugosson sa-

de, att den svårsålda litteraturen inte har det lätt nu, men systemet med fasta bruttopriser är den bästa garanti som man hittills har kunnat ge den. Det var inte alls något löst utkastat påstående jag kom med, att förlagen börjat bli restriktivare i sin bokutgivning. Det finns klara belägg för att så är fallet, och det tror jag att herr Sundman kan bekräfta.

Herr SUNDMAN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wachtmeister vill att jag skall bekräfta. Det kan jag göra delvis, delvis inte. Det är klagomål på flera håll inom författarkåren att det numera är svårare att få manus placerade. Bokförläggarna däremot hävdar att de inte infört någon mera restriktiv utgivningspolitik. Där står yttrande mot yttrande.

Emellertid har det hänt någonting annat som berör författarna illa. Det sammanhänger med att vi håller på att få en ny typ av bokmarknad, en ny typ av bokklubbar. Förr utgavs böcker i bokklubbar bara som nyutgåvor av tidigare publicerade original, och man kunde alltså få ut ytterligare honorar på ett verk som inte längre såldes i bokhandeln. Därför har författarna nöjt sig med låg royalty för dessa böcker. Nu planerar bokförläggarna i stor utsträckning bokklubbar med böcker utgivna i original. Normalt skall författarna ha 16 2/3 procent på bokhandelspriset enligt avtalet. Emellertid visar det sig att förläggarna då de försöker sänka priset på böckerna i första hand pressar den svagaste parten, nämligen författarna, och kräver en reduktion till 12 procent när det gäller den nya typen av bokklubbar. Det finns alltså problem som dyker upp på skilda sätt på olika håll.

Herr HUGOSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wachtmeister trodde inte att jag hade läst af Trolles utredning. Det har jag visst gjort. Jag

Undantagande av böcker och musikaler från bruttoprisförbudet

kan till och med citera den, eftersom jag har utredningen med mig. Där säger af Trolle beträffande subjektiviteten: »När man nu slutligen skall fatta ett ofrånkomligt beslut i frågan, måste man lämna fakta och något som i bästa fall kan kallas för genomtänkta bedömningar bakom sig för att göra en helt subjektiv värdering. Om man accepterar bedömningen att en fri prispildning inom bokdistributionen skulle tendera att skapa en bestseller-distribution i vidaste bemärkelse och minska såväl utgivning som försäljning av annan litteratur, blir frågan endast huruvida de ekonomiska vinster man kan uppnå härigenom är värda sitt pris. Den frågan får envar besvara för sig. Författaren kan endast ange sin egen helt subjektiva ståndpunkt.»

Mera klart tycker jag inte att utredningsmannen, professor af Trolle, kunde ha uttryckt hur osäker han är i denna fråga. Det är riktigt, herr Wachtmeister, att professor af Trolle sedan subjektivt fastnar för ett bibehållande av bruttopriserna. Men han säger också att detta system skall kombineras med priskontroll och marginalkontroll, vilket herr Wachtmeister inte säger något om. Jag finner det egendomligt, om man på nytt skulle införa en priskontroll som vi hade under kriget över hela fältet av varor, ett system som var så illa omtyckt.

I mitt första inlägg glömde jag bemöta herr Wachtmeister när han refererade till de socialdemokratiska kulturarbetarna. Jag kan hänvisa till riksdagens protokoll från år 1964, då herr Wachtmeister diskuterade med de socialdemokratiska kulturarbetarnas ordförande i Stockholm, nämligen herr Kellgren. Jag vill citera vad denne sade då:

»Jag tror att herr Wachtmeister har missuppfattat denna fråga. Här gäller det i första hand en distributionsform för en vara som heter böcker och som är av många olika slag. Alla böcker är inte kulturvaror. Om riksdagen alldeles

speciellt vill slå vakt om kulturen och de kulturella aktiviteterna, vilket jag hoppas att riksdagen vill, så finns det många andra vägar att gå än att upprätthålla en distributionsform som i många avseenden, även för konsumenterna, är förbunden med nackdelar. Det är dessa nackdelar som man måste väga mot fördelarna.»

Här har alltså kulturarbetarnas ordförande i Stockholm i diskussion med herr Wachtmeister i riksdagen talat om att det inte är bruttoprissystemet man vill bibehålla, utan att man vill ha ett ökat stöd åt författarna. Vi fick också efter uppaktning från de socialdemokratiska kulturarbetarna bl. a. litteraturstödutredningen förra året.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Jag skall bara helt kortfattat kommentera den föregående diskussionen något.

Jag förmodar att herr Wachtmeister med tanke på det parti han tillhör i princip är anhängare av fri marknadsföring och fri konkurrens. Det måste väl då finnas mycket starka skäl för att man skall ta avstånd från den principen när det gäller bruttoprissättningen på böcker över huvud taget. De skälen har ju herr Wachtmeister mycket ingående presenterat här i debatten.

Herr Wachtmeister sade att utskottsmajoritetens uttalande bygger på en mängd förmodanden, att man tror att det och det skall hända. Det är väl alldeles riktigt att det förhåller sig så. Utskottet kan inte säkert veta vad det kommer att leda till på längre sikt, om man tar bort bruttoprissättningen på böcker. Men utskottsmajoriteten har den uppfattningen att ingenting annat kommer att hända än vad som har hänt inom andra sektorer av vårt näringsliv, där man har fri marknadsföring och fri konkurrens.

När man 1953 gick in för att i stort sett avskaffa bruttoprissättningen inom vårt näringsliv, förlitade man sig på

Undantagande av böcker och musikaler från bruttoprisförbudet

den fria konkurrensen. De erfarenheter man har gjort hittills inom näringslivet har väl varit, att det har lett till en ökad konkurrens, en ökad rationalisering och ofta ett förbilligande av själva marknadsföringen, över huvud taget till en större effektivitet, som brukar följa i spåren på ett konkurrenssystem i samhället.

Vi tror att det kommer att gå på samma sätt här. Det finns allt skäl att tro att det kommer att tvinga fram en önskvärd rationalisering inom bokförsäljningen i vårt land och att det kommer att leda till billigare böcker och vi får hoppas också till goda böcker, fastän kanhända inte över hela fältet.

När herr Wachtmeister väger nackdelar mot fördelar kommer han till ett motsatt resultat, och enligt min mening bygger även detta på förmodanden. Det allvarliga i detta sammanhang är kulturargumentet som framförts av herr Sundman. Jag förstår mycket väl författarnas betänkligheter med tanke på vad det kan leda till. Men, herr Sundman, kan det i längden vara rimligt att författarna sammankopplar sitt öde, sitt väl och ve, med ett bruttoprissystem och en välvillig behandling av bokförläggarna? För min del kan jag inte tänka mig att detta i längden visar sig rimligt. Skulle det leda till svåra konsekvenser för de unga författarna som skall etablera sig, skulle det visa sig vara ett hinder för kulturen att arbeta sig fram om det här systemet avskaffas, är det väl samhället som har ansvaret för att sätta in åtgärder som hjälper de författare som i början kan ha svårigheter att komma in på marknaden. Detta är på alla sätt den naturligaste vägen.

Jag kan inte hålla med herr Wachtmeister då han i reservationen säger följande: »Att tillgodose bokutgivningens allsidighet genom stödåtgärder över riksstaten anser utskottet vara en ur många synpunkter olycklig utväg.» Jag tycker inte alls att det är någon olycklig

utväg att samhället lämnar ett stöd för att god litteratur skall kunna utkomma, d. v. s. enligt ungefär samma system som i Norge där samhället för bl. a. biblioteks och skolors räkning köper in värdefull litteratur som kommer ut på marknaden. Jag tycker att det är ett mera tilltalande system för att hjälpa unga författare, debutanter och andra, och för att över huvud taget stödja värdefull litteratur som inte har så stor spridning. Vi får hoppas att den utredning om litteraturstödet som nu är tillsatt skall kunna lägga fram förslag som gör att vi kan klara en sådan situation som man från författarhåll är orolig för skall kunna uppstå.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Herr Hugosson ansåg att överenskommelsen mellan Bokhandlareföreningen och Bokförläggareföreningen av den 9 januari var helt klar och alltså inte alls preliminär och att den skulle komma att efterlevas av de flesta, men där måste jag deklarerat en annan uppfattning. Jag anser att överenskommelsen är preliminär så länge den icke har bitratts av vare sig bokförlag eller bokhandlare; sedan får man fatta hur många beslut som helst över huvudet på dessa parter. Vi vet ingenting om hur den överenskommelsen kommer att verka.

Sedan läste herr Hugosson upp vad herr Kellgren sagt när vi debatterade denna fråga 1964. Men, herr Hugosson, sedan dess har herr Kellgren säkert ändrat uppfattning, ty dels var han medlem av näringsfrihetsrådet när fortsatt dispens beviljades, dels har herr Kellgren skrivit under Kulturarbetarnas socialdemokratiska förenings inlägg av den 20 mars 1968, där det talas om att uppskov med förbudet mot fasta bokpriser borde beviljas åtminstone under själva utredningstiden. Därför skall

Undantagande av böcker och musikalier från bruttoprisförbudet

nog herr Kellgrens ord inte användas som motargument i denna fråga.

Vi var tidigare inne på internationella jämförelser, och det kan i detta sammanhang kanske vara skäl i att återge vad som skrevs i ett telegram, som för något år sedan sändes från Internationella bokhandlareföreningen till vår regering. Det framhölls där att fasta bruttopriser är den enda sunda grunden för en fri och oberoende organisation för utgivning och distribution av författarnas ideella produktion och att de förskonar bokvärlden från monopolisering och kommersialisering av kulturen. Detta uttalande gjordes på grundval av erfarenheter man hade från andra håll.

Medan vi botaniseras bland de internationella jämförelserna vill jag också knyta an till vad herr Grebäck sade om det norska systemet och om de farhågor jag anfört beträffande finansiering över riksstaten. Det är alldeles riktigt, som herr Grebäck säger, att man i Norge med statsmedel köper in något tusental boktitlar om året. Men vad han inte nämner är att man även i Norge tillämpar systemet med fasta bruttopriser. Dessa båda företeelser förekommer där jämsides med varandra. Man anser inte heller där att man kan vara utan fasta bruttopriser.

Anledningen till att jag var orolig för en finansiering över riksstaten kan exemplifieras av en ordvändning, som herr Grebäck använde, nämligen att det inte alls skulle vara fel att bestrida kostnaderna för köp av god litteratur över riksstaten. Det är just det som jag är så rädd för — vem skall nämligen avgöra vad som är god litteratur? Om vi går ett stycke tillbaka i tiden kan vi se hur verkligt framstående författare refuserats av förlagen därför att dessa inte ansett deras verk vara god litteratur, värd att ge ut.

Vi är inne på en mycket farlig väg, om vi tillsätter någon liten kommitté för att avgöra vad som är god litteratur. Då kommer vi in på rena godtycket,

och därför vore det oändligt mycket bättre att följa någon annan väg. Kan vi dessutom ge stöd åt författarna via riksstaten, är detta gott och väl, men vad som är farligt är att undandra dem möjligheten till en god bokdistribution med hjälp av fasta bruttopriser.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! I mitt tidigare inlägg påstod jag — och det vidhåller jag nu — att herr Wachtmeister har fel i sin reservation där det står att det är en preliminär överenskommelse som har träffats mellan branscherna. Jag sade att det är en öppen överenskommelse som har träffats mellan företrädare för Bokförläggareföreningen och Bokhandlareföreningen för att bibehålla de fördelar som nuvarande kommissionssystem innebär. Det bör uppmärksammas att överenskommelsen har träffats under ledning av respektive ordförande. Det var också därför jag drog slutsatsen att det inte finns någon anledning att tro att avtalet inte skall få god anslutning. Man kan ju inte begära att bokhandlarna och förlagen skall ansluta sig med en gång, eftersom bruttoprissystemet verkar ytterligare ett år. Man behöver alltså inte ha så bråttom.

Herr Wachtmeister återvänder så gärna till de socialdemokratiska kulturarbetarna, och det är nog både bra och nyttigt för honom. Åtskilliga av landets kulturarbetare solidariserar sig som bekant med socialdemokratin, varför deras politiska sammanslutnings synpunkter är representativa och bör tillmätas stor betydelse. Men när herr Wachtmeister på nytt vill göra gällande att herr Kellgren — ordförande i Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening i Stockholm — är bruttoprissystemets apostel i Sverige, så har han fel. Kulturarbetarnas skrivelse till regeringen inlämnades den 20 mars 1968. Men vad var det primära i den, herr Wachtmeister? Jo, för de socialdemokratiska kulturarbetarna var det att samhället på ett

Undantagande av böcker och musikalien från bruttoprisförbudet

helt annat sätt än för närvarande skulle engagera sig i denna väsentliga kulturpolitik och se till att den udda litteraturen kan ges ut även i framtiden. Resultatet av denna framställning blev att statsrådet Palme i juni — två å tre månader efter uppvaktningen — tillsatte den litteraturstödutredning som jag talat om tidigare. Därigenom har de socialdemokratiska kulturarbetarna fått sitt väsentligaste krav tillgodosett.

Beträffande frågan om vad förlagen ger ut och inte ger ut skulle jag vilja veta om herr Wachtmeister har någon information om hur många böcker som refuseras i dag. Finns det några garantier för att förlagen, när man har ett bruttoprissystem, ger ut all litteratur av hög kvalitet? Förlagen gör naturligtvis även med nuvarande system kulturella och ekonomiska värderingar, och de kommer att göra sådana bedömningar också i framtiden. Även på utgivningsområdet bör det emellertid finnas möjligheter för litteraturstödutredningen att komma med förslag. Det finns ingen som helst anledning att från kulturella utgångspunkter söka bibehålla ett konkurrenshämmande system, som gör att Sverige har den dyraste litteraturen i världen, vilket har hävdats från många håll.

Herr WACHTMEISTER (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är ledsen att jag inte kan instämma med herr Hugosson på den sista punkten i hans anförande. Vad som är farligt är att vi nu har flera förlag, stora och små, som, hur underligt det än låter, kan konkurrera om just den svårsålda litteraturen. Men vi kommer i framtiden att få ett fåtal stora förlag med sina egna synpunkter på bokutgivning, och därutöver skall då staten stödja böcker enligt en bedömning som görs av något fåtal potentater i någon litteraturbedömningskommitté. Det tycker jag är det allvarliga i den frågan.

Vad gäller bruttopriset så har jag aldrig utmålrat herr Kellgren som dess vattendragare i alla väder. Vad jag sagt är att just nu, innan litteraturstödutredningen är färdig med sitt arbete, herr Kellgren hör till dem som vill att vi skall bevara bruttopriset intill dess att vi vet vilket resultat utredningen kommer fram till. Herr Hugosson kan ju läsa på s. 8 i den skrivelse från Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening som jag antar att även han har fått. Där står detta klart uttalat på de två sista raderna längst ned. Det är den vägen som herr Sundman ville gå men som statsvetarna anser att vi inte ens skall kunna debattera.

Herr SUNDMAN (cp):

Herr talman! Herr Grebäck tror att bruttoprisförbudet skall innebära en önskvärd rationalisering av bokhandeln. Jag befarar att vi får en icke önskvärd rationalisering av bokhandeln på detta sätt. Det är därvidlag vi skiljer oss åt.

Herr Hugosson! Det är inte primärt bruttoprisförbudet som jag och andra författare vill behålla. Det vi vill behålla är boklådorna runtom i landet.

Det är riktigt som herr Hugosson sade, att den svårsålda litteraturen har det besvärligt att hävda sig i dag. Och den svårsålda litteraturen utgör mellan 50 och 60 procent av all modern svensk skönlitteratur — alltså huvuddelen av den svenska skönlitteraturen. Den kan inte klara sig utan statligt stöd i en eller annan form. Därvidlag skiljer sig herr Wachtmeisters och mina synpunkter en del, misstänker jag.

Att lösa problemet med produktionen av kvalitetslitteratur går alltid på ett eller annat sätt. Men man måste också se till att det finns en väg ut till köparna. Vi skulle kunna få ut böckerna på biblioteken genom »det norska systemet», om bokhandeln försvinner, men det blir svårt att få ut dem till köparna. Det är där vi har det stora kulturpro-

Åldringsvården

blemet i det här sammanhanget.

I detta anförande instämde herr Larsson i Luttra (cp).

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Medan debatten pågått har jag suttit och läst igenom utskottets utlåtande en gång till. Tredje lagutskottet är ganska utförligt i den del som innehåller utskottets egna meningar, d. v. s. den del som är rubricerad »Utskottet».

Men när man läser den texten noggrant upptäcker man, måhända till sin förvåning, att utskottet knappast har anfört ett enda positivt argument för övergång till ett nytt system. Utskottet använder hela sitt ganska rikligt tillmätta utrymme till att polemisera mot argument till förmån för det nuvarande systemet, men ingenstans ger det en antydan om vilka vinster man väntar sig nå med det föreslagna nya systemet. Det enda i den vägen är att man på s. 18 talar i mycket allmänna ordalag om de nackdelar som måste anses föreligga, men man säger inte ett ord om vilka nackdelar som är förenade med bruttoprissystemet. Man bara utgår från såsom ett axiom att det är ett ofördelaktigt och olämpligt system.

När det gäller att ändra ett prissättningsystem, som bevisligen har fungerat bra och mot vilket egentligen inga bärande anmärkningar har framförts, åvilar enligt min mening bevisbördan helt och hållet den som vill ändra på systemet, inte den som vill bevara det. Systemet fungerar bra. Några egentliga anmärkningar mot det har inte framförts och i utskottets skrivning icke en enda. Man bara talar om att det nog går bra, det blir inte så farligt som kulturpessimisterna tror. Det kommer nog att klara sig på det ena eller det andra sättet. Icke ett argument till förmån för en ändring har framförts. Därför, herr talman, vill jag varmt instämma i yrkandet om bifall till herr Wachtmeisters reservation.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wachtmeister begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes.

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Wachtmeister.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wachtmeister begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 142 ja och 41 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9

Åldringsvården

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av motioner angående åldringsvården.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 876 av fru *Elvy Olsson* och II: 1000 av fru *Jonäng m. fl.* hemställdes, att

Åldrvården

riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsamt utredning av åldrvårdens målsättning och organisation, varvid även beaktades frågan om huvudmannskap och samordning mellan åldrvård och åldrvårdsjukvård.

Utskottet hemställde,

att de likalydande motionerna I: 876 och II: 1000 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fru JONÄNG (cp):

Herr talman! Jag har en känsla av att kammaren inte särskilt uppskattar om man som motionär går upp och talar för en motion som har avstyrkts och någon reservation inte föreligger. Jag anser mig emellertid tvungen att göra det i förevarande ärende, eftersom enligt mitt förmenande allmänna beredningsutskottet har handlagt motionen efter felaktiga premisser.

Motionen gäller åldrvårdens målsättning och organisation. Beträffande målsättningen, som jag nog anser vara viktigast, har utskottet enligt min uppfattning handlat efter felaktiga premisser.

Utskottet säger att motionärernas önskemål är tillgodosedda genom pågående utredningar; man talar faktiskt i pluralis fastän det är socialutredningen det är fråga om. Att sedan Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet har tillsatt en gemensam delegation för att studera möjligheter till bättre samplanering är en annan sak. Det förefaller som om utskottet inte har läst direktiven för socialutredningen, som framför allt åberopas. Jag har läst direktiven mycket noga. Där talas över huvud taget inte om målsättning. Ordet är inte nämnt en gång. Det mest positiva ur målsättningssynpunkt man kan utläsa är att utredningen i sitt arbete med ny vårdlagstiftning har att

ange riktlinjer för den sociala omsorgen om åldringar och handikappade.

Det förhållandet att ingenting har sagts om målsättningen har uppmärksammat av många. Föreningen Sveriges socialvårdschefer har riktat mycket allvarlig kritik mot direktiven just därför att de inte tar upp de grundläggande värderingarna bakom lagstiftningen. En reform av vårdlagarna får inte, menar man, också denna gång främst bli en teknisk och administrativ ansiktslyftning. Socialdirektör Bengt Hedlén, som är ordförande i föreningen, säger att det avgörande för att vi skall få en human och effektiv lagstiftning på socialvårdsområdet är främst att vi skaffar oss kunskaper om orsakssammanhången bakom sociala behov och hur vi definierar dem och behandlar dem.

Direktiven talar i första hand om vårdens innehåll och om frågor som rör lagteknisk samordning men inte om att innehåll och form måste underordnas en bestämd målsättning. De talar inte heller om den vidgade helhetssyn, som borde omspänna såväl klienten som hans miljö. För övrigt har sex sociala organisationer på frivillig grund tillsatt en samarbetskommitté just för att få målfrågorna inom socialvården utredda.

Under åberopande av detta hävdar jag, att vårt motionspar inte har handlagts på ett riktigt sätt och att dess innehåll inte täcks av socialutredningens direktiv. Det finns emellertid en positiv passus i dessa direktiv där det sägs, att det bör stå utredningen fritt att ta upp sådana spörsmål, som aktualiseras under arbetets gång och som faller inom ramen för en allmän översyn av den sociala vårdlagstiftningen. Jag anser att det skulle kunna vara lämpligt att motionerna överlämnades till socialutredningen.

Herr talman! Med tanke just på ett sådant överlämnande ber jag att få yrka bifall till motionerna.

Rätt för gift kvinna att inträda i makes grupplivförsäkring

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag tycker nästan att föregående talare, som talade för motionen, samtidigt talade för avslag. Hon nämnde att en socialutredning tillsatts som har till uppgift bl. a. att pröva vad en åldringsvård skall innefatta. Hon sade att ett intensivt samarbete etablerats och pågår mellan de olika huvudmän som har att ta hand om äldre personer när de är sjuka och behöver social service. Det finns en särskild delegation tillsatt mellan huvudmännen, och både Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet har bestämt avstyrkt ännu en utredning i denna fråga.

Det är väl svårt att argumentera för att man skall stapla en utredning på en annan bara för att socialchefer har diskuterat hur de på bästa sätt skall ordna det på ålderdomshemmen. De har rätt att diskutera den frågan. Men när en utredning har tillsatts för dessa uppgifter vore det mycket egendomligt, om man ytterligare skulle förtydliga vilka uppgifter den har. Har man i uppgift att planera åldringsvården får man väl också ha en målsättning, även om just det ordet inte står i direktiven. Det är alltså helt otänkbart att tillsätta en ny utredning. Och det där med målsättningen har nog motionären kommit på efteråt, när hon funnit att så mycken planering redan pågick.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 876 och II: 1000; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av

motion om registrering av strålning vid sjukvård.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11

Rätt för gift kvinna att inträda i makes grupplivförsäkring

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 21, i anledning av motioner om rätt för gift kvinna att inträda i makes grupplivförsäkring.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 879 av herr *Ernst Olsson m.fl.* och II: 996 av herr *Johansson* i Skärstad *m.fl.* hemställdes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av hemmafruarnas trygghetsfrågor i enlighet med de i motionerna anförda riktlinjerna.

Utskottet hemställde,

att de likalydande motionerna I: 879 och II: 996 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Ernst Olsson* (cp), fröken *Pehrsson* (cp) samt herrar *Larsson* i Borrby (cp) och *Johansson* i Skärstad (cp), vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, med bifall till de likalydande motionerna I: 879 och II: 996, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av hemmafruarnas trygghetsfrågor i enlighet med de i motionerna anförda riktlinjerna.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Borrby (cp):

Herr talman! I de likalydande motionerna I: 879 och II: 996 har anhållits om utredning beträffande makas rätt att inträda i makes grupplivförsäkring mot avgift. I de remissvar som inkommit till utskottet i anledning av motio-

Rätt för gift kvinna att inträda i makes grupplivförsäkring

nerna har klargjorts, att denna fråga är ordnad för de allra flesta människor. I de fall som gäller den frivilliga grupplivförsäkringen är det i princip — för att inte säga till 100 procent — ordnat så att maka inträder i makes grupplivförsäkring. För att åstadkomma en sådan anordning måste man dock ha en viss anslutning och det finns alltså inte en del människor som inte kunnat få denna fråga ordnad.

När nu dels AFA och dels Svenska försäkringsbolags riksförbund i remissvaren anför att det inte behövs någon sådan utredning, därför att detta är ordnat för de flesta människor, kan det argumentet lika väl vara en motivering för att man bör se till att klara denna trygghetsfråga även för de grupper som inte har den löst. Det faktum att det gäller ganska få människor är inte någon motivering för att man skall avstå från att ordna försäkringen för deras vidkommande. Jag skulle i viss mån vilja betrakta detta som en lucka i den sociala tryggheten.

Herr talman! Jag skall inskränka mig till detta och vill yrka bifall till reservationen av herr Ernst Olsson m. fl.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Vad det här är fråga om är egentligen ett slags grupplivförsäkring för änklingar som haft hemmafruvar. Denna förmån finns ju redan i mycket stor utsträckning, som herr Larsson i Borrbys sagt. Den finns i många fall som en anställningsförmån och i många fall som en grupplivförmån. Det är möjligt för arbetstagare och arbetsgivare att komma överens om den, och det är möjligt för arbetstagarna, när de själva bildar en grupp som tar grupplivförsäkring, att skaffa sig även denna förmån. Om man inte kan få en arbetstagargrupp, är det möjligt att få en annan föreningsgrupp som grund för en sådan grupplivförsäkring. Om man inte har möjlighet att ordna en större grupp, kan man naturligtvis få

individuell provning, och då blir det högre avgifter. Herr Larsson i Borrbys sade att man måste ha en viss anslutning. Jag vet inte vad han menar med det, men det är självklart att man måste ha en grupp om man skall ha en grupplivförsäkring.

Det finns alltså alla möjligheter att få denna förmån. Skulle vi införa en lagstiftning, då arbetstagarna själva aldrig har begärt en lagstiftning, då saken i så många fall har ordnats och då den kan ordnas om man vill? Förslaget tyder på ett slags klåfingrighet som kanske beror på att man inte tänkt igenom det hela.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Borrbys begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Ernst Olsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Borrbys begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Där-

Statens övertagande av alla kostnader för skador på grund av alkoholbruk

vid avgavs 161 ja och 33 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 12

Föredrogs vart efter annat allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av motioner om konsekvenserna av lång resväg till arbete och skola,

nr 23, i anledning av motion om ökat internationellt utbyte av information angående miljöproblem, samt

nr 24, i anledning av motion om en spridning av arbetstiden för att minska trafiktopparna.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13

Statens övertagande av alla kostnader för skador på grund av alkoholbruk

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 25, i anledning av motioner om statens övertagande av alla kostnader för skador på grund av alkoholbruk.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 21 av herr *Bengtson* och II: 27 av herr *Börjesson* i Falköping hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag till statens övertagande av alla kostnader för skador som uppkomme på grund av alkoholbruket.

Utskottet hemställde,

att motionerna I: 21 och II: 27 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Eric Peterson* (fp), *Kilsmo* (fp) och

Ernst Olsson (cp), fröken *Pehrsson* (cp) samt herrar *Rimås* (fp), *Johansson* i Skärstad (cp) och *Johansson* i Växjö (cp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 21 och II: 27 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till statens övertagande av alla kostnader för skador som uppkomme på grund av alkoholbruket.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **JOHANSSON** i Växjö (cp):

Herr talman! I den motion som ligger till grund för allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 25 tas upp ett av vårt lands större samhällsproblem, nämligen de skador som drabbar den enskilda människan som är alkoholmissbrukare och såsom en följd härav samhällets kostnader på grund av alkoholmissbruk. Av de kostnader som antytts i motionen kommer en stor del på kommunerna. Statsbidrag utgår för vissa av dessa kostnader — t. ex. för nykterhetsnämndernas arbete — men trots detta torde kommunerna ha avsevärda kostnader för skador som uppkommit på grund av alkoholbruket.

Staten får som alla vet de skattemedel som tas ut på alkoholdryckerna. Dessa medel uppskattas i årets statsverksproposition till drygt två miljarder kronor. Som en konsekvens härav borde staten ta på sig kostnaderna för kommunernas utgifter när det gäller alkoholförbrukningens sociala följder. Kommunerna borde helt befrias från kostnaderna på grund av alkoholskadorna.

I den reservation som är fogad till utskottsutlåtandet följer vi reservanter upp motionärernas yrkande och anhåller om utredning och förslag till statens övertagande av alla kostnader som uppkommer på grund av alkoholbruket.

Motionen har varit på remiss hos

Statens övertagande av alla kostnader för skador på grund av alkoholbruk

Landstingsförbundet och Kommunförbundet. Båda organisationerna förstår problematiken och vet att kommunerna har stora utgifter på grund av alkoholmissbruket, men man är samtidigt litet betänksam. Kommunförbundet är betänksam av den anledningen att det är svårt att skilja mellan vad som är följder av alkoholmissbruk och vad som inte är det. Förbundet vill inte heller ha några specialdestinerade statsbidrag, när man nu i stort sett har kommit ifrån sådana. Dessa betänkligheter anser jag obefogade. Motionärerna har inte påyrkat någon speciell form för statens övertagande av kostnader på grund av alkoholskador utan har begärt en utredning, som skall ta upp problematiken i dess helhet och avge förslag. Ett sätt skulle kunna vara att använda en schablonmetod för täckande av de kostnader man anser vara kommunernas utlägg som följd av alkoholmissbruk.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottsutlåtandet.

I detta anförande instämde herr *Rimås* (fp).

Herr WIKLUND i Härnösand (s):

Herr talman! Socialutredningen har åberopats tidigare i kväll i andra frågor och jag vill också åberopa den därför att herr Johansson i Växjö säger att det krävs en utredning. Han refererar till några remissvar, men det finns kanske fog för att inte göra som reservanterna och endast citera ett litet avsnitt av Landstingsförbundets yttrande. Citatet borde nog ha fullföljts eftersom Landstingsförbundet i sitt uttalande också säger att man ifrågasätter, om en utredning med en så generell uppläggning att den skall avse »statens övertagande av alla kostnader för skador som uppkommer på grund av alkoholbruket» är den lämpligaste vägen.

Dessutom tycker nog majoriteten i

allmänna beredningsutskottet att det bör vara tillräckligt att vi har fått besked om att socialutredningen enligt sina direktiv skall pröva frågan om huvudmannaskapet för de vårdformer som finns för alkoholmissbrukare.

Jag instämmer ändå med herr Johansson i Växjö i att detta är ett stort samhällsproblem. Självfallet har ingen inom majoriteten i allmänna beredningsutskottet bortsett från det, men problemet är så stort att man inte kan bryta ut det ur en allmän översyn av hela det sociala omvårdnadsområdet, där nykterhetspolitiken ingår.

Herr talman! Jag skall inte vidare uppehålla kammaren vid denna sena timme. Skrivningen i allmänna beredningsutskottets utlåtande är fullt tillräcklig som motivering, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johansson i Växjö begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 25, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Eric Peterson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens leda-

Åtgärder mot pornografi

möter ha röstat för ja-propositionen. Herr Johansson i Växjö begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 144 ja och 48 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 14

Åtgärder mot pornografi

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av motioner om åtgärder mot pornografi.

I detta utlåtande behandlades två par motioner, i vilka hemställdes om åtgärder mot pornografi, nämligen

1) I: 26 av herr *Svenungsson m. fl.* och II: 33 av herr *Hedin m. fl.*, vari hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att föreliggande motion måtte överlämnas till Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet för beaktande vid fullgörandet av dess uppdrag»; samt

2) I: 96 av herrar *Sörenson* och *Eric Peterson* samt II: 117 av herr *Rimås m. fl.*, vari hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar som sin mening att utvecklingen inom pornografiproduktion och försäljning av pornografiska tryckalster ur de allmänt godtagna demokratiska värderingarnas synpunkt är icke önskvärd».

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte avslå motionerna I: 26 och II: 33 samt I: 96 och II: 117.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson*, *Svenungsson* och *Carls-hamre* (alla m) samt herrar *Nelander* och *Strömberg* (båda fp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte anhålla hos Kungl. Maj:t att motionerna I: 26 och II: 33

samt I: 96 och II: 117 överlämnades till kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *NELANDER* (fp):

Herr talman! Under de senaste decennierna har den vetenskapliga världen och därmed också en större allmänhet vaknat upp och reagerat mot den våldsamma miljö- och naturförstörelse som hotar mänskligheten och våra samhällen. Den är rent av en fara för våra livsvillkor och den mänskliga existensen. Också våra ungdomsorganisationer har samfällt gått till aktion i miljöfrågorna. Allt detta är rätt och riktigt. Även vi här i riksdagen måste lagstiftningssvägen göra vårt för att få till stånd en verklig miljöförbättring här i landet.

Det finns emellertid också en kulturell och andlig miljöförstörelse som är farlig och neddragande för vårt folk, enkannerligen ungdomen. Utvecklingen på detta område måste väl alla ansvarskännande medborgare beklaga och sörja över. Jag tänker på den »försnuskning» — ett ord som man mött i pressen på senare tid — som smugit sig in i våra massmedia, såsom filmer, TV och radio, i den kolorerade veckopressen och även i en del dagstidningar.

De motioner som i dag behandlas och som konstitutionsutskottet yttrat sig över rör en annan del av detta område. Utgivandet av de pornografiska skrifterna tycks vara ett synnerligen vinstgivande projekt. Därtill kommer att utvecklingen gått mot en allt fränare och delvis sadistisk pornografi. Sexualiteten, detta fina instrument som hör vår skapelse till, har dragits ner i smutsen. Det stora och vackra begreppet »kärlek» kan inte ens nämnas i detta sammanhang.

Dessa pornografiska skrifter och bilder demonstreras alltmer öppet i skyltfönster. I direktiven till den kommitté

Åtgärder mot pornografi

som tillsattes 1965 för att överse reglerna för bl. a. brott mot trosfrid och sårande av tukt och sedlighet heter det i fråga om begränsningen att en sådan främst bör motiveras av att den enskilde inte utan sin aktiva medverkan skall behöva ta del av sedlighetssårande framställningar. Men det är just detta man inte kan undgå genom vissa framställningar i massmedia och genom den ohöjda skyltningen av dessa snuskalster.

Jag ser detta problem främst som en renlighetsfråga, och något måste göras från det allmännas sida. De två motioner som behandlas i utskottsutlåtandet är dels en trepartimotion, som även jag har undertecknat och där det yrkas att motionens synpunkter måtte delges den nämnda kommittén för lagstiftning om yttrande- och tryckfrihet, dels en motion med herr Joel Sörenson som huvudmotionär. I denna senare motion yrkas att riksdagen måtte uttala som sin mening att utvecklingen inom pornografiproduktionen och försäljningen av pornografiska tryckalster enligt allmänt godtagna demokratiska värderingar icke är önskvärd.

Själv har jag intet att invända mot något av dessa förslag. Vi reserverar i konstitutionsutskottet har emellertid enat oss om ett uttalande att utvecklingen i fråga om spridning av pornografiska skrifter är djupt oroande och att samhället har ett ansvar för att åstadkomma en bättre ordning på detta område och därmed ett sundare andligt klimat. Dessa synpunkter understrykes genom hemställan att regeringen måtte överlämna de båda motionerna till den nämnda kommittén för lagstiftning om yttrande- och tryckfrihet, vilken utredning enligt direktiven också skall behandla dessa frågor.

En mycket stor del av denna snuskproduktion exporteras till andra länder. Vårt skamfilade rykte i utlandet får förvisso ingen uppsnygning härigenom. Från Österrike meddelades nyligen att den inflytelserika katolska or-

ganisationen »Katholischer Familienverband» vänt sig till landets justitieministerium med krav på att existerande lagar strikt skulle tillämpas på den skandinaviska pornografin. I en av de större tidningarnas senaste nummer fanns 19 annonser om pornografi från Sverige och Danmark. De svenska annonserna dominerade med de mest generösa och avancerade erbjudandena. Tilläggas kan att anmälaren var statsåklagaren i Österrike Franz Erhardt.

Jag tror, ärade kammarledamöter, att vad som behövs i främsta rummet är inte strängare lagbestämmelser, utan att gällande bestämmelser bättre tillämpas.

Säkert är det en oerhört svår uppgift för justitieministern och hans medhjälpare att i tid stoppa de värsta av dessa alster. Det är förvisso viktigt att våra domstolar och deras juryer, som är till för att bedöma bl. a. dessa skrifter, tar allvarligt på denna sak. Själv är jag medlem av en sådan jury och ser då ofta att försvarsadvokaterna lämnar in till rätten andra skrifter av detta slag under förmenande att de är betydligt »hårdare» men ändå har frikänts av vissa juryer och domstolar. Strängare bedömning härvidlag skulle vara en hjälp för justitiedepartementet när det gäller att i någon mån hejda den svällande porrfloren.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen, vari begärs att motionerna överlämnas till den nämnda utredningen.

I detta anförande instämde herrar *Börjesson* i Falköping (cp), *Westberg* i Ljusdal (fp), *Sellgren* (fp), *Åberg* (fp), *Nilsson* i Bästekille (m) och *Nilsson* i Lönsboda (fp).

Herr **HEDIN** (m):

Herr talman! Som huvudmotionär för en av de motioner som ligger till grund för utskottsutlåtandet vill jag också säga några ord.

Åtgärder mot pornografi

Jag tycker att det finns många och starka skäl för att reagera mot den nästan lavinartade utvecklingen i fråga om pornografins utbredning. Enligt min mening är det framför allt fyra skäl.

För det första är det risk för skadlig inverkan på barn och ungdom. Det råder väl ingen tvekan om att de kan få en förvrängd syn på sexualiteten, att de ser sexualdriften helt frikopplad från ansvarskänsla. Jag vet att det finns delade meningar om pornografins skadlighet men jag vill ta ett exempel. Jag erinrar mig ett fall då en yngling för ett par år sedan efter att ha sett en film med inslag av mycket avancerad sexualitet gick ut och antastade en för honom okänd flicka. Det var första gången som han hade gett sig in på någonting sexuellt. Jag tycker att en sådan upplevelse, som säkert inte är enastående i sitt slag, utgör tillräckligt bevis för att det här rör sig om skadlig inverkan. Sunda förnuftet säger väl också att pornografien måste ha en negativ effekt, framför allt på vissa känsliga ungdomar.

För det andra finns det indirekt risk för att familjebandens hållfasthet påverkas. Sedeslöshet som lätt uppmanas av pornografien är ingen god utgångspunkt för samlevnad i äktenskap. Skilsmässan ligger nära till hands, och vi vet alla vilka negativa konsekvenser den i sin tur kan föra med sig, i synnerhet för barnen.

För det tredje tycker jag att detta är en kulturfråga. Inte många, om ens någon, kan väl tycka att de allt djärvarre och alltmer sadistiska pornografiska bilder som exponeras i allt fler skyltfönster och tidningskiosker är ett smakfullt inslag i vår kulturmiljö.

Vi slår med rätta vakt om friheten i alla avseenden, men i detta fall skär den sig emot andra frihetsintressen. Den enskilde kan också göra anspråk på att befrias från att på allt fler platser och i allt fler sammanhang möta den pornografiska propagandan. Det gäller våra

gator, där inslaget av ett allt större antal pornografiskyltfönster utan tvivel stör den allmänna trivseln, och naturligtvis gäller det i ännu högre grad massmedia, inte minst TV som borde vara angelägen om att undvika varje inslag av sedlighetssårande eller sadistisk karaktär. Tyvärr gör man ibland medvetet eller omedvetet avsteg från vad god stil kräver, och i allmänhet tycks det då vara onödiga offer på konstnärlighetens altare, vilka närmast förefaller ha samband med historien om kejsarens nya kläder.

Slutligen tycker jag att denna fråga berör vårt anseende. Utländska turister blir ofta förvånade och äcklade över det oblyga och ogenerade sätt på vilket pornografien saluföres i vårt land. Sverige är ju ett utpräglat exportland, och vi har ute i världen fått ett gott anseende för våra exportartiklar, som är av god kvalitet. Men det finns tyvärr undantag. Många svenska filmer med sexuellt utformade inslag och en rik flora av rent pornografiska alster utgör sannerligen ingen god propaganda för vårt land ute i världen. Efter vad jag erfarit har man i samband med underhandlingar i andra länder om hjälp med att hindra att det hit införes olika narkotiska gifter mötts av stark kritik över det andliga gift i form av pornografi som väller in i dessa andra länder från Sverige, och man har begärt att vi som motprestation skall söka förhindra den exporten från vårt land.

Jag tycker det finns fullgoda och starka skäl för riksdagen att åtminstone på det sätt som föreslagits i reservationen reagera mot den utveckling som pågår och understryka vikten av en sanering och en förbättring på detta område.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Även med risk för att göra en del av kammarledamöterna be-

Åtgärder mot pornografi

svikna genom att inte vid denna sena timme ta upp en debatt i förevarande ärende sedan »experterna» nu yttrat sig vill jag avstå härifrån. Det finns ingen anledning för oss att vid detta tillfälle föra en mera ingående debatt i saken, allra helst som kommittén för lagstiftning om yttrande- och tryckfrihet har dessa frågor under bevakning.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag kan som juryleda- mot sedan många år tillbaka i samband med bedömning av pornografiska skrifter omvittna att överflödet av sådana är stort och att deras ton blir alltmer för- råad. Även om man skulle anse att vissa former av pornografi kan ha en positiv inverkan, måste en mycket stor del av de produkter som nu utges sägas lig- ga utanför gränserna för denna katego- ri av skrifter.

Herr Nelander säger att en försvars- advokat i en jurydomstol ofta kan hän- visa till att mycket värre alster än de som juryn har att bedöma blivit fri- kända i andra domstolar. Men herr Ne- lander har väl ändå klart för sig att varje jury är helt suverän att uttala sin mening. Jag hoppas att herr Nelander inte känner sig tvingad att rösta på an- nat sätt än han anser vara riktigt bara därför att vissa alster blivit frikända på annat håll.

Justitieministern har ibland anklagats dels för att nu ha bragt till åtal ovanligt många skrifter, dels för att inte mycket snabbt ha framlagt en ny lagstiftning på området. Jag undrar dock om det finns något bättre sätt att pröva opinionen än att så som nu skett under ett par år följa de bedömningar som görs beträff- ande ett mycket stort antal alster i många domstolar.

Det har därvid visat sig att opinionen är annorlunda nu än för låt oss säga

tio år sedan, och bara detta är väl en ganska värdefull undersökning.

Vidare sade herr Nelander att den försäljningsverksamhet som bedrivs på detta område är mycket vinstgivande. Vi har fått rapporter beträffande verk- samheten här i Stockholm som visat att det blivit så många konkurrenter på området att en del företag gått i kon- kurs, och detta är kanske ett sätt att få hela marknaden sanerad.

Dessa frågor har tidigare behandlats i riksdagen, och då uttalades den be- stämde meningen att det inte borde få förekomma spridning av pornografiska skrifter och bilder i sådana fall där det fanns inslag av sadism. Jag hoppas att jurymännen inte som herr Nelander känner sig maktlösa utan reagerar sunt när de har att granska sadistiska tid- ningar och låter justitieministern få detta till vägledning när han skall fram- lägga en ny lag på detta område.

Även i ett annat avseende har riks- dagen bestämt sagt ifrån att det inte får ske någon spridning av dessa skrifter, nämligen då barn tagits in i dem. Vi an- såg att detta absolut inte fick före- komma.

När det gäller dessa två områden tror jag inte att det råder några delade me- ningar, utan riksdagen intar här sam- ma ståndpunkt som den gjort tidigare då dessa frågor behandlades.

Jag är övertygad om att det nu kan genomföras en lagstiftning beträffande pornografin som har förankring i den allmänna opinionen. Vi kan inte vrida klockan tillbaka och ändra människor- nas uppfattning. Det finns nu en friare uppfattning, men det bör också finnas möjligheter att dra upp gränser mot di- rekt samhällsskadlig pornografi.

Jag kan inte se att föreliggande mo- tioner kan tjäna till någon vägledning för vare sig justitieministern eller kom- mittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. I dessa motioner har man sammanställt pornografi med nar- kotikaproblemet. Det är ingen hållbar

Åtgärder mot pornografi

grund för en bedömning. Jag tycker därför att det är bäst, om dessa motioner inte överlämnas till kommittén.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Låt mig erinra om att en tryckfrihetsjury inte är fullt så suverän som man kunde få ett intryck av när man lyssnade till fru Eriksson i Stockholm. Självfallet är en jury suverän i förhållande till alla andra juryer som har fällt omdömen om andra skrifter, men det finns en, vars ord tar över juryns i tryckfrihetsmål, och det är domaren. I ett svenskt tryckfrihetsmål har domaren möjlighet att ändra juryns utslag, men endast i friande riktning. Har juryn sagt oskyldig, kan domaren icke säga skyldig, men har juryn sagt skyldig, kan domaren säga oskyldig — och gör det ibland.

Nu håller det på att utbildas en serie prejudikat, inte så mycket genom domstolsutslag utan mera genom åtalspraxis. Det går faktiskt till så vid våra tryckfrihetsdomstolar i dag, att försvarsadvokaterna föredrar listor och läser högt, inte i första hand ur skrifter som har blivit frikända av domstol utan ur sådana som aldrig har kommit under domstols prövning därför att justitieministern och hans ombud inte har inskridit. Det har i varje fall sagts mig att denna praxis nu börjar göra verkan på så sätt, att domstolarna känner sig bundna av denna mycket fria åtalspraxis.

Jag brukar verkligen inte, herr talman, i oträngt mål tala för en begränsning av tryckfriheten. Kammararens ledamöter har flera gånger hört mig tala i annan riktning, och jag kommer att göra det också i fortsättningen.

När jag ändå har skrivit under reservationen och således vill överlämna motionerna till den omnämnda utredningen — jag håller gärna med fru Eriksson om att de är ganska valhänta

— så är det av ett alldeles speciellt skäl.

Utredningen tillsattes för några år sedan i vad jag tror var ett annat opinionsläge än det nuvarande. Dess direktiv kan väl i stort sett sägas gå ut på att göra lagstiftningen mera generös än den varit — d. v. s. att anpassa lagstiftningen till den generösa praxis som sedan en tid råder. Men jag har ett mycket bestämt intryck av att opinionen håller på att svänga tillbaka och att det kunde vara skäl till riksdagen låt utredningen få en känsla av att vi kanske har börjat bli mera tveksamma än både regering och riksdag var för ett par år sedan, när utredningen började sitt arbete.

Det är väl egentligen den enda effekt dessa motioner skulle kunna tänkas ha, ty egentligen ger de inte något uppslag som inte utredningen ändå måste pröva och efter vad jag tror mig veta redan är långt inne i prövningen av.

Men det har ju verkligen skett någonting under låt mig säga de två senaste åren. Jag får mig tillsänt en hel del av denna produktion, och jag vill anföra ett enda ganska färskt exempel, dock såvitt jag vet tillräckligt gammalt för att ha passerat preskriptionsgränsen sex månader och aldrig komma under domstolsprövning. Det gäller en bok — en stor och fin bok, normalt romanformat, god teknisk standard, rikt illustrerad. Jag skall inte reklamera för den genom att tala om vad den heter, men den handlar om en grupp unga flickor i åldrarna 12, 15 och 17 år, ridskoleelever på sommarläger. Och hela boken på cirka 300 sidor är en enda lång orgie med dessa flickor och — ingalunda i första hand med stallpersonalen utan med hästarna.

Det är den typen av pornografi som nu börjar dominera produktionen. Bland annat därför var jag tveksam under behandlingen i konstitutionsutskottet mot den utväg som några av motionärerna pekar på, att vi i första hand skulle

Åtgärder mot pornografi

se problemet som en miljöpolitisk fråga, som en renhållningsfråga i stadsmiljön, och att man, om man inte vill gå in för en skärpt lagtillämpning eller lagstiftning i fråga om produktionen av pornografi, åtminstone kunde ståda litet i skyltfönstren, så att människor slapp att se så generade ut — en del människor i varje fall — när de går förbi.

Jag skall gärna säga att jag ställer mig tveksam i fråga om detta uppslag, och det har därför inte kommit med i reservationen. Det har skett av två skäl. Det första är att jag när det gäller pornografi i denna mycket grova form, som jag givit ett exempel på men som det finns gott om, har svårt att nöja mig med tanken att man bara skall så att säga rensa skyltfönstren. Jag tror att vi behöver ha kvar ett instrument att även begränsa produktionen av den sortens litteratur, inte bara skyltningen med den.

Det andra skälet är det mera tryckfrihetsrättsligt principiella. Jag är mycket tveksam mot att i tillämpningspraxis på detta område införa ett sådant instrument som ett hinder mot marknadsföringen. Jag har en stark känsla av att det strider mot tryckfrihetsförordningens anda och även dess bokstav. Det lutar åt att »i annan ordning än denna förordning föreskriver», eller hur det nu heter, försöka inskrida mot det tryckta ordet och det kan vara tveksamt. Jag kan inte helt frigöra mig från parallellen med det beryktade transportförbudet under andra världskriget som ett sätt att inskrida mot framställning och distribution av det fria ordet med andra medel än tryckfrihetsförordningens.

Jag ställer mig alltså tveksam till dessa åtgärder. Jag ser gärna att de får prövas och bedömas, men det behövs en allsidigare bedömning.

Herr talman! När jag har satt mitt namn under reservationen har detta alltså skett därför att det kanske kan vara

bra att den utredning som nu arbetat något år och som säkert håller på att bli utomordentligt sakkunnig på pornografi får en liten påminnelse om att en stor del av opinionen håller på att svänga tillbaka under trycket av den otroligt accelererade förgrovnig som sker så fort och i så stor utsträckning. Denna opinion var säkerligen för ett par år sedan rätt mycket för en viss liberalisering — jag hoppas att alla våra liberala vänner inte tar illa upp för denna fula användning av ordet.

Jag yrkar bifall till reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nelander begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 137 ja och 51 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 15

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 7, i anledning av motioner om statligt kreditstöd vid förvärv av skogsmark, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Statlig kreditgaranti för deltidjordbruk

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 8, i anledning av motioner om statlig kreditgaranti för deltidjordbruk.

Till jordbruksutskottet hade hänvisats följande av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner:

dels de likalydande motionerna I: 154 av herrar Harald Pettersson och Axel Georg Pettersson samt II: 269 av herr Jonasson m. fl., vari hemställts att riksdagen i fråga om rationaliseringsstödet till jordbruket måtte medge, att statliga kreditgarantier måtte kunna lämnas även för deltidjordbruk, vars innehavare hade sin huvudsakliga sysselsättning utanför jord- och skogsbruksnäringen,

dels motionen I: 156 av herr Svenungsson m. fl., vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådan ändring av rationaliseringskungörelsen att kreditgarantier kunde lämnas även till förvärv av deltidjordbruk,

dels motionen II: 276 av herr Oskarson m. fl., vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om sådana ändringar i bestämmelserna angående kreditgarantier till jordbrukare att även deltidjordbrukare, inom sådana områden där förutsättningar för sysselsättning och effektiv jordbruks-

Statlig kreditgaranti för deltidjordbruk

drift funnes, kunde bli delaktiga av sådant stöd,

dels de likalydande motionerna I: 298 av herr Per Jacobsson samt II: 403 av herrar Berndtsson och Antby, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om förslag om sådan ändring i bestämmelserna om kreditgarantierna till jordbrukare att även deltidjordbrukare kunde komma i åtnjutande av dessa garantier,

dels motionen I: 238 av herr Karl Pettersson, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en sådan ändring av rationaliseringskungörelsens 6 och 9 §§ att mindre jordbruk och deltidjordbruk inom Jämtlands län kunde erhålla samma rationaliseringsstöd som övriga jordbruksföretag.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte lämna motionerna I: 154 och II: 269, I: 156, I: 238, II: 276 samt I: 298 och II: 403 utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr Carl Eskilsson (m), fru Hultell (m) samt herrar Skagerlund (fp), Harald Pettersson (cp), Annerås (fp), Hansson i Skegrie (cp), Jonasson (cp), Nilsson i Lönsboda (fp) och Krönmark (m), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 154 och II: 269, I: 156, II: 276 samt I: 298 och II: 403 ävensom i anledning av motionen I: 238 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om ändring av bestämmelserna rörande statligt stöd till jordbrukets rationalisering m. m. i enlighet med vad reservationerna anförts.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NILSSON i Lönsboda (fp):

Herr talman! Jordbruksutskottets utlåtande nr 8, som nu föreligger till behandling, är föranlett av ett antal motioner, vari föreslås att sådan ändring

Statlig kreditgaranti för deltidjordbruk

görs av bestämmelserna rörande statligt stöd till jordbrukets rationalisering m. m. att möjligheter ges för deltidjordbrukare att erhålla statliga lånegarantier för investeringar. Denna fråga är inte ny, utan den har återkommit alltsedan 1967 års nya riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken ställde deltidjordbrukarna utanför möjligheterna att få kreditgarantier för rationalisering.

Motionärerna anser att de nuvarande bestämmelserna inte är rättvisa och har därför åter tagit upp denna fråga motionsvägen.

Många av dessa deltidjordbrukare har samtidigt säsongarbete, andra är hantverkare etc. och garanterar därigenom en god service i glesbygden, icke minst åt sommarstugeägare. Många driver sitt jordbruk både effektivt och rationellt med olika specialodlingar och dylikt. Dessutom är det viktigt att människor bor kvar ute i bygderna och därmed lättar trycket på tätorternas bostadsköer. Tack vare bilismen är det nu möjligt att ha sin bostad på något avstånd från arbetsplatsen.

Vidare kan man anse det vara viktigt att redan gjorda investeringar utnyttjas. Dessa kreditgarantier kommer icke att kosta samhället något, vilket däremot omställnings- eller avgångsbidragen gör. Det må tilläggas att för många av dessa deltidjordbrukare är en omskolning ej tänkbar av åldersskäl. Nedläggningen blir alltså dyrare och bidrar till att öka och försvåra problemen för dem som bor kvar i bygden.

Vi har här i riksdagen under de senaste åren haft att behandla åtskilliga motioner om åtgärder för att bevara bygderna öppna så att de ej förbuskas. Det bästa medlet häremot är att uppmuntra de deltidjordbrukare som önskar vara kvar genom att ge även dem möjlighet att erhålla kreditgarantier för rationalisering. Detta är desto mera önskvärt som den nuvarande utvecklingen av rationaliseringsinsatserna visar, att garantilån beviljas till uppbyg-

gandet av produktion av fläsk och ägg i mycket stor skala. Att ge denna rent industriella verksamhet kreditgarantier men utestänga deltidjordbrukare från sådana är ej riktigt.

Herr talman! Med stöd av det anförda yrkar jag bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen av herr Carl Eskilsson m. fl.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Det är i egenskap av motionär — jag har avlämnat motionen II: 269 — och reservant som jag har begärt ordet.

Enligt 1967 års riksdagsbeslut skall tillkomsten och fortbeståndet av småjordbruk inte främjas av statsmakterna, inte heller i fråga om sådana jordbruk vilkas innehavare har sin huvudsakliga sysselsättning utanför jordbruks- eller skogsbruksnäringen. Bakom beslutet ligger den föreställningen att dessa jordbruk inte kan drivas effektivt och rationellt.

Detta är enligt min åsikt en synnerligen märklig uppfattning. De tekniska framstegen har skapat goda möjligheter även för en deltidjordbrukare. I många delar av vårt land kan dessa småbruk också vara en mycket lämplig driftform — sett från såväl den enskildes som samhällets synpunkt. En person kan ha ett arbete, men bredvid detta kan han ha ett jordbruk där han själv, hans hustru och barn kan utföra ett meningsfyllt arbete. Hustrun kan på det sättet i många fall hjälpa maken med familjens försörjning. Det är kanske den enda möjlighet hon har att få ett arbete i den trakten. Den arbetsinsats hon därvid gör kan vara minst lika betydelsefull och värdefull som om hon utförde ett annat arbete, och det bör därför inte nedvärderas. Familjens bostadsfråga kanske också är bra löst; familjen trivs på fastigheten och vill bo kvar. Från landskapsvårdande synpunkt borde en sådan livsform också vara till fördel.

Om vederbörande vill förbättra sitt jordbruk genom täckdikning eller ombyggnad av ladugård och lagerhus kan han emellertid inte få statligt stöd enligt nuvarande bestämmelser. Om jordbruket hade varit större och betraktats som ett bärkraftigt jordbruk skulle det ha gått bättre.

Man talar mycket om att ge människor i vårt samhälle lika möjligheter. Så sker inte i detta fall; innehavaren av ett mindre jordbruk diskrimineras. Regeringspartiet har gjort en helomvändning. Tidigare ville man hjälpa de små i samhället och ge dem samma chans som alla andra. Nu har man sprungit ifrån den ståndpunkten, och jag beklagar detta.

Här finns det dock en möjlighet till ändring av dessa missförhållanden. Den möjligheten har man om man röstar för reservationen vid detta utskottsutlåtande, och jag vill yrka bifall till densamma.

Herr BERNDTSSON (fp):

Herr talman! I de motioner som vi nu behandlar hemställs om sådan ändring i bestämmelserna angående kreditgaranti till jordbrukare att även deltidsjordbrukare kan komma i åtnjutande av sådan garanti. Utskottets majoritet framhåller emellertid att »bärande skäl talar för att de statliga resurser, som ställs till förfogande i rationaliseringsverksamheten, alltjämt bör inriktas på uppbyggnaden av enheter av sådan storlek att de har möjligheter att på sikt bedriva en effektiv och konkurrenskraftig produktion». Utskottet tillägger: »Dessa företag är ofta mycket kapitalkrävande, varför deras behov av finansieringsstöd är stort.» Utskottet avstyrker med denna motivering motionerna.

Denna motivering för avslag bottnar i ett arealtänkande som kan bli ödesdigert för framtiden, om man inte har något till övers för den grupp av människor som här berörs. Motionärerna har inte tänkt sig att nu rubba denna

Statlig kreditgaranti för deltidjordbruk

målsättning, men anser att det skulle vara en rättvisesak om även de s. k. deltidjordbrukarna kunde komma i åtnjutande av de statliga stödåtgärder som 1967 års beslut om stöd till jordbrukets rationalisering innebär, alltså en komplettering till den nuvarande förordningen.

Skälen för en komplettering av rationaliseringsbestämmelserna i den begärda riktningen är många och tycks framträda allt tydligare.

Den statliga förkärleken för skapande av enbart större jordbruk bottnar ofta i ett olyckligt arealtänkande, vars fördelar man hoppas på men ännu inte vet någonting om. Dessa jordbruk är, som utskottet själv framhåller i sin skrivning, ofta mycket kapitalkrävande, varför deras behov av finansieringsstöd är stort. Vi har inte heller någon säker erfarenhet av att de med stora medel och statlig borgen skapade KR-jordbruken är ekonomiskt och socialt livsdugliga.

Den nuvarande utvecklingen med att bevilja statslån till fläsk- och äggproduktion i industriell skala samtidigt som man utestänger stora grupper av våra deltidjordbrukare från denna förmån kan heller inte från samhällets synpunkt anses vara riktig. Dessa stora anläggningar befaras också skapa problem vad avser såväl djurens trivsel som miljövården.

Det kommer troligen inte att lyckas att driva en landsbyggsolitik utan att ta hänsyn till vårt lands topografi och de olika bygdernas egna förutsättningar.

Det är här de s. k. deltidjordbrukarna kommer in i bilden. De har under gångna tider fyllt en stor uppgift på landsbygden och detta gäller alltjämt, även om jordbruk på två, tre eller fyra hektar åker och en allsidig konventionell drift — alltså det som förr kallades stödjordbruk eller arbetarsmåbruk — i fortsättningen inte kommer att spela en så stor roll. Men samtidigt börjar allt fler och allt större jordbruk att fungera som deltidjordbruk. Deltidjordbruket

Statlig kreditgaranti för deltidjordbruk

är i dag oftast av den storleksgrupp som tidigare kallades familj jordbruk, och det är inte ovanligt att dessa brukningsdelar nu har upp till 20—30 tunnland åker. Denna utveckling har kunnat ske genom att mindre bundna driftformer kommit till användning och genom att även mindre jordbruk med teknikens hjälp sköts med en liten insats av mänsklig arbetskraft. Denna utveckling är ju inte ny men har under senare år påskyndats genom mekanisering och modernisering av driften. Den härigenom lösgjorda arbetskraften kommer som regel till användning för andra sysslor, och det är från denna grupp som andra näringar delvis hämtar sin reservarbetskraft, både manlig och kvinnlig. Detta förhållande är heller ingen nyhet. De mindre jordbrukarna har nästan alltid haft arbetsuppgifter och således inkomster från arbeten utanför den egna gården. Det har alltid funnits människor på den svenska landsbygden som haft mindre jordbruk och även haft dessa som boplats. Men utvecklingen har även givit fördelar för deltidjordbrukarna. Bilen t. ex. ger även småbrukarna möjligheter till ett större operationsområde, och det betyder numera inte så mycket om arbetet ligger på längre avstånd från boplatsen.

Deltidjordbruken är också en tillgång för landskapsvården. Lika väl som de bidragit till att skapa det ljusa och vackra landskap vi vant oss vid, kommer de att i fortsättningen även underlätta vidmakthållandet av landskapsbildningen. Självfallet kan man inte klara av all miljövård och landskapsvård som helhet enbart genom att behålla några jordbruksenheter mer eller mindre, men för varje brukningsdel som kan hållas levande blir landskapsvårdens problem mindre.

En invändning som framskyntat i debatten även i denna kammaren vid tidigare tillfällen är att det skulle vara för arbetsamt att förena jordbruk med annat arbete och att detta ofta kommer

att gå ut över hustrun och den övriga familjen. Kombinationerna är ju många och kan inte bedömas generellt, men det blir den enskilda familjens sak att pröva hur den vill ordna för sig. Jämfört med det dubbelarbete som ofta förekommer i familjer inom tätorterna blir nog dessas insatser i många fall hårdare och med hänsyn till barnen och samhällets kostnader ogynnsammare än vad arbetet och passningen vid ett mindre jordbruk behöver vara.

Ja, herr talman, det finns många människor i vårt samhälle som av olika anledningar inget hellre önskar än att komma bort från tätorternas jäkt till en lugnare miljö. De skulle säkerligen acceptera den boendeform, som deltidjordbruket ger, för att vid sidan om sitt jordbruk fortfarande kunna ägna sig åt något slag av servicearbete, om de finge del av samhällets stöd och sympati. Många nuvarande brukare vill också fortsätta med denna driftform. Är det då inte orimligt att den som har eller vill överta ett litet jordbruk inte kan få något stöd, medan samma familj, om den i stället bygger ett bostadshus i en tätort, får en betydande statlig hjälp?

Deltidjordbruken bör därför enligt vår mening och i hela samhällets intresse få bestå och accepteras som en företagsform så länge det finns människor som önskar bruka dem och som i denna boendeform finner en tillfredsställande miljö med trivsel och frihet.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Mattsson* (cp), *Åberg* (fp) och *Oskarson* (m).

Herr **JOHANSON** i Västervik (s):

Herr talman! Eftersom arbetsdagen har blivit lång skall jag fatta mig kort-kort.

Riksdagen har både 1967 då man tog ställning till den nya jordbruks-

Åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk

politiken och 1968 haft att pröva den fråga som de föregående talarna har berört och som nu föranlett reservationen till jordbruksutskottets utlåtande nr 8. Riksdagen har vid båda dessa tillfällen avvisat liknande framstötter. Något nytt har inte tillkommit som bör leda till att deltidjordbrukare, som har sin huvudsakliga försörjning av annan sysselsättning än jordbruk, i större utsträckning än vad som nu är fallet skall få utnyttja de statliga resurser som i rationaliseringssyfte ställs till förfogande åt dem som för sitt uppehälle är beroende av jordbrukets lönsamhet och avsättningsmöjligheter.

Har något inträffat så är det att vi i stället för att närma oss den 80-procentiga självförsörjningsgraden har kommit över de 90 procenten, vilket i sin tur innebär att både jordbrukare och konsumenter får vara med att betala jordbrukets exportförluster.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets utlåtande nr 8.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag skall inte mycket förlänga diskussionen, men jag vill bemöta herr Johansons i Västervik påståande att ingenting hänt på detta område. Vi skall ha klart för oss att även om det inte hänt särskilt mycket, så har ändå inte de tankegångar som från visst håll låg bakom 1967 års beslut kunnat följas. Här berörs nämligen så många människor som inte kunnat få ett annat arbete utan alltså nödgats vara kvar vid sitt jordbruk. De borde få sin chans och en möjlighet till stöd på sätt som vi föreslagit. Det är en rätt väsentlig fråga.

Herr Johanson i Västervik kom också in på överproduktionen inom jordbruket. Jag anser emellertid inte att man bör dra in denna i de här resonemangen. De människor det gäller är kanske i medelåldern eller däröver. De skulle säkerligen kunna få en betyd-

ligt bättre tillvaro och bättre möjligheter för framtiden utan att självförsörjningsgraden i någon nämnvärd utsträckning behövde beröras.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Lönsboda begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Carl Eskilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Lönsboda begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 110 ja och 88 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 17

Åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 9, i anledning av motioner om

Åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk

åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk.

I de likalydande motionerna I: 300 av herr *Axel Kristiansson* och fru *Elvy Olsson* samt II: 331 av herr *Josefson* i Arrie m. fl. hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala att det fortsatta arbetet för jordbrukets rationalisering i främsta rummet borde inriktas på åstadkommande av bärkraftiga och effektiva familj jordbruk.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte lämna motionerna I: 300 och II: 331 utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Carl Eskilsson* (m), fru *Hultell* (m) samt herrar *Skagerlund* (fp), *Harald Pettersson* (cp), *Annerås* (fp), *Hansson* i Skegrie (cp), *Nilsson* i Lönsboda (fp), *Sundkvist* (cp) och *Krönmark* (m), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 300 och II: 331 i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening uttala att det fortsatta arbetet för jordbrukets rationalisering i främsta rummet borde inriktas på åstadkommandet av bärkraftiga och effektiva familj jordbruk.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr JOSEFSON i Arrie (cp):

Herr talman! I föreliggande utskottsutlåtande behandlas ett motionspar från centerpartister, där vi tar upp frågan om åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk.

Det svenska jordbruket består i dag till 80 procent av gårdar under 20 hektar. Det primära målet för strukturrationaliseringen måste enligt min uppfattning vara att göra dessa enheter bärkraftiga. För att så skall kunna ske måste rationaliseringsverksamheten inriktas på att successivt bygga upp ratio-

nella familjeföretag. Jag har en känsla av att sedan riksdagsbeslutet 1967 en stor del av rationaliseringsstödet utgår till redan befintliga större enheter. Just med tanke på att en så stor del av det svenska jordbruket består av enheter med mindre än 20 hektar borde rationaliseringsåtgärderna i första hand inriktas på att av dessa mindre enheter skapa bärkraftiga familj jordbruk.

Man ser ofta exempel på att jordbrukare vägrats förvärvstillstånd eller lånegaranti när de vill förvärva eller rationalisera jordbruk med arealer upp till 30 hektar. Enligt min uppfattning har den som vill driva en intensiv och allsidig produktion på ett jordbruk av denna storlek möjlighet att göra detta fullt bärkraftigt.

Vad sker då med dessa gårdar när förvärvstillstånd eller lånegaranti vägras? I många fall görs sammanläggning med ett redan befintligt fullt bärkraftigt jordbruk, och det är inte överensstämmande med vår uppfattning om rationaliseringspolitiken.

Utskottsmajoriteten har i utskottsutlåtandet hänvisat till det riksdagsuttalande som gjordes 1967, då man konstaterade att familj jordbruken under överskådlig tid skulle komma att dominera det svenska jordbruket. Till följd härav, sade man, väntades arbetet med att bygga upp bärkraftiga familj jordbruk under överskådlig tid komma att dominera rationaliseringsverksamheten.

Men när det gäller att göra ett uttalande om att rationaliseringssträvandena i första hand bör inriktas på åstadkommande av bärkraftiga och effektiva familj jordbruk, då vill inte majoriteten vara med. Företagsekonomiska undersökningar visar att effektiva och bärkraftiga familj jordbruk har god konkurrenskraft gentemot de större företagen. Därför bör även i framtiden familj jordbruket vara den dominerande företagsformen i vårt land.

För mig framstår det som ytterst an

Åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk

geläget att riksdagen gör ett uttalande där vi klart poängterar att det viktigaste är att av de icke bärkraftiga jordbruken skapa bärkraftiga familj jordbruk.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Eskilsson m. fl.

I detta anförande instämde herr Krönmark (m).

Herr NILSSON i Lönsboda (fp):

Herr talman! I mitt anförande i det närmast föregående ärendet, som gällde deltid jordbruken, nämnde jag den tendens som synes utveckla sig beträffande kreditgarantierna genom att mycket stora enheter får konkurrera med familj jordbruken om dessa garantier.

Denna tendens i utvecklingen är oroande, och därför har motionärerna hemställt om att jordbrukets rationalisering i främsta rummet skall inriktas på åstadkommande av bärkraftiga och effektiva familj jordbruk.

Motionärernas yrkande sammanfaller med reservanternas. Eftersom herr Josefson redan utförligt har redogjort för reservationen och jag helt kan instämma i hans anförande, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr LUNDMARK (s):

Herr talman! Reservanterna har här provocerat till en debatt om »påvens skägg».

Utskottsmajoriteten är ju helt ense med reservanterna om att enfamilj jordbruket under överskådlig tid kommer att ha en stark dominans. En undersökning som gjordes under fjolåret visar också att så varit fallet under den tid som gått efter den senaste jordbruksreformen. Varför går vi då inte med på ett uttalande av riksdagen att enfamilj jordbruk skall ha detta företräde? Anledningen är att det inte finns något som helst motiv härför. Varför

inte låta de olika företagsformerna få konkurrera fritt? En sådan konkurrens kommer inte, såvitt jag förstår, att på något sätt lägga hinder i vägen för familj jordbruket.

Under det gångna året har, såvitt jag fått veta, ingen enfamilj jordbrukare som begärt kreditstöd blivit avvisad på grund av att det saknats tillräckligt med pengar. Till yttermera visso har årets riksdag beslutat att förstärka kreditgarantiramarna med sammanlagt 50 miljoner kronor. Det är således ingen risk för att ett traditionellt företag av den större eller mindre typen inte skall få begärt stöd av den anledningen att det inte finns tillräckligt med pengar.

Av dessa skäl vill jag rekommendera reservanterna att lugna sig. Den dag det inträffar att lånesökande enfamilj jordbrukare — eller tvåfamilj jordbrukare eller vad det kan vara — av brist på medel inte kan erhålla kreditstöd är det tid att återkomma i frågan och ta upp denna debatt igen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Jag begärde ordet därför att herr Lundmark hänvisade till ett uttalande i utskottsutlåtandet, där det heter att en inom lantbruksstyrelsen för budgetåret 1967/68 genomförd undersökning visar att enfamilj jordbruken under nämnda budgetår dominerat starkt bland de företag som erhållit stöd.

Det beror nog litet på hur man läser siffrorna. Om man inte tar hänsyn till struktursammansättningen när det gäller de företag som fått kreditgarantier, kan man säga som utskottet har gjort och som herr Lundmark apotroferat. Men om man tar hänsyn till struktursammansättningen beträffande de företag som fått lån, blir bilden litet annorlunda. Vi kommer nämligen då fram till att jordbruk från 2 till 30 hektar — och inom den gruppen finns

Åtgärder för att åstadkomma bärkraftiga och effektiva familj jordbruk

87 procent av alla jordbruk — endast har fått 35 procent av driftslånen och 32 procent av förvärvslånen. Om vi sedan tar nästa grupp, från 30 hektar till 50 och däröver, utgör dessa bara 13 procent av samtliga jordbruk, men de har fått 67 procent av driftslånen och 68 procent av förvärvslånen. Där blir bilden alltså litet annorlunda och tyder på att det är de något större enheterna, de som redan i dag är familj jordbruk, som har fått huvudparten av kreditgarantierna. De mindre jordbruken däremot, som man enligt beslutet 1967 skulle »successivt bygga upp», som det hette, till bärkraftiga jordbruk eller familj jordbruk, har inte fått motsvarande andel. Det betyder, skulle jag tro, att de mindre och kanhända också kapitalsvagare jordbrukarna inte kommer i åtnjutande av de billigare lån som erhålls vid kreditgarantier, under det att de större, som kanske också har bättre ekonomi, kommer i åtnjutande av en indirekt »subvention», om man vill kalla det så. Detta är som vi ser det felaktigt. Det är de små som i första hand behöver stöd för att bygga ut sin mindre gård till en större.

Lantbruksnämnderna har ju endast att behandla lånen till förvärven. När det gäller förvärven är tendensen tyvärr hos vissa lantbruksnämnder sådana som herr Josefson i Arrie sade, att man kapar bort de mindre. I varje fall de lantbruksnämnder vi känner till har satt gränsen vid 30 hektar; därunder erhålls inga kreditgarantier.

Men låt mig peka på en annan sak. Om nu de som vill förstärka sitt mindre jordbruk inte kan få tillräckliga möjligheter att utvidga jordbruket kommer det så småningom att yppa sig en möjlighet för damer och herrar i regeringspartiet att reparera den bristen när vi längre fram, jag förmodar nästa år, får behandla förslag om en ny arrendelag. Även om inte besittningstryggheten är densamma vid arrende som vid köp kan man förstärka besitt-

ningstryggheten vid arrende. Här kan man alltså avhjälpas bristen genom att följa den reservation i utredningen som går ut på att s. k. sidoarrenden skall få samma besittningstrygghet som de övriga arrendena. Det är i huvudsak på sidoarrendena som de mindre jordbruksenheter kan byggas upp till större, och det bör en ekonomiskt svagare jordbrukare klara om han nu inte kan köpa.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr LUNDMARK (s):

Herr talman! Jag får ge herr Hansson i Skegrie rätt i att enfamiljsjordbruket inte är något entydigt begrepp. Det varierar med hänsyn till produktionsinriktningen och geografisk belägenhet. Den långt drivna mekaniseringen gör att enfamiljsjordbruket ibland kan bli ett arealmässigt ganska stort jordbruk.

Vilka storleksgrupper som har fått pengarna är väl ganska ointressant för enfamiljsjordbrukarna, i den mån de har fått vad de begärt. Och jag vågar påstå att ingen, åtminstone innevarande budgetår, har blivit avvisad. Som jag tidigare nämnde har också kreditramarna förstärkts ytterligare. Därför tror jag inte att enfamiljsjordbrukarna behöver vara ängsliga.

Frågan om ett riksdagens uttalande i detta ärende, som man körde fram med vid reformens genomförande 1967, har jag uppfattat som något av en prestigesak. Det är helt visst ingen fara på taket för vare sig den ena eller den andra kategorin med den ordning som nu gäller.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande

ja besvarad. Herr Josefson i Arrie begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Carl Eskilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Josefson i Arrie begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 110 ja och 87 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 18

Till bordläggning anmälde

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande anslagen för budgetåret 1969/70 till rundradioverksamheten m. m. jämte motioner,

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av staten tillhörig fast egendom,

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1969/70 till vissa allmänna kultur- och bildningsändamål samt internationellt-kulturellt samarbete jämte motioner,

nr 44, i anledning av kamrarnas

skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1969/70 till S:t Lukasstiftelsen, och

nr 45, angående överlämnande till jordbruksutskottet av vissa till statsutskottet hänvisade motioner;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av motioner om samordning av samtliga lagbestämmelser angående underhåll till barn,

nr 34, i anledning av motioner angående förbättrat skydd vid sjukdom i anslutning till anstaltsvistelse eller värnpliktstjänstgöring,

nr 35, i anledning av motion angående ersättningen vid yrkesskada,

nr 36, i anledning av motioner angående värnpliktigs sjukpenningavgift, och

nr 37, i anledning av motioner angående ersättningen från den allmänna sjukförsäkringen för sjukhus- och läkarvård utomlands; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 26, i anledning av motion om föreskrifter angående personalmatriklar bekostade av allmänna medel.

§ 19

Anmälde och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 122, i anledning av motioner om förbättrade förmåner inom den allmänna försäkringen för hemarbetande i vissa fall; och

nr 123, i anledning av motioner om kostnadsfria sprutor m. m. till diabetiker.

§ 20

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

År 1969 den 16 april sammanträdde den nämnd, som äger att döma, huruvida högsta domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, varvid röstades över följande proposition:

Den, som vill, att omröstning på det i § 69 riksdagsordningen föreskrivna sätt skall anställas till uteslutande av någon bland högsta domstolens ledamöter, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bliva högsta domstolens samtliga ledamöter bibehållna.

Och befunnos efter omröstningens slut, sedan voteringssedlarna öppnats, rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 0;

Nej — 41,

i följd varav nämnden ansett högsta domstolens samtliga ledamöter böra vid deras ämbeten bibehållas.

Axel Strand G. Ivar Virgin
Ferdinand Nilsson Ingemar Mundebo

År 1969 den 16 april sammanträdde den nämnd, som äger att döma, huruvida regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, varvid röstades över följande proposition:

Den, som vill, att omröstning på det i § 69 riksdagsordningen föreskrivna sätt skall anställas till uteslutande av någon bland regeringsrättens ledamöter, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bliva regeringsrättens samtliga ledamöter bibehållna.

Och befunnos efter omröstningens slut, sedan voteringssedlarna öppnats, rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 1;

Nej — 41,

i följd varav nämnden ansett regeringsrättens samtliga ledamöter böra vid deras ämbeten bibehållas.

Axel Strand G. Ivar Virgin
Ferdinand Nilsson Ingemar Mundebo

Protokollen lades till handlingarna; och skulle innehållet av dessa protokoll delgivas riksdagens kanslideputerade med anmodan att låta i ämnet uppsätta och till kamrarna avgiva förslag till skrivelse till Konungen.

§ 21

Meddelande om enkel fråga

Meddelades, att herr talmannen tillställts en enkel fråga av herr *Källstad* (fp) till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående sprängolyckorna vid militära förband.

§ 22

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 1.18 på natten.

In fidem

Sune K. Johansson